38745/B/1 vol 4

C-XIV 27

With Directions to Binder

GENEESKUNDIGE PLAATSBESCHRIJVING.

(TOPOGRAPHIE.)

42600

PROEVE

EENER

GENEESKUNDIGE PLAATSBESCHRIJVING

(*TOPOGRAPHIE*)

DER STAD

AMSTERDAM,

DOOR

C^s. J^s. NIEUWENHUIJS.

Med. & Chir. Doctor. Lid van de Provinciale Commissie van Geneeskundig onderzoek en Toevoorzigt in Holland; en Lid van de Commissie van de Maatschappij van Weldadigheid.

VIERDE DEEL.

J. Smies, inv. et del. *J. E. Marcus, sculp.*

Te AMSTERDAM, bij
JOHANNES VAN DER HEY.
MDCCCXX.

Koninklijke Bibliotheek

Verwijderd K. B.

WELLCOME LIBRARY INSTITUTE

VOORREDE.

Gebrekkige, verminkte, oude en afgeleefde lieden, die niet of slechts gedeeltelijk in staat zijn hun brood voor zich zelve en de hunne te verdienen; weezen en van hunne ouders verlatene onmondige kinderen, zonder hulp, ter prooi van armoede en ellende blootgesteld; mitsgaders gevangenen en tuchtelingen maken het onderwerp van het verhandelde in dit Deel uit.

Den wordenden en afgaanden mensch eene doelmatige verzorging, den ouden en gebrekkigen den noodigen bijstand, den boeteling in den kerker een dragelijk lot te verschaffen, en op aller gezondheid een wakend

oog te vestigen, ziedaar het doel, dat wij in dit Deel wilden treffen. — Ja, wij waagden het, in het verſchiet de mogelijkheid aan te toonen, zelfs de waarſchijnlijkheid te bewijzen: dat nijpende armoede uit onze muren verbannen, en daardoor tevens de toeſtand van de geringere, offſchoon niet arme, burgerſtand verbeterd kan worden.

Terwijl wij nu het ſtedelijk arm-beſtuur meer klem en veerkracht pogen bij te zetten, en in de godsdienſtige armen-geſtichten en weeshuizen eenige noodzakelijke verbeteringen trachten in te voeren, zonder ons nogtans eenige beperking in hun van oudsher ingevoerd beheer te veroorloven, brengen wij allen met eene nationale armen-inrigting, *met eene Maatſchappij in verband, welke zich door doelmatige weldadigheid eene duurzame eerzuil zal oprigten. Door zoodanig eene vereeniging meenen wij onzen behoeftigen arbeid, onzen armen verzorging en den onmondigen onderſteuning tot een toekomſtig zelfbeſtaan te kunnen verſchaffen. In hoe verre wij dit ons oogmerk be-*

reikt

reikt hebben, beoordeele onze onbevooroordeelde lezer en beslisse het ALGEMEEN.

Wij zouden ondankbaar schijnen, bijaldien wij ook niet hier, even als in het voorgaande Deel, onze erkentenis betuigden aan die welwillende heeren regenten van onderscheidene gestichten, welke ons met hunne gulle bijdragen en inlichtingen omtrent de onder hunne bestiering staande gods-, wees- en gevangenhuizen vereerden, en niet die achtingwaardige mannen noemden, die ons ter voltooijing van dit Deel zoo vele diensten bewezen.

De heeren regenten van het weduwenhof der huiszitten-armen.

———— van het oude mannen- en oude vrouwen-gasthuis.

———— van het leprozenhuis.

———— van het diaconie vrouwen- en mannenhuis, van het bestedelinghuis en van het corvershof der Nederduitsche Gereformeerde gemeente.

De heeren regenten van het Luterſche diaconie oude mannen-, oude vrouwen-, wees- en beſtedelinghuis.

——— *van het diaconie wees-, oude mannen- en oude vrouwenhuis der Herſtelde Evangelisch-Luterſche gemeente.*

——— *van het oude vrouwenhuis der Doopsgezinde gemeente.*

——— *van het Burger-weeshuis.*

——— *van het Gereformeerde Diaconie-Weeshuis.*

——— *van het Roomsch-Catholijk maagdenhuis.*

——— *van het Roomsch-Catholijk jongens-weeshuis.*

——— *van het weeshuis der Doopsgezinden-Collegianten:* de Oranje-Appel.

Heeren beſtuurderen der weeskinderen van de Nederduitſche Israëlietiſche *gemeente.*

Hee-

Heeren curatoren van de ſtads-armenſcholen.

——— beſtuurderen van het inſtituut tot onderwijs van blinde kinderen.

——— regenten over de gevangenisſen, van de gijzeling en van de ſchutterlijke provoost, die ons alle, door den vrijen toegang tot deze gevangenisſen, zoo vele dienſten bewezen hebben.

Al deze heeren regenten ontvangen dan hier onzen openlijken dank, met toewenſching van de noodige krachten en moed in de volvoering van de zoo moeijelijke taak, welke zij zoo belangeloos op zich genomen hebben.

Ook de heeren J. G. R. VAN DEN BERG, M. G. BIBEN, A. BONEBAKKER, H. BRAST, D. W. ENGERT, *Mr.* J. DE GIJZELAAR, *Mr.* L. E. HOVIUS, B. HOOFTS, J. A. VAN LANK, J. MENDES DE LEON, M. A. VAN PEENE, *Med. Doctor* C. H. à ROY *en Hoogleeraar* G. VROLIK, *zullen wij immer erkentelijk voor de ons in dezen opzigte bewezene dienſten blijven.*

Voor het overige pasſe men de Voorrede van

ons Derde Deel ook op het verhandelde van dit Vierde toe, en ſtelle de meer of mindere uitvoerige bewerking dezer geſtichten op rekening van de ruimere of karige daarover ontvangene bijdragen.

Amſterdam,
September 1820. DE SCHRIJVER.

NAAM-

NAAMLIJST

DER HEEREN INTEEKENAREN OP DIT WERK.

De Heer AMESHOFF (ARNOLDUS) } te *Amsterdam.*
——— ——— (L. HAMERSTER) }
——— BERG VAN DUSSEN (Mr. O. W. J.)
——— BESSELING, (J. H.) *Med. Doctor* te *Amsterdam.*
——— BOREL, (S. P.) *Med. Doctor* te *Amsterdam.*
BOSCH, (J. VAN DEN) *Generaal-Majoor* op *Zorgvlied* bij *den Haag.*
——— BOX, (DE LARIVE) *Apotheker* te *Amsterdam.*
——— BREGGEN CORNZ., (F. VAN DER) *Med. Doctor* en *Prof.* te *Amsterdam.*
——— DAM, (J. VAN) *Anat. Chir. et Artis Obstetr. Lector* te *Alkmaar.*
——— DEMMELTRAADT, (C. VAN) *Chirurgijn* te *Amsterdam.*
——— DRONSBERG. (PIETER HENDRIK)
——— ELPERS. (C.) te *Amsterdam.*
——— GRUELMAN, (J. C.) *Med. Doctor* te *Amsterdam.*

De Heer HEMSDAAL, (G. W. VAN) Stadsdrukker en Boekverkooper te *Schiedam*.

——— HEMERT, (PAULUS VAN) *Hoogleeraar* te *'s Gravenhage*.

——— HOLSAART, (J.) *Chir. Stud.*

——— HOUTE, (H. J. VAN) *Med. Doctor* te *Amſterdam*.

——— JONG, (J. DE) *Apotheker* te *Amſterdam*.

——— KLOPPER, (P. E. DE) *Med. Doctor* te *Amſterdam*.

——— LANDSKROON, (R.) *Med. Doctor* te *Purmerend*.

Leesgezelſchap, (het) te *Zutphen*.

——— ——— *Legendo discimus*, te *Amſterdam*.

——— ——— *Leest en Denkt*, te *Monnikendam*.

De Heer LEON. (J. MENDES DE) te *Amſterdam*.

——— LOOSJES FZ., (J.) *Med. Doctor* te *Amſterdam*.

——— LINDE, (A. T. TER) te *Amſterdam*.

——— MAANEN, (P. J. VAN) *Med. Doctor* en *Prof.* te *Amſterdam*.

——— MELCHERS, (F.) te *Amſterdam*.

——— MENSERT, (W.) *Chirurg. Doctor, Oculist van Z. M. den Koning en Stads-Operateur van de Cataract te Amſterdam*.

——— MEETSMA, *Apotheker* te *Amſterdam*.

De

De Heer NELLIUS, (C.) *Med. Doctor* te *Zaandam.*

——— NIEUWENHUIJS (F. L. A.) *Apotheker* te *Amſterdam.*

——— OFTENOORD. (J. D.)

——— REE, (B. H. VAN) *Stads-Vroedmeester* en *Chirurgijn* te *Zaandam.*

——— ROSSEM, (H. W. VAN) *Med. Doctor.*

——— ROY, (C. H. à) *Med. Doctor, Lid van het Koninklijk Inſtituut van Wetenſchappen, Letterkunde en Schoone Kunſten te Amſterdam.*

——— RUBENKONING, (S. J.) *Apotheker* te *Amſterdam.*

——— RUIJTER, (J. DE) Boekverkooper te *Amſterdam.*

——— SCHAECK, (P. VAN) *Med. Doctor* te *Amſterdam.*

——— SCHLOSSER, (F. W.) voor het Leesgezelſchap: *Leeslust kweekt Wetenſchappen.*

——— SCHOORN, (C. G.) te *Schiedam.*

——— SCHRANT, (J. M.) *Hoogleeraar* te *Gent.*

——— SCHREUDER, (P. R.) *Chirurgijn* en *Vroedmeester* te *Amſterdam.*

——— SONDERVAN, (JAN) Makelaar te *Amſterdam.*

——— SWARTZ, (D.) *Med. Doctor* te *Amſterdam.*

De Heer SWINDEN, (J. H. VAN) *Hoogleeraar*, *Lid van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten, te Amsterdam.*

——— TELTING, (C. A.) te *Amsterdam.*

——— THIJSSEN, (H. F.) *Med. Doctor en Lid van de provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, te Amsterdam.*

——— TIEBOEL, (J.) *Med. Doctor* te *Amsterdam.*

——— VOORST, (D. C. VAN) Predikant te *Amsterdam.*

——— VROLIK, (G.) *Hoogleeraar, Secretaris van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten; en Voorzitter van de provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, te Amsterdam.*

——— VAN WESSEM JZ., (H.) te *Amsterdam.*

IN-

I N H O U D

VAN HET

VIERDE DEEL.

TIENDE AFDEELING.

VERZORGING DER ARMEN, DIE DOOR GEBREKEN, ONGENEESLIJKE KWALEN EN OUDERDOM VERHINDERD ZIJN DEN KOST TE WINNEN . . . . Bl. 1 § 664.

Maatſchappij ter aanmoediging en onderſteuning van den gewapenden dienst in de *Nederlanden* . . . . . . 4 § 665.

Eerſte Hoofdſtuk. Stedelijke inrigting voor oude en gebrekkige ingezetenen . . 8 § 667.

——————— Weduwenhof der Huiszitten-Armen . . . . . . — § —

——————— Lijst der in het Huiszitten-Weduwenhof verzorgde en overledene vrouwen . . . . 11 § 669.

——————— Het oude mannen- en oude vrouwen-Gasthuis . . . . 12 § 670.

Eer-

Eerste Hoofdstuk. Lijst der oude mannen en vrouwen in het oude mannen- en vrouwen-gasthuis opgenomen en overleden Bl. 17 § 673.
——— Het Leprozenhuis . 20 § 677.
——— Overzigt over de drie stedelijke gestichten . . . . 25 § 682.
——— Gestichten voor de Gereformeerde gemeente . . . . 26 § 683.
——— Het *diaconie* oude vrouwen- en mannenhuis der Nederduitsche Gereformeerde gemeente . . . — § —
——— Corvershof . . 36 § 693.
——— *Diaconie*-Bestedelinghuis der Nederduitsche Gereformeerde gemeente . . . . . . 39 § 697.
——— Het Walen oude vrouwen- en mannenhuis . . . . 42 § 701.
——— Lijst der verzorgde en overledene personen in het Walen oude vrouwen- en mannenhuis . . 44 § 702.
——— Het Engelsche hospitaal of weeshuis . . . . . 45 § 703.
——— Oude lieden verzorgd door de Luthersche gemeente. Het Luthersche *Diaconie*- en Bestedelinghuis . 45 § 704.
——— Voor de Doopsgezinden: het oude vrouwenhuis der Doopsgezinde gemeente . . . . . . 50 § 709.
——— voor de Roomsch-Catholijke gemeente. Het huis van Barmhartigheid . . . . . . 51 § 711.
——— Gestichten voor oude lieden bij de *Israëlietische* gemeente . 53 § 713.
——— Het oude mannenhuis

der *Portugesche Israëlietische* gemeente: *Mirhenet Zequenim*, en Lijst der in dit huis ingekomene en overledene mannen Bl. 53 § 713.
Eerste Hoofdstuk. Lijst van de in de verschillende godsdienstige gestichten jaarlijks verzorgde en ondersteunde personen, benevens het getal der gestorvenen in dezelve . . . . . . 56 § 714.
———— Over de Hofjes . . 57 § 715.
———— Hofjes voor de Gereformeerde gemeente . . . . . 58 § —
———— ———— Roomsch-Catholijke gemeente . . . . 59 § —
———— ———— Luthersche gemeente . . . . . . 60 § —
———— ———— Doopsgezinde gemeente . . . . . 61 § —

ELFDE AFDEELING.

INLEIDING TOT DEZE AFDEELING . Bl. 63 § 717.
Eerste Hoofdstuk. Algemeene inrigtingen betreffende de Weeshuizen dezer stad . 66 § 718.
———— Het beheer over deze huizen in het algemeen . . . — § —
———— Opvoeding der kinderen . . . . 69 § 719.
———— Het voedsel in de Weeshuizen . . . . 70 § 720.
———— Schaftlijst in het Burger-Weeshuis als modèl . . . 72 § —
———— De slaapplaatsen der weezen in het algemeen . . . . 74 § 721.

Eer-

Eerste Hoofdstuk. De uitspanningen en straffen . . . . 75 § 722.
——— Verzorging der zieke en gebrekkige weezen, benevens de koepokinënting . . . . . . 76 § 723.
——— Erfenissen der weezen 77 § 724.
——— Belastingen der Weeshuizen . . . . . . — § 725.
Tweede Hoofdstuk. Het Aalmoezeniers-Weeshuis . . . . . . 78 § 726.
——— Sterfte in het Aalmoezeniers-Weeshuis . . . . . 91 § 738.
——— Tafel van inkomsten en uitgaven over de jaren 1806 en 1814 van het Aalmoezeniers-Weeshuis . 96 § 740.
Derde Hoofdstuk. Burger-Weeshuis . 103 § 743.
Vierde Hoofdstuk. Weeshuizen der godsdienstige gezindheden . . . . 118 § 753.
——— Het *Diaconie*-Weeshuis — § 754.
——— — Walen Weeshuis . 123 § 758.
——— Lijst der in het Walen Weeshuis verzorgde en overledene Weezen . . . . 125 § 759.
——— Engelsche Weeshuis . 126 § 760.
——— Weeshuizen voor de Roomsch-Catholijke gemeente . . 127 § 761.
——— R. Catholijk Maagdenhuis . . . . 129 § 762.
——— Lijst van de in het Maagdenhuis verzorgde en overledene kinderen . . . . 132 § 766.
——— Het Roomsch-Catholijk Jongenshuis . . . . . . 134 § 769.
——— Lijst van de in het R.

Vier-

C. Jongenshuis verzorgde en overledene kinderen . . . . . . Bl. 142 § 776.

Vierde Hoofdſtuk. Weeshuizen der Luterſche gemeente. Luterſche *diaconie* wees-, en oude mannen- en vrouwenhuis . 146 § 779.

———————— *Diaconie* wees-, oude mannen- en vrouwenhuis der Herſtelde Evangelisch-Luterſche gemeente . . 152 § 786.

———————— Weeshuizen der Doopsgezinde gemeente. Het Weeshuis der Doopsgezinden-Collegianten, genaamd *de Oranje-Appel* . . . . . . 155 § 791.

———————— Lijst der verzorgde en overledene weezen in het Weeshuis: *de Oranje-Appel* . . . . . . 157 § 795.

———————— Verzorging der Weezen van de Hoogduitſche *Israëlietiſche* gemeente . . . . . . 159 § 798.

———————— Weeshuizen van de Portugeſche *Israëlietiſche* gemeente . . 161 § 799.

———————— *Maron Abanot* . . 168 § 806.

Vijfde Hoofdſtuk. Algemeene aanmerkingen betreffende de weeskinderen, en wel met betrekking tot derzelver gezondheid . . . . 169 § 808.

———————— Lijst van het jaarlijksch getal der verzorgde, overledene en gebrekkige weeskinderen in al de Weeshuizen te *Amſterdam*, uit 20 jaren berekend . . . . 178 § 813.

Zesde Hoofdſtuk. Armenſcholen te *Amſterdam* . . . . . . 180 § 814.

———————— Stads-Armenſcholen . — § —

Zes-

Zesde Hoofdstuk. Scholen der Nederduitsche Gereformeerde *diaconie* . Bl. 199 § 823.
——— Eene Portugesche *Israëlietische* Armenschool . . . . . 200 § 824.
——— Armenscholen bij de andere *Israëlieten* . . . . . . 202 § 825.
Zevende Hoofdstuk. *Instituut* tot onderwijs aan blinde kinderen . . . . . 205 § 826.
——— Lijst der kweekelingen in het *Instituut* voor blinde kinderen . 212 § 829.
——— Doofstommen-*Instituut* 213 § 830.
Achtste Hoofdstuk. Algemeen overzigt aller Armen-inrigtingen, Gods- en Weeshuizen dezer stad, benevens eene aanwijzing ter instandhouding en verbetering derzelve . . . . . . 214 § 831.
——— De *Maatschappij van Weldadigheid* als eene *Nationale armen-inrigting* beschouwd . . . 219 § 833.
——— Berigt aan de gemeente- en armbesturen, enz. in de noordelijke provinciën des Rijks, wegens het aannemen van behoeftigen in de Kolonie *Frederiksoord*, door de *Maatschappij van Weldadigheid* . . . . . . 228 § 837.
——— Plan tot eene voordeelige overneming van behoeftige huisgezinnen, mitsgaders van weezen of arme kinderen enz. . . . . . 232 § 838.

TWAALF-

TWAALFDE AFDEELING.

OVER GEVANGENEN EN GEVANGENISSEN IN AMSTERDAM . . , . . , Bl. 249 § 843.
Eerste Hoofdstuk. Verdeeling der gevangenisſen en tuchthuizen der ſtad, met betrekking tot de gevangenen in het algemeen . . . . . . 251 § 844.
——— Het voedſel der gevangenen . . . . 253 § 845.
——— De kleeding der gevangenen . . . . 255 § 846.
——— Slaapplaatſen voor de gevangenen . . . . . . — § 847.
——— arbeid der gevangenen 256 § 848.
——— geneeskundige hulp der gevangenen . . . . . . 257 § 850.
——— Godsdienstoefening der gevangenen . . . . . . 258 § 851.
——— Straffen der gevangenen — § 853.
——— Beſtuur der gevangenisſen . . . . — § 854.
Tweede Hoofdſtuk. Over de gevangenisſen en de daarin opgeſlotene gevangenen in het bijzonder . . . . . 261 § 855.
——— Over de gevangenisſen, dienende ſlechts tot opſluiting voor onveroordeelde perſonen . . . . 262 § 856.
——— 1 Het verbeterhuis of de *departementale* gevangenis . . — § —
——— 2 Het huis van arrest 272 § 862.
——— 3. De kleine plaats van

het

het mannen-tucht- of rasphuis, of *maison de justice* . . . . . Bl. 278 § 866.
Tweede Hoofdstuk. Over de tuchthuizen 281 § 870.
——— Het huis van *correctie* — § 871.
——— Eene *supplémentaire correctioneele* gevangenis boven de Leydsche poort . . . . . . 288 § 876.
——— *Crimineele* tuchthuizen 290 § 877.
——— Het spin- of vrouwentuchthuis . . . . . . — § 878.
——— Staat van het getal der gevangenen in het spinhuis . . 292 § 880.
——— Het rasp- of mannentuchthuis . . . . 295 § 883
Derde Hoofdstuk. Over de gevangenissen, die niet onder het opzigt van het *collegie* van regenten over de gevangenissen staan 309 § 890.
——— Over de gijzelaars . 310 § 891.
——— ——— geldgasten . 317 § 898.
Vierde Hoofdstuk. Algemeene aanmerkingen over de gevangenen en gevangenissen in deze stad . . . . . . 322 § 903.
——— Aanmerkingen over het *correctioneele* gevangenhuis . . . 328 § 907.
——— ——— op het gevangenvertrek boven de Leydsche poort 330 § 908.
——— ——— op het rasphuis . . . . — § 909.
——— ——— spinhuis . . . . 332 § 911.
——— ——— op de zedelijke verbetering der gevangenen . 333 § 912.
——— ——— over de gevangenen, die niet onder toezigt van

het

het *collegie* van regenten over de gevangenisfen ftaan . . . . Bl. 335 § 913.
Vierde Hoofdftuk. Aanmerkingen over de gijzelaars . . . . — § 914.
——— ——— geldgasten . . . . 337 § 915.
——— Schutterlijke provoost 338 § 916.

AANHANGSEL. Bl. 341.

Eerfte Afdeeling. Over de *policie* . . . 342.
——— ——— zindelijkheid der *Israëlieten* . . . . 344.
——— Over de vleeschhallen . . 345.
——— ——— Joden-Vischmarkt . 346.
——— ——— keuren op den azijn . 346.
——— ——— het ophijfchen van koopmans-goederen . . . , . . . 347.
Derde Afdeeling. De Hoogduitfche Opera . . 348.
Vierde Afdeeling. Nieuwe keuren over de belemmering van wegen en ftraten . . . . 349.
Vijfde Afdeeling. Geneeskundige wetten veranderd . . . . 350.
——— Wet van den 12den Maart 1818 ter regeling van hetgeen betrekkelijk is tot de uitoefening van de verfchillende takken der geneeskunde . . . . 351.
——— Aanmerkingen over deze wet . 356.
——— ——— op de *Inftructiën voor doctoren* . . 357.
Voor heelmeesters . . . 358.
——— vroedmeesters . . 360.
——— vroedvrouwen . . 361.
——— apothekers . . . 362.

Vijf-

Vijfde Afdeeling. Over de tariffen . . Bl. 363.
——— ——— den eed voor heelmeesters, plattelands-heelmeesters, apothekers, vroedmeesters en vroedvrouwen . . . . 364.
——— Over de droogisten . . 365.
——— *Inſtructie* voor de droogisten in het Koningrijk der *Nederlanden* . . 366.
Achtſte Afdeeling. Aanmerking over het nieuwe ſpin- en werkhuis . . . . . . 369.
——— Over de ſpaarbanken . . 375.
——— ——— eene verbeterde armen-inrigting . . . . 376.
Tiende Afdeeling. ——— het fonds ter aanmoediging en onderſteuning van den gewapenden dienst in de *Nederlanden* . . . . . 379.

*

TIEN-

TIENDE AFDEELING.

VERZORGING DER ARMEN, DIE DOOR GEBREKEN, ONGENEESLIJKE KWALEN EN OUDERDOM VERHINDERD ZIJN DEN KOST TE WINNEN.

§ 664. In het voorgaande Deel leerden wij den toestand onzer behoeftigen en van die armen kennen, welke door ziekte of ongemakken *voor een' tijd lang* buiten staat waren, om door arbeid hun brood te verdienen. Terwijl wij *deze* der vaderlijke zorg van het *Gouvernement* of Stedelijk Bestuur aanbevalen, hebben wij *genen*, voor zoo veel zij kracht en wil tot werken hadden, aan de weldadige pogingen onzer vermogende medeburgers overgegeven. Op deze wijze hebben wij dan beide deze soorten van hulpbehoevenden uit de diepste ellende gered, en in

de Maatſchappij als nuttige leden terugge-bragt.

Naar aanleiding van § 555. blijft ons nu in deze afdeeling ter naſporing overig: het deerniswaardige lot van die ongelukkige armen, welke door ſlepende kwalen, verminking, doofheid, blindheid of ouderdom, geheel of gedeeltelijk, buiten ſtaat zijn, om voor zich zelve, of voor de hunne, het noodige onderhoud aan te ſchaffen, en derhalve voor altoos, of ter prooije van hunne ellende, of aan het medelijden hunner medeburgers, of ten laste van het Beſtuur, blijven overgelaten.

Wij hebben [§ 547.] aangetoond, dat, wanneer gezonde behoeftigen ook geene aanſpraak kunnen maken op de hulp van den Staat, de onvermogende armen op de liefderijke onderſteuning van een vaderlijk beſtuur met regt rekenen kunnen. Om diezelfde redenen zijn wij van gevoelen, dat die ſtaatsburgers, welke in hunnen gezonden toeſtand nuttige leden der Maatſchappij waren, zelfs dienſten aan het vaderland bewezen hebben, en nu ongelukkig genoeg geworden zijn, om, of uit ligchamelijke verminking, of ouderdom, niet meer aan hunne noodigſte behoeften te kunnen voldoen; dat, zeggen wij, ook de zoodanige

op

op eene behoorlijke verzorging van den Staat aanſpraak kunnen maken; of in geval deze daaraan in gebreke zoude blijven, alsdan de ſtedelijke- of gemeente-beſturen deze vaderlijke zorg op zich moeten nemen.

§ 665. Helaas! van wege den Staat of het *Gouvernement* is voor deze ongelukkigen, voor zoo verre ons bekend is, zeer ſlecht, of liever in het geheel niet, gezorgd. Zelfs de krijgsman, die, gedwongen of vrijwillig, zijn leven voor het vaderland in de waagſchaal ſtelde, zijne ledematen of zintuigen in dienst van hetzelve verloor, of, daarin grijs geworden zijnde, buiten ſtaat geſteld werd, voor zich zelven en de zijnen het dagelijksch brood te verdienen, wordt met een jaarlijksch *penſioentje* van *f* 96, zegge *zes en negentig gulden*, uit zijnen *dertigjarigen*, voor hem ongelukkigen, dienst ontſlagen, en met een paspoort aan het medelijden van zijne land- en ſtadgenooten overgelaten. Deze afgediende en verminkte krijgslieden zouden alzoo, even als andere ſoortgelijke ongelukkige ingezetenen, met hunne huisgezinnen van gebrek moeten omkomen, indien zij niet hunne landgenooten door *orgels* en *triangels*, in onze volkrijke ſteden en dorpen, op hunnen deerniswaardigen toeſtand opmerkzaam wisten

te maken, tot medelijden op te wekken, en zich dus langs de huizen het dagelijksch onderhoud te verſchaffen.

Door de edele poging van de, na den *ſlag van Waterloo* opgerigte, *Maatſchappij ter aanmoediging en onderſteuning van den gewapenden dienst in de Nederlanden*, worden thans de verminkten en nageblevenen van geſneuvelden, als weduwen, ouders en kinderen, van den veldtogt van 1813, 1814 en 1815, en, voor zoo verre het overſchot der jaarlijkſche bijdragen zulks toelaat, ook de verminkten van vroegere oorlogen, hetzij door *gratificatiën*, hetzij in het te *Leyden* daartoe ingerigt *Invalidenhuis*, onderſteund (*a*). Doch

(*a*) Volgens het *algemeen reglement van beſtuur en adminiſtratie van het fonds ter aanmoediging en onderſteuning van den gewapenden dienst in de Nederlanden*, beſtaat dit fonds, door milde bijdragen van Nederlanders bijeen gebragt, in *ƒ* 2,264,300 inſchrijving op het grootboek, of aan wezenlijke waarde in *ƒ* 973,650, gevende eene jaarlijkſche rente van *ƒ* 56,607 : 50. Deze rente voor het tegenwoordige niet toereikende zijnde, om alle verminkten, enz. volgens hieronder ſtaand *tarif*, te onderſteunen, is er beſloten : om het te kort komende, bedragende voor het jaar 1818 eene ſom van *ƒ* 5 à 6,000, door jaarlijkſche *collecten* bijeen te zamelen, waardoor de deelgeregtigden van *Waterloo*, die voor onze onafhankelijkheid geſtreden hebben, voor altoos verzorgd zijn. Het overſchot dezer bijdragen, hetwelk in het

Doch dit zijn ondernemingen van *particu-lieren*, welke van den geest en de weldadig-
heid

jaar 1818 nog omſtreeks eene ſom van *f* 25,000 uit- maakte, moet beſteed worden voor verminkten uit vroegere oorlogen. Offchoon ons het bedrag der *col- lecten* van de jaren 1819 en 1820 over het geheele Land niet bekend is, zoo vernemen wij toch met genoegen, dat dezelve toereikende zijn, om de verminkten van vroegere oorlogen te verzorgen; en dat dezelve voor *Amſterdam* opbragten in 1819, omſtreeks *f* 3,000 en in 1820 *f* 3,324; waarmede, zoo wij wèl onderrigt zijn, alhier 120 menſchen onderſteund worden. Het is te wenſchen, dat de inzamelingen voor de volgende jaren beſtuurderen van dit fonds zullen blijven in ſtaat ſtellen, om in allen opzigte met deze verdienſtelijke uitdeelingen te kunnen voortgaan, anders voorwaar zoude zulks eene vreesſelijke teleurſtelling voor deze ongelukkigen wezen. Men leze hierover het *Algemeen Nederlandsch Nieuws- en Advertentie-Blad van* 15 *April* 1820 No. 31.

De *gratificatiën* worden geregeld naar de gewone *penſioenen* op deze wijze:

Generaals en derzelver weduwen enz., een *penſioen* van *f* 1,800 genietende, bekomen daarvan $\frac{1}{5}$, alzoo *f* 360 daarboven.

Kapiteins en derzelver weduwen $\frac{1}{4}$ van hun *penſioen* van *f* 800, alzoo *f* 200 daarboven.

Eerſte luitenants en weduwen, die een *penſioen* van *f* 400 hebben, $\frac{1}{3}$: alzoo *f* 133:30 daarboven.

Tweede luitenants en weduwen met een *penſioen* van *f* 350 wederom $\frac{1}{3}$, alzoo *f* 116:30 daarboven.

Serjant-majoors bekomen *f* 43:30, *korporaals f* 33:30,

heid der ingezetenen geheel afhangen, en bij gevolg altoos onbestendig blijven: zoodat wij al deze pogingen, hoe groot en edel zij ook wezen mogen, als onvolledig moeten blijven beschouwen, en het altoos zullen betreuren, dat er van *Gouvernements*-wege geene stichtingen uitsluitend voor arme verminkten, gebrekkigen, blinden, enz., hetzij zij krijgslieden of staatsburgers waren, opgerigt zijn.

§ 666. Wij hebben het ons tot eene taak opgelegd, om, in de volgende afdeelingen, na te sporen, hoe in onze stad deze onver-

mo-

soldaten *f* 30:30. Deze laatsten ontvangen nog voor bekomene wonden $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$ of $\frac{2}{3}$ verhooging boven deze *gratificatie*, zijnde er buitendien, volgens een *tarif*, nog een kindergeld bepaald.

Behalve deze uitdeelingen ontvangen de verminkten en nageblevenen van gesneuvelden op het slagveld van *Waterloo* de rente van eene gift van het *Waterloo's committé* te *Londen*. Het getal dergenen, die daarop aanspraak kunnen maken, was 600, bedragende deze interest *f* 2,400; zoodat elk *f* 4 in het jaar geniet, hetgeen bij insterving vermeerdert. Daarenboven bekomen kinderen, wier vaders in dezen slag bleven, behalve het vastgestelde kindergeld, jaarlijks elk nog *f* 15, voortkomende uit eene andere gift van het *Waterloo's committé* te *Londen*, ten bedrage van *f* 23,000. Dit kapitaal en deze rente moeten onder de kinderen zoodanig worden verdeeld, dat zij, 18 jaren bereikt hebbende, elk een' uitzet van *f* 280 ontvangen.

mogende ongelukkigen verzorgd worden, en wat er te dezen opzigte van ſtadswege, door godsdienſtige gemeenten en bijzondere perſonen voor deze wezenlijk arme medeburgers verrigt is. Vooraf zullen wij echter aanmerken, dat er ook van wege ons Stedelijk Beſtuur in de behoefte van zoodanige ongelukkigen weinig meer dan door den Staat is verrigt. Zelfs vindt men onder onze menigte van zoo wel godsdienſtige als *particuliere* vrome ſtichtingen geene enkele uitſluitend voor verminkten, kreupelen en blinden (*a*), noch voor die aan ongeneeslijke kwalen een ſmartelijk leven voortſlepen, beſtemd. Slechts eenige oude lieden, voornamelijk oude vrouwen, worden door ſommige *diaconiën* of godsdienſtige gemeenten en eenige bijzondere ſtichtingen geheel onderhouden, of met vrije woning gedeeltelijk onderſteund. Voorwaar, het zoude in deze ſtad ook met onze oude afgeleefde behoeftigen ellendig geſteld zijn, indien daarin niet door vrome ſtichtingen onzer voorouders eeniger-

ma-

(*a*) Dat het alhier aanwezige *inſtitut* voor blinde kinderen eene geheele andere ſtrekking heeft, zal ons in het vervolg blijken.

mate voorzien ware! WAGENAAR (*a*) heeft ons van al deze ſtichtingen wijdloopige beſchrijvingen gegeven, en zelfs deze gebouwen door fraaije afbeeldingen aanſchouwelijk gemaakt. Wij achten dit voor ons oogmerk overbodig, en zullen derhalve ſlechts zoo veel daarvan aanſtippen, als wij voor ons doel noodig oordeelen.

EERSTE HOOFDSTUK.

Stedelijke inrigting voor oude en gebrekkige ingezetenen.

I. *Weduwenhof der Huiszitten-Armen.*

§ 667. Dit is het éénigſte geſticht van dien aard, dat alleen uit ſtads-kasſe onderhouden wordt. Het is in het jaar 1650 (*b*) gebouwd, en gelegen in de Kathuizers-ſtraat over het Kathuizers-Kerkhof. Eene ruime poort

(*a*) T. a. p. achtſte Stuk.

(*b*) WAGENAAR, achtſte Stuk, bl. 300.

poort met een portaal verleent toegang naar eene plaats, rondom bebouwd met beneden- en bovenwoningen, welke, met die aan de ſtraat ter beide zijden van de poort gelegene, 106 bedragen. Deze woningen waren voorheen onderſcheiden in die voor de nieuwe en oude zijde der ſtad en verſchillend bevoorregt. Sedert de vereeniging echter dezer huiszitten-huizen [§ 491.], onder welker beheer ook dit geſticht ſtaat, valt thans ook deze verdeeling weg, genietende tegenwoordig de oude vrouwen van de *oude* en *nieuwe zijde* der ſtad dezelfde voordeelen.

Het opzigt over dit *weduwenhof* is, onder het beheer der regenten van de huiszitten-armen [§ 495.], opgedragen aan een' vader en eene moeder, die verpligt zijn 's avonds den toegang tot de woningen op de binnenplaats te ſluiten, terwijl zulks van de aan de ſtraat gelegene huisjes van de verkiezing der bewoonſters afhangt, mogende echter niemand, zonder verlof van den vader, des nachts uithuizig blijven.

§ 668. In dit geſticht kunnen 110 perſonen gehuisvest worden, die genoegzaam alle eene woning op zich zelve hebben Tot derzelver opneming wordt vereischt: dat zij Christen-weduwen of ongehuwde vrouwen zijn, vijſtig jaren be-

reikt en zeven jaren in deze ftad gewoond hebben. Het begeven van eene opengevallene plaats gefchiedt beurtelings door heeren regenten. Behalve vrije woning wordt er aan deze lieden gedurende 39 weken in den zomertijd wekelijks uitgedeeld 5 ftuivers en een tarwebrood, en gedurende 13 winterweken 10 ftuivers met een brood; terwijl daarenboven ieder omftreeks 20 ℔ boter en 20 ton turf in het jaar bekomt. De wekelijkfche bedeeling wordt hun echter ingehouden, zoodra zij drie achtereenvolgende maanden uithuizig zijn geweest, zonder intusfchen éénen nacht in hunne woning doorgebragt te hebben. Voor het overige moeten deze oude vrouwen met bakeren, naaijen, fchoonmaken of op eene andere wijze haar brood zoeken te verdienen, of door hare *diaconiën* of op eene andere wijze onderfteund worden. Indien zij zonder kinderen overlijden, is het huis erfgenaam van hare nalatenfchappen.

§ 669. Daar er geene twintigjarige aanteekening van de in dit weduwenhof verzorgde en overledene perfonen aanwezig is, hebben ons echter heeren regenten van dit gefticht wel gelieven in ftaat te ftellen, om onzen lezer bekend te maken met eene

Lijst der in het Huiszitten-Weduwenhof verzorgde en overledene vrouwen, gedurende de jaren 1809 tot 1819.

Jaren.	Aanwezig.	Ingekomen.	Uitgegaan.	Overleden.
1809	106	7	—	6
1810	106	16	—	11
1811	110	8	1	9
1812	107	9	1	9
1813	110	6	—	4
1814	110	11	2	10
1815	109	7	2	4
1816	109	3	—	4
1817	109	9	—	7
1818	109	15	4	11
1819	110	1	1	1
11 Jaren.	1195	92	11	76

Uit deze opgave blijkt, dat er jaarlijks aldaar 108.6 vrouwen onderſteund worden, terwijl er in dien tijd 8.4 inkomen, ééne wederom uitgaat, of, wegens verbeterde omſtandigheden, bedankt, en 7 overlijden; verhoudende zich de ge-

gestorvenen tot de aanwezigen als 1 : 15.7. De zieken hebben noch arts noch geneesmiddelen, noch eenigen anderen dan den vermelden bijstand van het gesticht, maar moeten zich dit alles op eigene kosten aanschaffen.

II. *Het oude-mannen- en oude-vrouwen-gasthuis.*

§ 670. Dit *proveniers*-huis, alhoewel niet geheel onderhouden, wordt toch ook uit stadskas ondersteund. Wij vinden bij WAGENAAR [achtste Stuk, bl. 409], dat er reeds in het jaar 1422 gewag van eene dergelijke stichting gemaakt is. Van oudsher, en zelfs nog ten tijde toen WAGENAAR schreef, was dit gebouw altijd een gods- of armen-huis. Thans schijnt het echter in een *proveniers*-huis veranderd te wezen, waarin oude lieden, tegen betaling eener zekere som, geëvenredigd naar hunnen bereikten ouderdom, kost en huisvesting kunnen erlangen.

Het tegenwoordige oude-mannen-gasthuis, gelegen tusschen de *Kloveniers-* en *N. Z. Achterburgwallen*, ter zijde van het *St. Pieters-Gasthuis*, [§ 564 en Plaat III.] is in

in een ſchoon gebouw herſchapen; heeft twee fraaije poorten, waarvan de eene op den Kloveniers- en de andere op den Achterburgwal gelegen is. Deze verleenen toegang tot eenen fierlijken doorgang, hebbende ter eene zijde achttien, in gewelfde bogen, gemetſelde en ten voordeele van het geſticht verhuurde *galanterie*-winkels, en ter andere zijde door glasramen een uitzigt, over een ruim met vier bleekvelden verfierd plein, op den voorgevel van het gebouw zelf. Het huis ſchijnt uit eene ruime beurs gebouwd te wezen; want behalve de nette voorgevel is het van prachtige regenten- en regenteſſen-kamers, van ruime ſpijszalen voor vrouwen en mannen, van eene voortreffelijke bakkerij, keukens en kelders voorzien; zijnde er bij de herbouwing onder het voormelde plein nog twee regenbakken, ieder van 1,000 ton, aangelegd. De woningen, afzonderlijk voor mannen en vrouwen, zijn tamelijk ruim, doorgaans voor twee perſonen ingerigt, beneden en op de eerſte verdieping gelegen, en hebben toegang in het noordoostelijk en noordwestelijk gedeelte van het gebouw, dadelijk achter de poorten van den ingang tot den doorloop, alwaar men ook ruime trappen voor de bovenkamers aantreft.

§ 671.

§ 671. Alleen Christenen worden er in dit gesticht aangenomen, en wel onder deze bepalingen:

1°. Moeten zij 50 jaren bereikt hebben en buiten den huwelijken staat leven.

2°. Eene som gelds, thans volgens dit *tarif* geregeld (*a*), betalen:

Personen van	50 tot 55	jaren betalen	*f* 2,000
———	— 55 — 60	——— ———	„ 1,500
———	— 60 — 65	——— ———	„ 1,000
———	— 65 — 70	——— ———	„ 800
———	— 70 en meer	——— ———	„ 600

Ten blijke der waarheid van den bereikten ouderdom, moet er eene doop- of geboorte-cedel vertoond worden.

3°. Van deze gelden genieten de *fourneerders* rente tegen vier ten honderd, die alle 6 maanden uitbetaald worden.

4°. Boven de gemelde som wordt bij het inkomen nog betaald: *f* 19:20 voor eenige onkosten, en *f* 19:80 voor kosten van eene gewone begrafenis op het *St. Antonies-Kerkhof.*

(*a*) Offchoon heeren regenten ons met dit *tarif* niet bekend maakten, zoo meenen wij toch uit echte bronnen geput te hebben.

hof. Daarbij moeten de *provenieren* voorzien zijn van eenige kleedingſtukken, beddegoed en meubelen, alles volgens eene lijst bepaald.

5°. Zij moeten geene hinderlijke ziekte of ligchaamsgebreken hebben, en

6°. Een door twee getuigen bevestigd bewijs van goed gedrag vertoonen.

§ 672. De bewoners genieten driemaal 's daags voedſel en des middags over tafel bier. Koffij en thee is voor eigene rekening. Alle middagen te twaalf ure wordt er, in twee bijzondere eetzalen, voor vrouwen en mannen aan gedekte tafels opgedischt. De ſpijzen zijn volgens deze ſchaftlijst ingerigt:

Zondag. Vleeschſoep zonder groenten.

Maandag. Wortelen en aardappelen of graauwe erwten } met vleesch.

Dingsdag. Gort met razijnen, boter en zoete melk.

Woensdag. [De vette dag genaamd,] groenten, naar den tijd van het jaar, met ſpek of worst.

Donderdag. Groenteſoep met vleesch.

Vrijdag. Stok- of zoutevisch, ſoms ook verſche visch, met aardappelen.

Zaturdag. Gierst met krenten, boter en zoete melk.

Op

Op die middagen, waar geen vleesch wordt opgedischt, bekomen de *provenieren* eene boterham na den maaltijd.

Des avonds te half acht ure worden er op gelijke wijze twee tafels aangerigt, bestaande de avondspijzen beurtelings in zoete- of karnemelk met rijst of gort; bier en brood met eene boterham, zelden in salade met eijeren; al hetwelk de regentessen, naar goedvinden, beschikken. Des morgens wordt er voor een ontbijt brood met boter of kaas toegediend.

§ 673. Zeer weinige bewonen alléén een vertrek; doorgaans zijn er twee, zelden meerdere, te zamen; nogtans slapen zij afzonderlijk in bedsteden, op hunne eigene bedden. Des winters wordt geene dezer woonkamers, maar alleen der mannen-eetzaal, van 's morgens tot 's avonds, ten gemeene gebruike door eene kagchel verwarmd, gelijk zulks met de eetzaal voor vrouwen gedurende den maaltijd plaats heeft. Den bewoners staat het vrij uit te gaan, en naar believen uit te blijven; maar zij moeten van hun vertrek en hunne terugkomst aan den vader of hoofdprovoost van het huis en aan de keukenmoeder kennis geven; buiten verlof moet een elk des avonds te half tien ure in huis zijn. Nevensgaande lijst der ingekomenen en overledenen, gedu-

rende de laatste twintig jaren, kan hier eenige opheldering omtrent het getal der in dit gesticht verzorgde personen geven, en ons tevens de verhouding der sterfte in hetzelve aanwijzen.

Lijst der in het Oude-Mannen- en Vrouwen-Gasthuis opgenomene en overledene personen, gedurende twintig jaren [1800 *tot* 1819.]

Jaren.	INGEKOMEN.			OVERLEDEN.		
	Mannen.	Vrouwen.	Som.	Mannen.	Vrouwen.	Som.
31 Dec. In. 1799	aanwez. 32	101	133			
— 1800	5	5	10	1	7	8
— 1801	2	4	6	5	9	14
— 1802	2	4	6	3	7	10
— 1803	—	5	5	3	8	11
— 1804	5	2	7	4	4	8
— 1805	6	4	10	3	14	17
— 1806	4	6	10	3	4	7
— 1807	7	8	15	5	8	13
— 1808	3	2	5	5	7	12
— 1809	4	6	10	6	5	11
— 1810	3	2	5	4	6	10
— 1811	5	6	11	6	5	11
— 1812	1	4	5	4	12	16
— 1813	1	6	7	6	9	15
— 1814	2	8	10	4	4	8
— 1815	4	9	13	1	6	7
— 1816	3	14	17	1	8	9
— 1817	7	15	22	2	9	11
— 1818	7	11	18	3	8	11
— 1819	7	15	22	3	9	12
20 Jaren.	110	237	347	72	149	221

Zoodat er, volgens deze lijst, op den laatſten *December* van het jaar 1819 in het geſticht 126 perſonen aanwezig waren, en er jaarlijks elf ingekomen en even veel geſtorven zijn. De ſterfte verhoudt zich bij de mannen als 1 : 1.5, en bij de vrouwen als 1 : 1.6, zijnde over het algemeen bijna als 1 : 1.6 : zoodat er één van de 16 aanwezigen, en wel het meest aan verval van krachten, ſterven.

§ 674. Zij, die ongeſteld zijn, of tachtig jaren bereikt hebben, kunnen, naar toedragt van omſtandigheden en goedvinden, in hunne woonvertrekken eten; terwijl zieken, of die zwak bij het hoofd zijn, op de zieken- of zoogenaamde zwakkenkamer geplaatst en geſpijzigd worden. Hoewel er voor dezen geene bijzondere ſchaftorder gevolgd wordt, bekomen zij toch nu en dan wel eenige verſnapering van wijn of bisſchop; van kalfs- in plaats van rundvleesch; van beſchuit voor brood, enz. Voor het overige is er, ten dienſte der zieken, een geneesheer en heelmeester aangeſteld, die de geneesmiddelen, zonder aan eenige regelen verbonden te zijn, kunnen voorſchrijven, wordende deze *midicamenten* in de ſtads- of gasthuis-apotheek, zonder beding of aanbeſteding, en dus tegen betaling, even als voor bijzondere burgers,

gereed gemaakt. Ondanks deze voorregten vernemen wij, dat de zieken niet die verzorging en oppasfing hebben, als ten minfte voor menfchen van die jaren wel behoorde, zoodat hier beter voor gezonden, dan wel voor zieken en zwakken, fchijnt gezorgd te worden. Ook gebeurt het veelal, dat de lijders zich van andere geneesheeren bedienen.

§ 675. Vier regenten en even zoo vele regentesfen, door Burgemeesteren zonder afwisfeling benoemd, hebben het beheer over dit gefticht. Zij nemen dezen post zonder eenige voordeelen waar, en doen jaarlijks rekening en verantwoording aan de Magiftraat. De overige *officianten*, beftaande in een' boekhouder, een' hoofdprovoost of vader, ééne keukenmoeder, ééne ziekenmoeder met één' knecht en twee meiden, één' huisknecht, ééne keukenmeid, twee werkmeiden, twee keldermeiden en een' portier, worden door de regenten, tegen een aan hunne posten geëvenredigd *falaris*, aangefteld.

Ook houden twee zoogenaamde krankenbezoekers van den Proteftantfchen godsdienst, op een bepaald traktement daartoe aangefteld, op gezette dagen in de week, godsdienftige oefeningen en voorlezingen uit den bijbel, bij de Hervormden in gebruik.

 § 676.

§ 676. Het gesticht bestrijdt zijne kosten uit de kostgelden [§ 671], uit eenige eigendommen, bestaande in huizen, winkelkassen en eenige *effecten*. Andere inkomsten en aandeelen in eenige *collecten* zijn thans vervallen, zoodat er in het te kort komende uit stads kas, bij wijze van *subsidiën*, voorzien wordt.

Erfenissen, aan personen staande hun verblijf in het huis te beurt gevallen, komen, even als de nalatenschappen van de overledenen, ten voordeele van het gesticht.

III. *Het Leprozenhuis.*

§ 677. Dit gebouw, thans alleen een Proveniershuis, is een der oudste gestichten dezer stad, en door WAGENAAR [8ste Stuk bl. 443] uitvoerig beschreven. Het was eertijds bestemd voor de in vroegere tijden algemeen heerschende lazarij, en buiten de stad gelegen. Reeds in het jaar 1593 viel het, bij eene uitlegging der stad, in dezelve. Omdat de leprozen-vaders verklaarden, geen vermogen te hebben, om het te verplaatsen, bleef het staan, waar het stond en nog heden staat.

Na

Na dien tijd is het verſcheidene malen verbouwd, vergroot, en geheel van zijne vorige beſtemming afgeweken. Want in plaats van voor *leprozen-* of *lazarus*-zieken, dient het tegenwoordig als een Proveniershuis, en eene bewaarplaats voor eenige weinige krankzinnigen, en wel voor die onnoozel en niet lastig zijn.

Alhoewel men, met het verdwijnen der melaatschheid, ook ſoortgelijke zieken in dit geſticht niet meer opneemt, zoo heeft het zich toch nog altoos onledig gehouden met de behandeling van het hier vrij algemeen heerſchende hoofdzeer, bezittende daartoe, bij wijze van *arcanum*, eene zoo hier als elders beroemde zalf, welke aan deze kwaal lijdende kinderen van huiszitten-armen om niet uitgereikt wordt. Zoo noodig, worden zij daarmede ook in het huis zelf geſmeerd. Dit blijft bij de tegenwoordige hernieuwing der geneeskundige wetten in zoo verre geoorloofd, als het onder opzigt van den heelmeester geſchiedt, zijnde nogtans de verkoop dezer zalf verboden.

§ 678. Alle Christenen, den ouderdom van 45 jaren bereikt hebbende, kunnen, gehuwd of ongehuwd, in dit huis opgenomen worden, mits betalende bij de inkomst eene ze-

kere fom gelds, geëvenredigd naar de bereikte jaren. Bij WAGENAAR [8ste Stuk bl. 455] vindt men daarvan een in het jaar 1697 door Burgemeesteren vastgesteld *tarif* opgeteekend. Volgens hetzelve bedroeg het *maximum* voor diegenen, welke vijf en veertig jaren oud waren, *f* 3,859, nemende met elk jaar *f* 90 zoo lang af, tot dat men aan het *minimum* van *f* 1654 voor den ouderdom van zeventig jaren gekomen was. Voor den tegenwoordigen tijd zijn deze inkoopspenningen anders gewijzigd, en bedragen voor iemand van 45 jaren *f* 4700, met afslag van *f* 100 gulden voor elk jaar ouder. Boven deze bepaalde fom moeten zij, die in hunne vertrekken verkiezen te eten, in ééns *f* 600 meer betalen. Voor dezen prijs genieten de *provenieren*, gedurende hun leven, vrije woning, naar verkiezing elk in afzonderlijke vertrekken; eene goede middagtafel van vleesch of visch met groenten, een gewoon ontbijt, avondfpijs, vuur, licht en bewasfching. Voor kleederen, linnen en beddegoed moeten zij zelve zorgen.

De zieken hebben eenen geneesheer en heelmeester tot hunnen bijstand, wordende de geneesmiddelen in de stads-apotheek gereed gemaakt.

De

Tafel XXIII.

LIJST DER PROVENIEREN EN KRANKZINNIGEN IN HET LEPROZENHUIS.

	PROVENIEREN.				KRANKZINNIGEN EN ONNOOZELEN.							
	Mannen.		Vrouwen.		Mannen.				Vrouwen.			
Jaren.	Ingekomen en aanwezig.	Overleden.	Ingekomen en aanwezig.	Overleden.	Ingekomen en aanwezig.	Genezen.	Ongenezen of verergerd.	Overleden.	Ingekomen en aanwezig.	Genezen.	Ongenezen of verergerd.	Overleden.
1800	17	2	25	2	5	—	—	2	10	1	—	—
1801	3	1	3	1	1	—	—	—	1	—	—	1
1802	3	—	5	1	—	—	—	—	1	1	—	2
1803	2	1	6	2	—	—	—	—	2	1	—	—
1804	—	1	—	1	—	—	—	—	2	—	—	2
1805	1	—	4	2	1	—	—	—	1	—	—	1
1806	1	—	1	1	—	—	—	2	—	—	—	—
1807	1	2	4	3	1	—	1	—	—	—	—	1
1808	1	—	—	3	—	—	—	—	1	—	—	1
1809	1	1	—	2	—	—	—	1	3	—	1	—
1810	1	1	1	3	—	—	—	—	3	2	1	1
1811	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	4
1812	2	1	2	5	1	—	—	—	1	—	—	1
1813	2	1	1	1	1	—	1	—	1	1	1	1
1814	1	2	5	2	1	—	1	—	1	—	—	1
1815	—	2	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—
1816	2	1	2	2	4	—	2	2	4	2	—	—
1817	3	1	6	—	1	—	1	2	2	—	1	—
1818	3	1	11	4	1	—	—	—	2	2	1	1
1819	1	4	2	3	—	—	1	—	1	—	—	—
20 Jaren.	45	23	87	40	17		7	9	36	10	5	17

Achter bladz. 22 inbinden.

De

De krankzinnigen of onnoozelen wonen in eene mannen- en vrouwenzaal, en zijn van de andere *provenieren* afgefcheiden.

§ 679. Om het getal der in dit gefticht gehuisveste perfonen en derzelver fterfte eens na te kunnen gaan, voegen wij hierbij Tafel XXIII met de aanwezige en overledene *provenieren* en krankzinnigen, gedurende eene reeks van twintig jaren.

Wij zien uit deze opgave, dat het getal der in dit huis verzorgde *provenieren* zeer gering is. De fterfte van dezelve verhoudt zich als 1 : 2.3, zoodat er 10 van de 23, of bijna de helft, ten grave gaan. De fterfte is alzoo in dit gefticht merkelijk geringer dan in het oude-mannen-huis, hetgeen waarfchijnlijk dááraan toe te fchrijven is: 1°. dat deze lieden niet zoo oud behoeven te zijn om opgenomen te kunnen worden; en 2°. omdat de verzorging in dit huis, voor eene ruimere betaling, ook beter is. Onder de overledenen nogtans telt men *achttien* perfonen tusfchen de 80 en 90, *een en twintig* tusfchen de 70 en 80, en *zestien* tusfchen de 60 en 70 jaren; de overige waren beneden de 60 jaren oud. Wat nu de krankzinnigen aangaat, zoo is dit getal te gering, om daaruit eenige gevolgtrekking te maken; opmerkelijk

is

is het echter, dat er van de mannen in de 20 jaren niet één herſteld is, terwijl er bijna een vierde van de vrouwen genazen. Ook de verſlimmering bij de mannen is grooter dan bij de vrouwen, daar zich de ſterfte bij de mannen als 1 : 2.4, bij de vrouwen als 1 : 2.1, en in het algemeen als 1 : 2.2 verhoudt: zoodat er tien van de 22 aanwezigen overlijden.

Over het algemeen worden deze alhier zeer goed behandeld en de krankzinnigen zeer wel verzorgd, behoudende de *provenieren* alle billijke vrijheden, en de magt, om over hunne nalatenſchappen vrij te beſchikken en hunne boedels door *executeuren* te laten beredderen.

§ 680. Het beheer over het *Leprozen-huis* is door Burgemeesteren opgedragen aan drie regenten en even veel regenteſſen, die voor hun leven, zoo zij verkiezen, dezen post zonder eenige belooning waarnemen en jaarlijks aan de *magiſtraat* rekening en verantwoording overleggen. Door heeren regenten zijn er voor het inwendig beſtuur aangeſteld: een vader en eene moeder, als *directeur*; eene ziekenmoeder over de onnoozelen, en een portier, die alle wederom het noodige aantal knechts en meiden onder zich hebben.

§ 681.

§ 681. Behalve de inkomsten der *provenieren* en onnoozelen, is dit gesticht in het bezit van huizen en landerijen, zoodat het zijne uitgaven zonder hulp van stads-kasse kan bestrijden. Daarenboven heeft het, ofschoon geen gods- of armenhuis zijnde, even gelijk deze, vrijdom van alle stedelijke belastingen, waarschijnlijk, omdat de kinderen der stads-armen aldaar zalf voor het hoofdzeer (§ 677.) om niet kunnen bekomen.

§ 682. Deze drie gestichten, waarin jaarlijks omstreeks 140 oude lieden, gedeeltelijk om niet, gedeeltelijk tegen betaling van eenen hoogen of lageren inkoopsprijs, kost en inwoning erlangen, staan voor alle christelijke gezindheden, zonder onderscheid, open. Zij zijn echter voor eene stad als deze van zoo weinig aanbelang, dat, gelijk wij reeds aangestipten, onze oude en gebrekkige behoeftige medeburgers van armoede moesten omkomen, indien niet onze weldadige voorouders door verschillende godsdienstige of bijzondere stichtingen daarin beter voorzien hadden, dan er door het Stedelijk Bestuur, of van *Gouvernements*-wege, geschied is. Wij zullen nu ook deze vrome stichtingen zoo kort mogelijk doorloopen, en die van elke kerkelijke ge-

meente op zich zelve beſchouwen, eenen aanvang makende met die voor de

Gereformeerde gemeente.

I. *Het Diaconie-oude-vrouwen- en mannenhuis der Nederduitſche Gereformeerde gemeente.*

§ 683. Dit aanzienlijk gebouw, aan de N. O. zijde van den Amſtel tusſchen de Heeren- en Keizers-grachten gelegen, werd op het laatst van het jaar 1681 ten dienſte voor oude vrouwen geſticht en in 1683 volbouwd, op een erf, daartoe van Burgemeesteren ten geſchenke ontvangen. In 1718 werd het vergroot en eene woning voor oude mannen toegevoegd. De voorgevel van dit godshuis is 360 voet breed; de twee zijvleugels ſtaan langs de Heeren- en Keizers-grachten, omvattende eene ruime plaats, waarop twee groote bleekvelden en bloemtuinen aangelegd zijn. Het geheele gebouw is 230 voet diep en heeft achter zich een' grooten, fraai aangelegden tuin, ten dienſte van de heeren *diaconen* of regenten van dit geſticht.

Be-

Behalve de woningen voor de oude lieden, vindt men er ruime eetzalen, zijnde die voor de vrouwen 320 voet lang en 30 voet breed; voorts regenten- en regentesſenkamers, ziekenzalen, eene kerk en de noodige woningen voor *ſuppoosten*. De woningen voor de besjes zijn van die der mannen afgeſcheiden. De verblijfplaats voor mannen is in den achtergevel onder de vrouwen-ziekenkamer, beſtaande in eene algemeene zaal, waar ook gegeten wordt, en in een vertrek, dat wederzijds met bedſteden voorzien is, en als woon- en ſlaapkamer dient.

§ 684. Het doel dezer ſtichting is: om arme lieden in hunnen ouderdom van kost, kleeding en woning te voorzien. Gehuwde lieden worden niet opgenomen, maar alleen weduwen en bejaarde vrouwen, die 55 jaren bereikt hebben, of weduwenaars en ongehuwde mannen, 60 jaren en daarboven oud zijnde. Allen moeten in deze ſtad geboren zijn, of de vrouwen 15 en de mannen 20 jaren er in gewoond hebben; daarenboven moeten de vrouwen 10 en de mannen 15 jaren lidmaat der Nederduitſche Gereformeerde gemeente geweest zijn, en vaste bedeeling derzelver *diaconie* voor eenen bepaalden tijd genieten. Ook mogen zij geene kinderen beneden de 25 jaren

ren te hunnen laste hebben, dan van welke er eene *notariëele acte* van vrijwaring gepasſeerd is.

§ 685. De gezonde vrouwen wonen twee, drie of vier bij elkander in ééne woning, zijnde er 115 zoodanige, ieder 20 voet breed en 12 voet diep, aanwezig. De mannen wonen in eene algemeene zaal, welke des winters geſtookt wordt. De vrouwen bekomen des winters een weekgeld tot aankoop voor kolen, om zich te warmen, hetgeen ons in allen opzigte ondoelmatig ſchijnt. Elk inwoner ſlaapt afzonderlijk op bedden, de vrouwen in hare woningen, de mannen op de algemeene ſlaapkamer; deze zonder en gene met gordijnen.

§ 686. De kleeding is algemeen en wordt van het geſticht gegeven; men rekent dezelve jaarlijks voor ieder perſoon op 15 of 16 gulden. Nogtans worden de medegebragte kleederen, zoo lang zij verſleten zijn, gedragen.

§ 687. Het voedſel beſtaat *des middags*, zoo lang de groenten matig in prijs zijn, in tuinboonen, rapen, wortelen, peulen, aardappelen, kool en ſoortgelijke; zoodra deze ſchaars worden, in graauwe, groene of witte erwten, gort en andere grutters-waren. Daarbij bekomen deze oude lieden thans ſlechts

om

om de 14 dagen des middags vleesch, hetwelk hun in ruimere tijden alle 7 dagen toegediend werd. De avond-ſpijs beſtaat in karnemelk met brood, gierst, gort of havergort. De vrouwen eten in eene ruime voorheen vermelde zaal, aan 19 tafels, waar aan elke vrouw door een nommer de plaats is aangewezen. Voor de mannen is de algemeene woonkamer tevens de eetzaal.

Men rekent, dat elk perſoon aan ſpijs en inwoning jaarlijks op *f* 80 te ſtaan komt, en derhalve met de kleeding op omſtreeks 100 gulden in het jaar kan geſchat worden.

§ 688. Des Zondags ſtaat het allen bewoners vrij om den geheelen dag uit te gaan. De vrouwen daarenboven 's Dingsdags en 's Donderdags den geheelen dag, en 's Zaturdags den geheelen namiddag; de mannen 's Maandags en 's Vrijdags den geheelen, en 's Zaturdags den halven dag. Andere dagen of langer dan éénen dag uit willende blijven, moeten zij daartoe verlof vragen. Zij moeten des zomers ten 9 en des winters ten 8 ure 's avonds te huis zijn.

Straffen tegen overtredingen beſtaan in verbod van uitgaan, voor eenigen tijd opſluiting, of, bij grove misdrijven, in uitzetting uit het huis. Uit hoofde van gebreken en

ou-

ouderdom, kunnen de bewoners weinig of geen' arbeid dan eenig ligt huiswerk verrigten; zoo zij echter van buiten het huis eenig werk, als breijen of naaijen, kunnen bekomen, wordt hun dit vergund te hunnen voordeele te doen.

§ 689. Voor de zieke vrouwen zijn er bijzondere zalen, ééne voor de kranken en eene andere voor de zwakhoofdigen. Eerstgemelde is langs den achtergevel in de eerfte verdieping in tweeën verdeeld en aan beide zijden met haardfteden voorzien; aldaar zijn 93 bedfteden met gordijnen, waarin elke zieke afzonderlijk geplaatst is. Daarenboven zijn er vier bedfteden voor de oppasfende meiden, en een daaraan belendend kamertje voor de ziekenmoeder.

De meer benedenwaarts gelegene ziekenkamer voor zwakhoofdige vrouwen, wel eens zwakkenkelder genaamd, bevat 48 krebben zonder gordijnen; aldaar worden, onder opzigt van eene moeder met de noodige meiden, alle zwakhoofdige of krankzinnige vrouwen bewaard, opgepast en van het noodige voorzien. Ook voor de mannen is eene bijzondere ziekenkamer met 12 krebben. Offchoon er nu, zoo min voor de zieken als zwakken, eene bijzondere fchaftlijst gevolgd wordt,

ftaat

ſtaat men toch aan de gevaarlijken *nu en dan* iets tot verkwikking toe; hetwelk voorwaar voor zulke afgeleefde menſchen bij de geringſte ontſtentenis diende plaats te hebben. Zij worden dagelijks door den heelmeester, en ſlechts driemaal 's weeks door den geneesheer, bezocht. De *medicijnen* worden volgens geene vaste *formula*, maar naar goedvinden van den arts, voorgeſchreven, en in de apotheek der *diaconie*, in het Gereformeerde *diaconie*-weeshuis, gereed gemaakt. Zoo veel mogelijk worden de ziekenzalen door opſlaande bovenvenſters van verſche lucht voorzien, welke echter met de deuren veel togt veroorzaken. Ook hier mist men wèl ingerigte luchtgaten [*vendilen*]. Voor het overige wordt er de meeste reinheid in acht genomen.

§ 690. In dit geſticht kunnen 123 mannen en 561 vrouwen, alzoo 684 perſonen, verzorgd worden. De plaatſing geſchiedt door heeren regenten, waarvan elk een zeker getal der opengevallene plaatſen kan vervullen.

Van de vrouwen worden er 421 in de 115 genommerde woningen, . 92 op de ziekenkamer en in den zwakkenkelder 48 gehuisv. zoodat men er altoos een aantal van 561 vrouwen kan bergen.

Tot een algemeen overzigt van de alhier

ver-

verzorgde en overledene perſonen, laten wij hier volgen Tafel XXIV der verzorgde en overledene vrouwen en mannen in het *diaconie-oude-vrouwen- en mannenhuis*, over de twintig jaren 1800—1819.

Wanneer wij nu uit deze lijst zien, dat jaarlijks niet altoos het getal der opgenomene met de overledene perſonen ſtrookt, zoo hangt dit gedeeltelijk van de plaatſing derzelve op de zieken- of zwakkenkamer af, en gedeeltelijk ſtellen heeren regenten de plaatſing van een' of anderen begunſtigden perſoon wel eenigen tijd uit, totdat zij de opgegevene vereischten (§ 684.), om geplaatst te kunnen worden, bezitten. Het middengetal der aanwezige mannen blijft echter doorgaans jaarlijks ruim 123, zijnde dat der vrouwen ſlechts ruim 528, in plaats van 561. Het jaarlijksch getal der ingekomene mannen bedraagt 23 en dat der vrouwen 84.4: dus 107.4 perſonen; terwijl er 22.7 mannen en 89.8 vrouwen, alzoo 112.5 perſonen, en bij gevolg meer dan er inkomen, overlijden.

In het algemeen is de verhouding der ſterfte

bij de mannen als 1 : 5.4
—— vrouwen — 1 : 6.
bij deze te zamen — 1 : 5.8

Om-

Tafel XXIV. LIJST DER VERZORGDE EN OVERLEDENE MANNEN EN VROUWEN IN HET DIACONIE-OUDE-VROUWEN- EN MANNENHUIS.

	Aanwezig.			Ingekomen.			Overleden.		
Jaren.	O. Mannen.	O. Vrouwen.	Beide.	Mannen.	Vrouwen.	Beide.	Mannen.	Vrouwen.	Beide.
1800	123	561	684	15	92	107	20	93	113
1801	118	560	678	23	94	117	28	96	124
1802	113	558	671	19	85	104	23	91	114
1803	109	552	661	30	62	92	22	85	107
1804	117	529	646	31	117	148	35	139	174
1805	113	507	620	30	85	115	23	82	105
1806	120	510	630	18	77	95	15	51	66
1807	123	536	659	24	90	114	23	105	128
1808	124	521	645	30	88	118	33	101	134
1809	121	508	629	34	89	123	25	94	119
1810	130	503	633	31	86	117	35	84	119
1811	126	505	631	32	116	148	33	144	177
1812	125	477	602	29	134	163	29	92	121
1813	125	519	644	16	105	121	18	92	110
1814	123	532	655	29	93	122	25	92	117
1815	127	533	660	14	61	75	8	78	86
1816	133	516	649	24	70	94	25	67	92
1817	132	539	671	10	60	70	7	50	57
1818	135	549	684	8	74	82	14	59	73
1819	127	552	679	12	89	101	14	101	115
20 Jaren.	2464	10567	13031	459	1767	2226	455	1796	2251

Achter bladz. 32.

Omdat wij nu een aanmerkelijk verſchil dezer ſterfte tusſchen vroegere en latere jaren meenden te ontdekken, hebben wij deze 20 jaren in twee tijdvakken, elk van tien jaren, verdeeld, en gevonden: dat in het eerſte tijdvak de ſterfte bij de mannen was als 1 : 4.8, in het tweede als 1 : 6; en bij de vrouwen in het eerſte als 1 : 5.7, in het tweede als 1 : 6. Alzoo gaan er over het algemeen in het eerſte tijdvak 10 van de 55 en in het tweede 10 van de 61 ten grave. Zijnde dus altoos de ſterfte onder de vrouwen veel geringer dan bij de mannen gebleven.

§ 691. Dit weldadig geſticht wordt beſtuurd door zes *diaconen* en vier *diaconesſen*, waarvan alle jaren één der beſtuurders en ééne beſtuurderes aftreedt, om door andere, naar vrije keus des beſtuurs, vervangen te worden; nogtans met deze bepaling: dat de gekozene ten minſte eene tweejarige *diaconie*-dienst moet volbragt hebben; wordende dezelve door den grooten kerkeraad der Nederduitſche Gereformeerde gemeente beroepen en aangeſteld. Beſtuurders zijn aan de groote vergadering van *diaconen*, die daartoe jaarlijks eene *commisſie* van *reviſie* benoemen, rekening van ontvangſten en uit-

uitgaven, als ook van hunne gehoudene beſturing, verſchuldigd.

De werkzaamheden van beſtuurders en beſtuurderesſen zijn aldus verdeeld:

Van de diaconen is er één grootboekhouder; één *ſcriba*, die mede het oppertoezigt over den bouw is aanbevolen; één *kasſier*; één erfenis-boekhouder; één *proviſie*-boekhouder; één *commisſie*-boekhouder; wordende het voorzitterſchap alle maanden verwisſeld, met verſchooning daarvan voor den *ſcriba*.

Van de diaconesſen houdt ééne het groot- en kasboek; ééne het *proviſie*-boek; ééne het linnennaaiſters- en breiſtersboek; ééne het zieken-, zwakken- en *notulen*-boek.

Onder toezigt dezer beſtuurders en beſtuurderesſen worden de huisſelijke dienſten verrigt door éénen mannelijken en vier vrouwelijke *ſuppoosten*, twee knechts, negen meiden, één' timmerman en een' metſelaar.

De mannelijke en vrouwelijke *hoofd-ſuppoosten* hebben over alles het algemeene beſtuur tot bewaring van de goede orde, in-

zon-

zonderheid zorg dragende voor de eetwaren en derzelver toebereiding. Eéne *ſuppoost* heeft het beſtuur op de ziekenzaal, éene andere in der zwakken woning; zijnde de laatſte over den waschzolder en de bedden geſteld. De knechts en meiden zijn tot hulp en dienst van allen, hebbende de oudſte knecht bijzonder toezigt over het broodhuis en de bereiding en uitdeeling der boterhammen.

§ 692. Terwijl de nalatenſchappen van de in het huis overledene perſonen ten voordeele van het huis verblijven, worden de erfeniſſen, hun ſtaande het verblijf in dit geſticht te beurt gevallen, voor hen ontvangen, met vergunning om daarmede het huis te verlaten, na vooraf het genotene te hebben afgerekend. Ook kunnen zij, zulks verkiezende, blijven, wordende hun alsdan wekelijks eene uitkeering gedaan, zoo veel mogelijk geëvenredigd aan de hoegrootheid der erfenis, welke daarna ten behoeve van het huis blijft. Dit geſticht een gedeelte der *diaconale adminiſtratie* uitmakende, en daarvan alle benoodigdheden ontvangende, heeft in den eigenlijken zin geene bezittingen. Het is vrij van verpondingen, behalve van de verhuurd wordende kelders. De ſtads-*impo-*

fitiën worden wel betaald, maar alle drie maanden teruggegeven. Voor het overige wordt het niet uit ftads-kas onderfteund.

II. *Corvershof.*

§ 693. Dit fraaije geftichtis, uit eene erfenis van J. CORVER, ter befchikking van de Gereformeerde Nederduitfche *diaconie*, in de jaren 1721 tot 1723 gebouwd, en gelegen op de Heerengracht aan den zuidkant achter het zoo even befchrevene *diaconie-oude-mannen- en vrouwenhuis.* Het 100 voet breede en 85 voet diepe gebouw heeft in het midden eene ruime plaats; de befchrijving daarvan vindt men bij WAGENAAR, (achtfte Stuk, bl. 509.) Behalve de woning voor vader en moeder zijn er 18 beneden- en 16 bovenwoningen, beftemd voor oude gehuwde lieden, waarvan de mannen 60 en de vrouwen 55 jaren moeten bereikt hebben. Zij moeten 15 jaren in deze ftad gewoond, de mannen 15 en de vrouwen 10 jaren ledematen der Nederduitfche Gereformeerde gemeente geweest, vooraf door de *diaconie* derzelve onderfteund zijn, en geene kinderen te hunnen laste hebben.

Van deze bepalingen wordt met die per-

fo-

ſonen, welke door de erven van den ſtichter van dit gebouw, ter welker beſchikking doorgaans zes woningen, meestal voor oude vrouwen, open blijven, eene uitzondering gemaakt; wordende daarenboven aan dezen ook nog andere kleine voorregten toegeſtaan.

Bij het overlijden van een' der echtgenooten, wordt de nablijvende dadelijk in het *diaconie*-oude-vrouwen- en mannenhuis (§ 683) overgebragt, en deze opengevallene plaats door andere gehuwden bezet.

§ 694. Het getal der alhier gehuisvesten is doorgaans 66, namelijk 27 mannen en 39 vrouwen. Deze genieten thans, behalve vrije woning, alle vier weken *f* 2 : 10 in geld en brood, eene uitdeeling van vleesch, ſpek, boter, kaas, grutters-waren en turf. De woningen zijn voorzien van ſtookplaatſen ter bereiding hunner ſpijzen. Het ſtaat hun vrij om uit te gaan, maar zij moeten des zomers te half tien en des winters te acht ure, als ook op de vergaderdagen der regenten, te huis wezen.

De zieken hebben vrije beſchikking over geneesheer en heelmeesters, die de geneesmiddelen uit de apotheek der *diaconie* kunnen voorſchrijven, uit welker kas zij ook, in geval van nood, nog eenige onderſteuning

kunnen erlangen. Alhier overlijden er, volgens eene gemiddelde berekening, jaarlijks 4 of 6.

§ 695. Het beheer over dit gesticht is opgedragen aan zes *gecommitteerden* uit broeders *diaconen*, die het inwendige bestuur aan eenen vader en eene moeder overlaten. Zij doen rekening en verantwoording hunner gehoudene bestiering aan de *diaconen*, tredende er alle twee jaren één hunner af.

§ 696. De jaarlijksche kosten voor deze stichting worden goedgemaakt uit de renten van het nog overgeblevene kapitaal der erfenis, die ruim *f* 160,000 bedragen heeft, hebbende de kosten voor het bouwen van het huis *f* 64,000 verslonden. Ook brengen de kelders en zolders van hetzelve nog eenige huur op; terwijl de nalatenschappen der aldaar overledenen, behalve van die door de erfgenamen geplaatst zijn, ook ter beschikking van het huis blijven. Wanneer echter niet door nieuwe legaten deze inkomsten nu en dan gestijfd worden, vreezen wij, dat de Fransche *tierceering* ook deze bedeeling aanmerkelijk zal verminderen: trouwens, men kan, met de *administratie*-kosten, de woning en bedeeling van elk alhier gehuisvesten persoon op *f* 120 in het jaar schatten.

III.

III. *Diaconie-Bestedelinghuis der Nederduitsche Gereformeerde gemeente.*

§ 697. Dit gesticht, achter het *diaconie-oude-mannen-* en vrouwenhuis gelegen, heeft de gemeente te danken aan de goedgunstige beschikking van wijle vrouw JOHANNA BONTEKONING, in leven echtgenoote van JAN VAN MEKEREN, uit het bedrag van *f* 30,000, door haar aan de *diaconie* daartoe *gelegateerd*. Het gebouw in 1789 begonnen, en 1791 voltooid, beslaat 50 voet in de breedte en 60 voet in de lengte. Het doel der stichting is, om daarin gebrekkige menschen te plaatsen, die voorheen voor rekening der *diaconie* bij *particulieren* besteed waren. Daarin worden opgenomen gehuwde personen, elk boven de 50 jaren oud, weduwenaars en weduwen, die 30, en eindelijk jongmans en jonge dochters, die 25 jaren en daarenboven bereikt hebben.

Om opgenomen te kunnen worden, moeten zij in deze stad geboren, of ten minste vier jaren in dezelve gewoond hebben, vier jaren ledemaat der Gereformeerde gemeente ge-

weest zijn, bedeeling der *diaconie* genieten, en voorzien wezen van een getuigſchrift door een' der artſen of heelmeesters der *diaconie* onderteekend, waaruit blijkt: dat zij door ongemakken zich niet in ſtaat bevinden, het noodige onderhoud te winnen.

§ 698. Wat de voeding, kleeding en werkzaamheden der gezonden, het plaatſen en behandelen der zieken, het reinigen en luchten der zalen, enz. aangaat, dit alles is even gelijk in het hier boven beſchreven *diaconie*-oude-vrouwen- en mannenhuis.

Er zijn, behalve de ziekenzaal, drie ſlaapkamers, ééne voor de gehuwden, éénе voor de mannen en éénе voor de vrouwen. Voor het grootſte gedeelte ſlapen er twee bij elkander, alle op bedden. Om de meeste ſlaapſteden, gelijk op de getrouwde kamer, zieken- en vrouwen-ſlaapzaal, zijn gordijnen. Zij eten in twee algemeene vertrekken, het eene voor de vrouwen, en het andere voor de mannen en gehuwde perſonen. In geene dezer woningen wordt er geſtookt; des winters ontvangen zij kolen voor de vuurſtoofjes.

Des *Zondags* kunnen al de bewoners den geheelen dag uitgaan. Voorts de vrouwen

des

des *Dingsdags* den geheelen dag, en *Zaturdag* voormiddag; *Woensdag* namiddag en *Vrijdag* den geheelen dag de mannen. Wanneer zij andere dagen, of langer dan eenen dag, willen uitblijven, moeten zij daartoe verlof vragen. Des zomers moeten zij 's avonds ten 9 en des winters ten 8 ure te huis wezen.

§ 699. Dit gesticht staat onder hetzelfde beheer als het *diaconie*-oude-vrouwen- en mannenhuis. Ook de inkomsten, verantwoording der gehoudene *administratie* en verdere *reglementen* zijn dezelfde. De huisselijke beschikkingen worden bestuurd door eene *suppoost*, die, in geval van noodzakelijkheid, altoos hulp en bijstand vragen en bekomen kan van den *hoofdprovoost* van het *diaconie*-oude-vrouwen- en mannenhuis. Voor het overige heeft zij over alles de hoofd-*directie* tot bewaring van goede orde, inzonderheid over de bereiding en bewaring der eetwaren.

§ 700. Het getal der in dit gesticht gehuisveste personen is 130. Op den laatsten December van het jaar 1819 waren er 35 mannen en 95 vrouwen, wordende de opengevallene plaatsen dadelijk wederom vervuld.

Het middengetal der jaarlijkfche geftorvenen is, uit eene berekening der laatfte 18 jaren, 7 mannen en 10 vrouwen; zoodat er tien van de 50 mannen en even zoo veel van 95 vrouwen, jaarlijks overlijden: zijnde dus de fterfte der mannen in dit gefticht bijna eens zoo groot als die der vrouwen, terwijl er in het algemeen één van de 8, of 10 van de 80, ten grave gaan.

IV. *Het Wale-oude-vrouwen- en mannenhuis.*

§ 701. Deze ftichting, uitfluitend beftemd voor de *Waalfche Gereformeerde gemeente* dezer ftad, dient, om de oude lieden dezer gemeente te herbergen. Te dien einde is in het jaar 1683 aan het weeshuis dezer gemeente een vleugel voor de oude vrouwen langs de eerfte Weteringdwarsftraat, en in het jaar 1726 eene foortgelijke voor de mannen langs de Prinfengracht, gebouwd. Deze vleugels bevatten voor de vrouwen zeven beneden- en acht bovenvertrekken, waarvan de meesten met twee flaapplaatfen voorzien zijn.

In

In de afdeeling voor de mannen zijn zes beneden- en acht bovenwoningen, zijnde er bij elke afdeeling eene woning voor den vader en de moeder (*gardien et gardienne*) dezer oude lieden, benevens eene eetzaal en ziekenkamer. Om in dit gesticht opgenomen te kunnen worden, moet men erkende leden der Waalsche gemeente zijn, daarvan getrokken, en den ouderdom van 50 jaren bereikt hebben. Alleen in de eetzaal wordt er des winters voor de mannen gestookt, die alleenlijk op de plaats en in een vertrek onder deze eetzaal tabak mogen rooken.

De inrigting in dit gesticht is gewijzigd naar die van het *diaconie*-oude-vrouwen- en mannenhuis [§ 683].

§ 702. Wij zullen de beschrijving van dit gebouw, als ook het bestuur over hetzelve, uitstellen, totdat wij aan het weeshuis dezer gemeente gekomen zijn, en hier slechts nog bijvoegen de navolgende Lijst der aldaar verzorgde en gestorvene personen.

Lijst

Lijst der verzorgde en overledene oude mannen en vrouwen in het Wale-oude-vrouwen- en mannenhuis, gedurende de twintig jaren 1800—1819.

Jaren.	INGEKOMEN. Oude Mannen.	Oude Vrouwen.	Beide.	OVERLEDEN. Oude Mannen.	Oude Vrouwen.	Beide.
In 1799	aanwez. 17	25	42	—	—	—
— 1800	1	1	2	3	4	7
— 1801	3	5	8	3	4	7
— 1802	1	3	4	2	4	6
— 1803	2	1	3	1	2	3
— 1804	5	5	10	6	6	12
— 1805	2	4	6	6	4	10
— 1806	4	4	8	—	2	2
— 1807	2	4	6	8	10	18
— 1808	—	10	10	—	12	12
— 1809	6	1	7	4	—	4
— 1810	3	9	12	2	3	5
— 1811	1	11	12	3	13	16
— 1812	4	6	10	4	4	8
— 1813	—	—	—	—	2	2
— 1814	2	1	3	—	5	5
— 1815	1	2	3	5	2	7
— 1816	3	2	5	—	2	2
— 1817	1	5	6	2	—	2
— 1818	1	2	3	—	—	—
— 1819	—	—	—	1	2	3
20 Jaren.	59	101	160	50	81	131

Volgens deze berekening bleven er, den 1sten Januarij 1820, 9 mannen en 20 vrouwen, alzoo 29 oude lieden, in dit gesticht; wor-

wordende er jaarlijks acht verzorgd, van welke er over het algemeen 6.6 weder omkomen. De ſterfte bij de mannen verhoudt zich als 1 : 1.2, bij de vrouwen als 1 : 1.3, en bij beide zamengenomen als 1 : 1.2: zoodat er van de 12 aanwezigen 10 ten grave dalen.

V. *Het Engelſche hospitaal of Weeshuis*

§ 703. Heeft ook eenige woningen voor oude vrouwen van de Engelſche *Presbyteriaanſche* gemeente; derzelver getal is echter zeer gering. (Hiervan geene inlichting bekomen hebbende, moeten wij onzen lezer verwijzen naar WAGENAAR, achtſte Stuk, bl. 529.)

Oude lieden verzorgd door de Luterſche gemeente.

§ 704. Het *Luterſche diaconie- en beſtedelinghuis*, op het Weesperveld tegenover de *Plantagie* gelegen, is in de jaren 1769 tot 1772 gebouwd. Een langwerpig vierkant gebouw van drie verdiepingen, behalve den kelder en zolder, is 375 voet breed en 211 voet lang of diep. Men vindt daarvan eene beſchrij-

ſchrijving bij WAGENAAR, (Vervolg, twintigſte Stuk, bl. 42). In het jaar 1811 zijn de wees-kinderen dezer gemeente ook in dit gebouw overgebragt. Oude mannen en vrouwen, het-zij zij in of buiten den echt leven, wanneer zij 60 jaren bereikt hebben, 20 jaren lede-maten dezer gemeente geweest, en alhier woonachtig zijn, kunnen in dit geſticht op-genomen worden. Bij derzelver komst in het huis moeten de eigendommen en bezittingen, hoe veel of weinig deze ook mogten wezen, zuiver en ter goeder trouw aan heeren regen-ten opgegeven en ter hand geſteld worden; ook moeten zij aan hen afſtand doen van pen-ningen, welke zij, ſtaande hun verblijf in het huis, uit de kas van deze of gene gil-den, tot welke zij voorheen behoorden, zou-den trekken. Daarvan wordt hun gemeenlijk wekelijks een zeker gedeelte wederom uitge-keerd (WAGENAAR, twintigſte Stuk, bl. 55.); de erfenisſen en nalatenſchappen blijven alle ten voordeele van het huis.

De bewoners verrigten eenig aan hunne krachten geëvenredigd werk, ten dienſte van het huis. Zij dragen alle dezelfde kleeding, beſtaande voor *mannen* uit rok, broek en ka-mizool van bruin laken, borstrok, hemd, ſchoenen, kouſen en driekanten hoed. Voor

vrou-

vrouwen uit jak en rok van bruine ſaai, borſt-rok, hemd, ſchoenen, kouſen en witte muts.

Elken vrijdag wordt er verſchooning van wollen en linnen kleeding afgegeven, en den volgenden dag de gebruikte wederom aan daartoe geſtelde oppasſers ter hand geſteld. In den zomer worden gewoonlijk de bedden om de vier, des winters om de zes weken verſchoond.

De mannen en vrouwen bewonen ieder afzonderlijk algemeene vertrekken, welke des winters geſtookt worden; zij ſlapen ook twee aan twee op algemeene ſlaapkamers voor vrouwen en mannen, op bedden in bedſteden met gordijnen. Alle kamers worden behoorlijk gelucht en gereinigd. De bewoners kunnen, met verlof van den *hoofd-officiant*, of binnenvader, uitgaan, maar moeten des avonds vóór zeven ure wederom te huis zijn.

§ 705. In eene des winters verwarmde eetzaal ſpijzen mannen en vrouwen gezamenlijk. Het *middagmaal* beſtaat: in broodſoep, peulvruchten, groenten en Rumfordſche ſoep. Het *avondmaal:* in bier en brood, karne- of zoete melk met gort, brood, enz. alles volgens zekere dagen vastgeſteld, en naar het jaargetijde gewijzigd. Het *ontbijt*, in brood met boter en kaas. De gewone drank is bier. Koffij en thee moeten zelve bekostigd wor-

worden; doch men ontvangt daartoe het kokend water om niet.

§ 706. De zieken worden op daartoe bestemde ziekenzalen gelegd en dagelijks door *doctor* en *chirurgijn* bezocht, die, volgens eene daartoe voorhanden *formulier*, waarvan hij slechts in buitengewone gevallen mag afwijken, de geneesmiddelen voorschrijft. Deze worden in eene *particuliere apotheek*, tegen jaarlijksche betaling van 50 stuivers per hoofd, gereed gemaakt. De gewone ziekten onder deze oude lieden zijn verval van krachten en borstkwalen.

§ 707. Wij voegen hierbij Taf. XXV van de in het Lutersche *diaconie*-huis verzorgde en overledene oude vrouwen en mannen en bestedelingen, gedurende 20 jaren (1800 tot 1819.)

Uit deze twintigjarige Tafel blijkt, dat het jaarlijksch gemiddelde getal der in dit huis verzorgde oude mannen bedraagt omstreeks 75, en dat der vrouwen 191, over het algemeen juist 262.5 personen. In de eerste tien van deze twintig jaren werden er oneindig meer personen, en vooral meer vrouwen, gehuisvest dan in de laatste; waarschijnlijk, omdat men in deze laatste tijden meer met den *finantiëelen* staat van het huis moest

Tafel XXV. LIJST VAN DE IN HET LUTHERSCHE DIACONIEHUIS VERZORGDE EN OVERLEDENE OUDE VROUWEN EN MANNEN EN BESTEDELINGEN.

	Oude Mannen.			Oude Vrouwen.			Oude Mannen en Oude Vrouwen.		Bestedelingen.
Jaren	Aanwezig.	Ingekomen.	Gestorven.	Aanwezig.	Ingekomen.	Gestorven.	Aanwezig.	Gestorven.	Aanwezig.
1800	80	12	39	217	27	56	297	95	24
1801	82	16	14	213	37	39	295	53	21
1802	85	13	10	213	27	31	298	41	19
1803	83	13	15	227	33	19	310	34	21
1804	80	22	25	213	46	60	293	85	19
1805	76	23	27	187	56	82	263	109	18
1806	79	15	12	191	37	33	270	45	23
1807	82	14	11	210	44	25	292	36	23
1808	80	14	16	205	35	40	285	56	20
1809	69	12	23	202	40	43	271	66	18
1810	77	33	25	205	58	55	282	80	16
1811	71	10	16	199	13	19	270	35	15
1812	71	16	16	172	19	46	243	62	13
1813	71	8	8	169	19	22	240	30	12
1814	63	13	21	157	20	32	220	53	10
1815	64	10	9	152	18	23	216	32	10
1816	68	11	7	158	26	20	226	27	9
1817	75	17	10	175	36	19	250	29	9
1818	73	9	11	173	24	26	246	37	10
1819	65	9	17	178	23	18	243	35	9
20 Jaren.	1494	290	332	3816	638	708	5310	1040	319
1e. Decen.	796	154	192	2078	382	428	2874	620	206
2e. Decen.	698	136	140	1738	256	280	2436	420	113

moest

moest te rade gaan. De sterfte in dit gesticht is bij de aanwezige mannen als 1 : 4.5 en bij de vrouwen als 1 : 5.4: stervende er over het algemeen 10 van de 51 personen, en wel jaarlijks 52, terwijl er slechts 46 worden opgenomen. In het eerste *decennium* verhoudt zich dezelve als 1 : 4.6, in het tweede als 1 : 5.8, zoodat zij aanmerkelijk schijnt verminderd te zijn. Wij vinden op deze Tafel ook bestedelingen vermeld; dit zijn kinderen, die de vereischten niet hebben, om in het weeshuis te worden opgenomen, hetzij dat de ouders behoorden tot buitengemeenten, of niet lang genoeg ledematen dezer gemeente geweest zijn, of wel dat de weezen boven de jaren waren, om in het weeshuis geplaatst te worden. In zoodanige gevallen bepaalt de vergadering van *diaconen* de aanneming van het kind tegen betaling van een kostgeld, hetwelk regenten van het gesticht met de nabestaanden naar omstandigheid regelen.

§ 708. Het beheer en de inkomsten van dit gesticht zijn dezelfde als die van het weeshuis, weshalve wij daarop zullen terug komen.

Voor de Doopsgezinden.

§ 709. vinden wij het *oude vrouwenhuis der Doopsgezinde gemeente*, hetwelk in 1759 gebouwd, en in de *Kerkſtraat* tusſchen de *Vijzelſtraat* en *Reguliersgracht*, achter den tuin van het voormalige weeshuis dezer gemeente, gelegen is. Aldaar zijn 17 woningen, elk met twee bedſteden met gordijnen behangen. In deze kamers kan niet geſtookt worden. Twee wonen er in één vertrek, maar ieder ſlaapt afzonderlijk. Thans zijn er niet meer dan 18 vrouwen, terwijl er voorheen ruim 30 gehuisvest werden. Offchoon er geen ouderdom tot derzelver inneming bepaald is, worden er toch zelden jonger dan 50 jaren opgenomen, moetende men ten minſte *drie* jaren ledemaat der Doopsgezinde gemeente geweest zijn. De bewoonſters zijn tot geenerhande werk verpligt, maar de vier of zes jongſte verrigten, van tijd tot tijd, eenig huisſelijk werk, waarvoor zij kleine belooningen ontvangen. Het voedſel is naar de verſchillende jaargetijden gewijzigd, en, even als de kleeding, gelijk zulks in den kring van gegoede handwerkslieden gewoonlijk

lijk gebruikt wordt. Allen eten aan eene gemeenfchappelijke tafel.

De zieken blijven thans, offchoon er eene ziekenkamer is, in haar vertrek, worden door de gezonden opgepast en door den geneesheer bezocht, die de geneesmiddelen, en des noods ook bijzonder voedfel, voorfchrijft, wordende de *medicamenten* in eene *particuliere apotheek* gereed gemaakt.

§ 710. De vijf regenten van dit gefticht zijn *diaconen* der gemeente, de *diaconesfen* zijn regentesfen. Het huisfelijk beftuur wordt thans door eene moeder waargenomen. Nalatenfchappen vervallen, wanneer er geene wettige kinderen overblijven, aan de gemeente.

Voor de Roomsch-Catholijke gemeente.

§ 711. *Het huis van barmhartigheid* is alhier het éénigfte gefticht voor oude lieden van deze aanzienlijke gemeente. Door eene erfmaking van wijle Jonkvrouwe CORNEL. ELISAB. OCCO, werd dit fraaije huis in het jaar 1774 gebouwd en voor oude vrijfters en weduwen dezer gezindheid beftemd. Het is

gelegen op de Keizersgracht bij de Weesperſtraat, bevat 22 ſierlijke en met vele gemakken voorziene woningen, waarvan ſommige voor twee, andere voor één' perſoon ingerigt zijn. Achter het gebouw is een tuin van 146 voet lang en 90 voet breed, ten gebruike voor de bewoonſters van het geſticht zelf.

Voorheen genoten hier 33 oude behoeftige vrouwen van den Catholijken godsdienst, die 50 jaren bereikt hadden en ingezetenen dezer ſtad waren, vrije woning en jaarlijks eenige *proviſie* van boter, kaas, gort, aardappelen, turf, driemaal in de week brood, en, indien de inkomſten toereikten, nog eenige andere verkwikkingen; kunnende daarenboven de zieken over arts, heelmeester en apotheek beſchikken.

Ter goedmaking van begrafeniskosten en kerkelijke dienſten moest eertijds elke perſoon als inkomstgelden betalen *f* 33. Na de noodlottige *tiërceering* zijn deze inkomstgelden niet alleen verhoogd, maar ook de voormelde jaarlijkſche bedeeling heeft geheel opgehouden. Trouwens, de begrafenis- en andere onkosten zijn verzwaard; hebbende dit geſticht daarenboven het genot van vrijdom van grondlasten, hetwelk, zoo veel ons bekend is, aan de meeste, zoo niet aan alle godshuizen verleend wordt, moeten

ten derven. Het is alzoo te hopen, dat de thans nog in leven zijnde familie der edele Stichtſter, door welke dit huis beheerd wordt, het voetſpoor van hare weldadige voorzaat drukkende, deze éénigſte weldadige inrigting voor oude lieden der R. Catholijke kerk in deze ſtad voor haren geheelen ondergang zal redden.

§ 712. Behalve eenige hofjes, welke wij dadelijk zullen leeren kennen, is dit de éénigſte ſtichting voor oude afgeleefde lieden der R. Catholijke gemeente in deze ſtad. Al deze ongelukkigen worden alleen van wege het Armen-kantoor [§ 485.] door geringe bedeelingen onderſteund. In zeer enkele gevallen worden oude en gebrekkige lieden, voor rekening van dit Armen-kantoor, bij de geloofsgenooten voor een gering kostgeld in huis beſteed. Is het dan niet te verwonderen, dat eene gemeente van meer dan 38,000 zielen zoo weinig voor hare oude en gebrekkige armen gezorgd heeft!

§ 713. *Bij de Israëlietiſche gemeente* ontbreekt het insgelijks aan ſoortgelijke ſtichtingen voor oude lieden. Slechts bij de *Portugeſche Israëlietiſche gemeente* is er *een oude-mannenhuis: Mirhenet Zequenim*, waarin thans negen mannen onderhouden en van het noodzakelijke voorzien worden. Dit huis

bestaat reeds sedert den jare 1750, wordende de kosten goedgemaakt uit vrijwillige bijdragen van vele leden der *Portugesche Israëlietische* gemeente, waarin het door een klein fonds eenigzins wordt te gemoet gekomen. Ook van dit gesticht voegen wij hierbij eene

Lijst der in dit huis ingekomene en overledene mannen gedurende negentien jaren.

In het jaar	1800 ingekomen	2, overleden	1
———	1801 ———	3, ———	2
———	1802 ———	1, ———	2
———	1803 ———	— ———	1
———	1804 ———	1, ———	—
———	1805 ———	1, ———	—
———	1806 ———	— ———	—
———	1807 ———	— ———	1
———	1808 ———	4, ———	1
———	1809 ———	— ———	3
———	1810 ———	— ———	—
———	1811 ———	1, ———	—
———	1812 ———	— ———	1
———	1813 ———	— ———	2
———	1814 ———	1, ———	1
———	1815 ———	— ———	2
———	1816 ———	— ———	1
———	1817 ———	1, ———	2
———	1818 ———	6, ———	1
In 19 jaren	ingekomen	21, overleden	21.

Hier-

Hieruit blijkt, dat er in deze 19 jaren zoo veel overleden als er ingekomen zijn.

Dit gesticht, offchoon waarschijnlijk voor het kleine aantal van 2,394 Portugesche Nederlandsche *Israëlieten* toereikend, is echter voor al de hier wonende overige *Israëlieten*, die een aantal van 15,312 zielen uitmaken, waarvan er 12,000 bedeeld worden, van zoo weinig beteekenis, dat wij ons niet kunnen begrijpen, hoe dit groote aantal behoeftigen, en vooral de oude en gebrekkige, van den hongerdood bevrijd blijven.

§ 714. Om over het aantal van de door verschillende godsdienstige gemeenten in deze stad jaarlijks verzorgde oude lieden eens te kunnen oordeelen, zullen wij dezelve alhier eens opsommen, en tevens de evenredigheid van sterfte nagaan. Te dien einde voegen wij hierbij eene Lijst van de in de verschillende godsdienstige gestichten verzorgde, ondersteunde en overledene personen.

Lijst van de in verschillende godsdienstige gestichten jaarlijks verzorgde en ondersteunde personen, benevens het getal der gestorvenen in elk derzelve.

NAMEN DER GESTICHTEN.	VERZORGDE PERSONEN.			OVERLEDENE PERSONEN.			
	Mannen.	Vrouwen.	Beide.	Mannen.	Vrouwen.	Beide.	Verhouding der sterfte.
Diaconie oude-vrouwen- en mannenhuis.	123	528	651	22	89,8	111,8	als 1 : 5,9.
Corvershof.	27	39	66	4	6	10	— 1 : 6.
Gereformeerde bestedelinghuis.	35	95	130	7	10	17	— 1 : 8.
Wale oude-vrouwen- en mannenhuis.	9	20	29	2,5	4	6,5	— 1 : 4,8.
Luthersche *diaconie* oude-vrouwen- en mannenhuis. .	75	191	266	16,6	35,4	52	— 1 : 5,1.
Doopsgezinde gemeente. . .	—	18	18	—	—	—	— —
Huis van barmhartigheid voor Roomsch-Catholijken. . .	—	33	33	—	—	—	— —
Portugesche Nederduitsche Israëlieten.	21	—	21	21	—	21	— 1 : 1.
Geheel	290	924	1214	73,1	145,2	218,3	— 1 : 51.

Door de verschillende godsdienstige gemeenten binnen deze stad worden er alzoo jaarlijks 290 mannen en 924 vrouwen, alzoo 1,214 oude lieden, gehuisvest en onderhouden, waarvan er meer dan de helft alleen ten laste van het *Gereformeerde diaconie-oude-mannen- en vrouwenhuis*, en ruim twee derde ten koste dezer gemeente komen; blijvende het getal der door de *Luthersche* gemeente verzorgde ouden, in evenredigheid dezer gemeente, ook vrij aanzienlijk. De groote sterfte dezer armen doet ons reeds vermoeden, dat zij, of door den last der jaren, of door geledene ongemakken, bij de opneming in deze gestichten reeds rijp voor het graf moesten geweest zijn: immers, van de 50 dalen er reeds 10 in hetzelve neder.

§ 715. Behalve de vermelde gestichten voor oude lieden, vindt men hier nog een aanzienlijk getal van *hofjes*. Dit zijn stichtingen door bijzondere personen, bestaande in eenige bij elkander gelegene huisjes, of in één gebouw vereenigde woningen, waarin meestal bedaagde vrouwen en weduwen, in sommige ook echte lieden, vrije woning, in enkele nog daarenboven toelage van brandstoffen of eenigen voorraad van levensmiddelen om niet, of voor eenig geld, dat zij bij de inkomst

moeten ſtorten, erlangen. Bij WAGENAAR, [achtſte Stuk,] vinden wij al deze, te zijnen tijde beſtaan hebbende, hofjes beſchreven; weinige zijn er na dien tijd bijgekomen, maar eenige te niet gegaan. *Zoo* veel in ons vermogen was, hebben wij al deze hofjes met het getal der aldaar gehuisveste perſonen laten opnemen en zullen deze thans opſommen.

Voor de Gereformeerde gemeente.

Corvershof, [§ 693.] reeds vermeld, met het Trippenhof . . . bevat	70 perſ.
Deutzenhofje, op de Prinſengracht over de Noorderſtraat ——	20 ——
Rapenhofje, op de Palmgracht ——	12 ——
Suikerhofje, op de Lindengracht ——	20 ——
Blokkenhofje, in de Pasſeerderſtraat . . . . ——	48 ——
Fonteinenhofje, op de Keizersgracht . . . . ——	9 ——
Trompettershofje, in de Angelierſtraat voor de Wale gemeente . . . ——	9 ——
Dus worden er door deze gemeente in de hofjes gehuisvest	188 perſ.

Voor

Voor de R. Catholijke gemeente.

Huis van Barmhartigheid [§ 711. beſchreven] . . . . . bevat	33 perſ.
St. Andrieshofje, op de Egelantiersgracht . . . ——	66 ——
Claas Reiniershofje, op de Keizersgracht bij de Beerenſtraat ——	18 ——
Hamershofje, Heerengracht bij de Heiſteeg . . . ——	31 ——
Bouwenshuisje, in de Wijde Steeg op de Bloemmarkt ——	16 ——
Lindenhofje, op de Lindengracht . . . . . ——	38 ——
Moenshofje, in de Vinkenſtraat ——	9 ——
Hofje van de zeven Keurvorſten, in de Tuinſtraat . . ——	34 ——
Paarslakenhuisjes, in de Kerkſtraat bij den Amſtel . ——	29 ——
Nieuw Suikerhofje, op de Prinſengracht bij de Reeſtraat ——	27 ——
Swigtershofje, op den Binnen-Amſtel . . . ——	34 ——
Hofje van VAN BRIENEN, op de Prinſengracht over de Angelierſtraat . . . ——	35 ——
Alzoo worden er door de *R. Catholijken* op deze wijze gehuisvest	370 perſ.

Voor

Voor de Lutherſche gemeente.

Luthersch diaconiehofje, in de Konijnenſtraat	bevat	94 perſ.
Brantzen-Rushofje, op de Keizersgracht tusſchen den Amſtel en de Weesperſtraat	—	48 —
Zwaardvegershofje, in de Tuinſtaat	—	6 —
Grilshofje, Weteringdwarsſtraat	—	32 —
Door deze gemeente kunnen op derzelver hofjes gehuisvest worden		180 perſ.

Nogtans waren er in het jaar 1819 ſlechts 132 perſonen geplaatst, zijnde er op het Brantzen-Rus- en Grilshofje naauwelijks de helft der plaatſen bezet.

Voor

Voor de Doopsgezinde gemeente.

De Arke Noach in de Zon	bevat	22 perſ.
Rijpenhofje, op de Rozengracht	——	15 ——
Marlofshofje, in de Elandsſtraat, waarin ook Remonſtranten worden opgenomen .	——	30 ——
Rozenhofje, op de Rozengracht	——	35 ——
Anslohofje, in de Egelantierſtraat	——	6 ——
Huisjes van BOSCH, op de Braak	——	8 ——
Zoodat er voor de Doopsgezinde gemeente, die genoegzaam ook alle *Proteſtanten* toelaat, gehuisvest worden . .		116 perſ.

Na aftrek nu van de verzorgde perſonen in het [§ 667.] Weduwenhof en de reeds vermelde in het *Corvershof* [§ 693.] alsmede die in het *Huis van Barmhartigheid* [§ 711.], wordt er in deze hofjes nog een aantal van 760 oude lieden gehuisvest, en in ſommige daarenboven van eenige levensmiddelen en brandſtoffen voorzien.

§ 716. Het getal van door godsdienſtige gemeenten en vrome ſtichtingen van bijzondere perſo-

ſonen verzorgde en gehuisveste oude lieden is alzoo vrij aanzienlijk, bedragende nagenoeg *twee duizend*. Hierdoor wordt dus voor als nog eenigermate vergoed, hetgeen er ten opzigte van deze ware armen door het ſtedelijk beſtuur verzuimd is.

Wij beſluiten deze afdeeling met den wensch: dat de weldadige geest onzer voorouders Amſtels tegenwoordig geſlacht, als ook deszelfs nakomelingen, zal blijven bezielen, en dat ruime verdienſten hen in ſtaat zullen ſtellen, datgene te handhaven en zelfs te verbeteren, hetwelk door de edele ſtichters met zoo vele opofferingen is tot ſtand gebragt.

ELFDE AFDEELING.

§ 717. Na de beschouwing onzer behoeftige, zieke, gebrekkige en oude armen, blijft ons nu nog het onderzoek dier onmondige wezens over, die zoo ongelukkig geweest zijn, hunne ouders in hunne prilste jeugd te verliezen, of dezelve nooit gekend hebben, maar dadelijk na hunne verschijning in deze wereld ter prooi van ellende aan zich zelve overgelaten zijn, om van gebrek om te komen, indien er niet door een meêdoogend bestuur of door vrome stichtingen van godsdienstige gezindheden liefderijk voor hen gezorgd ware. Trouwens, ter verzorging van den wordenden mensch vindt men in deze stad betere inrigtingen, dan wij voor den afge-

geleefden hebben leeren kennen. Sinds zeer korten tijd heeft de Staat de verzorging der verlatene kinderen en vondelingen zich aangetrokken. Nog heden echter drukt deze last waarſchijnlijk voor al de noordelijke *provinciën* alleen op de ſtad *Amſterdam*. Daarenboven beſtaat hier grootendeels, ten laste van het ſtedelijk beſtuur, ook nog het *Burgerweeshuis*, waarin thans alle weezen, zonder onderſcheid van eenige *Christelijke* godsdienſtige gezindheid, alzoo geene *Joden*, onder zekere hierna te melden bepalingen, kunnen opgenomen worden. Buiten deze twee thans nog [1820] beide door het ſtedelijk Beſtuur bekostigde weeshuizen, zijn er van wege elk kerkelijk genootſchap voor de weezen, wier ouderen ledematen dezer onderſcheidene godsdienſtige belijdenisſen waren, zoodanige huizen geſticht, of inrigtingen gemaakt, waar deze ongelukkige kinderen eene liefderijke opneming vinden, en eene behoorlijke opvoeding kunnen erlangen.

Wij zullen hier al deze *weeshuizen* niet breedvoerig beſchrijven, wijl onze algemeen bekende geſchiedſchrijver WAGENAAR (*a*) dit reeds wijdloopig gedaan heeft; maar ſlechts datgene, wat er in het verloopen tijdvak na zij-

(*a*) Achtſte Stuk, t. a. pl.

zijne beſchrijving, vooral met betrekking tot de zedelijke (*pſychiſche*) en ligchamelijke (*phyſiſche*) opvoeding, in deze huizen mogt gewijzigd of veranderd zijn, vermelden.

Wij ſplitſen te dien einde deze Afdeeling in vijf Hoofdſtukken, en om niet in herhalingen te vervallen, beſchrijven wij in het eerſte, al wat deze geſtichten met elkander gemeen hebben; beſchouwende in het tweede dat geſticht, hetwelk, zoo als wij vertrouwen, in het vervolg door den Staat bekostigd zal worden. Van daar gaan wij over tot het Burgerweeshuis, hetwelk voor een groot gedeelte uit ſtads-kas onderhouden wordt; terwijl wij in het vierde Hoofdſtuk die van alle godsdienſtige gemeenten doorloopen; en eindelijk met het ſchoolonderrigt voor kinderen, wier ouders door bekrompene omſtandigheden hun niet het noodige onderwijs in lezen, ſchrijven en taalkennis kunnen doen erlangen, in een vijfde Hoofdſtuk deze Afdeeling beſluiten.

EERSTE HOOFDSTUK.

Algemeene inrigtingen betreffende de Weeshuizen dezer stad.

§ 718. Al de weeshuizen dezer ſtad worden, even als alle godshuizen en ſoortgelijke ſtichtingen, door vier, zes of acht regenten beſtuurd. Aan deze worden doorgaans een even groot aantal regenteſſen toegevoegd. Deze heeren regenten en vrouwen regenteſſen worden meestal uit aanzienlijke burgers dezer ſtad verkozen. De eer, om dit vertrouwen hunner medeburgeren te mogen genieten, is de éénige belooning, welke zij voor hunne moeite en tijdopoffering erlangen. De benoeming derzelve geſchiedt, bij de uit ſtadskas onderſteunde geſtichten, door de Burgemeesteren. Veeltijds, echter, wordt deze keus naar den wensch der in dienst zijnde regenten of regenteſſen gewijzigd. Die van godsdienſtige gemeenten worden, bij de *Proteſtanten*, door den kerkeraad uit de dienst-

doen-

doende *diaconen* aangesteld. Bij de *R. Catholijken* geschiedt deze keus bij openvalling, onderling, door de aanwezige regenten, zonder dat daarop de gemeente eenigen invloed heeft. De *parnassims* of het kerkelijk bestuur bij de *Israëlieten* beschikken over deze aanstelling.

De benoeming der regenten en regentessen door de Burgemeesteren is voor hun geheele leven, of naar verkiezing der regenten. Die van de *Protestanten* en *Israëlieten* voor eenen bepaalden tijd. Bij de Gereformeerden voor 6 en bij andere voor 2 of 4 jaren, gaande er alsdan bij de eersten alle jaar, alle twee of drie jaren één af. Bij de *R. Catholijke* wees- of armenhuizen blijven zij voor altoos, of zoo lang zij goedvinden, in hunnen post. Deze regenten stellen al de dienstdoende personen in hunne onderhoorige gestichten aan, wordende bij de *Protestanten* deze benoeming door den kerkeraad bekrachtigd. Terwijl nu aan de regenten het beheer over het geheele gesticht, zoo wel dat der geldmiddelen als der opvoeding van de kinderen, is toevertrouwd, en zij deze posten onder elkander, meestal volgens onderlinge schikkingen, verdeelen, zoo zorgen de regentessen voor de

toebereiding der ſpijzen, voor linnen- en beddegoed, voor de wasch en alles, wat tot het huishoudelijke behoort.

Doorgaans vergaderen regenten en regenteſſen ééns om de acht of veertien dagen op eenen vastgeſtelden dag in een, bij deze huizen daartoe ingerigt, vertrek. Zij ſpreken dan met elkander over de belangen hunner geſtichten, gaan alles meer of min naauwkeurig na, en beramen de noodige maatregelen, nemende één hunner voor eenen bepaalden tijd bij afwisſeling het voorzitterſchap waar.

De door Burgemeesteren aangeſtelde regenten doen jaarlijks rekening en verantwoording aan deze *authoriteit;* die bij de Proteſtantſche weeshuizen aan hunnen kerkeraad; de *Israëlieten* aan *parnasſims;* zijnde die bij de *R. Catholijken* aan niemand dan aan elkander en aan hun geweten rekening en verantwoording verſchuldigd.

De in deze geſtichten aangeſtelde *ſuppoosten*, onder den naam van *directeuren*, *directrices*, vaders en moeders, worden bezoldigd. Zij bekomen bij hunne aanſtelling ieder in zijn vak eene *inſtructie*, volgens welke zij de opgenomene taak moeten vervullen; hebbende onder zich de noodige,

door

door regenten gehuurde, knechts en meiden.

§ 719. *Opvoeding der kinderen.*

a. *De jongens*, na behoorlijk in den godsdienst der gemeente, waartoe het gesticht behoort (*a*), en in het lezen, schrijven en rekenen onderwezen te zijn, worden meestal naar hunne verkiezing, of ten minste naar eene door bestuurders gewijzigde keus, met het veertiende jaar bij bazen in deze stad op ambachten: als timmeren, metselen, schilderen, kuipen, horologiemaken, kleermaken, schoenmaken, koperslaan, mandenmaken, boekdrukken, enz., geplaatst, waartoe zij de noodige gereedschappen van het gesticht bekomen. In sommige gestichten worden zij ook op het land ter leering van den landbouw besteed. Over diegenen, welke op ambachten gaan, is er alsdan eén persoon aangesteld, die over hen het bijzondere toezigt heeft, de *accoorden*, onder goedkeuring der regenten, met de bazen maakt, de verdiende gelden ophaalt en aan regenten verantwoordt. De verdiensten dezer werkjongens zijn, over het algemeen,

(*a*) Wij zullen dit godsdienstig onderwijs in de van stadswege ondersteunde of onderhoudene gestichten op zijne plaats vermelden.

meen, in het eerſte jaar een ſchelling in de week, wordende dit in het volgende verdubbeld en jaarlijks met een' ſchelling in de week vermeerderd. Zoo zijn er eenigen, die wekelijks zes en meerdere ſchellingen verdienen. Deze verdienſten maken eene der vaste inkomſten dier huizen uit, zijn alzoo niet geheel ten voordeele der werkjongens, die daarenboven van hunne meesters of bazen nog iets voor zich bekomen, beſtaande meestal voor het eerſte jaar in twee ſtuivers in de week, nemende, naar mate van hun gedrag en hunne vlijt, elk jaar toe. Nogtans wordt hun in enkele godshuizen een gedeelte van hun loon afgeſtaan.

b. De meisjes worden, na het godsdienſtig, taal- en rekenkundig onderwijs, tot vrouwelijke handwerken, als naaijen, breijen, enz., opgeleid. Zij werken bepaalde uren van den dag eene zekere taak, ten voordeele van het huis, kunnende zij in de tusſchenuren den tijd tot haar eigen nut beſteden. Ook worden zij tot huiswerk aangezet, en genieten daarvoor kleine belooningen of eenige voorregten.

§ 720. *Het voedſel* in deze huizen, voorheen onveranderd volgens vastgeſtelde ſchaftlijsten toegediend, wordt thans in de mees-

te

te derzelve naar den tijd van het jaar gewijzigd. Men geeft meer dan weleer de voorkeur aan groenten, zoo lange deze voor billijke prijzen te bekomen zijn. Eerst bij gebrek aan deze, of bij groote duurte, gaat men over tot gedroogde peulvruchten en grutters-waren: als erwten, boonen, gort en meelspijzen. Het ontbijt is genoegzaam in al deze huizen eene boterham met bier; bestaande het avondeten in gort, havergort met zoete- of afwisselend met karnemelk gekookt, waarbij veeltijds nog eene boterham of brood met kaas gevoegd wordt. Het vleesch wordt in de meeste huizen om de acht, ook wel om de veertien dagen, bij weinige twee- of driemaal in de week, voorgediend. Nogtans heeft men onlangs in eenige derzelve, met name het *R. Catholijke jongenshuis*, meer soep, en wel zoogenaamde *oeconomische* soep, gegeven. Het ware te wenschen, dat deze in onze godshuizen algemeener wierde ingevoerd; want daar men dezelve door afwisseling en bijgevoegde specerijen konde smakelijk maken, zoude zij andere, thans gebruikelijke, spijzen in allen opzigte verre overtreffen, en het daarin gekookte vleesch of gelei van beenderen altijd een gezonder voedsel opleveren.

Wij laten hier ten voorbeelde een modèl van de thans in het Burgerweeshuis gebruikelijke ſchaftlijst volgen; daarmede ſtemmen de meeste der andere geſtichten min of meer overeen: terwijl wij de daarbij voorkomende aanmerkelijke afwijkingen in ſommige huizen op zijne plaats vermelden zullen.

Schaftlijst in het Burgerweeshuis alhier.

Middag- en	*Avondmaal.*
Zondag. Graauwe erwten met rundervet en gekookt rundervleesch, waarbij eene ſnede roggebrood. In de maanden Julij en Augustus ſalade met olie en azijn, en bij het vleesch eene ſnede roggebrood.	Gekookte zoete melk met gort en eene ſnede grof tarwebrood.
Maandag. Dikke gort, bij afwisſeling met ſaus van zoete- of karnemelk met boter. Om de drie weken gort met rundervet, en gekookte karnemelk met brokken toe.	Gekookte karnemelk met gort en eene ſnede roggebrood met boter.
Dingsdag. In den winter, zoo lang er wintergroenten voorhanden zijn: zuurkool, roode of witte kool, ingelegde ſnijboonen	Als Maandag.

Mid-

Middag- *en* *Avondmaal.*

of wortelen, alle met aardappelen in rundervet geſtoofd. Bij gebrek aan winter- en ſchaarschheid aan zomergroenten, groene erwten, of witte boonen met mosterdſaus of rundervet. Des zomers de goedkoopſte groenten, als rapen, wortelen, tuinboonen, ſnijboonen, met boter of gerookt ſpek geſtoofd.

Woensdag. Rumfordſche ſoep met groenten, als: wortelen, aardappelen, uijen, gort, brood en gelei van runderbeenderen, volgens een bepaald voorſchrift gereed gemaakt. Daarbij eene ſnede roggebrood.

Als Zondag.

Donderdag. In alles gelijk aan Dingsdag, met dit onderſcheid, dat er op Donderdag middag om de 14 dagen bij de voorſpijs koud gekookt rundervleesch wordt gegeven, wanneer er geen rook-ſpek onder de groente geſtoofd wordt.

Gekookte karnemelk met gort, of met brokken, wanneer er geene melk met brokken des middags is geſchaft, benevens eene ſnede roggebrood met boter.

Vrijdag. Even als Maandag. Tusſchen beide echter wordt er, bij goedkoopheid, ook gierst of rijst met zoete melk en boter geſchaft; en des zomers koude karnemelk met brokken toe.

Als Maandag.

Middag- en	*Avondmaal.*
Zaturdag. Groente-ſoep gekookt in het nat, waarin het vleesch voor den volgenden Zondag gekookt is, met de noodige bijvoegſels, gelijk op Woensdag bij de Rumfordſche ſoep vermeld is, en eene ſnede roggebrood daarbij. Gedurende den winter wordt er ſoms gezouten- of ſtokvisch met aardappelen en mosterdſaus gegeven. Eéns in den zomer ſchelvisch, als hij goedkoop is, met aardappelen en mosterdſaus.	De eene week gekookte karnemelk met gort, de andere met boekweitenmeel; daarbij eene ſnede roggebrood met boter.

§ 721. *De ligging* is bijna overal hetzelfde. Meestal ſlapen er twee, drie, ja ſoms vier bij elkander in krebben op ſlaapzalen. In enkele huizen, b. v. in het Burger-weeshuis, ſlapen de groote werkjongens in hangmatten afzonderlijk. Dit vinden wij veel doelmatiger. De tijd van naar bed gaan is voor de groote werkjongens en meiden doorgaans 's avonds te tien ure, en die van opſtaan des zomers te half zes, en des winters te half zeven ure. De kleinere kinderen gaan te zes, zeven of acht ure, naardat zij jonger of ouder zijn, naar bed, en ſtaan 's morgens te dezer ure ook weder op. Het beddegoed beſtaat door-

doorgaans in eene ſtroomatras, veêren bedden en hoofdkusſen, linnen beddelakens; en de dekking, naar het ſaizoen, in ééne of twee wollen dekens.

§ 722. *De uitſpanningen* beſtaan voor kleinere kinderen in eenige ſpeeluren over dag op de plaats, of in de vertrekken; voor de grootere in vrijheid tot uitgaan op zon- of feestdagen, en in het beſteden der vrije uren tot hun eigen voordeel.

De bewegingen zijn zeer beperkt en niet voldoende voor kinderen en jonge lieden, die door zware ſpijzen, welke meer vullen dan voeden, opgevuld worden. Vooral is zulks het geval voor meisjes, wier bezigheden meestal in zitten beſtaan. Ook de jongens, die nog niet op het werk zijn, moesten meer daartoe aangezet worden; zoodat al hunne uitſpanningen met veel beweging in de opene lucht moesten gepaard gaan. Aan de werk-jongens wordt geene andere beweging, dan die hunne ambachten medebrengen, verſchaft.

Ongehoorzaamheid, ongebondenheid en andere ongeregeldheden en euveldaden worden doorgaans, naar derzelver aard, beſtraft door inbanning in het huis, te pronkſtelling, ontneming van voorregten, als kleine ambtjes,

het

het fluiten van een blok aan het been; des noods, door ligchamelijke tuchtiging, enz.

§ 723. *De zieken* worden in alle huizen op afzonderlijke ziekenzalen geplaatst, en van de noodige oppasfing en geneeskundige hulp voorzien. Ook is in fommige dezer huizen voor hen eene bijzondere fchaftlijst, wordende meest allen, op verzoek van de artfen, de noodige ziekenkost toegediend.

De koepok-inënting is in al deze godshuizen ingevoerd, en er beftaat in niet één derzelve een voorbeeld, dat goed *gevaccineerde* kinderen daarna de natuurlijke pokken bekomen hebben.

Kinderen door gebrek aan genoegzame verftandelijke vermogens, of ligchamelijke gebreken, buiten ftaat zijnde, hunnen kost te winnen, blijven aanhoudend in deze godshuizen, wordende alsdan, zoo veel hunne vermogens en krachten toelaten, tot allerlei foorten van huiswerk gebruikt. De gezonde kinderen verlaten doorgaans de geftichten met 20 tot 22 jaren, moetende zij alsdan in ftaat zijn hun brood te winnen. Zij ontvangen bij hun vertrek een' uitzet in kleêren en geld, beloopende van de 100 tot 124 gulden, naar den *finantiëelen* ftaat der huizen gewijzigd. Na

ver-

verloop van een of twee jaren van hun vertrek bekomen zij, op een bewijs van goed gedrag, nog eene toelage van 18 tot 25 gulden.

§ 724. *Erfenisſen* aan kinderen, ſtaande hun verblijf in deze weeshuizen opkomende, blijven hun eigendom. Deze worden door regenten afzonderlijk beheerd, ten ware dat dezelve, volgens beſchikking van den erflater, onder de door hem daartoe benoemde perſonen moeten blijven berusten. De wederuitkeering daarvan geſchiedt wanneer de kinderen meerderjarig zijn. De vrije beſchikking over deze goederen kunnen de kinderen, uit het huis vertrokken zijnde, door eenen afkoop van het regt tot gemelde erfenis erlangen, welke in de meeste huizen van 80 tot 90 gulden bedraagt. De weeshuizen zijn erfgenamen van kinderen, die binnen of buiten dezelve ongehuwd of zonder wettige afſtammelingen komen te overlijden.

§ 725. De gods- en weeshuizen zijn niet vrij van lands belastingen, maar genoegzaam alle geheel of voor een gedeelte van ſtedelijke *inpoſitiën*, en wel voor de verponding van het gebouw, voor deuren- en venſtergeld, behalve dat gedeelte, hetwelk verhuurd wordt, of voor woningen van *ſuppoosten* mogt verſtrekken.

Voor-

Voorheen hadden zij ook vrijdom van *indirecte* belastingen, bij wijze van hoofdelijke *reſtitutiën;* doch ſedert het nieuwe ſtelſel der *indirecte* belasting, in 1816 ingevoerd, is zulks geheel vervallen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het Aalmoezeniers-Weeshuis.

§ 726. De breedvoerige beſchrijving van dit geſticht door J. WAGENAAR (*a*) en eene nadere grondige opheldering over hetzelve door den voormaligen regent C. VOLLENHOVEN (*b*), zoude ons hier de moeite eener uitvoerige vermelding van hetzelve kunnen ſparen, te meer, omdat heeren regenten van dit huis weigerden ons eenige inlichting aangaande hetzelve te geven, zoodat wij ter naauwer

(*a*) Achtſte Stuk, bl. 358.

(*b*) *Iets over het Aalmoezeniers-Weeshuis te Amſterdam en eenige bedenkingen over armoede. Amſterdam* 1815.

wer nood door den heer *Med. Doctor* C. A ROIJ in ſtaat geſteld werden, nevensgaanden platten-grond der eerſte verdieping van dit gebouw onzen lezer te kunnen aanbieden (*a*). Nogtans vordert de orde van ons Werk, dat wij hier eenige melding van dit weeshuis maken. Moeten wij dan ook veel uit voormelde Werken, en wel voornamelijk uit dat van den heer VOLLENHOVEN, hier inlasſchen, wij zullen toch ook uit andere bronnen er iets weten bij te voegen, dat, zoo als wij vertrouwen, niet geheel zonder belang zal gelezen worden.

§ 727. Dit alhoewel niet ſchoon, maar vrij aanzienlijk gebouw, aan de Z. W. zijde van de Prinſengracht tusſchen de Leidſchegracht en Leidſche-ſtraat gelegen, is in de jaren 1663 tot 1665 gebouwd, en in 1683 vergroot. Hetzelve werd in 1682 van alle armen-verzorging afgeſcheiden en uitſluitend voor vondelingen, verlatene weezen en hulpbehoevende kinderen beſtemd. Het geheele erf,

(*a*) Deze afbeelding van den platten-grond is door den heer VEELWAARD verkort, en naar eene ſchoone teekening vervaardigd. Wij kozen uit de zes teekeningen over al de verdiepingen van dit gebouw ſlechts ééne, om den prijs van dit Werk niet te zeer te bezwaren.

erf, waarop het gebouw ſtaat, is 382 voet breed; het gebouw zelf vier verdiepingen hoog, van binnen met twee groote plaatſen voor jongens en meisjes voorzien, en van achteren en ter zijde met ſmalle plaatſen of breede gangen van de belendende gebouwen afgeſcheiden, zoo als op den platten-grond is uitgedrukt.

Het is in drie afdeelingen geſplitst, de eene voor jongens, de andere voor meisjes, en de derde voor kinderen van 8, 9, 10 of 11 jaren, wordende deze laatſte het kinderhuis genaamd. Voor het overige bevinden zich in dit geſticht, behalve de regenten- en regenteſſen-kamers, de woningen voor *ſuppoosten*, eene apotheek, bakkerij, waschhuizen, de noodige keukens, enz.; voor elke afdeeling nog daarenboven ſcholen, ſpijs-, ſlaap- en ziekenzalen, en wat er verder voor de *adminiſtratie* van zulk eene inrigting vereischt wordt. (Zie platten-grond.)

§ 728. *In dit weeshuis worden opgenomen:*

1°. *Vondelingen*, die men zonder navraag aan het huis brengt, zoo wel pasgeborene als ook andere, die van hunne ouders of naastbeſtaanden geen behoorlijk berigt kunnen geven.

2°.

PLATTE GROND DER EERSTE VERDIEPING
van het
AALMOEZENIERS WEESHUIS
TE AMSTERDAM.

1. Innocenten.
2. Doctors kamers.
3. Huurplaats.
4. Portaal.
5. Bergplaats.
6. Keuken voor de Ziekenhuizen.
7. Waschhok.
8. Bergplaats.
9. Stookhuis.
10. Schoorsteen.
11. Waschhuis.
12. Gang.
13. Secreet voor 't Ziekenhuis.
14. Secreet voor den Apothecker.
15. Poort.
16. Trap.
17. Keuken voor den Apothecker.
18. Doode-Gang.
19. Kast.
20. Bedstede.
21. Hek.
22. Zandhok.
23. Portiers Secreet.
24. Bezem-en Boenderhok.
25. Bedstede.
26. Alcove.
27. Secreet.
28. Alcove.
29. Portaal.
30. Kamer.
31. Kamer.
32. Binnen kamer.
33. Gang.
34. Kelder.
35. Portaal.
36. Keuken.
37. Bedstede.
38. Kamertje.
39. Kantoor.
40. Portaal.
41. Kantoor.
42. Poort.
43. Portaal.
44. Jongens poort.
45. Bierhok.
46. Trap op 't Kantoor.
47. Gang.

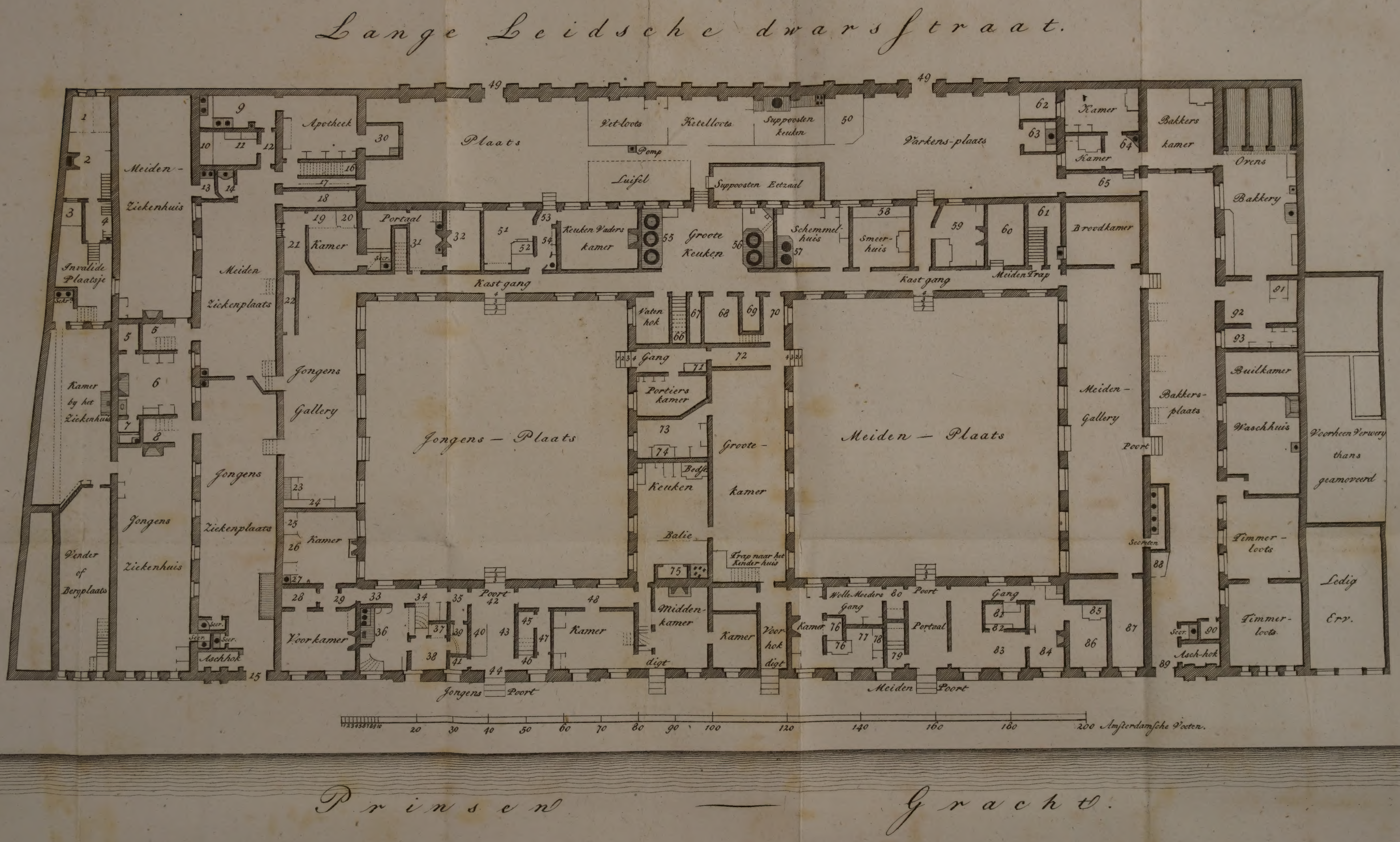

48. Gang.
49. Poort.
50. Varkens Schot.
51. Keuken-Vader's Slaapkamer.
52. Bedstede.
53. Poort.
54. Gang.
55. Fornuis.
56. Fornuis.
57. Ketels.
58. Werkbank.
59. Kamer.
60. Meiden kamer.
61. Linnennaaisters hok.
62. Varkens Schot.
63. Meiden Secreet.
64. Portaal.
65. Bakkersgang.
66. Trap in de Provisie kelder.
67. Turf hok.
68. Vuillinnen hok.
69. Turfkoker.
70. Portaal.
71. Adsistenten kamertje.
72. Groot Waaigat.
73. Broodsnyders kamer.
74. Bedstede.
75. Schoorsteen.
76. Bedstede.
77. Kamer.
78. Bedstede.
79. Trap.
80. Portaal.
81. Kelder.
82. Kast.
83. Schoenmakers Winkel.
84. Kamer.
85. Bedstede.
86. Kamer.
87. Schilders Loots.
88. Vuilnis vat.
89. Poort.
90. Kantoor.
91. Kast.
92. Gang naar de Bakkery.
93. Keuken.

Dr Veelwaard sculp.

2°. *Verlatene kinderen*, die van hunne ouders verlaten zijn, worden op eene verklaring der naastbeſtaanden of buren aangenomen.

3°. *Weezen*, die niet in andere weeshuizen kunnen geplaatst worden:

a. Omdat de ouders noch ledematen van een kerkgenootſchap, noch oudburgers (poorters) dezer ſtad waren.

b. Omdat de kinderen te oud zijn, om in de weeshuizen der gemeenten, waartoe zij behooren, of om in het Burgerweeshuis, te worden opgenomen.

c. Omdat de ouders niet tot ééne en dezelfde gemeente behoorden.

4°. *Kinderen, wier ouders in de gasthuizen ziek liggen, in tucht- en werkhuizen opgeſloten of waarvan de moeders overleden en de vaders in lands- of zeedienst zijn.* Bij het ophouden dezer en gener beletſelen, worden deze kinderen aan hunne ouders terug gegeven; doch bij ſterfgevallen blijven zij ten laste van het geſticht.

§ 729. *De wijze van inneming is deze:*

De vondelingen worden door de vinders, die doorgaans de nachtwachts zijn, aan het huis gebragt. Zij ontvangen voor ieder kind, dat na tien ure des avonds ingebragt wordt, elf ſtuivers.

De *portier*, die dezelve aanneemt, vraagt naar de bijzondere omstandigheden, welke bij het vinden plaats hadden; maakt daarvan, zoo wel als van den toestand, waarin het kind zich bevindt, als ook van de nadere gevondene bescheiden, dadelijk eene verklaring op; geeft daarvan kennis aan den eersten boekhouder, die van alles zeer juiste aanteekening houdt, en alles, wat er bij het kind gevonden wordt, naauwkeurig bewaart. Daarna stelt hij het aan de moeders van het *kinderhuis* ter hand. Aldaar wordt hetzelve gereinigd, gekleed en gevoed, of, indien de opneming des nachts gebeurt, tot den ochtend in huis gehouden, en voorts naar eene min verzonden.

Verlatene kinderen worden door de buren of bekenden der ouders ingebragt. Deze zijn verpligt, omtrent het verlaten eene verklaring af te leggen, met de belofte van kennisgeving, indien zij omtrent de terugkomst of het verblijf der ouders eenig berigt bekomen.

Weezen worden door hunne naastbestaanden aangeboden, moetende zij door de doodcedel der ouders of de doopcedel der kinderen kunnen bewijzen, dat deze in andere weeshuizen niet kunnen toegelaten worden.

De kinderen van zieken en *gevangenen* worden van wege het gasthuis, het werkhuis of het geregt overgegeven.

Kin-

Kinderen van zeevarenden of *militairen*, door hunne naastbeſtaanden en bekenden.

Al deze kinderen worden tot den ouderdom van 12 jaren ingenomen.

§ 730. *Opvoeding*. De kinderen worden naar gelang hunner jaren geplaatst.

Eerstgeborene kinderen beſteedt men bij, in de ſtad wonende, en door het huis daartoe aangenomene, minnen, zoo ook oudere bij burgerlieden. Voor een' zuigeling betaalt het huis jaarlijks *ƒ* 70, en voor diegenen, welke niet zuigen, of bij eene drooge min zijn, *ƒ* 60; terwijl daarenboven de kleeding en de noodige luijers door het weeshuis bekostigd worden. Het oppertoezigt over de minnekinderen is eene der hoofdbezigheden van mevrouwen regentesſen. Deze hebben, om de minnen en de bij dezelve uitbeſtede kinderen behoorlijk na te gaan, onder zich de zoogenaamde *kantoorjufvrouw* en drie *ſuppoosten*, die dagelijks de minnen bezoeken en van hare bevinding berigt moeten geven.

Wanneer de kinderen den ouderdom van 8 of 9 jaren, naar mate hunner gezondheid, bereikt hebben, worden zij in het huis opgenomen, en onder het opzigt der meesters en moeders van het kleinkinderhuis geſteld. Aldaar ontvangen zij, geheel afgeſcheiden van de grootere,

 on-

onderwijs in de eerste beginselen der taalkunde.

Tot den ouderdom van *tien* of *elf* jaren genaderd zijnde, komen zij onder het bestuur der meesters en moeders van het groote huis, om verder onderrigt in het lezen, schrijven en rekenen te erlangen.

Men moedigt de jongens aan, om zich in den land- of zeedienst te begeven. Onder de regering van Koning LODEWIJK werd er besloten, om de kinderen, zoo veel mogelijk, ten platten lande te plaatsen, waarvan er in den jare 1811 en 1812 bijna 1,200 kinderen in *Holland*, *Gelderland* en *Utrecht* onder den boerenstand verdeeld waren.

§ 731. *Godsdienst.* Vóór den jare 1795 werden alle kinderen, zonder onderscheid, in de Hervormde kerk gedoopt en in deze leer onderwezen.

Na dien tijd werd er bepaald: dat de kinderen, wier ouders bekend geweest waren, in derzelver geloofsbelijdenis zouden opgebragt worden, en dat slechts de vondelingen, die zonder eenige bescheiden waren ingekomen, de Hervormde leer zouden aannemen.

In den jare 1810 werd er bevolen, dat men van deze laatstgenoemden de helft in de *Hervormde* en de overigen in de *Catholijke* kerk zoude laten doopen. Dit echter is wede-

derom door onzen toenmaligen *Souvereinen Vorst* veranderd: zoodat thans alle vondelingen, die zonder berigt ingekomen zijn, in de Hervormde kerk gedoopt worden; behoudens hunne bevoegdheid, om op de jaren van onderſcheid eene keus te doen, welke zich dan natuurlijk tot die, waarin zij gedoopt en onderwezen zijn, zal bepalen.

De verſchillende kinderen worden alzoo in onderſcheidene godsdienstleeren onderwezen, en wonen de godsdienstoefeningen in hunne bijzondere kerkgebouwen op Zon- en Feestdagen bij.

Wanneer zij twee jaren uit het huis geweest, en lidmaat van eenig kerkelijk genootſchap geworden zijn, ontvangen de jongens als een' tweeden uitzet *f* 18 : 18 : — en de meisjes *f* 25, mits daarbij bewijzen van goed gedrag gevende.

§ 732. De ſpijzen komen hier met de algemeen vermelde ſchaftlijsten [§ 720.] overeen; uitgenomen dat dezelve meestal uit grutterswaren, als: gort, erwten, aardappelen en weinige groenten beſtaan. Ook is er op de ſchaftlijst geen vleesch vermeld, en ſlechts twee maal in de week groente-ſoep met osſenſchenkel. Des avonds wordt er vijf maal in de week karnemelk, die hier, zoo wij vernemen,

 niet

niet de beste is, opgedischt: eene ſpijs voorwaar, niet zoo gezond, als men weleer in onze gods- en gasthuizen waande, en daarom in dezelve, behalve in dit huis, ook zeer verminderd, of geheel afgeſchaft is.

§ 733. *Kleeding.* De kleeding beſtaat in zwart laken of karſaai en behoorlijk linnen. Boven op den linker-arm dragen de kinderen een boord van zwart, wit en rood, de kleuren van het ſtads-wapen, met een nommer.

De kleederen worden meestal in het huis zelf door weesmeisjes op den lakenwinkel, en de ſchoenen in eene daartoe voorhande werkplaats door de jongens, vervaardigd.

§ 734. Het getal der bewoners van dit geſticht is niet alleen in evenredigheid van het gebouw, dat ſlechts voor 800 [WAGENAAR, bl. 361] kinderen is ingerigt, maar ook met betrekking tot de verzorging derzelve, veel te groot: zoodat, om dezen ongelukkigen weezen eene behoorlijke verzorging te kunnen geven, een ruimer gebouw, of eene verdeeling derzelve in meerdere huizen, of wel eene aanbeſteding bij den landman, zoo als in de jaren 1811—1814 met het beste gevolg, maar in latere jaren minder plaats had, vereischt werd.

Wij laten hier Tafel XXVI volgen van kinde-

Tafel XXVI.

LIJST DER VERZORGDE KINDEREN, ZOO IN ALS BUITEN HET AALMOEZENIERS-WEESHUIS.

	Verzorgd in het Huis.			Verzorgd buiten het Huis bij de Minnen.			Som van beiden.	Uitbesteed bij de boeren op het platte land.			Geheel van allen.
Jaren.	Jongens.	Meisjes.	Beide.	Jongens.	Meisjes.	Beide.		Jongens.	Meisjes.	Som.	
1800	872	1020	1892	345	422	767	2659	—	—	—	2659
1801	944	1088	2032	341	444	785	2817	—	—	—	2817
1802	997	1130	2127	459	541	1000	3127	—	—	—	3127
1803	1045	1133	2178	473	560	1033	3211	—	—	—	3211
1804	1092	1197	2289	497	553	1050	3339	—	—	—	3339
1805	1105	1251	2356	510	620	1130	3486	—	—	—	3486
1806	1133	1270	2403	550	655	1205	3608	—	—	—	3608
1807	1223	1311	2534	619	714	1333	3867	—	—	—	3867
1808	1229	1325	2554	687	794	1481	4035	—	—	—	4035
1809	1216	1354	2570	675	768	1443	4013	—	—	—	4013
1810	928	1325	2253	725	814	1539	3792	—	—	—	3792
1811	777	896	1673	541	558	1099	2772	18	—	18	2790
1812	982	768	1750	350	337	687	2437	318	617	935	3372
1813	987	764	1751	408	408	816	2567	310	836	1146	3713
1814	1055	836	1891	441	506	947	2838	261	702	963	3801
1815	1059	886	1945	504	575	1079	3024	266	678	944	3968
1816	1018	843	1861	573	602	1175	3036	355	719	1074	4110
1817	1165	968	2133	629	693	1322	3455	230	592	822	4277
1818	1142	979	2121	652	734	1386	3507	212	537	749	4256
1819	1100	961	2061	617	653	1270	3331	194	489	683	4014
20 Jaren.	21069	21305	42374	10596	11951	22547	64921	2164	5170	7334	72255

deren, die gedurende eene reeks van jaren in en buiten dit huis verzorgd werden.

Het jaarlijksch getal der in dit huis verzorgde kinderen bedraagt uit eene gemiddelde berekening dezer 20 jaren 3,612.⁸. Daarvan worden er in het huis zelf verzorgd ruim 1,053,5 jongens en 1,065.2 meisjes, dus gezamenlijk 2,118.7; en bij de minnen opgevoed 529.8 jongens en 597.6 meisjes, alzoo 1,127.4 kinderen. Uit eene berekening van 9 jaren, [sedert welke men deze uitbesteding eerst begonnen is] bedraagt alzoo het jaarlijksch middengetal der op het land bestede weezen 240.5 jongens en 574.5 meisjes, dus 815 kinderen, dat, over de 20 jaren berekend, slechts 366.8 in het geheel zoude uitmaken. Tot onze verwondering is het getal der meisjes meer dan eens zoo groot dan dat der jongens, die ons toch veel geschikter voor den landbouw voorkomen.

§ 735. *De staat der gezondheid* schijnt niet de beste te zijn: immers, behalve dat bijna alle klein van gedaante en in den wasdom te kort gekomen schijnen, hebben zij veelal eene bleeke kleur, en zijn met het schurft zoodanig geplaagd, dat men dit uitslag als *endemisch* aan het huis beschouwen

 kan.

kan. Ook zijn andere uitſlagen en het hoofdzeer in dit geſticht gemeenzaam. Wij vermoeden, dat hiertoe, van den eenen kant de ruwe weinig voedende ſpijs, en, om niet te kort te komen, het ſchrokkig eten de eerſte aanleiding geeft. Daarenboven worden de kinderen, die bij de minnen beſteed zijn, in plaats van met zog gevoegd, over het algemeen, dadelijk met aardappelen, meelkost, brood, vet en andere zwaar verteerbare en weinig voedende ſpijzen, welke de geringe man hier gebruikt, overvoerd; waaronder dan ook het grootſte gedeelte bezwijkt. Dezulken, die in het kleine kinderhuis gekomen zijn, worden met dezelfde ruwe meelſpijzen en karnemelk, even als de groote kinderen, overladen. Zoo kan het niet misſen, of de maag wordt verzwakt, de voeding geſtoord, de vochten ſcherp, en de geheele *asſimilatie* en *reproductie* blijft ten achtere. Daarbij komt nog, dat in dit huis de gewone Hollandſche zindelijkheid niet heerscht, en ook, wegens de te kleine ruimte voor zoo vele kinderen, waarvan er 3 tot 5 in ééne kreb geſtopt worden, niet plaats hebben kan. De zalen worden niet behoorlijk gelucht, en dit kan ook niet geſchieden, wijl er te veel in één vertrek gehuisvest zijn. En niette-

tegenstaande zoo vele *suppoosten* en dienstboden, kan zulk een aantal kinderen niet behoorlijk gewasschen of gereinigd worden.

§ 736. De *vaccine* is hier met het beste gevolg ingevoerd, blijkens de nevensgaande *Lijst der zoo in het huis als bij de minnen of ten platten lande bestede kinderen, die jaarlijks* gevaccineerd *worden.*

Het getal der *gevaccineerden*, zoo jongens als meisjes, bedroeg

in het jaar 1804	. .	374	kinderen.
———— 1805	. .	166	————
———— 1806	. .	224	————
———— 1807	. .	231	————
———— 1808	. .	302	————
———— 1809	. .	428	————
———— 1810	. .	255	————
———— 1811	. .	36	————
———— 1812	. .	132	————
———— 1813	. .	204	————
———— 1814	. .	100	————
———— 1815	. .	369	————
———— 1816	. .	366	————
———— 1817	. .	362	————
———— 1818	. .	335	————
———— 1819	. .	202	————

Alzoo in 16 jaren eene som van 4,086 kinderen.

Zoodat er jaarlijks van de aalmoezeniers-kinderen, gedurende deze 16 jaren, ruim 255 *gevaccineerd* zijn, met dat gelukkig gevolg, dat, zoo wij vernomen hebben, geen der goed *gevaccineerden* de natuurlijke pokken wederom gekregen heeft. Ook heeft deze ziekte in het huis geene plaats gehad, hetzij dan bij een enkel voorwerp, dat men waande *gevaccineerd* te zijn geweest, of deze ziekte gehad te hebben.

§ 737. De zieke kinderen worden op ruime ziekenzalen [pl. 5] gelegd, door *doctoren* en heelmeesters dagelijks bezocht, en uit de apotheek van het huis van de noodige geneesmiddelen voorzien; kunnende zij ook in erge gevallen ziekenkost bekomen. Ook is er een arts aangefteld, om de zieke kinderen bij de minnen buiten het huis te bezoeken; doch wijl deze door de geheele ftad verfpreid zijn, en de arts niet uitfluitend voor deze kinderen alleen beftemd is, twijfelen wij, of zij wel de noodige genees- en heelkundige zorge zullen erlangen. De apotheek in het huis is zeer goed, de apotheker en bediende zijn in het huis gevestigd, terwijl de geneesheeren en heelmeesters buiten hetzelve wonen en de praktijk in dit gefticht — gelijk die in de gasthuizen —

flechts

flechts als een bijwerk befchouwen, daar het *honorarium* voor alle *doctoren* en *chirurgijns* te zamen genomen *f* 1,000, dat voor den apotheker *f* 900 en zijne bedienden *f* 500 bedraagt. Deze laatften hebben daarenboven kost, vuur, licht en vrije woning.

§ 738. Wij voegen hierbij Tafel XXVII der geftorvene kinderen, om daaruit de evenredigheid der fterfte te kunnen berekenen.

Dewijl er nu vóór het jaar 1800 nog geene naauwkeurige aanteekeningen van de fterfte der kinderen in dit gefticht gehouden waren, zoo konden wij onze berekeningen daarover eerst met het jaar 1801 aanvangen. Ook zijn de fterflijsten van de op het platte land befteden onvolledig. Wij hebben dus van de (Tafel XXVI.) in dit gefticht verzorgde kinderen die van het jaar 1800, en die op het platte land befteed waren, afgetrokken, om deze jaren met die van de fterfte gelijk te ftellen. Uit deze lijsten blijkt nu, dat er in de 19 jaren van de 62,262 kinderen 7,695 overleden zijn, en dus de geftorvenen tot de aanwezigen zich over het algemeen verhouden als 1 : 8.1 : zoodat er 10 van de 81 overlijden. Dat van deze de fterfte bij de zoogenaamde minnekinderen tot de 8

of

of 9 jaren de grootſte is, zal men gemakkelijk beſeffen; maar dat deze zich verhouden als 1 : 3.4, en er dus meer dan een derde van omkomen, zoude men niet vermoeden, althans niet in eenen ouderdom van het eerſte tot het achtſte of negende jaar: daarbij is de ſterfte in de laatſte jaren nog aanmerkelijk vermeerderd. Om dit te bewijzen, hebben wij van de berekende 20 jaren de laatſte 18 genomen, deze in twee gelijke afdeelingen geſplitst, en daaruit gevonden: dat er in de *eerſte* dezer 9 jaren van de 32,478 kinderen geſtorven zijn 3,295. De ſterfte verhoudt zich dus aldaar als 1 : 9.9, terwijl er, in het *tweede tijdvak*, van de 26,967 kinderen 4,108 omkwamen, zijnde daarvan de verhouding als 1 : 6.5. Wij konden het onderſcheid der ſterfte tusſchen meisjes en jongens niet nagaan, omdat dezelve bij de kinderen in het klein-kinderhuis niet onderſcheiden was. Gaarne hadden wij nu ook de ſterfte in het klein-kinderhuis berekend; hiertoe ontbrak het ons echter aan eene bijzondere opgave der aanwezigen in deze afdeeling, zijnde deze met de grooten, als in het huis verzorgd wordende, opgeteekend. In het jaar 1819 nogtans ſtierven er in het kleine huis

van

Tafel XXVII.

LIJST DER VERZORGDE KINDEREN, ZOO IN ALS BUITEN HET AALMOEZENIERS-WEESHUIS OVERLEDEN.

	Geſtorvene Kinderen in het Huis.			Geſtorvene Kinderen buiten het Huis.			Som van alle geſtorveneKinderen.
Jaren.	Jongens.	Meisjes.	Beide.	KleineHuis-kinderen.	Bij de Minnen.	Op het Land.	
1800	Geene aanteekening gehouden.	—	—	—	—	—	—
1801	21	13	34	31	227	—	292
1802	15	17	32	15	270	—	317
1803	12	13	25	28	340	—	393
1804	16	13	29	32	254	—	315
1805	23	15	38	19	208	—	265
1806	13	6	19	14	287	—	320
1807	23	12	35	17	319	—	371
1808	26	22	48	36	370	—	454
1809	18	15	33	32	355	—	420
1810	11	10	21	18	401	—	440
1811	21	22	43	27	489	—	559
1812	77	26	103	77	313	—	493
1813	40	43	83	72	357	—	512
1814	47	29	76	55	438	—	569
1815	18	15	33	46	371	—	450
1816	8	9	17	13	304	—	334
1817	14	10	24	20	452	—	496
1818	9	13	22	11	296	—	329
1819	13	6	19	42	305	Niet opgegeven.	366
19 Jaren.	425	309	734	605	6356	Zeer gering.	7695

van de 424 twee en veertig, dat is één van de 10.1; betalende in het groote huis slechts één van de 86.2 den tol aan de Natuur. De sterfte van de 7,334 op het platte land bestede kinderen was zoo gering, dat men daarvan niet noodig oordeelde eene opteekening te houden. Welk een sprekend bewijs voor de gezondheid dezer schepselen op het platte land!

§ 739. Onder het opzigt der regenten en regentessen zijn de volgende *suppoosten* tot het inwendig bestuur, voor zoo verre elk zijnen post aangaat, aangesteld.

Kantoor.	Een boekhouder.
	Een tweede boekhouder.
	Een klerk.
	Eene kantoormoeder.
Huisselijk bestuur.	Een keukenvader en eene moeder.
	Knechts en meiden.
Bakkerij.	Een bakker en knechts.
Lakenwinkel.	Een kleermaker en knechts.
Schoenwinkel.	Een schoenmaker en knechts.

Lin-

Linnenwinkel.	Eene linnenmoeder en *adſiſtenten.*
Breiwinkel.	Eene breimatres en *adſiſtenten.*
Waschzolder.	Eene waschmoeder en meiden.
	Twee kinderhuismoeders.
	Twee loopmoeders.
	Eene kammoeder.
Scholen.	Een meester en eene vrouw over de jongens.
	Twee ondermeesters en *adſiſtenten.*
	Een meester en eene vrouw over de meisjes.
	Een ondermeester en *adſiſtenten.*
	Een meester, ondermeester en *adſiſtenten* over de kleine ſcholen.
Werkjongens.	Een opzigter en *adſiſtenten* over de werkjongens.
Ziekenhuizen.	Drie *doctoren*, van welke er een de minnekinderen buiten het huis bezoekt.
	Twee *chirurgijns.*

Een

Een apotheker en bedienden.
Een vader en eene moeder en behulpen.
Een portier en helpers.
Drie gasthuisminnen.
Twee bedienden.

§ 740. Dat nu de onkosten van zoodanig een gesticht, waarin niet alleen kinderen van inwoners dezer stad, maar ook voor een groot gedeelte van al de noordelijke *provinciën*, verzorgd worden, aanmerkelijk, en zelfs voor onze stad drukkend, zijn moeten, zal niemand in twijfel trekken. Om onzen lezer hiervan een denkbeeld te geven, en tevens de onkosten voor elk kind eens na te kunnen gaan, zullen wij de moeite nemen, uit *autenthieke* voor ons liggende stukken de inkomsten en uitgaven van dit huis eens op te sommen en, om niet te wijdloopig te worden, slechts de jaren van 1806 en 1814 *sommarisch* opgeven.

INKOMSTEN.			UITGAVEN.		
Jaren.	1806.	1814.	Jaren.	1806.	1814.
Revenuën van vaste goederen, enz. rentbrieven en andere eigendommen.	*f* 5,814 : 15 : —	*f* 5,288 : 9 : —	*Victualiën*, kleeding, minnegeld, apotheek en bedeeling van allerlei aard.	*f* 401,422 : 3 : —	*f* 331,558 : 12 : 12
Ambachtsloonen door de kinderen gewonnen.	*f* 4,777 : 11 : 8	*f* 6,112 : 9 : —	Aan onderhoud voor gesticht en dat van andere huizen, benevens grondbelasting.	*f* 21,716 : 5 : —	*f* 8,890 : 2 : 10
Revenuën uit *pricarios*, boeten, *impositiën* ten voordeele van het huis, en *collecten*.	*f* 129,941 : 17 : 8	*f* 29,686 : 8 : 6	Aan *administratie*-kosten.	*f* 20,905 : 1 : —	*f* 21,623 : 12 : 4
Som.	*f* 140,534 : 4 : —	*f* 41,087 : 6 : 6 (*a*)	Som.	*f* 444,043 : 9 : —	*f* 362,072 : 7 : 10

(*a*) De inkomsten zijn in dit en volgende jaren zoo veel verminderd, omdat vele belastingen, welke uitsluitend ten voordeele van het gesticht geheven werden, met de Fransche wetten geheel ingetrokken zijn.

Uit

Uit deze schets blijkt, dat de uitgaven de inkomsten verre overtreffen. Het te kort komende wordt uit stads-kas aangevuld; en deze *subsidiën* zijn aanmerkelijk, bedragende het gemiddelde van twaalf jaren [1804—1815] jaarlijks *f* 334,114:10:—. Zelfs in 1809 was deze stads-bijlage *f* 795,834:15:14, en in 1815 *f* 663,291:10:6. Welligt zijn daarmede de *f* 408,176:19:4 achterstallige schulden, welke in den aanvang van het jaar 1806 deze hoogte bereikt hadden, afbetaald!

Het *gouvernement* heeft tot nu toe altoos deze opoffering van de stad *Amsterdam* wel erkend, maar is dezelve daarin nooit te gemoet gekomen, totdat er eindelijk, volgens een besluit van Z. M. den Koning, daarin voorzien en aan de stad *Amsterdam* eene jaarlijksche *subsidie* ten behoeve der vondelingen, die in dit huis hun onderhoud vinden, uitgekeerd zal worden, waarvan echter het aalmoezeniers-weeshuis tot nu toe nog niets ontvangen heeft. Echter blijven Amstels inwoners de hoop koesteren, dat, door het verminderen dezer zware stedelijke *subsidiën* voor dit gesticht, hunne stedelijke *octrooijen*, ten minste de buitengewone heffingen, ook daardoor in het vervolg zullen afnemen.

Indien wij nu het gemiddelde der onkosten voor dit gefticht over de jaren 1806 en 1814 ten bedrage van *f* 403,057 nemen, en het getal der kinderen, uit eene berekening van 19 jaren, jaarlijks op *f* 3,592 ftellen, zoude elk kind in dit gefticht jaarlijks op ruim 112 gulden te ftaan komen, bedragende dit in 1806 *f* 123:7 cents en in 1814 *f* 95:6 cents. Wij fchrijven dit aanmerkelijk verfchil der uitgaven in deze twee jaren, behalve andere bezuinigingen, grootendeels dááraan toe, dat er in het jaar 1806 geene kinderen op het land befteed waren; terwijl er zich, volgens eenen maatregel van den Franfchen ftedehouder, den Prins van *Plaifance*, in het jaar 1814, 963 aldaar bevonden. Voor deze landkinderen mogten de kostgelden, voor elk kind, niet meer dan *f* 50 en daarenboven *f* 2:40 cents fchoolgelden, alzoo *f* 52:40 cents, beloopen, welke, naar mate het uitbeftede kind in jaren en krachten toenam, op den duur moesten verminderen.

§ 741. Wanneer wij nu gezien hebben, dat het oogmerk, om de in dit huis opgenomene kinderen te behouden, op te voeden en tot nuttige leden van den Staat te vormen, zeer duur gekocht wordt, zoude men ook kunnen verwachten, dat in allen opzigte

daar-

daaraan voldaan wierde; dat dus deze kinderen als nuttige leden der zamenleving optraden, en daardoor hunne ſchuld aan de Maatſchappij, zoo niet geheel, ten minſte gedeeltelijk, vergoedden.

Dat zulks nu met de vondelingen in geenen deele het geval is, en met de verlatene en weeskinderen van dit geſticht zeer twijfelachtig blijft, heeft ons de heer C. VOLLENHOVEN, voorheen regent van dit geſticht, in het bewuste Werkje (*a*) ten duidelijkſte aangetoond. Volgens deszelfs zeer moeijelijke en verdienſtelijke naſporingen, en in verſcheidene Tafels aangetoonden levensloop van deze ongelukkigen, waren er, na aftrek van 24 teruggegevene vondelingen — in het jaar 1792 — een aantal van 342 overgebleven. Van deze waren er in het jaar 1814, alzoo na 22 jaren, ſlechts 64 in leven, waarvan er nog acht, uit hoofde van hunnen ligchamelijken toeſtand, in het huis onderhouden werden, en dus ten laste van hetzelve bleven. Tien anderen bevonden zich in het Werkhuis alhier; twee meisjes zaten in openbare ſlechte huizen. Van de overige 44 waren de jongens meestal in

(*a*) *Iets over het Aalmoezeniers-Weeshuis te Amſterdam, enz.*

in *militairen* dienst, en de meisjes dienstboden en werkſters voor een gering loon, of voerden een zwervend leven.

Behalve deze proef voert deze verdienſtelijke regent nog een ander voorbeeld van 15 jongens aan, die in 1814 het huis verlaten hebben. Van deze wonnen er, in *Februarij* 1815, *drie* als handwerkslieden behoorlijk den kost, *één* was *ſoldaat*, *één* voer ten oorlog, *één derde* ter koopvaardij; terwijl er *drie* in het Werkhuis zaten, *één* met ſpelden te koop langs den weg liep, *één* bedelde en *vier* uit gebrek zich bij hunne armoedige naastbeſtaanden gevoegd hadden.

Wij aarzelen dan niet, om met dezen onvermoeiden navorſcher te zeggen: „ Dat, „ bij de beſchouwing van dit tafereel, het „ antwoord geenszins twijfelachtig blijft, en „ men onbewimpeld erkennen moet: *dat het* „ *Aalmoezeniers-Weeshuis volſtrekt niet aan* „ *deszelfs beſtemming voldoet.* Trouwens, „ in plaats van kinderen te behouden en tot „ nuttige leden van den Staat te leveren, „ ziet hetzelve verre de meeste door ziekte „ omkomen [§ 739.], een gedeelte der over- „ blijvenden naauwelijks hun brood verdienen, „ en de overigen ter prooi aan behoefte en on- „ deugd.”

Dat men nu dit nadeel geheel aan dit of ſoortgelijke huizen zoude willen toeſchrijven, gelooven wij, met dezen Schrijver, is geheel verkeerd. Wij ſtemmen met hem gedeeltelijk toe, dat men in de prachtigſte weeshuizen, met de beste opvoeding, niet beter zoude ſlagen in de beſtemming van deze weezen voor hun volgend leven, bijaldien men hen, bij hun vertrek uit deze geſtichten, de middelen van een volgend beſtaan niet verzekeren kan. Nogtans moeten wij van den anderen kant erkennen: dat de ſlechte opvoeding, welke deze onmondigen, althans bij de minnen, waarbij er jaarlijks ruim 1,127 beſteed worden, bekomen, veel, ja het meest tot hunnen vroegen dood bijdragen. Trouwens, het is de geringſte klasſe van inwoners, dat zich voor het weekgeld van 23 tot 27 ſtuivers de moeite wil getroosten, om vreemde kinderen groot te brengen. Dat zulks nu maar zeer zeldzaam door de borst zal geſchieden, althans als de min zelve nog een' zuigeling heeft, is gemakkelijk te begrijpen. Even min zullen zij nog aan fijner voedſel geld uitgeven, maar met de minſte kosten het wichtje — zoo als men zulks hier noemt — aan den pot gewennen, en het dus

voor de eeuwigheid of een ſukkelend leven voorbereiden: blijkens de groote ſterfte [§ 739.] onder deze kinderen, welke niet alleen die van de huiskinderen, maar ook de gewone ſterfte van de kinderen van 1—7 jaren, te boven gaat.

§ 742. Is het nu ten duidelijkſte beweзen, dat men, zoo min in dit als in een ander zelfs veel beter ingerigt weeshuis, het oogmerk dezer inrigtingen met deze ongelukkige weezen bereiken kan, dan is het voorzeker de pligt van elk regtſchapen regent derzelve, om op betere middelen bedacht te zijn. Daar wij met ambachts- en werklieden overladen zijn, waarvan de meeste of een hoogst bekrompen beſtaan hebben, of zelfs, met den besten wil om voor weinig verdienſten veel arbeid te willen leveren, uit gebrek aan arbeid in armoede vervallen, blijft ons toch wel niets over dan den akkerbouw. Zoo lang wij immers nog meer land bezitten dan er inwoners kunnen gevoed worden, is de landbouw altoos winstgevend, blijkens den hoogen en dagelijks ſtijgenden prijs der eerſte levensnoodwendigheden. Ook hier biedt de Maatſchappij van Weldadigheid aan dit en andere weeshuizen de behulpzame hand, die en

en de *finantiëele* voordeelen van deze gestichten, en een voortdurend bestaan aan deze ongelukkige weezen zelve verzekeren.

DERDE HOOFDSTUK.

Burger-Weeshuis.

§ 743. Reeds in het jaar 1520 nam de stichting van dit weeshuis haren aanvang door de milde bijdrage van eene rijke vrouwe, HAASJE KLAAS *dochter in het paradijs*, welke eenige huisjes in de *Kalverstraat* tot opvoeding van 7 of 8 weezen deed inrigten. Daarover werden in het jaar 1523, door Burgemeesteren, regenten aangesteld. Met de toeneming der kinderen werd ook in derzelver onderhoud voorzien. In het jaar 1561 werd het uit de inkomsten eener loterij, waarvoor, op naam van Koning FILIP II, *octrooi* was verleend, herbouwd. In het jaar 1574 werd, tot ondersteuning derzelver inkomsten, een elk, die het burger- of poorterregt wilde be-

komen, belast met de betaling van *f* 7, naderhand met *f* 13, ten behoeve voor dit W. H. Omdat men desniettegenstaande, wegens de vermeerderde uitgaven, in eenen geruimen tijd, geene kinderen konde opnemen, stond, in het jaar 1579, de *Magistraat* de goederen van de *kapel* in de Kalverstraat aan hetzelve af. Ten gevolge van dezen afstand werd, op den 24 en 25sten *Maart* 1579, tusschen regenten en de nonnen van het *St. Lucie-klooster*, tegenover dit W. H., als ook met de *Karthuizers*, die hunne goederen toen buiten de stad hadden, eene overeenkomst gesloten, waarbij al de goederen van deze kloosters aan het B. W. H. zouden worden afgestaan. Daartegen verbonden zich de regenten, om deze geestelijke personen gedurende hun geheele leven van huisvesting en onderhoud te voorzien. Dien ten gevolge hebben de *Karthuizer monniken*, waarvan de laatste in den jare 1614 overleed, de som van *f* 33,094; en de nonnen, waarvan de laatste tot in het jaar 1633 leefde, die van *f* 24,114 : 15, ontvangen. Inmiddels zijn de weezen, op grond van gemelden afstand, in het jaar 1580 overgebragt in dit *St. Lucie-klooster*, de tegenwoordige plaats van het B. W. H., hetwelk, zoo door aankoop van

daar-

daarbij gelegene gronden, als gedane vertimmeringen, zoodanig vergroot en in dien ſtaat gebragt is, waarin het zich thans bevindt, en door WAGENAAR wijdloopig beſchreven is. Den 6den April van het jaar 1820 waren er reeds drie eeuwen verſtreken, dat dit B. W. H. beſtaat, op welken dag dan ook met groote plegtigheid dit derde eeuwfeest alhier gevierd is (*a*).

§ 744. Behalve de regenten- en regentesſenkamers, en de woningen voor de *ſuppoosten*, is dit gebouw voorzien van ruime ſpijs-, ſlaap-, leer- en ziekenzalen, zoo voor jongens als meisjes (*b*), waarin de meest mogelijke reinheid, zindelijkheid en zuivering der lucht, zoo door dagelijks luchten en ſchoonmaken, als plaatſen van waterbakken, met de meest mogelijke zorg onderhouden wordt.

§ 745. Tot nu toe was dit huis beſtemd voor geheel ouderlooze kinderen, wier ouders poorters of burgers dezer ſtad zijn geweest. Den 31ſten *Maart* 1523 werd door de heeren van den geregte onder anderen beſloten: dat

(*a*) *Verſlag der feestviering bij het driehonderdjarig beſtaan van het Burgerweeshuis der ſtad Amſterdam, op den 6den April* 1820. Ter ſtads-drukkerij, 1820.

(*b*) Achtſte Stuk, bl. 320.

dat geene kinderen beneden de 10 jaren oud; mits beider ouders aflijvig waren, als ook geene onechte, daarin zouden ontvangen worden. Volgens besluit van den 4den *Januarij* 1634 moesten de ouders met elkander zeven jaren als poorters hebben geleefd, en de kinderen, staande dat zij poorters waren, zijn geboren. Echter zoude dit gesticht, wegens het vernietigen van het *poorterschap*, weldra geene kinderen meer kunnen opnemen, en dus met deze wetten dit B. W. H. moeten ophouden te bestaan, bijaldien daarin op geene andere wijze voorzien wierde: waarom dan ook onlangs de voorgaande *reglementen* omtrent de opneming der kinderen door deze volgende zijn vervangen.

Burgemeesteren der stad *Amsterdam:*

Overwegende, dat, door de afschaffing van het poorterregt, eenige veranderingen omtrent het innemen van nagelatene weezen van inwoners dezer stad, in het Burger-Weeshuis, noodzakelijk moeten plaats hebben;

Overwegende, dat de vereischte *radicalen* tot *admissie* naar de thans plaats hebbende orde van zaken behooren ingerigt te zijn;

Gelet op de wet voor de behoeftigen, geärresteerd en gepubliceerd den 3den December 1818:

Hebben goedgevonden, met *concurrentie* van den Edel Achtbaren Raad dezer stad, te arresteren het navolgend

REGLEMENT, *houdende de bepalingen, volgens welke kinderen in het* Burger-Weeshuis *der ſtad* Amſterdam *zullen kunnen opgenomen worden.*

Art. 1. Alle wettige kinderen van burgers dezer ſtad, wanneer beide hunne ouders zijn overleden, zullen in het Burger-Weeshuis kunnen ingenomen worden, en aldaar of van wege hetzelve worden opgevoed, mits zij den ouderdom van twaalf jaren nog niet bereikt hebben; maar uit hoofde en krachtens de beſtaande overeenkomst met *diaconen* van het Nederduitsch Hervormd kerkgenootſchap, wordt ten opzigte van de kinderen van het mannelijk geſlacht, waarvan de langstlevende der ouders lidmaat is geweest van het voormelde kerkgenootſchap, die bevoegdheid tot den ouderdom van veertien jaren uitgeſtrekt.

2. Om aan de kinderen, in Art. 1 genoemd, het regt tot inneming en opvoeding in of van wege het Burger-Weeshuis te geven, zal de langstlevende der ouders, wanneer dezelve, of één van beide, inboorlingen dezer ſtad zijn geweest, ten minſte de laatſte vijf jaren vóór deszelfs overlijden, binnen deze ſtad of derzelver gebied, onafgebroken moeten gewoond hebben, en wanneer geen der beide ouders inboorlingen geweest zijn, zal de langstlevende derzelve, ten minſte de laatſte zeven jaren vóór deszelfs overlijden, onafgebroken binnen *Amſterdam* of deszelfs *jurisdictie* zijn vast verblijf en woonplaats moeten gehad hebben. Bovendien zullen zij de bij Art. 3 en 4 bepaalde aangifte en inlaag gedaan en betaald moeten hebben, van welk een en ander, bij het aanbieden der kinderen ter inneming, behoorlijk aan regenten zal moeten blijken.

3. Ouders, welke verlangen aan hunne kinderen de bevoegdheid na te laten, om in het Burger-Weeshuis

huis te worden ingenomen, of van wege hetzelve te worden opgevoed, zullen verpligt zijn daarvan, ſtaande hunlieder huwelijk, of de langstlevende derzelve, ſchriftelijke aanvrage te doen aan regenten van dat geſticht, en te gelijk, ten behoeve van hetzelve, te betalen vijftig gulden.

Aan de zoodanigen, wier huwelijk, ſinds de afſchafſing van het poorterregt, door den dood is verbroken, wordt vergund, de aangifte en inlage bij dit Art. gemeld te doen; mits zulks binnen zes maanden na de afkondiging van dit *reglement* geſchiede.

4. De inlage, bij Art. 3 vermeld, wordt op twaalf gulden verminderd voor degenen, wier vaders poorters geweest zijnde, ten gevolge van de afſchaffing van dat poorterregt, niet in de gelegenheid geweest zijn, hetzelve op zich door overteekening als anderzins te doen overgaan, en welke laatſte de bevoegdheid hebben, zulks weder op hunne kinderen over te dragen, tegen betaling van den in den hoofde van dit Artikel verminderden prijs van *f* 12:-:-

5. Wanneer beide de ouders mogten komen te overlijden, alvorens de vijf of zeven jaren, bij Art. 2 vermeld, vervuld zullen zijn, zal de *primitief gefourneerde* inlaag aan derzelver erfgenamen worden *gerestitueerd*.

6. Het tegenwoordig *reglement* is niet toepasſelijk op de kinderen van den eerſten graad van zoodanige ouders, welke het Poorterregt, tijdens het beſtaan van hetzelve, hebben verkregen, als waaromtrent de zaken blijven op den ouden voet.

7. Even min wordt door dit *reglement gederogeerd* aan alle verdere bepalingen, inrigtingen, enz., het Burger-Weeshuis betreffende, als zijnde hetzelve alleen daargeſteld ter vervanging van het afgeſchafte poorterregt.

8.

8. Dit *reglement* zal met den eerften October 1819 in werking worden gebragt, en is de uitvoering van hetzelve aan heeren regenten van het Burger-Weeshuis opgedragen.

Amfterdam, *den* 14*den September*, 1819.

Burgemeesteren voornoemd,
D. W. ELIAS, *Vt.*
Ter ordonnantie van dezelven,
H. VAN SLINGELANDT.

§ 746. De zuigelingen en kleine kinderen worden door de regentesfen van dit gefticht buiten het huis bij zoogenaamde minnen befteed en tot hun vierde of vijfde jaar opgevoed, daarna in het huis opgenomen en in al hetgeen eene burgerlijke opvoeding vereischt, onderwezen.

Tot in het jaar 1810 werden er geene andere kinderen in het B. W. H. opgenomen, dan de zoodanigen, wier ouders tot den *Gereformeerden* godsdienst behoord hadden. Toen echter ontvingen regenten een befluit van Koning LODEWIJK: dat de in het poorterregt dezer ftad geborene kinderen, die tot andere gezindheden behoorden, ook in het B. W. H. opgenomen en opgevoed moesten worden in die godsdienstleer, waarin zij gedoopt waren.

Dit

Dit besluit heeft ten gevolge gehad, dat regenten van dit gesticht, met overleg der stads Regering, schikkingen met de *Roomsch-Catholijke* weeshuizen gemaakt hebben, om kinderen van den *Catholijken* godsdienst, die aanspraak op het B. W. H. hebben, naar voornoemde gestichten te zenden, ten einde aldaar, ten koste van het B. W. H., voor eene vastgestelde som (*f* 106) opgevoed te worden.

De Luthersche kinderen blijven aan de zorg van regenten van het B. W. H. toevertrouwd, en worden, des Zondags, door eenen *suppoost* van het Luthersche weeshuis naar de Luthersche kerk geleid en ook wekelijks ter *cathechisatie* aldaar gezonden.

§ 747. De zieken hebben hunne bijzondere zalen, en worden, zoo dit noodig is, door *doctor* en *chirurgijn* bezocht. De *medicijnen* worden, bij aanbesteding, tegen *f* 1 : 15 in het jaar voor elk persoon, in eene *apotheek* dezer stad gereed gemaakt; kunnende de geneesheeren dezelve naar hun goedvinden voorschrijven. Ook is er voor de zieken eene bijzondere vastgestelde schaftlijst, bestaande:

Voor het ontbijt, in eene snede grof tarwebrood met een glas water en melk.

Voor-

Voormiddag-spijs, in dikke gort, gierst met pruimen of rijst met zoete melk en boter. In groenten naar den tijd van het jaar in boter gestoofd, met eene snede tarwebrood. In gestoofde vruchten, als appelen en peren. In groente-soep, alles op zekere dagen bepaald. In geval aan een of ander der zieke kinderen iets anders zal worden toegediend, moet dit door den arts voorgeschreven worden.

Aan die kinderen, welke op de ziekenkamers zijn, en ongemakken hebben, wordt er, even als aan de gezonde kinderen, driemaal in de 14 dagen des middags koud gekookt osfenvleesch gegeven.

De besmettelijke zieken worden van de andere afgezonderd. Uitslag en huidziekten, vooral hoofdzeer, zijn hier de heerschende, waartegen, onder andere middelen, ook het bad gebezigd wordt. Kinderen, die wegens gebreken aan ligchaam en verstandelijke vermogens buiten staat zijn hun brood te verdienen, blijven altoos ten laste van het gesticht; derzelver getal bedroeg op het laatst van het jaar 1819 vijf en twintig.

§ 748. Om het getal der aanwezige, ingekomene, uitgegane, uitbeſtede en overledene kinderen naauwkeurig te kunnen nagaan, hebben wij hier Tafel XXVIII, loopende over de laatſte twintig jaren, bijgevoegd. Daaruit zullen wij, onder anderen, ook de ſterfte der weezen in dit geſticht naauwkeurig kunnen berekenen.

De verdeeling dezer kinderen was nu op den laatſten *December* van het jaar 1819 als volgt:

Op het jongens groothuis	123
——— meisjes ———	168
——— kinderhuis	44
Bij de min	6
Beſteed bij particulieren enz.	28
——— in de *Catholijke* godshuizen	57
——— het *inſtituut* der blinden .	2
——— Buiten-Gasthuis . . .	2
——— Werkhuis	1
	431

Volgens deze Tafel (XXVIII) bedraagt het jaarlijksch middengetal der door dit geſticht verzorgde kinderen, uit eene twintigjarige berekening, ruim 484, waarvan er jaarlijks omſtreeks 23

jon-

jongens en 21 meisjes, alzoo 44 weezen, opgenomen worden. Het getal der kinderen in de laatste 10 van deze 20 jaren is ruim 300 minder dan in het eerste *decennium*; terwijl van de opgenomene jongens 2.3 gedeelte tot den *militairen* stand overgaan, worden er, gerekend van het jaar 1810, een vijfde gedeelte op het platte land en in de Roomsche godshuizen besteed. Het getal der uitgaande bedraagt ruim de helft der ingekomene, terwijl er jaarlijks omstreeks 9 ten grave dalen. De sterfte der meisjes echter is veel grooter dan die der jongens, hetgeen waarschijnlijk dááraan moet toegeschreven worden, dat deze meer uithuizig en alzoo meer beweging in de vrije lucht maken; moetende de meisjes, wegens hare zittende bezigheden, dezelve te veel ontberen. De sterfte verhoudt zich, volgens deze twintigjarige berekening, over het algemeen als 1:54.7: zoodat er van de 547 10 overlijden. In de laatste helft van deze 20 jaren is deze sterfte grooter dan in de eerste, daar er in dat tijdvak 10 van de 589 en in het laatste 10 van de 500 overlijden.

§ 749. Over derzelver zedelijke en ligchamelijke opvoeding zullen wij hier niets meer bijvoegen, alzoo dezelve met die in

 het

het eerfte hoofdftuk dezer afdeeling [§ 719 en 720] overeenftemmen.

Alleen de kleeding is in dit gefticht zonderling, en van die in alle weeshuizen verfchillend, zijnde de bovenkleederen half rood en half zwart, voorftellende de kleur van het ftads-wapen. Zij beftaan in laken en karfaai, de onderkleederen in linnen en baai; alles van inlandfche *fabrijken:* zij zijn gedurende het geheele jaar hetzelfde, en kosten voor de jongens, in drie klasfen verdeeld, omftreeks *f* 21, en voor de meisjes *f* 16 in het jaar.

§ 750. *Suppoosten* en bedienden, ten getale van omftreeks dertig, worden door regenten aangefteld. Derzelver werkzaamheden zijn zoodanig ingerigt, als tot handhaving van goede orde, verzorging, verpleging, reiniging, onderwijs en opvoeding door regenten dienftig geoordeeld wordt. Te dien einde zijn zij alleen met zoodanige *inftructiën* voorzien, als de aard hunner onderfcheidene posten vereischt. De boekhouder bekleedt den eerften post, en heeft, bij afwezigheid van regenten, over alles het beftuur en toezigt.

§ 751. Ter beftrijding der kosten heeft dit

Tafel XXVIII.

LIJST DER DOOR HET BURGERWEESHUIS VERZORGDE, UITBESTEDE EN OVERLEDENE KINDEREN, van den eersten Januarij 1800 tot den laatsten December 1819.

	Ingekomen.		Uit gegaan.		Overleden.		In 's Lands dienst getreden.		Besteed. ten platten Lande.		Besteed. In de R. C. Weeshuizen.		In het Huis aanwezig van den 1 Januarij tot den laatsten December.
Jaren.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	ter Zee.	te Land.	Jongens.	Meisjes.	Meisjes.	Jongens	
1800	21	23	17	13	5	5	3	5	—	—	—	—	444
1801	31	33	11	14	4	3	2	—	—	—	—	—	475
1802	17	20	4	12	4	2	8	—	—	—	—	—	481
1803	15	12	11	12	4	4	4	—	—	—	—	—	474
1804	24	25	7	9	3	2	—	—	—	—	—	—	502
1805	26	25	5	6	4	5	3	—	—	—	—	—	530
1806	11	9	12	14	4	7	1	—	—	—	—	—	512
1807	28	19	11	12	2	6	1	—	—	—	—	—	527
1808	34	36	20	13	4	4	3	—	—	—	—	—	553
1809	34	29	36	17	6	7	5	41	—	—	—	—	504
1810	40	38	13	23	4	3	3	2	—	—	21	22	535
1811	19	30	11	22	6	7	2	49	3	9	2	2	486
1812	24	26	15	36	4	12	—	—	4	21	4	2	480
1813	20	14	1	36	7	10	14	2	18	3	1	6	447
1814	28	25	5	14	10	2	5	5	—	—	4	5	459
1815	28	23	7	12	5	4	4	16	2	1	2	1	466
1816	16	5	3	8	—	2	3	1	—	2	—	—	470
1817	15	5	7	12	2	3	2	2	10	3	4	1	464
1818	14	5	10	16	4	—	5	—	7	1	6	1	448
1819	9	15	13	16	4	3	6	1	4	3	1	—	431
20 Jaren.	454	417	219	317	86	91	74	124	48	43	45	40	9688
	871		536		177		198		91		85		

dit weeshuis bezittingen, beſtaande in omſtreeks honderd huizen binnen deze ſtad; in verſcheidene landhuizen; in eenige oudeigens en erfpachten; mitsgaders in *effecten* ten laste van Land en Stad; en eindelijk in de inkomſten van *collecten*, arbeidsloonen der kinderen, enz. Vóór de Franſche overheerſching bedroegen al deze inkomſten jaarlijks eene ſom van *f* 98,751; terwijl de uitgaven, over dezelfde jaren berekend, ieder jaar eene ſom van *f* 118,012 verſloñden, en alzoo het te kort komende reeds toen eene ſom van *f* 19,261 beliep. In het jaar 1814, na de *tiërceering*, bedroegen de ontvangſten *f* 69,732:16, en de uitgaven *f* 91,114:10. Zoodat ook dit geſticht, met al deszelfs inkomſten, op verre na zijne onkosten niet beſtrijden kan, maar uit ſtads-kas moet onderſteund worden. Dat deze ſtads-bijdragen vrij aanmerkelijk zijn, blijkt uit eenen twaalfjarigen omſlag, gedurende welke dezelve, het eene jaar meer, het andere minder, jaarlijks over de *f* 24,000 bedragen hebben.

Stellen wij nu, dat in de eerſte helft van onze twintigjarige berekening het getal der kinderen jaarlijks 500 bedroeg, en dat deze aan kosten voor *adminiſtratie*, opvoeding, voedſel, kleeding, woning, met één woord,

in alles 118,000 gulden verflonden, dan kwam elk kind op ƒ 236 in het jaar te ftaan. Stellen wij verder, dat in de laatfte 10 jaren een jaarlijksch getal van 484 kinderen aan onderhoud ieder jaar eene fom van ƒ 91,000 vorderde, dan zoude elk kind gedurende dezen tijd ƒ 188 gekost, bij gevolg op elk eene jaarlijkfche bezuiniging van ƒ 48 plaats gehad hebben, en er dus elk jaar voor dit weeshuis eene uitgaaf van 23,232 gulden befpaard zijn. Wordt nu de tijd des verblijfs van iederen wees in dit gefticht op twintig jaren gefteld, alsdan kan men, uit deze minst kostbare berekening, opmaken, dat hij eene fom van ruim ƒ 4,000 verflindt, eer hij in ftaat gefteld wordt, zijn brood te verdienen.

§ 752. Hoe zeer wij ook regenten van dit gefticht het regt moeten doen wedervaren, dat zij met den meesten ijver tegen verfpilling en onordelijkheden waken, en door eene zeer oplettende en teedere zorg voor de gezondheid en het welzijn der onder hun toezigt ftaande weezen den naam van vaders, welke hun door dezelve gegeven wordt, in allen opzigte verdienen; hoe zeer wij ook overtuigd zijn, dat alhier geene inrigting van dien aard beter *geadminiftreerd* wordt; zoo

hou-

houden wij ons desniettemin verzekerd: dat hetgeen wij in § 742 gezegd hebben, en naderhand breedvoeriger zullen betoogen, ook op dit weeshuis kan toegepast worden. Daardoor immers zoude er jaarlijks aan ſtad en geſticht niet alleen eene aanmerkelijke ſom beſpaard, maar ook het duurzaam geluk dezer weezen bevestigd worden, hetwelk thans, wegens aangevoerde redenen, maar zeer onbeſtendig blijven moet. * Wanneer wij ook toeſtemmen, dat de ſterfte in dit B. W. H. met het Aalmoezeniers-Weeshuis in geene vergelijking kan komen, en er dus, wanneer ook met eenige meerdere kosten, meest alle in het leven behouden blijven, zoude het toch overwaardig zijn, eens te onderzoeken, in hoe verre het met den verderen levensloop dezer kinderen geſteld ware; en of eene ſoortgelijke navorſching, als de heer C. VOLLENHOVEN met eenige der Aalmoezeniers-kinderen (§ 741.) gedaan heeft, ook te dezen aanzien wel veel gelukkiger *reſultaten* zoude opleveren.

VIERDE HOOFDSTUK.

§ 753. Van de weeshuizen, die alleen, zonder hulp der ſtad, door de godsdienſtige gezindheden onderhouden worden, maken wij eenen aanvang met de *Weeshuizen der Gereformeerde gemeente*. Van deze zijn er in onze ſtad drie aanwezig, namelijk: 1. Het *weeshuis der Nederduitſche Gereformeerde Diaconie* of het *diaconie-weeshuis*. 2. Het *Wale Weeshuis* voor kinderen der *Franſche*, en 3. het *Engelſche Weeshuis* voor die der *Engelſche Gereformeerde gemeente* binnen deze ſtad.

I. *Diaconie-Weeshuis.*

§ 754. Dit groote vierkante, in de Zwanenburgerſtraat gelegen gebouw is in het jaar 1656 geſticht, waartoe de ſtad het erf

en

en nog zeven duizend gulden aan deze gemeente gefchonken heeft. Het huis, dat 36 voet breed, 60 voet diep en drie verdiepingen hoog is, ligt van achteren in den Binnen-Amftel, heeft twee ingangen, één' voor het jongens- en één' voor het meisjeshuis, waarin dit gefticht is afgedeeld. Elke dezer afdeelingen heeft de noodige woningen voor vaders, moeders en verdere *fuppoosten*; en is van ruime fpijs-, flaap-, ziekenzalen en fcholen voorzien. Behalve deze zijn er kamers voor regenten en regentesfen, een magazijn met goederen, welke aan de armen der *diaconie* worden uitgedeeld, benevens eene apotheek, waaruit alle armen dezer gemeente met geneesmiddelen voorzien worden, waaraan ververbonden is eene ftookplaats, kruijenkamer en een tuintje langs den westhoek van den Amftel.

§ 755. Alleen ouderlooze kinderen van echte lieden, die lidmaten der *Hervormde Nederduitfche gemeente* geweest zijn, en in deze ftad gewoond hebben, kunnen in dit gefticht opgenomen worden. Nogtans moeten de meisjes nog geene 18 en de jongens nog geene 19 jaren bereikt hebben.

Het onderwijs, de ambachten voor de jongens,

gens, de naai-, brei- en werkoefeningen voor de meisjes, en al hetgeen wij hier niet afzonderlijk zullen vermelden, is overeenkomstig met hetgeen wij in het eerste Hoofdstuk dezer afdeeling betreffende de opvoeding der weeskinderen in het algemeen gezegd hebben. Ook de voeding der kinderen is genoegzaam dezelfde. Maar de karnemelk, die waarschijnlijk niet altoos de beste zijn zal, en welke wij over het algemeen als niet zoo gezond beschouwen, wordt hier genoegzaam alle avonden, met gort, brood of meel gekookt, voorgediend.

De zieken worden in bijzondere ziekenzalen geplaatst, hebben geneesheer en heelmeester, benevens de door deze naar goedvinden voorgeschrevene, in bovengemelde apotheek vervaardigde, geneesmiddelen, en door de artsen goedgekeurde spijzen te hunner beschikking. De kinderen, die wegens ligchamelijke of verstandelijke onvermogens buiten staat zijn hun brood te verdienen, blijven altoos in dit gesticht, wordende er in den aanvang van het jaar 1820 nog 60 zoodanige onderhouden.

De kleeding bestaat, behalve in hemden, en des winters borstrokken, kousen en onder-

klee-

kleederen, voor de jongens, in een zwart lakensch buisje en broek; voor de meisjes in een' zwarten tabbaard. Zij dragen een nommer met het teeken van het D. W. H. op den arm.

§ 756. Om over het getal der in dit huis verzorgde kinderen, benevens de sterfte te kunnen oordeelen, voegen wij wederom hierbij Tafel XXIX der in het *Gereformeerde Nederduitsche diaconie-weeshuis* verzorgde, ingekomene, uitgegane en overledene kinderen, gedurende twintig jaren (1800—1819.)

Ingevolge eene berekening dezer twintig jaren, was het jaarlijksch getal der in dit weeshuis verzorgde jongens 171, en dat der meisjes 246: alzoo in het geheel 417 weezen, waarvan er geene bij de minnen of op het platte land besteed werden. In de eerste helft van dit tijdvak was het jaarlijksch getal ruim 110 kinderen grooter dan in het laatste. Over het algemeen bedroeg dat der ingekomene jongens 26 en dat der meisjes 27, alzoo 53 van beiden; terwijl er 12 jongens en 26 meisjes, dat is 38 kinderen, uitgaan, en 6.7 sterven. De sterfte verhoudt zich alzoo bij de jongelingen als 1:60 en bij de dochters als 1:64, over het algemeen als 1:62.2. In de

eerfte helft dezer 20 jaren was de fterfte der jongens als 1 : 61.5 en bij de meisjes als 1 : 52.7; en in de laatfte tien jaren, die van de jongens als 1 : 57.6 en der meisjes als 1 : 86: zoodat hierin een merkelijk verfchil plaats heeft, en wel ten nadeele der jongelingen en tot merkelijk voordeel der dochters.

§ 757. Het beftuur over dit weeshuis is door de groote vergadering van *diaconen* voor 6 jaren opgedragen aan zes regenten en vier regentesfen, tredende er jaarlijks één af. Zij zijn ook aan deze groote vergadering rekening en verantwoording verfchuldigd.

Dit beftuur heeft onder zich 22 *fuppoosten*, beftaande in een' hoofd-*fuppoost* en eene hoofd-*fuppoostin*, keukenmoeder, zaalmoeders, meesters, naai- en breimatresfen, kleermaker, fchoenmaker, broodfnijder en portier. Van deze hebben de meesten weeskinderen te hunner befchikking; doch de keukenmoeder heeft nog twee andere dienstmeiden onder zich.

De heeren regenten hebben hunne werkzaamheden dus verdeeld: twee hebben het beftuur over het weesboek, *confumtieboeken* en *erfenisfen*; een ander houdt het *notulenboek*; één het *ambachtsboek*; één het *kasfiersboek*; zijnde de kleer- en fchoenmakers-

win-

Tafel XXIX.

LIJST DER IN HET NEDERDUITSCH-GEREFORMEERDE DIACONIE-WEESHUIS VERZORGDE, INGEKOMENE, UITGEGANE EN OVERLEDENE KINDEREN, gedurende twintig jaren. (1800 tot 1819.)

	Ingekomen.		Uitgegaan.		Overleden.		In 's Lands dienst getreden.		Jaarlijksch getal aanwezigen.		
Jaren.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	ter Zee.	te Lande.	Jongens.	Meisjes.	Beide.
1800	38	43	11	26	2	10	—	2	173	261	434
1801	52	41	9	17	3	4	1	—	212	281	493
1802	27	42	14	28	3	2	11	—	212	292	504
1803	27	26	19	24	3	4	7	—	210	290	500
1804	22	25	10	36	2	6	Amerika 9	—	211	273	484
1805	26	23	14	24	4	3	1	—	218	269	487
1806	17	18	14	25	3	4	—	3	215	258	473
1807	19	29	16	27	5	7	—	6	207	253	460
1808	35	41	13	27	4	8	2	3	220	259	479
1809	22	28	19	31	4	3	—	67	152	253	405
1810	16	18	24	26	2	5	—	—	142	240	382
1811	30	16	4	29	4	2	—	39	123	227	350
1812	36	30	13	22	2	3	—	6	140	230	370
1813	38	35	15	33	2	6	—	22	139	226	365
1814	32	33	15	25	—	3	—	6	149	232	381
1815	19	20	7	21	2	1	1	27	131	230	361
1816	15	11	7	24	4	1	2	—	133	216	349
1817	23	24	5	18	1	1	2	—	148	221	369
1818	7	21	9	26	4	4	—	8	134	212	346
1819	21	18	8	26	3	—	—	—	144	204	348
20 Jaren.	522	542	246	515	57	77	36	189	3413	4927	8340
Geheel	1064		761		134		125		8340		

winkel ook aan één' derzelve aanbevolen. Daarenboven heeft een elk nog een bijzonder toezigt, b. v., over keuken, provisie, bouw, school, enz.

De regentessen besturen de naai- en breiwinkels en alle verdere huisselijke zaken.

Alle onkosten van dit gesticht wordt van wege de groote vergadering van *diaconen* bestreden; en dat deze uitgaven niet gering zijn moeten, blijkt dááruit, dat men elk kind in het jaar voor omstreeks honderd gulden *debiteert.*

II. *Het Wale Weeshuis.*

§ 758. Dit weeshuis is uitsluitend bestemd voor nagelatene wettige kinderen van ouderen, die van de *Waalsche Gereformeerde gemeente* ledematen waren. Het eerste Wale Weeshuis, in het jaar 1631 in de *Laurierstraat* gesticht, is in de jaren 1669—1671 op den hoek van de *Prinsen-* en *Vijzelgrachten*, op een van de stads regering daartoe geschonken erf, herbouwd. Dit fraaije gesticht is, buiten de [§ 701.] beschrevene af-

afdeeling, verdeeld in een jongens- en meisjeshuis, waarvan elk zijn' bijzonderen ingang heeft. Behalve de fraaije kamers en tuin voor heeren regenten en regentesſen, met de noodige woningen voor de *ſuppoosten*, is de jongens- zoo wel als de meisjes-afdeeling van ruime ſlaap-, eet-, ziekenzalen, brei-, naai- en leerſcholen, benevens eene ruime binnenplaats, voorzien. Ook is er eene kerk voor de geheele gemeente, en eene bakkerij, waarin voor alle armen dezer *diaconie*, en thans zelfs voor de *militairen*, brood gebakken wordt.

§ 759. Daar de ligchamelijke en zedelijke opvoeding, hoewel in eenen beteren ſtaat, toch meestal met onze algemeene aanmerkingen, en vooral met die van het Nederduitſche *Diaconie*-W. H., overeenſtemt, zullen wij ons daarbij niet verder ophouden; maar alleen hierbij voegen de volgende Lijst der aldaar verzorgde weezen.

Lijst

Lijst der in dit gesticht verzorgde, ingekomene, uitgegane en overledene weezen, gedurende de laatste twintig jaren (1800—1819).

Jaren.	Aanwezig.	Ingekom.	UITGEGAAN. Jongens.	UITGEGAAN. Meisjes.	Overled.
1800	37	—	—	—	
1801	48	11	—	—	
1802	43	—	1	4	
1803	38	2	2	5	
1804	43	6	—	1	
1805	40	2	1	4	
1806	39	—	1	—	
1807	36	1	3	1	
1808	35	1	1	1	
1809	36	7	4	2	
1810	35	2	2	1	
1811	37	4	—	1	1
1812	38	4	1	2	
1813	36	3	1	4	
1814	41	9	1	3	
1815	42	2	—	—	1
1816	42	3	1	2	
1817	50	10	—	2	
1818	70	22	1	1	
1819	73	6	—	3	
	859	95	20	37	2

Het

Het uit deze twintig jaren berekende middengetal der in dit W. H. verzorgde kinderen bedraagt 43 jaarlijks; er komen elk jaar omſtreeks vijf bij, terwijl er bijna drie uitgaan. De ſterfte is alhier zeer gering, daar er in twintig jaren niet meer dan twee overleden. Dezelve verhoudt zich dus tot de aanwezigen als 1 : 439: zijnde het geringſte van al de alhier aanwezige weeshuizen.

Met de zieken en gebrekkigen wordt hier even als in het Nederduitſche *diaconie* W. H. gehandeld.

III. *Engelſche Weeshuis*, ook *Englisch Hospital.*

§ 760. Daar regenten van dit geſticht zich beleefdelijk verſchoond hebben, om over hetzelve eenige meerdere inlichting, dan alleen het getal der aldaar gehuisveste perſonen, op te geven, zullen wij uit WAGENAAR (8ſte Stuk, bl. 529, en 20 en 21ſte Stuk, bl. 31) kortelijk aanſtippen, dat dit weeshuis in het jaar 1651 op de *Looijersgracht* uit twee, bij *executie* verkochte, huizen is zamengeſteld, en naderhand naar den O. Z. Achterburgwal over de Koeſtraat verplaatst is. De aldaar gehuisveste perſonen bedroe-

gen

gen, van het jaar 1800—1819 ingesloten, 221 hoofden, dus, door elkander gerekend, nagenoeg 11 jaarlijks; waaronder echter begrepen zijn eenige personen, aan welke, uit bijzondere omstandigheden, eene tijdelijke schuilplaats aldaar is verleend geworden, zonder dat dezelve onmiddellijk betrekking daarop hadden. De ouders der kinderen of de andere aldaar opgenomene personen moeten tot de *Engelsche Gereformeerde Orthodoxe* gemeente behoord hebben, en zes jaren ledematen derzelve geweest zijn. Kinderen beneden de vier jaren worden niet aangenomen. Zij kunnen, totdat zij 20 jaren bereikt hebben, of naar goedvinden van bestuurders, aldaar blijven. Dit weeshuis wordt bestuurd door vier *diaconen* dezer gemeente, die voor twee jaren door den kerkeraad benoemd worden. Het gesticht heeft zijn bestaan alleen aan de liefdegaven der leden dezer kerk te danken.

Weeshuizen voor de Roomsch-Catholijke gemeente in deze stad.

§ 761. De stichting der stedelijke weeshuizen in deze stad leerden wij bij de beschrijving van het Burger-Weeshuis [§ 743.] kennen,

nen, als eene ftichting van de rijke Amfterdamfche vrouwe, HAASJE CLAAS *dochter in het Paradijs* genaamd. Nadat nu, met de verandering der Regering hier ter ftede [A°. 1518], de *Hervormde godsdienst* ingevoerd was, werden de weeskinderen [die in het jaar 1580 in het *St. Luciën-Klooster* overgebragt werden] ook in dien godsdienst onderwezen. De *Catholijken* zagen zich daardoor genoodzaakt, om in het vervolg voor de nagelatene kinderen hunner geloofsgenooten, die zij in de Leer hunner ouderen wilden opgebragt hebben, zelve zorg te dragen.

Voor de meisjes was reeds, vóór deze verandering in de Regering, een afzonderlijk Maagdenhuis gefticht, waarvan AALTJE PIETER FOPPENS en MARIJTJE LAURENS SPIEGEL als ftichteresfen, en JAN MICHIELSZOON LOEFS, een brouwer, als eerfte regent, bij zekere oude handteekeningen, vermeld worden. De nonnen van het *St. Margareten-Klooster* in de Nes — wier kapel naderhand de kleine vleeschhal werd — na deze verandering de ftad ruimende, lieten haar klooster door weesmeisjes betrekken, die aldaar tot in het jaar 1585 bleven. Zoodra nu de ftad de kloosters en geestelijke geftichten, aan haar afgeftaan, tot wereldlijk en ander gebruik begon in te rigten, werden

de-

deze meisjes uit dit klooster overgebragt in een huis van JAN DEIJMAN, aan de westzijde van den Nieuwe-Zijds-Voorburgwal, alwaar de *vergulde rondas* uithing. Hier zijn zij tot in het jaar 1629 gebleven, en daarna verplaatst in het thans bestaande

Maagdenhuis.

§ 762. Dit weeshuis is allengs in de jaren 1684, 1736 en 1752 vergroot, en eindelijk in 1784—1786 in het tegenwoordig groote, fraaije en op het *Spui* gelegene gebouw herschapen. Het bevat, behalve schoone regenten- en regentessenkamers, ruime spijs-, slaap-, ziekenzalen en scholen voor naaijen en breijen, alsmede linnen- en wollenwinkels. In derzelver midden is eene ruime binnenplaats.

Ook is er in dit huis eene kerk en pastorij; terwijl de Pastoor het godsdienstig beheer over deze kinderen uitoefent, dient ook deze kerk voor de geheele aanzienlijke gemeente, welke onder den aldaar staanden *Pastoor* behoort.

§ 763. Dit weeshuis is uitsluitend bestemd voor nageblevene echte dochters van ouders, die tot den *Roomsch-Catholijken* godsdienst be-

behoord en zes jaren in deze ſtad of deszelfs gebied gewoond en nog geene veertien jaren bereikt hebben.

Al deze kinderen worden in het huis opgevoed en groot gebragt, tot kerkelijke en godsdienſtige tucht ſtreng aangehouden, en nimmer bij minnen of bij den landman beſteed.

De tijd van opſtaan is naar het jaargetijde vroeger of later, in het langst der dagen te vijf ure bepaald. Na zich gereinigd en de bedden afgehaald te hebben, begeven zij zich in de kerkkamer tot het ochtendgebed, en daarop volgt het ontbijt. Vervolgens gaan zij tot 12 ure naar de naai- en breiwinkels aan het werk, gedurende hetwelk er van tijd tot tijd gebeden en gelezen wordt. Te één ure wordt het middagmaal gehouden en daarna tot vier ure het werk hervat, waarna zij een uur ſpeeltijd hebben. De groote meisjes kunnen zich alsdan op de zaal tot haar eigen voordeel met naaijen of breijen bezig houden tot 7 ure, wanneer zij in het ſchrijven onderrigt bekomen. De kleine kinderen vermaken zich intusſchen in de kinderkamer. Te acht ure gaan zij aan tafel en mogen zich voorts verlustigen tot half tien, den gewonen tijd van zich ter rust te begeven; na alvorens weder-

derom in de kerkkamer het avondgebed gedaan te hebben.

§ 764. De kleeding bestaat in zwart karsaai voor bovenkleederen en verder in baai en linnen, zoo als gewoonlijk, dat in den zomer naar welgevallen eenigzins kan verminderd worden. De haren worden glad naar achter gestreken en ten halve door eene bijzondere muts gedekt.

§ 765. De zieken worden gehuisvest op de bovenste verdieping in een zeer geschikt vertrek, waarin men een glasraam vindt, door hetwelk men in de kerk nederziet, strekkende zulks ten behoeve van zwakke kinderen; ten einde gelegenheid te hebben den openbaren godsdienst bij te wonen.

De geneesheer kan het noodige, naar zijn goedvinden, voorschrijven. Zoo veel mogelijk worden de *medicijnen* in het huis gereed gemaakt; het ontbrekende wordt door eenen *particulieren apotheker* geleverd.

Borstziekten zijn in dit huis algemeen, en deze schrijven wij toe aan de zittende houding, welke bij hare verrigting vereischt wordt, en aan gebrek aan beweging in de vrije lucht, die zelden wordt toegestaan.

De in het huis blijvende gebrekkige kinderen worden, zoo veel doenlijk, aan bezighe-

den gehouden en tot onderwijs voor anderen opgeleid. Dit getal was in het jaar 1819 reeds tot 49 aangegroeid.

§ 766. Uit nevensgaande Lijst zullen wij het getal der in dit huis opgenomene en aanwezige kinderen opmaken, en de sterfte berekenen.

Jaren.	Aanwezig.	Ingekomen.	Uitgegaan.	Gestorven.
1800	374	54	26	11
1801	391	34	18	7
1802	400	36	17	11
1803	408	34	27	7
1804	408	33	24	10
1805	407	23	23	7
1806	400	37	20	15
1807	402	63	23	9
1808	433	48	41	28
1809	412	43	23	11
1810	421	32	31	6
1811	416	26	29	13
1812	400	30	42	18
1813	370	27	35	14
1814	348	17	26	11
1815	328	15	27	5
1816	311	11	19	8
1817	295	7	25	12
1818	265	10	24	5
1819	246	10	25	6
20 Jaren.	7,435	590	525	214

Uit deze opgave volgt, dat het jaarlijksch getal der in dit huis verzorgde kinderen 372 bedraagt. In de laatste helft der door ons berekende 20 jaren is dit getal echter veel verminderd; wordende in de eerste tien jaren

door

door 1000 overtroffen. Over het algemeen worden er jaarlijks 29.5 opgenomen, terwijl er 26 het huis wederom verlaten. De gestorvenen verhouden zich tot de aanwezenden als 1 : 34.7 : zoodat er 10 van de 34 7, of jaarlijks 10.7, overlijden. In de laatste tien jaren is zulks niet verbeterd, zijnde er toen 10 van de 347 overleden, terwijl er in de eerste afdeeling 10 van de 348 ten grave gingen.

§ 767. Door heeren regenten is het dagelijksch toezigt in dit huis toevertrouwd aan elf *suppoosten*; deze zijn, behalve een *boekhouder*, de volgende:

Drie linnennaaivrouwen, waarvan de oudste tevens *binnenmoeder* is.

Twee breivrouwen, *eene wollennaaivrouw*, *eene keldervrouw*, *eene keukenvrouw*, die ook *deurwaarsters* zijn, *eene schoolmeesteres* en *twee werkvrouwen*. De kinderen zijn der *suppoosten* in al het voorkomende werk behulpzaam.

§ 768. De voornaamste inkomsten van het Maagdenhuis spruiten voort uit de huurpenningen van verscheidene huizen; uit de renten van de aan hetzelve behoorende *effecten*; uit de werkloonen der kinderen, die aanzienlijk zijn moeten, en uit de *collecten*, welke gewoonlijk tweemaal 's jaars plaats hebben.

Het Roomsch-Catholijk Jongenshuis.

§ 769. Ten tijde, toen er reeds een huis voor de *Roomsch-Catholijke* weesmeisjes gesticht was, werden de behoeftige weesjongens, door en ten koste van deze en gene liefdadige personen, opgevoed, zonder dat men bezorgd was, hen, even als de meisjes, onder een algemeen opzigt te brengen: totdat eindelijk, in het jaar 1664, CORNELIS NOORMAN en PIETER VAN SCHOREL het opzigt over de *Catholijke* weesjongens op zich namen, en een kantoor ten behoeve van dezelve opgerigt hadden. Nogtans vond men zich, in den beginne, bij gebrek van het daartoe benoodigde fonds, buiten staat, om deze kinderen in een geschikt gebouw te vereenigen, en men moest zich dus vergenoegen, met dezelve bij ingezetenen dezer stad in den kost te besteden en daaraan toe te vertrouwen. Naderhand echter werd er ten behoeve van weesjongens, die tot leeren van een ambacht nog niet geschikt waren, een huis op de Weesperstraat, naast den *zoeten inval*, gehuurd, waarin zij, even als in eene kostschool, van het noodige voorzien, en in het lezen, schrijven en den godsdienst onderwezen werden. Dan, bij

bij vervolg van tijd, het getal van ouderlooze kinderen aangroeijende, begrepen beſtuurders, dat ook de werkjongens onder hun opzigt zouden kunnen worden opgevoed, en beſloten dus allen bij elkander te plaatſen in een daartoe van FRANÇOIS DE VROEDE gehuurd huis, ſtaande op de *Lauriergracht*, tusſchen de *Hazeſtraat* en *Baangracht*, waarin de ſchooljongens van de *Weesperſtraat* verplaatst, en de voornoemde werkjongens mede van tijd tot tijd ingetrokken werden.

Naderhand werd aldaar eene *kapel* aangelegd, en een priester aangeſteld, om de kinderen in hunnen godsdienst te oefenen en te onderwijzen. Van deze FRANÇOIS DE VROEDE zijn er meer aan dit geſticht aangrenzende huizen eerst gehuurd, en eindelijk aangekocht, wordende het beloop van de helft der kooppenningen aan het weeshuis geſchonken. Nadat men dus den eigendom van deze gebouwen met een erf achter dezelve bekomen had, maakte men in het jaar 1700 een begin, om aldaar op het ledige erf, achter deze woningen, een geheel nieuw *weeshuis* te ſtichten. Men bouwde gedurende de jaren 1700 tot 1702 den oostelijken vleugel, terwijl in 1706 en 1707 het gebouw verder voltooid werd. In 1724 is de westzijde nog

vergroot en eene gaanderij aangelegd, zoodat de kosten der verſchillende vertimmeringen over het geheele geſticht eene aanzienlijke ſom (*f* 48,475 : 17) bedragen hebben.

Eene groote poort op de *Lauriergracht* opent, door een' ruimen gang, den toegang tot het weeshuis, dat rondom eene ruime plaats, die 123 voet lang en 76 voet breed is, en op welke zich eene regen- en putwaters-pomp bevindt, is gelegen. Het gebouw bevat ruime ſpijs-, ſlaap-, leer- en ziekenzalen, welke behoorlijk van luchtgaten of luchtkokers voorzien zijn. Ook de kamers voor regenten en regenteſſen, en de woningen voor een' pastoor, voor den *directeur* en overige *ſuppoosten*, zijn zeer goed ingerigt.

§ 770. De vereischten bij het innemen der kinderen in dit weeshuis zijn: dat zij van *Catholijke* ouders geboren, uit een wettig huwelijk geſproten, van beide ouders beroofd en den ouderdom van 14 jaren nog niet bereikt hebben. Men heeft zich echter daaraan altijd niet zoo ſtipt gehouden, en in het jaar 1776 is er reeds een beſluit door regenten genomen, om daaromtrent eenige toegevendheid te gebruiken. Ook is er naderhand door het Beſtuur beſloten, om voortaan altoos kinderen, die uit ouders van verſchillenden

gods-

godsdienst geboren zijn, in te nemen, mits de langstlevende dezer ouders tot de *Roomsche religie* behoord hebbe.

§ 771. Kleine kinderen worden, totdat zij vier jaren bereikt hebben, buiten het huis besteed bij minnen, die voor ieder kind, onder hare bezorging zijnde, alle vierendeeljaars *f* 17, alzoo *f* 68 in het jaar, genieten. Na dien tijd worden zij in het huis opgenomen en nevens de anderen opgevoed. Voor diegenen, welke nog niet in staat zijn zich zelven te helpen, wordt eene bijzondere zorg gedragen. Al de nog niet op een ambacht bestede kinderen worden dagelijks tweemaal, 's morgens van negen tot elf, en 's namiddags van twee tot vier ure, op school in het lezen, schrijven en rekenen onderwezen. Daarenboven wordt er van *November* tot *Maart* 's avonds, van half acht tot negen ure, school gehouden voor kinderen, die op een ambacht zijn, en niet boven de vier schellingen verdienen.

Het onderwijs in den godsdienst werd voorheen door een' huispriester gegeven; doch deze ter vermijding der kosten afgeschaft zijnde, worden zij hiertoe thans naar de *Catholijke* kerk op het Bagijnenhof gezonden.

Offchoon de keus van een ambacht ook

aan de kinderen in dit huis overgelaten blijft, is het hun echter niet geoorloofd, het ijzer-ſmeden en ſlotenmaken te leeren. Alvorens eene beſlisſende keus te doen, mogen zij het gekozen handwerk eerst vier weken beproeven, wordende het in dien tijd verdiende loon door hen behouden. Op het tweede verkozene ambacht moeten zij blijven, tenzij regenten, om bijzondere redenen, toeſtonden, dat zij nog eene andere keus deden.

§ 772. Vermits het voedſel in dit godshuis ons het doelmatigst van alle is voorgekomen, zullen wij het hier bijzonder opgeven, beſtaande het middagmaal:

's Zondags in ſoep (*a*), gekookt uit 3 ℔ vleesch,

(*a*) Welligt doen wij den heeren regenten van andere godshuizen geenen ondienst, wanneer wij hun met eene goede *oeconomiſche* ſoep, welke zeer goedkoop is, en in dit huis met vele graagte gegeten wordt, bekend maken.

Voor 140 kinderen, vier *ſuppoosten*, vier dienstmeiden, alzoo voor 148 monden, neemt men:

Een' osſenſchenkel	*f* 1	: —	: —	
6 ℔ heele gort	» —	: 12	: —	
6 ℔ gemalen groene erwten . .	» —	: 12	: —	
40 ℔ geſchilde aardappelen . .	» —	: 7	: —	
groenten, uijen, wortelen, enz. .	» —	: 10	: —	
2 ℔ zout	» —	: 7	: —	
2 lood peper	» —	: 3	: 4	
66 turven à 18 ſtuiv. het 100 . .	» —	: 12	: —	
te zamen	*f* 4	: 3	: 4	

vleesch, 25 ℔ rijst en groenten naar den tijd van het jaar.

's Maandags en *'s Donderdags* soep van een' ossenschenkel, wegende 24 ℔, 20 ℔ groene erwten, 20 ℔ gort en groenten.

De overige dagen aardappelen met groenten, volgens den tijd van het jaar.

Alle middagen bekomen de kinderen bij den maaltijd bier, hetwelk des winters warm wordt gemaakt.

De *werkjongens* gaan 's middags te half een en des avonds te negen ure aan tafel; de *schoolkinderen* des middags te half twaalf, des avonds, gedurende den zomer, te half zeven, en des winters te zes ure; doch des Zondags middags gezamenlijk met de werkjongens. De kleine kinderen worden des middags te half twaalf, des avonds in den zomer te zes, en des winters te half zes ure, door de kindermeid en eene naaister gespijzigd.

Op eenige vastgestelde feestdagen worden de kinderen op buitengewone maaltijden onthaald.

§ 773. *De kleeding* bestaat in zwart karsaai voor bovenkleeding en broek, blaauw karsaai met tinnen knoopen tot onderkleeding. Zij hebben alle tot hun gebruik twee rokken,

twee

twee broeken en twee hoeden. Ieder kind ontvangt jaarlijks een' nieuwen blaauw karſaaijen borstrok, een' rok, eene broek, een' hoed, en de werkjongens nog eene broek daarenboven. Verder hebben zij in gebruik vier hemden, vier dasſen, twee paar ſchoenen, welke niet dan met toeſtemming in het huis verſteld worden. De ſchoolkinderen bekomen van het huis blaauwe ſlaapmutſen en blaauwe gebreide kouſen, welke door de kindermeid verſteld moeten worden. Wanneer zij op een ambacht gaan, wordt bij de door hen reeds gebruikte nog een paar nieuwe kouſen gegeven, waarna zij zich uit hunne overwinſten van de benoodigde kouſen, gelijk ook van ſlaapmutſen, moeten onderhouden. In geval zij echter door ziekten of anderzins zonder werk zijn, worden de kouſen door het huis aan hen uitgedeeld.

Alle kinderen worden wekelijks van ſchoone hemden en dasſen voorzien. De kleinſte kinderen worden 's Zaturdags namiddag door de kindermeid verſchoond. Grootere ſchoolkinderen moeten zich, in tegenwoordigheid van den ondermeester, Zaturdag middag verſchoonen en ſchoone hemden en dasſen, tegen overlevering der gebruikte, aandoen.

De borstrokken en hemden worden eenige malen in de week nagezien en gereinigd; daar-

daarenboven vervoegen zich alle jongens, des Zondags morgens, op het luiden van den bengel, op de plaats te zamen, ſtellen zich in rijen, om één voor één gemonſterd te worden, of zij de zindelijkheid in alles behoorlijk in acht genomen hebben.

§ 774. Er zijn zekere dagen vastgeſteld, waarop de kinderen uitſpanningen hebben. Omſtreeks *Pinkſter* bekomen de weeskinderen om de drie jaren verlof, om voor twee, drie of meerdere dagen uit de ſtad te gaan, wordende alsdan de noodige vrijheidsbriefjes door regenten geteekend, op welker vertooning zij in de trekſchuiten kosteloos kunnen medevaren.

§ 775. De zieken worden in een bijzonder ziekenhuis geplaatst en door eenen *doctor* en heelmeester behoorlijk behandeld, en de voorgeſchrevene geneesmiddelen zoo mogelijk in een huisapotheekje, maar anders bij een' apotheker buiten het huis, gereed gemaakt. Elke zieke ligt afzonderlijk, en de gevaarlijken hebben gordijnen om het bed. Ook worden de kinderen, alvorens zij in het huis opgenomen worden, naauwkeurig door den heelmeester onderzocht, of zij ook kwaadzeer hebben en dadelijk daarvan genezen; terwijl de ſchurftigen op eene bijzondere kamer afzonderlijk behandeld worden.

§ 776.

§ 776. Wij voegen hierbij wederom eene Lijst van de gedurende 20 jaren in dit weeshuis verzorgde kinderen, benevens het getal der jaarlijks opgenomene en overledene, om daaruit de noodige gevolgtrekkingen te kunnen maken.

Jaren.	Ingekom.	Uitgegaan.	Besteed.	Overled.	Aanwezige kinderen op den eersten Januarij.
1800	42	22		5	247
1801	31	21		3	262
1802	30	19		5	271
1803	30	21		5	277
1804	25	16		6	279
1805	30	24		2	286
1806	25	48		3	289
1807	37	20		1	264
1808	39	36		3	291
1809	38	62		5	288
1810	24	47		9	238
1811	23	1	77	4	193
1812	23	5	36	1	134
1813	22	1	26	7	119
1814	21	—	2	4	107
1815	13	—	6	5	122
1816	10	—		2	124
1817	8	1		3	132
1818	17	3		2	136
1819	8	3		5	148
	496	350	147	80	4,207

Uit eene gemiddelde berekening dezer twintig jaren is het jaarlijksch getal der in dit huis verzorgde knapen ruim 210. In de laatste jaren is dit aantal echter op de helft verminderd, gelijk dit uit eene verdeeling dezer jaren blijkt, daar er in de eerste helft daarvan jaarlijks 275 en in de laatste niet meer dan 145 gehuisvest zijn. Over het algemeen worden er jaarlijks 25 opgenomen; terwijl er ruim 18 het huis verlaten.

De gestorvenen verhouden zich over de twintigjarige berekening als 1 : 52.6, zoodat er 10 van de 526, en jaarlijks vier sterven. Wanneer wij echter deze twintig jaren in twee tijdperken splitsen, dan vinden wij, dat er in het *eerste* van de 2,754 niet meer dan 38, of één van de 72.5, en in het laatste 42 van de 1,453 aanwezigen omgekomen zijn: zoodat in de laatste jaren de sterfte meer dan eens zoo groot is. Waaraan deze vermeerdering van sterfte is toe te schrijven, betuigen wij niet te weten; dit verdient zeker opmerking en nasporing.

Waarom men van de loffelijke, onder den voormaligen Koning LODEWIJK, in de jaren 1811 tot 1815 ingevoerde, gewoonte, om de kinderen bij den landman te besteden, is afgeweken, begrijpen wij niet, te

meer,

meer, omdat de kinderen, bij een zeer gezond voedſel en een' doelmatiger arbeid, veel minder zouden kosten. Trouwens, wanneer men alles te zamen neemt, kan men elk kind op *f* 125 of misſchien thans op *f* 120 in het jaar rekenen, welke ſom men voorzeker niet voor diegenen, welke bij de boeren beſteed worden, zal moeten geven.

§ 777. De vier regenten hebben over het inwendig beſtuur aangeſteld eenen *directeur*, eenen *onderwijzer* en eenen *geldophaler*. De regenteſſen hebben eene binnenmoeder, eene kindermeid, eene naaiſter, eene keuken- en eene werkmeid onder haar opzigt. Voorheen was het getal der *ſuppoosten* genoegzaam eens zoo groot. Om echter zoo veel mogelijk te bezuinigen, is hetzelve tot de thans genoemde verminderd; wordende er zeer veel werk door jongens, die wegens ligchamelijke gebreken geen ambacht kunnen leeren, en altoos in het huis blijven, verrigt. Ook kleermakers, ſchoenlappers, enz. zijn verminderd, en dit wordt meestal door weeskinderen, tegen eene geringe vergelding, waargenomen.

§ 778. De inkomſten waren in de voorgaande eeuw nog zeer gering; doch erfeniſſen, *legaten* en *donatiën* hebben het *kapitaal* van tijd tot tijd doen aangroeijen: zoo-

dat

dat het gesticht thans zijne onkosten bestrijdt uit aangekochte en verkregene *effecten* of *obligatiën* van verschillenden aard; uit de inkomsten van gebouwen en eigendommen; uit een aandeel der *collecten*, welke ten behoeve der *Roomsch-Catholijke* armen geschieden en waarvan de beide weeshuizen ½ bekomen; uit de arbeidsloonen der weeskinderen en de opbrengst der armbosfen.

Wanneer men in overweging neemt, dat, ten tijde der *Fransche* overheersching, de *obligatiën getiërceerd* zijn; dat bij de tegenwoordige tijden de *collecten* zekerlijk een derde minder dan voorheen opbrengen; dat de *legaten*, erfenissen en vrijwillige giften ook aanmerkelijk ingesmolten zijn; alsdan blijft er geen twijfel over, of ook dit weeshuis moet daardoor in zijne inkomsten zeer beperkt wezen.

Gelukkig, dat aan heeren regenten van dit weeshuis, die in allen opzigte zoo vaderlijk en liefdadig voor hunne weezen zorgen, door de *Maatschappij van Weldadigheid* de gelegenheid wordt aangeboden, om ook hunne kinderen, voor minder dan de helft der daarvoor in het gesticht bestede penningen, op eene wijze te kunnen verzorgen,

waardoor zij in het vervolg een duurzaam beſtaan vinden, en niet, door het vermenigvuldigen van het zoo groot aantal ambachtslieden, zich zelven ſlechts een bekrompen beſtaan verſchaffen, en hunne medeburgers, die voorheen hunne weldoeners waren, in derzelver beſtaan hinderlijk moeten worden.

Weeshuizen voor de Lutherſche gemeente.

I. *Lutherſche Diaconie-Wees- en Oude Mannen- en Vrouwenhuis.*

§ 779. Dit weeshuis, voorheen gelegen op de Lauriergracht, was in het jaar 1678 aldaar geſticht, meermalen vergroot en verfraaid, en alleen voor weeskinderen der Lutherſche gemeente beſtemd. Onder de Franſche Regering moest het voor een *militair hospitaal* ingerigt worden; dien ten gevolge werden de weeskinderen in het jaar 1811 uit hetzelve verplaatst en overgebragt naar het *Lutherſche Diaconie-Wees- en Oude Mannen- en Vrouwenhuis* op de *Keizersgracht* over de *Plantaadje.* Dit aanzienlijk gebouw is drie honderd vijf en zeventig voet breed

en

en twee honderd en elf voet diep; het is van ruime regenten-, eet-, werk-, slaap- en ziekenkamers voorzien, heeft twee binnenplaatsen en eenen grooten tuin, waarvan de eene helft ter beschikking van regenten, en de andere, benevens de binnenplaatsen, tot uitspanning voor de kinderen dient.

§ 780. Weezen van beider kunnen, waarvan de langstlevende der ouderen ledematen der *Evangelisch-Luthersche gemeente* geweest zijn en in deze stad gewoond hebben, worden, nog geene 14 jaren oud zijnde, in dit gesticht opgenomen. Het zeer geringe getal van geheel jonge kinderen wordt eerst bij de minnen besteed, en daarna in het huis opgevoed. Op het platte land worden er geene ter opvoeding gezonden.

§ 781. *De kleeding voor de jongens* bestaat in een hemd, een' borstrok, een' rok en eene broek van bruin laken, kousen, schoenen en een' ronden hoed.

Voor de meisjes, in een hemd, een' borstrok, tabbaard en rokken van zwarte sergie, schoenen en kousen en eene kap op het hoofd.

Men rekent, dat deze kleeding voor elk, door elkander gerekend, jaarlijks *f* 38 zal kosten; terwijl het voedsel, hetwelk, even als

de ligchamelijke en zedelijke opvoeding, met onze algemeene opgave [§ 719.] overeenstemt, voor ieder 5 à 5½ stuiv. 's daags, of *f* 100 in het jaar, zal bedragen.

Elken Vrijdag wordt er verschooning van linnen en wollen kleeding rondgedeeld; daartegen zijn de bewoners verpligt, de gebruikte kleeding aan daartoe gestelde *suppoosten* den volgenden dag terug te geven.

De kinderen slapen twee bij elkander op bedden in kribben zonder gordijnen; in den zomer worden de bedden om de vier en in den winter om de zes weken verschoond.

§ 782. De zieken worden op ruime ziekenzalen geplaatst en dagelijks, zoo het noodig is, door den *doctor* en *chirurgijn* bezocht. De *doctor* is in het voorschrijven van geneesmiddelen aan zekere regelen gebonden, waarvan hij niet dan in bijzondere gevallen mag afwijken. De geneesmiddelen zijn bij eenen *apotheker*, tegen *f* 2:10 per hoofd jaarlijks, aanbesteed. Ook wordt er voor de zieken eene bijzondere schaftlijst gevolgd. De aanstekende zieken worden van de andere afgezonderd, en de ziekenzalen door dagelijksche reiniging en instroomen van versche lucht gezuiverd.

Het getal der gebrekkige kinderen, die niet in

in ſtaat zijn hun brood te verdienen en daarom altoos in het geſticht blijven, bedroeg in den aanvang van 1820 acht.

§ 783. Nevensgaande Tafel XXX zal ons het getal der jaarlijks in dit huis aanwezige en opgenomene jongens en meisjes, benevens de ſterfte derzelve, aantoonen.

Het jaarlijksch middengetal der in dit huis verzorgde weezen is 196, dat der meisjes overtreft verre dat der jongens; zijnde er van de eerſte 109 aanwezig, terwijl dat der jongens ſlechts 88 bedraagt. Ook was in dit geſticht in de laatſte jaren het getal der kinderen merkelijk verminderd, gelijk zulks uit eene verdeeling dezer 20 jaren in twee tijdvakken blijkt. In het eerſte derzelve waren er 2,564 en in het tweede 1,368 kinderen aanwezig, hetgeen een jaarlijksch getal van 256.4 en 136.8 uitmaakt. Jaarlijks worden er over het algemeen 20 opgenomen, terwijl er 27 het huis verlaten. Hoewel nu eenigermate de verminderde bevolking aan deze vermindering der kinderen in de laatſte jaren veel zal bijgedragen hebben, gelooven wij echter, dat zulks nog meer aan den verminderden ſtaat der inkomſten moet geweten worden, waardoor heeren regenten op de inne-

 ming

ming derzelve fcherper toezien moesten, en, zoo als uit het grootere getal der ontflagenen blijkt, derzelver vertrek meer bevorderen.

De fterfte in dit huis is als één van de 85.5 aanwezigen, bedragende jaarlijks 2.3. Bij de meisjes verhoudt zij zich als 1 : 78; bij de jongens als 1 : 97.4. Ook hier is dezelve weder veel grooter bij het vrouwelijke geflacht, en waarfchijnlijk om dezelfde redenen, als wij naderhand bij een algemeen overzigt zullen opgeven. Daar wij nu ontwaarden, dat in andere godshuizen de fterfte in de laatfte jaren aanmerkelijk heeft toegenomen, vinden wij in dit huis eene vermindering in dezelve, zijnde er in het eerfte tijdvak van 10 jaren één van de 80.1 en in het tweede één van de 98 overleden.

§ 784. De acht regenten zijn in twee afdeelingen verdeeld, waarvan de eene helft over de kinderen en de andere over de oude lieden gefteld is. Deze twee afdeelingen vereenigen zich echter in één ligchaam.

Regenten en regentesfen worden gedeeltelijk door eene vergadering van *diaconen* en regenten gezamenlijk, en gedeeltelijk door dienende armbezorgers, aangefteld; zij zijn aan verwisfelende aftreding onderworpen, en re-

ke-

Tafel XXX.

LIJST DER IN HET LUTHERSCHE WEESHUIS VERZORGDE EN OVERLEDENE KINDEREN, gedurende de jaren 1800—1819.

	Ingekomen.		Overleden.		Naar Zee.	Uitgegaan.		Het getal op den 1sten Mei van ieder jaar.	
Jaren.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Jongens.	Meisjes.	Jongens	Meisjes.
1800	7	12	1	—	1	26	25	141	177
1801	20	24	5	8	4	13	26	139	167
1802	13	26	—	—	—	15	21	137	172
1803	7	8	1	2	1	6	16	136	162
1804	8	14	1	—	3	12	14	128	162
1805	5	9	1	—	6	20	29	106	142
1806	7	10	1	3	—	13	17	99	132
1807	4	4	2	1	—	20	32	81	103
1808	9	13	—	3	—	6	8	84	105
1809	12	11	1	2	—	5	13	90	101
1810	4	9	—	—	—	39	18	55	92
1811	8	8	—	1	—	8	11	55	88
1812	9	5	1	2	—	7	19	56	72
1813	9	6	1	1	—	4	9	60	68
1814	7	10	1	2	—	8	9	58	67
1815	14	14	1	3	—	4	9	67	69
1816	2	6	1	—	—	12	6	56	69
1817	8	11	—	—	—	2	6	62	74
1818	15	12	—	—	2	2	9	73	77
1819	7	8	—	—	—	10	5	70	80
20 Jaren.	175	220	18	28	17	232	302	1753	2179
	395		46			534		3932	

kening en verantwoording van hunne gehoudene *administratie* aan eene groote vergadering van *diaconen* en de oude regenten gezamenlijk verschuldigd.

Het Bestuur heeft onder zich vijf *hoofd-suppoosten*, die door voormelde groote vergadering van *diaconen* en regenten benoemd, en dertien gewone of *onder-suppoosten*, die door regenten en regentessen aangesteld worden. Een elk dezer moet, volgens zijne *instructie*, de door hem opgenomene taak getrouw vervullen, en wordt door weesmeisjes en andere gehuurde werkboden, des noods, daarin geholpen.

§ 785. Het gesticht heeft bezittingen, bestaande in vaste goederen en inschrijving op het grootboek der *nationale* schuld. De renten hiervan zijn echter niet voldoende ter bestrijding van de kosten, maar deze moeten door toelagen der *diaconie*, alsmede door bijdragen der gemeente, en door gewone en buitengewone *collecten* bij de leden der gemeente, ondersteund worden.

II. *Diaconie-Wees-, Oude Mannen- en Vrouwenhuis (a) der Herſtelde Evangelisch-Lutherſche gemeente.*

§ 786. Dit geſticht is eerst in het jaar 1818 aangekocht en naar de tegenwoordige behoefte in 1819 voltooid; het is van de noo-

di-

(a) Eerst nadat dit Deel reeds voor een gedeelte afgedrukt was, ontwaarden wij, dat ook deze gemeente, die zich in het jaar 1791 wegens ontſtane geſchillen van de groote Lutherſche gemeente heeft afgeſcheiden, een bijzonder Wees- en Oude-Mannen- en Vrouwenhuis had opgerigt. Uit dien hoofde hebben wij dan ook vroeger (bl. 49) geene melding van de verzorging der oude lieden van dit kerkgenootſchap kunnen maken, en herinneren derhalve thans, dat er in dit geſticht in den jare 1819 acht oude mannen en tien oude vrouwen aanwezig waren; daarbij zijn nog gekomen 3 mannen en 13 vrouwen, zoodat er voor het tegenwoordige (Julij 1820) 25 verzorgd worden; want van de 34 aanwezige en ingekomene perſonen zijn er 2 mannen en 7 vrouwen, alzoo 9 perſonen, overleden. Zij worden alhier van behoorlijk burger voedſel en inwoning voorzien, en hebben, op dezelfde wijze als de weeskinderen, in ziekte een' geneesheer en heelmeester, met de noodige middelen en ziekenkost te hunner beſchikking, ſtaande voor het overige dit godshuis in alles gelijk met zoodanige oude lieden, als wij in de andere afdeeling dezer [§ 704.] en andere gemeenten beſchouwd hebben.

dige ſpijs-, ſlaap- en ziekenzalen voorzien, en zeer aangenaam op de Heerengracht over de *Plantaadje* gelegen.

§ 787. Geheel ouderlooze, in een wettig huwelijk verwekte kinderen, van welke de langstlevende der ouderen ledematen van dit kerkgenootſchap geweest zijn, worden in dit weeshuis opgenomen, wanneer zij niet meer dan 14 en, in buitengewone gevallen, 16 jaren bereikt hebben. Zij blijven aldaar tot 18 of 20 jaren, naardat zij in ſtaat zijn den kost te winnen. Hunne godsdienſtige en ligchamelijke opvoeding is aan die van andere weeshuizen gelijk [§ 719].

De zieken worden door een' daartoe aangeſtelden geneesheer en heelmeester verzorgd, en de geneesmiddelen bij eenen bijzonderen apotheker op rekening geleverd.

Gebrekkigen, die niet in ſtaat zijn hun brood te winnen, zijn er nog niet aanwezig, maar blijven in het vervolg ten laste van dit geſticht.

§ 788. Het weeshuis wordt door zes regenten en even zoo vele regenteſſen beſtuurd, die door *diaconen* en regenten zelve worden benoemd; daarvan treedt jaarlijks een regent en eene regentes beurtelings af. Onder derzelver algemeene zorg is het opzigt over de

kinderen in hunne opvoeding toevertrouwd aan eenen binnenvader, eene binnenmoeder, eenen onderwijzer, eene linnennaaimoeder, eene keukenmoeder en eene dienstmaagd, en, daarenboven zijn een portier, eene ziekenmoeder en een kleermaker genomen uit de oude lieden van het huis, en een huisknecht uit de weezen zelve. Ook komt er eenige malen in de week een *katechiſeer*-meester. De *ſuppoosten* hebben, zoo het ſoms noodig zijn mogt, weesmeisjes tot hunne hulp in het ſchoonhouden der vertrekken, enz.

§ 789. Bij de inrigting van dit gebouw in het jaar 1819 waren er 31 jong. en 31 meisjes;
daarbij zijn er nog ingekom.: 3 —— — 1 ——
zoodat er in het geheel 34 jong. en 32 meisjes
aanwezig waren, waarvan er echter 5 jongens en 6 meisjes zijn uitgegaan, en er tegenwoordig (Julij 1820) in dit weeshuis 29 jongens en 26 meisjes, alzoo 55 kinderen, verzorgd worden.

§ 790. De inkomſten, tot het fonds van dit godshuis behoorende, worden door *diaconen* van deze gemeente beheerd, en de gemeente ſtelde het Beſtuur in ſtaat, niet alleen om dit huis aan te koopen en in orde te brengen, maar voorziet ook tot heden, zonder inzameling van liefdegaven aan de huizen, of *ſub-*

ſi-

sidiën van buiten, in alle behoeften van dit gesticht.

Weeshuizen der Doopsgezinde gemeente.

Het Weeshuis der Doopsgezinde Collegianten, genaamd: de Oranje-Appel.

§ 791. Dit gesticht is in 1675 door eenige *Collegianten* [WAGENAAR, achtste Stuk, bl. 549] opgerigt op de Keizersgracht bij de Huidestraat, en in het jaar 1778 ook voor de weezen van andere gezindheden der *Protestanten*, inzonderheid voor allerlei Doopsgezinden, *die de weerloosheid niet beleden*, bestemd. Weldra werd men, door ruime bijdragen, in staat gesteld, op de Heerengracht achter het eerstgebouwde huis nog een tweede te bouwen, zoodat het eene voor jongmans en het andere voor jonge dochters diende. Onder de regering van den voormaligen Koning LODEWIJK werd echter het jongmanshuis tot eene Landsdrukkerij aangekocht, en de zich daarin bevindende kinderen in het meisjeshuis overgebragt.

§ 792. Om in dit gesticht opgenomen te kunnen worden, behoeven de kinderen niet geheel ouderloos te zijn, noch ook in deze stad gewoond

woond te hebben: meestal worden er uit andere *provinciën* opgenomen. Een algemeen vereischte is, dat zij gezond naar ziel en ligchaam, en niet beneden de drie jaren oud zijn.

§ 793. De kleeding der jongelingen bestaat in rok, vest en broek van zwart laken en zwarte saaijetten kousen; zoo lang zij echter ter schole gaan, dragen zij in plaats van een' rok een zoogenaamd buisje en pantalon van dezelfde stoffe: die der meisjes is van de gewone door een' zwarten tabbaard van sergie en die der schoolkinderen door eene blaauw greinen jurk onderscheiden.

§ 794. De zieken worden op bijzondere kamers geplaatst, zoo noodig, door geneesheer en heelmeester bezocht, en van al het noodige voorzien. De *medicijnen* worden bij een' *apotheker* in de stad gereed gemaakt, en zulks geschiedt niet bij aanbesteding, maar bij betaling van elk voorschrift.

§ 795. Nevensgaande opgave van de gedurende twintig jaren in dit gesticht verzorgde en overledene kinderen zal ons de noodige gevolgtrekkingen opleveren.

In

	jongens.	meisjes.	fom.	Overleden.		
In het jaar 1800 waren er aanwezig	11	8	19	———		
——— 1801 ———	11	7	18	———		
——— 1802 ———	11	7	18	———		
——— 1803 ———	11	8	19	———		
——— 1804 ———	11	8	19	———		
——— 1805 ———	15	11	26	———		
——— 1806 ———	15	11	26	1 jong.	1 meisje,	beide 2
——— 1807 ———	18	10	28	—	———	
——— 1808 ———	18	10	28	—	———	
——— 1809 ———	19	11	30	—	———	
——— 1810 ———	20	11	31	—	———	
——— 1811 ———	21	20	41	—	———	
——— 1812 ———	16	19	35	—	1	1
——— 1813 ———	16	18	34	1	———	1
——— 1814 ———	17	12	29	—	1	1
——— 1815 ———	17	12	29	—	———	
——— 1816 ———	18	11	29	—	———	
——— 1817 ———	18	13	31	—	———	
——— 1818 ———	18	13	31	—	———	
——— 1819 ———	14	10	24	2	———	2
In 20 jaren aanwezig	315	230	545 perfonen.	4	3	7

Uit

Uit deze opgave blijkt, dat er over het algemeen jaarlijks omſtreeks 27 kinderen verzorgd worden, dat het getal der jongens dat der meisjes verre overtreft, en dat de ſterfte gering is, zijnde er in de 20 jaren van de 547 perſonen niet meer dan 7, dat is: van de 78 perſonen ſlechts één overleden.

§ 796. Dit geſticht beſtrijdt zijne uitgaven uit de inkomſten van deszelfs huizen en *effecten*.

De 5 regenten en 4 regenteſſen, aan wie thans, voor geheel hun leven, het beſtuur van dit godshuis is toevertrouwd, zijn aan geene *authoriteit* rekening en verantwoording wegens de gehoudene *adminiſtratie* verſchuldigd. Zij worden bij overlijden of bedanken onderling door de regenten in den tijd gekozen. Door regenten zijn tot het inwendig beſtuur aangeſteld: een binnenvader en eene binnenmoeder, een onderwijzer, eene naaivrouw, die de meisjes in het wollen- en linnennaaijen onderwijst; en eene ziekenmoeder, die tevens voor de kleine kinderen zorgt.

§ 797. Voorheen waren er van de Doopsgezinde gemeenten nog meerdere weeshuizen, als b. v. die *van de Vergadering in de Zon*, en van de *Vlaamſche en Waterlandſche Doopsgezinden*, binnen deze ſtad aanwezig,

waar-

waarvan men de beſchrijving bij WAGENAAR [achtſte Stuk, bl. 538 en 545] vinden kan. Doch toen in het jaar 1800 deze gemeenten te zamen, onder den algemeenen naam *van vereenigde Doopsgezinde gemeente*, vereenigd werden, is het weeshuis der eerstgemelden in een hofje veranderd, en het nieuwe hofje geheeten; terwijl de kinderen der laatſten in een weeshuis, op de *Prinſengracht* tusſchen de *Reguliersgracht* en *Vijzelſtraat* gelegen, overgebragt waren. Doch ook dit geſticht is ſedert dien tijd, uit hoofde van de ongunſtige tijdsomſtandigheden, te niet gegaan, en de kinderen zijn voor eene bepaalde jaarlijkſche ſom in het door ons beſchrevene weeshuis: *de Oranje-Appel* beſteed.

Weeshuizen der Israëlietiſche gemeente.

I. *Van de Hoogduitſche Israëlietiſche gemeente.*

§ 798. Deze gemeente, hoe talrijk ook, bezit noch weeshuis, noch eenig geſticht, waarin ouderlooze kinderen van behoeftige ou-

ouders kunnen onderhouden worden. Hoe gebrekkig dan ook, wordt er op de volgende wijze voor deze ongelukkigen eenigermate gezorgd. Een onbepaald klein getal van vaderlooze kinderen wordt bij hunne moeders, of, bij gemis van beider ouders, bij brave en zindelijke huisgezinnen besteed, alwaar zij kost, kleederen, en al hetgeen daartoe betrekkelijk is, genieten. Van 's morgens te negen tot 's avonds te zeven ure worden de jongens, bij afwisseling, door bijzonder daartoe aangestelde onderwijzers, in den godsdienst, het lezen, schrijven en rekenen, ja zelfs in vreemde talen (welligt Hebreeuwsch), onderwezen. Voor meisjes bestaat er zoodanig onderwijs niet. De noodlottige tijdsomstandigheden hebben bestuurders ook genoopt, van het heilzaam gebruik, om den kinderen, drie jaren vóór hun ontslag, een zeker beroep of ambacht te doen leeren, af te zien; doch zijn er thans weder op bedacht, om maatregelen tot hervatting van zulk eene belangrijke instelling te nemen. De aanzienlijke sommen, welke deze uitgaven vorderen, worden gevonden uit bepaalde jaarlijksche *contributiën*, en uit onbepaalde opofferingen van weldenkende en gegoede ledematen dezer gemeente.

II.

II. *Weeshuizen van de Portugesche Israëlietische gemeente.*

§ 799. Onder den naam van *Aby Jetomim* bestaat er eene Broederschap, door eenige leden der *Portugesche Israëlietische* gemeente, hier ter stede, in het jaar 1648, met het liefdadig oogmerk opgerigt, om aan ouderlooze jongelingen verzorging en onderwijs; als ook aan behoeftige reizigers en vreemde geloofsgenooten onderstand te verschaffen. In het jaar 1757 werd er bij eene algemeene overziening der Wetten bepaald: dat dit gesticht voortaan alleen bestemd zoude zijn tot ondersteuning en het geven van onderwijs aan vaderlooze jongelingen, behoorende tot de *Portugesche Israëlietische* gemeente; verder dat hetzelve bestuurd zoude worden door vijf regenten, onder welke vier als bestuurders en een als penningmeester dienen. Nogtans is hierbij vastgesteld, dat er, in sommige gevallen, eene vergadering van *adjuncten*, bestaande uit 20 ledematen der Broederschap, zoude worden bijeen geroepen, om gemeenschappelijk met regenten te beslissen. Bovendien wordt de beoefening van godgeleer-

de *ſtudiën* in het geſticht, dagelijks op bepaalde uren, door daartoe van regenten aangeſtelde godgeleerden, waargenomen.

In het jaar 1810 ſtelde het toenmalige *gouvernement* deze inrigting onder het oppertoezigt der vergadering van *parnasſins* der gemeente. Dit oppertoezigt over de godsdienſtige geſtichten der gemeente in het algemeen, en dus ook over dit geſticht, is, bij beſluit van Z. K. H. den *Souvereinen* Vorst dezer Landen in dato 21 Junij 1814, aan het *collegie van parnasſins* der *Portugeſche Israëlietiſche* gemeente verzekerd.

Tot ledematen dezer Broederſchap worden aangenomen alle Nederlandſche *Portugeſche Israëlieten*, bij de gemeente als zoodanig erkend; nogtans met toeſtemming van regenten. De ledematen betalen ten minſte 6 ſtuivers per maand ten behoeve der Broederſchap; doch genieten bijzondere eerbewijzingen, als zij, bij gift, uitkoop of *legaat*, ten behoeve van het geſticht, ten minſte eene ſomma van 50 gulden ſchenken. Deze eerbewijzingen zijn, volgens bepaalde reglementen, naar evenredigheid der ſommen vastgeſteld.

§ 800. Het weèshuis, gelegen op de *St. Anthonie-Breéſtraat*, is van onderſcheidene vertrekken, volgens beſchikking der regenten, voor

voor scholen, eet-, slaap- en regentenkamer voorzien.

Regenten van hetzelve zijn bevoegd, om daarin op te nemen alle ouderlooze jongelingen, behoorende tot de *Portugesche Israëlietische* gemeente, geboren binnen deze stad uit een wettig huwelijk, en als zoodanig bij de gemeente erkend; met voorkeur aan zoodanige vaderlooze jongelingen, wier ouders en voorouders te allen tijde aan de Broederschap, als ledematen, het hunne hebben toegebragt, boven dezulken, wier ouders slechts aan ééne zijde hebben *gecontribuëerd.*

Van de buiten 's lands geborene weezen, wier vaders ledematen der Broederschap zijn geweest, doch naderhand hunne woonplaats veranderd hebben, kan slechts één zoon op denzelfden tijd in het gesticht worden opgenomen, mits de vaders de *contributie* gedurende zes jaren betaald hebben.

Hebben de ouders niet bijgedragen, maar de bevoegdheid gehad om lidmaat der gemeente te zijn, alsdan kunnen de buiten- zoo wel als inlanders, met gemeen overleg der *adjuncten*, bij meerderheid van stemmen, opgenomen worden.

In geen geval echter zullen er weesjongens in het gesticht worden toegelaten, bijaldien de

finantiëele omſtandigheden van hetzelve zulks niet gedoogen. Om deze reden werd bij voorraad het getal der op te nemene jongelingen op *acht* bepaald, welk getal niet vergroot mogt worden, tenzij het gebleken zoude wezen, dat de geldmiddelen vermeerderd waren. Te voren genoten de weesjongens alleenlijk kleeding, eenigen onderſtand tot *alimentatie* aan geld en onderwijs, op dezelfde wijze, als thans de weesmeisjes dezer gemeente onderſteuning genieten. Zij hadden alzoo geenerlei inwoning of opvoeding; eerst in het jaar 1817 heeft men begonnen met acht, en om het half jaar vermeerderd, zoodanig, dat er nu reeds veertien in opgenomen zijn, waardoor er geheel aan de behoefte der *Portugeſche Israëlietiſche* gemeente voldaan wordt.

§ 801. De ouderdom der jongelingen is bepaald voor kinderen van ledematen op 6—11 jaren en voor diegenen, wier ouders geene leden waren, op 7—11 jaren.

Zij kunnen in het geſticht vijf tot acht jaren blijven, mits zij zich behoorlijk en ondergeſchikt gedragen. Zestien jaren bereikt hebbende, bekomen zij in alle geval hun ontſlag; doch het ſtaat aan regenten vrij, om, op verzoek der jongelingen, zulks vroeger te

ver-

verleenen, indien hun is gebleken, dat dit ten voordeele dezer jongelingen ftrekken kan. In geval zoodanig jongeling zich gedurende twee jaren in het huis zeer goed gedragen heeft, kunnen regenten hem tot een reisgeld, uitrusting of affcheid, eenig geld, de fom van vijftig gulden niet te boven gaande, toeftaan.

§ 802. *De kleeding* dezer weesjongens beftaat jaarlijks in één' rok, één kamizool en twee broeken, alles van bruin laken; één' ronden hoed, drie paar koufen en twee of drie paar fchoenen; en om de twee jaren eenen bruinen lakenfchen jas. Bij hunne opneming ontvangen zij daarenboven zes hemden, zes dasfen, en vervolgens jaarlijks nog twee hemden en twee dasfen, en voorts hetgeen regenten nuttig oordeelen.

§ 803. *Het voedfel* beftaat: des *middags*, op door regenten te bepalen uren, driemaal in de week in vleesch met grutterswaren, groenten, enz. naar mate het jaargetijde zulks toelaat, en de overige dagen in boterkost. Voor ontbijt water en melk, en des avonds thee met brood; gedurende den namiddag drinken zij aftrekfel van *fasfafras*.

Alvorens het avondmaal te gebruiken, moeten de jongens hunne kleederen en fchoenen

ſchoonmaken, om den volgenden dag te gebruiken, waarbij de grooten de kleinen behulpzaam moeten zijn; zoodra het noodig is wordt hun ſchoone en heele kouſen en tweemaal in de week ſchoon linnengoed uitgereikt.

§ 804. Het onderwijs gaat over de kennis en vervulling der pligten van hunnen godsdienst. Verder leeren zij de Nederlandſche, Portugeſche, Franſche en Spaanſche talen, en bekomen onderrigt in de ſchrijf- en rekenkunde.

Zoodra zij in hunne lesſen zoo ver gevorderd zijn, dat zij tot onderhouding daarvan ſlechts eenige uren meer noodig hebben, worden zij tot het leeren van een of ander ambacht geplaatst, wordende daarvoor de onkosten door het geſticht goed gemaakt; terwijl het den regenten blijft aanbevolen, deze beſteding op ambachten, zoo veel mogelijk, drie jaren vóór hun ontſlag te bewerkſtelligen. Dezulken, die tot het beoefenen der godgeleerdheid genegenheid hebben, worden in een godgeleerd genootſchap dezer gemeente geplaatst.

De winſten of verdienſten der jongelingen worden voor een derde tot hun zakgeld, onder beſchikking van regenten, beſtemd; een derde blijft ten behoeve van het geſticht,

wor-

wordende het overige bewaard, om aan den jongeling uit te reiken, zoodra hij zijn ontslag bekomt, waarbij men dan nog de teruggelegde buitengewone belooningen voegt. Hebben zij in allen deele een oppasſend gedrag betoond, alsdan behouden zij ook hunne kleederen en linnengoed. Zij moeten zich nogtans door onderteekening van hunne opgemaakte rekening verbinden, om, wanneer God hen met voorſpoed en vermogen zegent, het genotene ten behoeve der Broederſchap aan de dan dienst doende regenten te betalen.

§ 805. Het inwendig beſtuur is aan eenen vader en eene moeder opgedragen; de vader moet de Nederlandſche en Portugeſche taal kunnen lezen en ſchrijven, en de bekwaamheid bezitten, om onderwijs in het Hebreeuwsch te geven. Voor het overige moet hij voor behoorlijke orde in de vervulling der pligten en der verordeningen zorg dragen. De moeder bezorgt het huishouden, de kleederen en alle huisſelijke zaken.

Onder den vader ſtaat een *ſuppoost*, die deszelfs bevelen ten uitvoer brengt, voor reinheid en orde der jongens waakt, en voor het overige het mannelijke huiswerk verrigt.

Buitendien zijn er tot onderwijs voor de

jongens de noodige leermeesters aangesteld. Het gesticht is tegenwoordig in een' vrij gunstigen staat, bestaande grootendeels van *revenuën* uit *effecten* op het Grootboek en een aantal vrijwillige *contributiën.*

Maron Abanot.

§ 806. Onder deze benaming bestaat alhier bij deze *Israëlietische* gemeente nog eene afzonderlijke inrigting of Broederschap ten behoeve van weesmeisjes; de uitgaven hiertoe worden gevonden uit vrijwillige bijdragen en de renten van een gering kapitaaltje. Het was in vroegere jaren in een' gunstiger staat, doch is thans in verval. In het jaar 1808 werd bij deze stichting nog voor zeven of acht kinderen gezorgd; tegenwoordig de inkomsten verminderd zijnde, slechts voor drie of vier. Deze arme kinderen bekomen alleen eenige kleederen, en zijn voor het middagmaal besteed voor *éénen gulden in de week*, bij eene weduwe, die op zich genomen heeft, voor dezen geringen prijs een' burgerpot te schaften. Verders zijn zij bij hare nabestaanden gehuisvest. Zij ontvangen in armenscholen der gemeente onderwijs, zoo wel

wel in den godsdienst als in het lezen; ſchrijven en vrouwelijke handwerken. De tijd van dezen onderſtand is geregeld naar haren ouderdom voor vijf, zes of zeven jaren. Zoo veel de kas zulks toelaat, bekomen zij bij haar ontſlag nog eenige kleederen.

§ 807. Het beſtuur over deze weesmeisjes is opgedragen aan eenen penningmeester en eenige regenten, wier getal eertijds uit twaalf beſtond; doch wegens het verval van deze zoo loffelijke inrigting, worden er bij het overlijden geene nieuwe beſtuurders meer aangeſteld, tot zoo lang zij op een bepaald getal zullen verminderd zijn.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Algemeene aanmerkingen betreffende de weeskinderen, en wel met betrekking tot derzelver gezondheid.

§ 808. Wij zullen hier niet de voor- en nadeelen onderzoeken, welke er in gelegen zijn, door de kinderen in weeshuizen op te hoo-

hoopen, en derhalve ook niet nagaan, of deze kinderen niet beter afzonderlijk bij burgerlieden in de ſtad onder een naauwkeurig toezigt konden beſteed worden. Over eene doelmatige verzorging derzelve zullen wij in een der volgende hoofdſtukken gelegenheid vinden, onze gevoelens eenigermate te ontwikkelen: te dezer plaatſe zullen wij hen beſchouwen, zoo als zij in de huizen opgevoed of onder derzelver toezigt bij de minnen uitbeſteed worden.

§ 809. In de meeste weeshuizen komen de kinderen eerst nadat zij één of meerdere jaren bereikt hebben, en de weinige aldaar opgenomene zuigelingen, die het ongeluk hadden de ouders kort na de geboorte te verliezen, worden alsdan of in de weeshuizen zelve opgebragt, of bij zoogenaamde minnen, in de ſtad, beſteed. In ons Aalmoezeniers-Weeshuis worden vele zoodanige zuigelingen aangebragt en alle tot den ouderdom van 7 of 8 jaren uitbeſteed.

De groote ſterfte van deze uitbeſtede kinderen [§ 758.] bewijst reeds voldoende, dat derzelver verzorging niet de beste zijn kan. Over het algemeen is het ook niet te verwachten, dat men, althans voor een zoo gering kostgeld van *f* 60 of *f* 70 in het jaar, onder

zulk

zulk een groot aantal van uitbeſtede kinderen, behoorlijke verzorging dezer wichtjes zal kunnen erlangen. Vooreerst laat de menigte dezer, zoo als door het Aalmoezeniers-Weeshuis uitbeſtede, kinderen niet toe, om zich met de perſonen, waaraan zij toevertrouwd worden, behoorlijk bekend te maken. Zoodanige minnen blijven dus altoos vreemd en onbekend voor de regenten of regenteſſen van zulke uitgebreide geſtichten. Immers, een onderzoek, hetwelk nu en dan door daartoe aangeſtelde perſonen moet gehouden worden, zal altoos, wegens de verſtrooijing dezer minnen, als ook wegens den aard des onderzoeks, oppervlakkig blijven. Het is derhalve te vreezen, dat in het algemeen deze zoogenaamde minnen om andere huisſelijke bezigheden, of zelfs wegens hare broodwinning, bij zoodanig eene geringe belooning, weinig acht op hare voedſterlingen ſlaan, en in plaats den zuigelingen de borst te geven, deze voor hunne eigene kinderen beſparen, of ook gemakshalve hen, zoo als men zegt, aan den pot gewennen. Dat nu deze pot bij geringe burgerlieden niet voor de tengere werktuigen der ſpijsvertering van deze wichtjes geſchikt zij, is ligt te begrijpen. Meermalen zagen wij, en gewis vele onzer kunstgenooten met

ons,

ons, bij velen zulke kinderen daarop eenen ſpoedigen dood of een ſukkelend leven volgen. Ook ſchrijven wij aan zulk eene opvoeding de alhier onder de geringe klasſe, en vooral onder onze weeskinderen, zoo algemeen voorkomende klier- en huidziekten, als het hoofdzeer, toe.

Zelfs voor de weeskinderen, die eenen verderen leeftijd — van één tot zeven of acht jaren — bereikt hebben, zijn de ſpijzen in de weeshuizen doorgaans te ruw, onverteerbaar en uit dien hoofde weinig voedend. Zij beſtaan immers grootendeels in meelſpijzen, gedroogde peulvruchten, grutterswaren, karnemelk, enz. en weinig of geen vleesch; daarenboven wordt hun ſlechts driemaal 's daags het voedſel toegediend, weshalve zij door deze ſpijzen wel gevuld, maar weinig gevoed, altoos hongerig blijvende, geen paal of perk kennen, maar meestal de maat te boven gaan en ſlagtoffers van hun ſchrokkig eten worden. Voor zoodanige kinderen niet alleen, maar zelfs ook voor de grooten, ware, vooral bij het weinig toedienen van dierlijk voedſel, eene goed bereide en dagelijks afwisſelende *oeconomiſche Rumfordſche* ſoep allernuttigst; deze zoude, vooral indien men daarin van het gelei der beenderen of eenig vleesch gebruik

bruik maakte, veel gezonder voor de kinderen en ſpaarzamer voor deze geſtichten zijn.

§ 810. Dat de ophooping van vele levende ſchepſelen de lucht bederft en voor de gezondheid ſchadelijk is, is buiten kijf. Hoe langer derhalve vele kinderen in één vertrek vertoeven, hoe nadeeliger zulks op den duur voor hunne gezondheid zijn moet. Van welk een' nadeeligen invloed dit nu voor weeskinderen, en althans voor de meisjes, die den geheelen dag in ſlaap-, ſpijs- en ſchoolvertrekken zamen wonen, zijn moet, zullen wij niet behoeven te betoogen: de wasdom, de vale kleur en de ſterflijsten van ſommige dezer weezen geven ons daarvan de treurigſte bewijzen. Naar mate nu, met deze nadeelen van zwaar verteerbaar voedſel en onzuivere lucht, de beweging in de vrije lucht verwaarloosd wordt, vermeerderen zich de zaden, welke in het vadzig ligchaam tot allerhande ſoorten van ziekten en ongemakken kiemen, zich naderhand tot een ongezond en ſukkelend leven ontwikkelen, ja niet zelden het jeugdige leven verſtikken.

Beſeft men nu, dat de beweging onzer weeskinderen alleenlijk beſtaat in het ſpelen van een paar uren op den dag, bij goed we-

der

der op de binnenplaatſen, en het uitgaan op Zon- en Feestdagen naar hunne bekenden en verwanten; en voor de werkjongens in zoodanige ligchaams-oefeningen, als de aard van hun ambacht medebrengt; dat zij, vooral de kleinere kinderen en de meisjes, voor het overige den geheelen dag in beſlotene vertrekken doorbrengen, en zoo wel de groote als de kleinere meisjes, ſoms eenig gering huiswerk uitgenomen, gedurende dezen ganſchen jeugdigen leeftijd in de naai- en breizalen eene bedorvene lucht inademen: dan zal elk deskundige met ons in deze leefwijze eene bron van vele ziekten en ongemakken ontwaren, welke door andere inrigtingen konde gedempt worden. Daartoe wierde meerdere beweging in de vrije lucht, zoo voor meisjes als jongens, zonder zich te zeer om wind en weder te bekommeren, vereischt. Dagelijks moesten er derhalve eenige uren op den dag, onder opzigt van een bekwaam perſoon, wandelingen buiten de ſtad gehouden, en al de ſpeeluren met *gymnastiſche* oefeningen doorgebragt worden.

§ 811. Wanneer wij nu, bij dit alles, er geenszins aan twijfelen, dat in verre de meeste onzer weeshuizen de uiterſte zindelijkheid heerscht, dat

dat de kinderen behoorlijk van fchoon linnen voorzien worden, ja dat er op het wasfchen van handen en gezigt genoegzaam gelet wordt, hebben wij toch alle redenen om te vreezen, dat de reiniging der huid, een zoo noodzakelijk middel om gezond te leven, in de meeste, zoo niet in al de weeshuizen, alhier verwaarloosd wordt. In het Aalmoezeniers-Weeshuis ondervonden waarfchijnlijk heeren regenten reeds groote nadeelen van dit verzuim, en ftonden aan deze kinderen toe, om zich in de ftads vesten te baden, waarvan zij dan ook bij warme zomerdagen rijkelijk, en voorzeker tot groot voordeel van hunne gezondheid, gebruik maken; dan, of dit ook wel voor hunne zedelijkheid bevorderlijk zij, hieraan zouden wij grootelijks twijfelen. Trouwens, zoo nuttig, ja noodzakelijk wij de huidreiniging en alzoo het baden voor de weeskinderen houden, zoo vreezen wij echter, dat, bijaldien dit zonder opzigt aan openbare wegen voor weeskinderen wierde veroorloofd, de nadeelen voor het zedelijke de voordeelen voor het ligchamelijke verre zouden overtreffen.

Zoude men dan in de omtrekken van deze waterrijke ftad, op afgelegene plaatfen, geene

ge-

gelegenheid voor deze jonge lieden kunnen vinden, om zich, onder een behoorlijk opzigt, op bepaalde tijden te kunnen baden? Zoude het aanleggen van eenige badkuipen in deze gestichten, waarvan ook de meisjes op zekere tijden konden gebruik maken, zoo omslagtig en kostbaar wezen? Of zoude het niet mogelijk zijn, dat er in deze stad uitsluitend voor de weeshuizen een algemeen badhuis wierde opgerigt? — De bijdragen immers, die daartoe van elk gesticht vereischt worden, zouden in evenredigheid van de onnoemelijke schatten, welke zij verslinden, niet noemenswaardig zijn; terwijl de daardoor verminderde huid- en klierziekten, in genoegzaam al deze huizen zoo algemeen, voorzeker ruime renten zouden opleveren.

§ 812. Het komt ons voor, dat bij de *Portugesche Israëlieten* [§ 801.] en de Engelsche gemeente [§ 760.] het tijdsbestek van opneming, en bij de eerste ook het verblijf in het weeshuis veel te kort is. Waar toch zullen de armen weesjes vóór hun vierde en zesde jaar, vóór hetwelk zij [§ 801.] niet mogen opgenomen worden, blijven? Wie zal vóór dien tijd de zoo moeijelijke opvoeding ondernemen? Wat eindelijk zal er van kinderen

van

van 16 jaren, wanneer zij het weeshuis reeds verlaten moeten, worden? Deze immers kunnen alsdan, offchoon zij ook een handwerk kennen, nog niet voor zich zelven zorgen, maar blijven aan alle gevaren van dien leeftijd blootgefteld. Onzes erachtens gaat met deze beperkte tijdsbepaling, althans bij de *Portugefche Israëlieten* van 6, 7 tot 11 jaren, het voornaamfte doel van het weeshuis geheel verloren.

§ 813. Wij oordeelden eene *fommarifche* opgave van alle in onze weeshuizen verzorgde en geftorvene kinderen, zoo wel ter ftaving van onze gezegden als tot een algemeen overzigt, niet ondienftig, en hebben uit dien hoofde het jaarlijksch getal dezer kinderen opgegeven, en derzelver fterfte berekend, met bijvoeging van het getal der zoodanigen, die, uit hoofde van gebreken, altoos ten laste dezer gestichten moeten blijven.

Lijst van het jaarlijksch getal der verzorgde, overledene en gebrekkige weeskinderen, in al de weeshuizen te Amſterdam, uit twintig jaren berekend.

NAMEN DER WEESHUIZEN.	Het jaarlijksch getal der aanwezigen.	Het getal der gebrekkigen.	Jaarlijksch getal der geſtorvenen.
Aalmoezeniers - Weeshuis	3,613	125 (*a*)	405
Burger - Weeshuis	484	25	9
Gereformeerde Diaconie - Weeshuis	417	60	6.7
Walen - Weeshuis	43	2	0.2
Engelſche Weeshuis	niet opgegeven.	—	—
Roomsch - Catholijk Maagdenhuis . . .	372	49	10.7
———— Jongenshuis	210	20	4
Diaconie Evangelisch - Luthersch Weeshuis .	196	8	2.3
Diaconie - Weeshuis der Herſtelde Evangelisch - Lutherſche gemeente	55	—	—
Weeshuis: de *Oranje-Appel*, voor de Doopsgezinde gemeente	27	—	0.7
Weeshuis voor de Portugeſche Israëlietiſche gemeente.	14	—	—
In de tien Weeshuizen	5,431	289	438.6

(*a*) Dit getal plagt nog veel grooter te zijn en beſtaat thans uit zoodanigen, die, volgens hunnen bereikten ouderdom, het huis reeds hadden moeten verlaten. Kort te voren had men zich van eene menigte kinderen, die maar eenige vooruitzigten hadden om iets te verdienen, waaronder ook verminkten en gebrekkigen waren, ontdaan.

Uit deze berekening nu blijkt, dat alhier van 5,431 jaarlijks verzorgde wezen wederom 438 ten grave dalen, zoodat er van de 12 één den tol aan de Natuur betaalt. Wanneer wij [I. D. § 189.] aannemen, dat er alhier van de 26 levende inwoners één sterft, zoo is de sterfte onder de weeskinderen meer dan eens zoo groot als de algemeene sterfte hier te *Amsterdam*.

Stellen wij verder het jaarlijksch onderhoud van elk weeskind op niet meer dan *f* 100, hetwelk waarlijk niet te hoog is berekend, alsdan kan men deze jaarlijksche onkosten voor de weeskinderen en vondelingen van *Amsterdam* op *f* 543,100 aanslaan, eene som, die voorzeker aller verwachting te boven gaat, en, zoo als straks blijken zal, met eene vermindering van bijna de helft dezer onkosten voor onze weezen oneindig meer voordeelen zoude kunnen opleveren, terwijl zij daarenboven nog aan duizende behoeftigen het brood zoude verschaffen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Armenſcholen te Amſterdam.

I. Stads-Armenſcholen.

§ 814. Wij zouden der weldadige pogingen van onze ſtadgenooten te kort doen, indien wij geene melding maakten van de ſtads- en *diaconie*-armenſcholen, in het jaar 1745 [WAGENAAR achtſte Stuk, bl. 670], binnen deze ſtad opgerigt, en thans tot eene volkomenheid gebragt, dat zij die van *Engeland*, volgens den *Lancasterſchen* en *Belſchen* leertrant ingerigt, op zijde ſtreven, ja overtreffen. Trouwens, ons Stedelijk Beſtuur heeft hier zeer wel begrepen, dat eene goede opvoeding der jeugd tot orde, voorzigtigheid, wijsheid en zedelijkheid opleidt, en dat deze wederom de beste behoedmiddelen voor armoede en ziekte zijn. Aan deze voortreffelijke inrigting heeft men het te danken, dat

er

er jaarlijks een groot aantal kinderen tot beschaafde en verstandige burgers gevormd en in staat gesteld worden, om in hunne eigene behoefte en nooddruft te kunnen voorzien; zoodat zij, tot nuttige leden der zamenleving opgeleid, niet alleen hun eigen geluk, maar ook dat van anderen bevorderen; terwijl, bij het gemis van zoodanige gelegenheid voor zedelijke en verstandige opkweeking, deze kinderen in domheid opgroeijende, der Maatschappij niet dan onheil en armoede zouden aanbrengen.

§ 815. Behalve dat wij op onze schoolinrigtingen over het algemeen, dank zij ons voortreffelijk School-Bestuur! roem kunnen dragen, zijn dezelve voor onze behoeftige kinderen op onze stads-armenscholen, door de vaderlijke zorg der *curatoren*, vooral niet de minste.

Zonder ons hier breedvoerig over den aard en de wijze van het onderrigt op deze stads-armenscholen in te laten, willen wij ter loops opmerken, dat het geheim der *Belsche* en *Lancastersche* scholen, daarin bestaande, om, met de minste kosten, een groot aantal kinderen te gelijk een goed onderwijs te geven, met hen door elkander te laten onderrigten, ook op onze stads-armenscholen eenigermate

toepasſelijk is. Behalve een' eerſten, tweeden en derden leermeester, zijn er op elke ſchool drie of vier kweekelingen, benevens eenige *candidaat*-kweekelingen, die de laagſte klasſen onderwijzen. De *candidaat*-kweekelingen worden door de eerſte leermeesters uit de leerlingen gekozen, en, op derzelver voordragt, door *curatoren* tot kweekelingen aangeſteld (*a*). Behalve het groote nut en de bezuiniging, welke men door deze kweekſchool dadelijk ondervindt, worden op deze wijze ook de kweekelingen van bijzonderen aanleg tot den post van onderwijzers opgeleid, waaruit men in het vervolg een geſchikt getal voor deze uitgebreide ſcholen kan vinden, die men anders, bij openbare uit-

(*a*) Deze kweekelingen en *candidaten* ontvangen, op daartoe bepaalde tijden, door de drie eerſte leermeesters afzonderlijk onderwijs in de taal- en zangkunst, de oude en nieuwe geſchiedenis, de *algebra* en meetkunde en verder in alles, wat tot het vak van een' onderwijzer behoort of daartoe zoude kunnen gebragt worden. Elke kweekeling moet bij zijne aanſtelling den ouderdom van 14 jaren bereikt hebben, en verbindt zich voor den tijd van vier jaren, te welken einde er door zijne ouders een verbandſchrift deswege wordt geteekend. Zie hierover het *Reglement voor de kweekſcholen in de ſtads-armenſcholen te Amſterdam, gearresteerd den* 11*den Januarij* 1804.

uitnoodigingen, zeer moeijelijk voor dezelve zoude kunnen bijeenkrijgen.

Offchoon nu onze armenfcholen ook in vorm en grootte van de Engelfche verfchillen, houden wij ons echter verzekerd, dat, met betrekking tot het grondig onderwijs, de onze oneindig beter zijn.

§ 816. Voor onze ftad en derzelver gebied waren er aanvankelijk hier ter ftede flechts drie armenfcholen, tot welke den kinderen der toenmaals bedeelde ingezetenen, bij uitfluiting van andere, toegang verleend werd; de meerdere uitbreiding van bedeeling, de meer algemeene behoefte en de toegenomene armoede hebben dit getal thans tot elf fcholen gebragt, waarin aan kinderen van onvermogende ouders onderwijs gegeven wordt. Om dit voorregt te genieten, wordt er geen onderfcheid gemaakt van poorterfchap of godsdienftige gezindheid, maar alleenlijk gevorderd een bewijs: dat de ouders uit ftads- of eenige gezindheids armkasfe onderftand bekomen (*a*); of ook het getuigen van twee perfo-

(*a*) Zoo nuttig ook zulk een bewijs ter ftaving van armoede moge fchijnen, geeft dit bij deze en andere gelegenheden aanleiding, dat menfchen, die zulks niet zoo noodig hebben, zich het voorregt om bedeeld te worden trachten te verwerven, niet om de bedeeling zel-

ſonen, dat zij zich, offchoon geen' onderſtand genietende, niettemin buiten ſtaat bevinden, hunnen kinderen een behoorlijk onderwijs te laten geven. De getuigen, die door de niet bedeelde partijen, tot ſtaving hunner armoede en het daardoor verkregen regt tot de armenſcholen, medegebragt worden, moeten, na mondeling verklaard te hebben der waarheid hulde te zullen doen, nog eene ſchriftelijke verklaring teekenen, waarbij zij, des noods, onder eede verklaren, dat de partij, voor welke zij verſchijnen, zich in zulk eenen behoeftigen ſtaat bevindt, dat dezelve niet in ſtaat is eenig ſchoolgeld te kunnen betalen.

Het is alzoo aan *curatoren* niet te wijten, dat zij, bij al deze voorziening, moeten hooren, ja zelfs ondervinden, dat er op de ſtads-armenſcholen kinderen geplaatst zijn, waarvan zich de ouders genoegzaam in ſtaat bevinden, het vereischte geld voor eene burgerſchool te bekostigen. De gevestigde roem dezer ſtads-

zelve, welke doorgaans zeer gering is, maar om met zoodanig bewijs voordeelen te erlangen, welke anders voor hen onverkrijgbaar zijn: als b. v. behalve deze ſcholen en andere voorregten, ook vrijdom van belastingen, enz.

ſtads-armenſcholen, en de ſlechte ſtaat van vele burgerſcholen hier ter ſtede, kan alleen deze teleurſtelling der getuigen eenigzins verzachten.

Kinderen jonger dan zes jaren worden op deze ſcholen niet toegelaten, moetende zij dezelve met het veertiende jaar wederom verlaten: tenzij zij vroeger bekwaam genoeg bevonden werden. Het getal der kinderen is op elke ſchool omſtreeks 300, en op eenige ſcholen zelfs 400. In het jaar 1818 werden er aan ruim 4,000, en in 1819 aan 3,668 en 769 leerlingen, die op de avondſcholen onderwezen werden, alzoo aan 4,487 kinderen, om niet onderwijs gegeven. Buitendien hebben zich in 1819 nog twaalf honderd en tachtig kinderen reeds doen inſchrijven, om hetzelfde voorregt te mogen genieten: een getal, dat het dubbele zoude bereikt hebben, wanneer er in al deze ſcholen gelegenheid tot inſchrijving ware gegeven geworden.

Voor kinderen, die over dag arbeiden, wordt er viermaal in de week, van den eerſten October tot den geheelen winter door, des avonds van zes tot acht uur, ſchool gehouden.

§ 817. In deze ſcholen zijn de kinderen in drie klasſen, en de twee onderſte derzelve weder

in onderafdeelingen verdeeld. Zij worden onderwezen in het lezen, schrijven, rekenen en in de gronden der Nederlandsche taal, aardrijks-, geschied- en zedekunde, als ook in de bijbelsche historie. Wij kunnen hier niet onopgemerkt laten, dat er in deze scholen op zindelijkheid, netheid en orde bijzonder gelet wordt, moetende elke leerling bij het schoolkomen door het vertoonen der handen daarvan blijken geven. Zelfs diegenen, welke met zeere hoofden of uitslag behebt zijn, worden door *curatoren* ter genezing aan de regenten van het *Leprozenhuis*, of zoo noodig ook aan die van het Gasthuis, bijzonder aanbevolen (*a*).

Al-

(*a*) Jammer is het, dat aan *curatoren*, wanneer zij over het slecht of havenloos ter schole komen van een kind redenen tot klagte hebben, na gedane vruchtelooze vermaningen, geene andere middelen van *contrainte* overblijven, dan de inhouding van de bedeeling bij bedeelden voor eenen bepaalden tijd, of het afschrijven van de schoollijsten van andere kinderen van niet bedeelde ouders. Door deze middelen worden soms de ouders, door het terughouden der bedeeling, soms geheel ongelukkig, of de kinderen worden, wegens hunne slordigheid, voor hun geheele leven eene prooi van domheid en ellende: straffen, welke voor deze misdrijven te zwaar en toch tot het houden van de noodige orde noodzakelijk zijn.

Het

Alle maanden doen *curatoren* een onderzoek naar de vorderingen en het gedrag der scholieren, hetwelk alle halve jaren met veel plegtigheid op elke dezer scholen vernieuwd wordt, waarbij aan 16 leerlingen van elke school, die in den loop van dit halve jaar de meeste teekenen van goedkeuring in al de vakken van het onderwijs behaald hebben, 16 boekgeschenken, als gewone eereprijzen, als ook vier hemden en vier paar kousen, als aanmoedigende belooning, geschonken, en daarenboven aan een onbepaald getal kleine kinderen, die in de laagste klassen geenen schooltijd verzuimd hebben, prenten en prentenboekjes rondgedeeld worden.

Aan zoodanigen, die geenen schooltijd verzuimd hebben, of het meest nabij die teekenen van goedkeuring gekomen zijn, stelt men bij een jaarlijksch plegtig en openlijk exa-

Het ware derhalve te wenschen, dat er andere maatregelen van *policie* wierden daargesteld, waardoor zoodanige kinderen, of derzelver ouders, tot het beter behartigen hunner belangen werden aangespoord, zonder geheel ongelukkig te worden: b. v. de magt aan de *curatoren*, zonder de wijdloopige *formaliteiten*, toegestaan, om zoodanige kinderen voor eenige dagen in het Werkhuis te mogen opsluiten, zoude hier alles kunnen afdoen.

examen over alle fcholen, dat door eene groote menigte, en daaronder aanzienlijke burgers, benevens *magiftraats*-perfonen wordt bijgewoond, een loffelijk getuigfchrift ter hand, waarbij voor dezulken, die dit wegens groote armoede noodig hebben, nog twee hemden en twee paar koufen gevoegd worden. Buitendien bekomen zij, die andermaal de meeste teekens van goedkeuring in de hoogfte klasfe bekomen hebben, in plaats van de boekgefchenken door hen reeds eenmaal genoten, nog twee hemden en twee paar koufen.

Curatoren werden onlangs door de buitengewone milde gift van twee duizend gulden — tot zoodanige einden, als zij met de belangen der *adminiftratie* het meest gepast zouden oordeelen, hun door een' onbekenden ftadgenoot gegeven — in ftaat gefteld, om in het vervolg uit de renten van dit kapitaal, op de werkelijke fchuld van het Grootboek te dien einde belegd, vier extra eereprijzen, beftaande in boeken, gereedfchappen of kleederen, uit te deelen aan jongelingen met buitengewone eereprijzen van deze ftads-armenfcholen ontflagen, bijaldien zij omftreeks een jaar na deze belooning in de Maatfchappij verkeerd en bijzonder hebben uitgemunt in

hun

hun beroep, in zedelijkheid en in die ontwikkeling ten goede, als met het gegeven onderwijs en de opleiding ter ſchole het doelmatigst in verband ſtaat. Door dit beſluit zullen er acht of tien der voortreffelijkſte jongelingen meer dan één jaar, nadat zij de ſcholen reeds verlaten hebben, in hunne burgerlijke en zedelijke gedragingen gadegeſlagen worden, en men tevens onder hen eenen onderlingen wedſtrijd gaande houden.

§ 818. Er beſtaan buitendien ook nog twee werk- en leerſcholen voor meisjes, die de gewone ſcholen met een loffelijk getuigſchrift verlaten hebbende, aldaar in het ſtoppen, naaijen, merken, enz. onderwezen worden. In het jaar 1818 hebben er van deze inrigting 149, en in 1819 151 meisjes gebruik kunnen maken.

Het is inderdaad iets grootsch, dat op deze ſcholen de meisjes bekwaam gemaakt worden, om, dadelijk bij hare intrede in de Maatſchappij, op eene eerlijke wijze in hare behoefte te kunnen voorzien; maar het is nog veel grooter, haar, met al deze kundigheden uitgerust, alle gevaren zoo veel mogelijk te benemen, opdat zij zich, bij gebrek aan gelegenheid, om, zelfs met deze kundigheden, haar brood te verdienen, niet aan eene onge-

re-

regelde leefwijze overgeven, en in plaats van als nuttige leden der zamenleving de genotene weldaden te vergoeden, der Maatſchappij tot ſchande verſtrekken. Mevrouwen regentesſen, met het toezigt over deze meisjesſcholen belast, komt de eer toe, de heeren *curatoren* hierin toegelicht te hebben. Zij toch het deerniswaardige lot dezer meisjes gevoelende, waren bedacht, om de meest algemeene oorzaken dezer uitſpattingen uit den weg te ruimen, door haar eene gelegenheid te verſchaffen, om op eene eerlijke wijze voor zich te kunnen zorgen. Zij ſtelden te dien einde heeren *curatoren* voor: om, door middel eener *advertentie* in de ſtads *couranten*, de liefdadige Burgerij uit te noodigen, deze meisjes in haren dienst te nemen, welk voorſtel door heeren *curatoren* zoo doelmatig bevonden werd, dat zij geen oogenblik aarzelden, om het ten uitvoer te brengen, met dit gelukkig gevolg, dat al de van de werk- en leerſcholen in het jaar 1819 met lof ontſlagene meisjes in goede burgerlijke dienſten zijn geplaatst geworden, waardoor het nu geheel van haar afhangen zal, om derzelver verkregene kundigheden ten dienſte van anderen en tevens ten nutte van zich zelven aan te wenden, ten einde alzoo aan hare beſtemming te beantwoorden.

Het

Het behoort ook tot de werkzaamheden dezer werk- en leerſcholen, dat de meisjes aldaar te gelijk in het breijen van kouſen onderwezen en geoefend worden. Mevrouwen regenteſſen meenden uit de weinige vorderingen, door de met lof van deze ſcholen ontſlagene en op de naai- en werkſcholen overgegane meisjes aan den dag gelegd, te moeten afleiden, dat het onderwijs in die kunst op deze ſcholen niet zeer geregeld plaats had, en hebben derhalve heeren *curatoren* bijzonder verpligt door haar aanbod, om ook hierop een waakzaam oog te houden.

§ 819. Het algemeen beſtuur over deze ſcholen is toevertrouwd aan achttien *curatoren* der ſtads-armenſcholen, die daartoe door Burgemeesteren benoemd worden. Deze hebben, geheel onbezoldigd, even als regenten van liefdadige inrigtingen, deze taak op zich genomen en brengen dezelve met alle liefde en ijver ten uitvoer. Ook zijn er over de meisjes-werk- en leerſcholen zes regenteſſen aangeſteld, die door het toezigt over de vrouwelijke handwerken op deze, en over het breijen op de andere ſcholen, zich bij uitnemendheid verdienſtelijk maken en belangeloos de *curatoren* de behulpzame hand bieden.

Tot

Tot medewerking van dit groote doel zijn door *curatoren* aangeſteld :

Een *amanuenſis* en twee boden, te zamen op een traktement van omſtreeks .	*f*	450
Tien eerſte leermeesters; ieder derzelve geniet jaarlijks vrije woning, voor vuur en licht *f* 94, voor ſchoonhouden der *localen* *f* 55, verder voor elk hunner eigene kinderen van 5 tot onder de 14 jaren *f* 5, en buitendien een traktement van .	»	900
Daarenboven zijn de thans fungerende eerſte leermeesters beroepen onder voorwaarde, dat, na hunnen dood, derzelver weduwen een jaarlijksch weduwengeld van *f* 250 zullen behouden.		
Een leermeester op de bijſchool .	»	600
Tien eerſte ondermeesters, ieder op een traktement van . .	»	400
Een eerſte ondermeester op de bijſchool	»	500
Elf tweede ondermeesters, ieder op een traktement van . .	»	150
Drie en dertig kweekelingen, die ieder, bij wijze van *douceur*, genieten		
het eerſte jaar . .	»	50
— tweede — . .	»	75
— derde — . .	»	100

§ 820.

820. Neemt men nu bij deze *traktementen* voor de leermeesters de huur voor deze ſcholen, de uitgaven voor ſchoolbehoeften; voor brand en licht, voor eereprijzen en belooningen, de onkosten voor de meisjes-werkſcholen, voor de kweekſchool van onderwijzers en verdere *directie*-kosten nog in aanmerking, dan zal men toch wel als zeker kunnen aannemen, dat deze inrigtingen voor het minst op *f* 35,000 jaarlijks zullen beloopen. Bijaldien wij ook vooronderſtellen, dat ruim een vierde van deze onkosten uit eene jaarlijkſche *collecte* aan de huizen der ingezetenen gevonden wordt, zoo blijft toch de bijdrage uit ſtads-kas voor deze hoogst nuttige inrigting altoos aanzienlijk.

§ 821. Bij al deze opofferingen uit ſtads-kas, gepaard met de weldadigheid onzer ingezetenen en den onvermoeiden ijver der heeren *curatoren*, werd men ontwaar, dat het getal der *candidaten*, om op deze ſcholen geplaatst te worden, nog verbazend groot was en dagelijks aangroeide, zoodanig, dat vele behoeftige kinderen zonder onderwijs bleven, of veeltijds niet voordat zij negen of tien jaren bereikt hadden, met dit onderwijs konden beginnen. *Curatoren* bleek het tevens, dat deze late plaatſing een' zeer ongun-

gunſtigen invloed op de verſtandelijke en zedelijke ontwikkeling der behoeftige jeugd op de ſtads-ſcholen had, en vonden het derhalve geraden, om hierover een naauwkeurig onderzoek in het werk te ſtellen. Hierdoor overtuigden zij zich met verbazing, dat de behoefte tot onderwijs hier ter ſtede nog ontzettend groot was, zoodat, bij eene algemeene inſchrijving van *candidaten* voor deze armenſcholen, met inachtneming der bepaalde jaren (§ 816.) en der behoorlijke bewijzen van behoefte, het getal der nog onderwijs behoevende kinderen welligt dat der reeds geplaatſte zoude evenaren, zoo niet te boven gaan. Hierin werd nu door *curatoren* eene voorziening als hoogst noodzakelijk geoordeeld, welke echter moeijelijk te bewerkſtelligen was. Immers, aan eene vermeerdering van de ſtads-armenſcholen was, wegens de daarmede gepaard gaande onkosten voor eene Stad en Burgerij, die reeds zoo vele opofferingen aan deze ſcholen deden, niet te denken. Zij beraamden uit dien hoofde een plan tot oprigting van zoogenaamde Tusſchenſcholen, om aan kinderen van minvermogende ouders, voor een gering ſchoolgeld, gelegenheid tot een behoorlijk onderwijs te verſchaffen. Hoewel dit nu ook niet geheel

zon-

zonder opoffering onzer ingezetenen en niet zonder bezwaar van 's lands- of ſtads-kas konde geſchieden, zoo zouden toch deze onkosten op verre na niet die voor het oprigten van nog meer ſtads-armenſcholen evenaren. Trouwens, tot het inrigten van vier zulke ſcholen voor ruim 12,00 kinderen, waarmede men zich voorſtelde eene proef te nemen, werd er nog al eene aanzienlijke ſomme vereischt. Wanneer men nu deze door eene weldadige onderſteuning onzer ingezetenen hoopte te vinden, werden er bovendien jaarlijks welligt nog *f* 4,000 tot derzelver onderhoud gevorderd, die dan van *gouvernements*- of ſtads-wege zouden moeten bijgedragen worden. Onze *magiſtraat* vond nu ook, ondanks een daarin gunſtig ingewonnen advijs onzer ſtedelijke ſchool-*commisſie*, waarſchijnlijk wegens de daarmede verbondene *pecuniëele* bezwaren, groote moeijelijkheden in het ten uitvoer brengen van dit anders zoo nuttig plan. De plaatſelijke ſchool-*commisſie*, even zeer als *curatoren* der armenſcholen, van het nut en de noodzakelijkheid van zulk eene ſchoolinrigting doordrongen, en tevens van het bezwarende voor deze ſtad overtuigd, vervoegden zich toen, na kennisgeving daar-

van aan heeren Burgemeesteren, tot den *Minister voor publiek onderwijs*, enz., om, door Hoogstdeszelfs tusfchenkomst, van zijne Majefteit den Koning eene jaarlijkfche bijdrage van *f* 4,000 uit *gouvernements*-kas tot onderhoud van deze hoogstnuttige Tusfchenfcholen te erlangen, met dat gelukkig gevolg, dat het Z. M. behaagde: „ om in ééns te verleenen eene „ fom van vier duizend gulden ter aanmoe- „ diging van Tusfchenfcholen, welke den „ overgang zullen maken van armenfcholen „ tot de burgerfcholen, en waar de jeugd „ van minvermogende en niet bedeelde ou- „ ders, tegen een gering fchoolgeld, een „ niet minder goed onderwijs zal ontvangen, „ dan de kinderen der armen en bedeelden „ op de ftads-armenfcholen genieten."

Dien ten gevolge werd nu, door Burgemeesteren dezer ftad en door de *commisfie* ter oprigting dezer armenfcholen, onze Burgerij (29 Mei en 20 Junij 1820) met zoodanig eene inrigting bekend gemaakt, en de behoeftigen werden uitgenoodigd, om hunne kinderen voor deze fcholen te doen infchrijven, mits voorzien:

1°. Van eene verklaring van Wijkmeesteren, dat de ouders behooren tot zoodanige klasfe van ingezetenen, die wel niet arm en be-

bedeeld, maar echter behoeftig genoeg zijn; om het ſchoolgeld op de gewone burgerſcholen niet te kunnen betalen.

2°. Van een *extract* uit de registers van den burgerlijken ſtand, om den ouderdom der kinderen te bewijzen.

3°. Van een bewijs, dat de kinderen de natuurlijke kinderziekte gehad hebben of ingeënt geweest zijn. De voorwaarden, waarop nu deze ingeſchrevene kinderen toegelaten zullen worden, zijn:

a. Dat de kinderen, ter inſchrijving aangeboden, niet beneden de zes, noch boven de 12 jaren oud mogen wezen.

b. Dat er maandelijks door ouders, voogden of opzieners, voor de kinderen zal worden betaald:
Voor één kind 14 ſtuiv. of 70 cents.
Voor twee kinderen van één huisgezin, voor ieder kind 12 ſtuiv. of 60 cents.
Voor drie of meerdere kinderen van één huisgezin, voor elk kind 10 ſtuiv. of 50 cents.

Deze inſchrijvingen hadden nu ten gevolge, dat er omſtreeks 1,300 kinderen tot de-

ze ſcholen aangeboden werden, en men thans tot het inrigten derzelve alle moeite in het werk ſtelt.

§ 822. Ziedaar dan wederom eene der nuttigſte inrigtingen tot beſchaving onzer behoeftige jeugd tot ſtand gebragt. Daardoor immers wordt: 1°. de ſterke aandrang voor de ſtads-armenſcholen zoodanig afgeleid, dat men op dezelve niet dan ware armen of bedeelden behoeft op te nemen, waardoor zij dan ook een vroegtijdiger en geregelder onderwijs zullen ontvangen; 2°. zijn thans minvermogende ouders, die wel behoeftig, maar niet zoo arm zijn, dat zij bedeeld worden, in de gelegenheid geſteld, om voor een gering ſchoolgeld hunnen kinderen een veel beter onderwijs te laten genieten, dan zij thans op de geringe burgerſcholen voor meerdere kosten ontvangen; en 3°. is dit een geſchikt middel, om in deze ſtad het lager ſchoolwezen te volmaken. De oprigting dezer ſcholen ſtrookt derhalve, onzes inziens, zoo wel met eene verlichte ſtaatkunde als met eene wijze weldadigheid. Daardoor toch wordt aan eene zoo nuttige klasſe van burgers, op den noodigen tijd, een goed en deugdelijk onderwijs verleend, waarvan zij anders of geheel verſtoken bleven, of hetwelk zij, op

zijn

zijn best, ten halve ondoelmatig en ontoereikend verkrijgen konden.

Scholen der Nederduitſche Gereformeerde Diaconie.

§ 823. Er waren voorheen acht ſcholen der Gereformeerde *diaconie* binnen deze ſtad; derzelver getal is ſinds verminderd en bedraagt thans vijf. In deze worden alleen kinderen der ledematen dezer gemeente, die of uit de *diaconie*-kasſe bedeeling erlangen, of van hun lidmaatſchap een getuigſchrift vertoonen, toegelaten. Door elkander bedraagt het aantal leerlingen op elke dezer ſcholen ruim 300. De jongens en meisjes worden onderwezen op één vertrek, doch zijn aan onderſcheidene tafels en op verſchillende banken geplaatst. Zij bekomen allen zoo wel ſchoolbehoeften als onderwijs om niet.

Op elke ſchool wordt onderwijs gegeven door eenen eerſten en tweeden leermeester met twee of drie kweekelingen. De *traktementen* zijn voor den eerſten leermeester *f* 800 en vrije woning in het ſchoolhuis; voor den tweeden leermeester *f* 300 en voor de kweekelingen van *f* 50 tot *f* 150 jaarlijks.

Bovendien zijn er drie jufvrouwen tot het geven van godsdienstig onderwijs aangesteld.

Vier *curatoren* en twaalf *schoolarchen* hebben over deze scholen het opzigt; deze zijn alle *diaconen* der gemeente, en nemen dezen post zonder eenige belooning waar.

Voor het overige zijn deze scholen, wat den leertrant, de boeken, enz. betreft, gelijk aan de stads-armenscholen.

Eén openbaar en twee bijzondere *examens* hebben met de prijsuitdeelingen ook hier plaats. Even als bij de stadsscholen bestaat ook hier eene kweekschool voor onderwijzers, schoon niet zoo uitgebreid, waar één der eerste leermeesters den kweekelingen onderwijs geeft. Om het bestaan der eerste leermeesters te verbeteren, is hun vergund, voor eigene rekening, avondschool te houden, om daarmede nog zoo veel mogelijk te verdienen.

Eene Portugesche Israëlietische Armen-school.

§ 824. Deze school, op het einde van 1815 opgerigt, verdient allen lof, en streeft, zoo met betrekking tot onderwijs als aanmoe-

diging, onze ſtads-armenſcholen in allen opzigte na. Het getal der leerlingen was in 1818 reeds tot op 225 geklommen. Het onderwijs is thans geſteld op

3 uren voor de ochtendſchool.
2 ——————— middagſchool.
2 ——————— avondſchool.

De avondſcholen zijn bijzonderlijk aangelegd voor meer gevorderde kinderen en de zoodanige, die reeds, bij dag, eenig ambacht of handwerk uitoefenen, of hunne ouders, in derzelver beroepsbezigheden, onontbeerlijk zijn, zonder genoegzaam onderwijs genoten te hebben.

De kinderen worden onderwezen in de gronden der Nederlandſche en *Hebreeuwſche* talen, alsmede in die van den godsdienst. Op de avondſcholen krijgen kinderen, die reeds een algemeen denkbeeld van talen gekregen hebben, ook onderwijs in het *Portugeesch*. Hierbij is nog het onderwijs in de zangkunst en in het nieuwe ſtelſel van munten, maten en gewigten gevoegd.

Eindelijk heeft men, om de tot dus verre maar al te zeer verwaarloosde opvoeding der behoeftige meisjes van deze gemeente, zoo veel mogelijk, te verbeteren, het allezins doelmatig geoordeeld, om, in navolging der

ſtads-armenſcholen, eene leerſchool op te rigten, alwaar aan zoodanige meisjes in de noodige handwerken, als naaijen, breijen, ſtoppen, enz. onderrigt gegeven wordt. Deze ſchool is van eene bekwame leermeesteres voorzien.

De kosten voor dit ſchoolonderwijs worden door milde geldopoffering dezer gemeente gevonden; zijnde het beſtuur derzelve aan vijf *directeuren* en drie *directrices* over de meisjesſchool aanbevolen. Deze nemen met vaderlijke zorg, even eens als *curatoren* der ſtads-armenſcholen, dezen pligt geheel onbezoldigd op zich.

§ 825. Het ware te wenſchen, dat ook bij de Hoogduitſche Nederl. *Israëlietiſche* gemeente zoodanige armenſcholen ingevoerd wierden; dit zoude voorwaar zeer veel tot verlichting en beſchaving der behoeftige klasſe van deze gemeente bijdragen. Maar, helaas! dit aanmerkelijk aantal van *Israëlieten* is, ten opzigte van het beheer en de verzorging hunner armen en weezen, veelal wegens den zeer beperkten ſtaat hunner geldmiddelen, nog zeer ten achtere. Te dien einde is er dan ook, ingevolge een Beſluit van Z. M. den Koning [10 Mei 1817 lett. E.6 No. 146] eene algemeene *inſtructie* voor de *commisſiën*,

be-

belast met het toezigt over de Nederlandsche Israëlietische godsdienstige scholen, vastgesteld, en door den *commissaris-generaal* voor het onderwijs en voor kunsten en wetenschappen, *provisioneel* belast met de zaken van den Hervormden en andere eeredienften, behalve dien der *Roomsch-Catholijken*, in dato 27 December 1817, *gearresteerd.*

Volgens deze algemeene *instructiën* werden er wetten en bepalingen voor het godsdienstig en ander onderwijs der Nederlandsche Israëlieten in het algemeen en tevens voor derzelver armenscholen beraamd, zijnde deze *instructiën* afgedeeld in vijf hoofdstukken. Het *eerste* handelt over de godsdienstige school-*commissiën*; het *tweede* over den *rabbijn-inspecteur*; het *derde* over de armenscholen; het *vierde* over de godsdienstige onderwijzers; en het *vijfde* over de leerlingen.

Dit Besluit schijnt dan ook ten gevolge gehad te hebben, dat er in het jaar 1818 aan eene bijzondere *commissie* het godsdienstig onderwijs der Hoogduitsche Nederlandsche *Israëlietische* kinderen is opgedragen. Zij worden thans, in een *lokaal* op de Houtmarkt, in den godsdienst in verscheidene klassen onderwezen, en leeren in eene andere school,

in

in de Lange Houtſtraat, de vaderlandſche taal, ſchrijven en rekenen. Deze ſcholen ſtaan, zoo wij vernemen, onder het beſtuur van kundige menſchen, die ons hoop geven, dat de jeugd dezer *Israëlietiſche* gemeente in eenen verbeterden toeſtand zal geraken. De ongelukkige weesmeisjes echter bleven van dit onderwijs tot nog toe verſtoken. Met genoegen vernemen wij, dat er zich, den 18den Julij 1820, te *Amſterdam* eenige menſchenvrienden vereenigd hebben tot oprigting van een genootſchap ter bevordering van het onderwijs der minvermogende Nederlandſche *Israëlieten*, ingevolge voormeld Beſluit van Z. M., voornamelijk met oogmerk, om, door milde bijdragen, de Nederlandſche *Israëlieten* in ſtaat te ſtellen, volgens de bepaalde *inſtructiën*, aan hunne behoeftige geloofsgenooten de hun zoo noodige beſchaving en onderwijzing te verſchaffen.

De zucht om wèl te doen, onzen land- en ſtadgenooten zoo eigen, waarborgt ons reeds, dat deze edele menſchenvrienden in hunne weldadige pogingen omtrent hunne verarmde natuurgenooten ten volle zullen ſlagen.

ZE-

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Instituut tot onderwijs aan blinde kinderen.

§ 826. Het zal hier niet ongepast zijn, nog van eene der nuttigste stichtingen, welke het ontrukken van blinde kinderen aan de diepste ellende ten doel heeft, te gewagen. Voorwerpen, die, juist wegens gemis des gezigts, aan duisternis, lediggang, armoede en bedelarij overgegeven en voor de zamenleving geheel verloren zijn, kunnen voorzeker medé onder de ellendigste dezer aarde gerangschikt worden. Zoodanige diep ongelukkigen, aan zich zelven, aan de genoegens der wereld terug te geven, hen aan armoede en ellende te ontrukken, en, in plaats van een' last, tot nuttige en werkzame leden der Maatschappij te herscheppen, is voorzeker eene daad, welke de menschlievendheid zelve overtreft, en deze met wijsheid paart.

Zulk eene menschlievende en wijze stichting voor blinde kinderen kwam in den jare

1808

1808 binnen onze muren, uit den boezem van *de Nederlandsche orde der Vrije-Metselaren*, ten voorschijn, en werd, door medewerking onzer stad- en landgenooten, binnen den tijd van 10 jaren, een pronkjuweel voor onze stad.

Om onzen lezer met deze zoo moeijelijke als menschlievende inrigting eenigermate bekend te maken, zullen wij hem hier het *Reglement* en het Plan van onderrigt voor het *Instituut tot onderwijs van blinde kinderen* mededeelen.

Art. 1. Het *Instituut* heeft ten doel: aan blinde kinderen onderwijs te doen geven in het *lezen*, *schrijven* en *rekenen*; in *Hollandsche taalkennis*, *handwerken*, *kunsten* en *wetenschappen*: alles ten einde, zoo veel mogelijk, hen tot nuttige leden der Maatschappij te vormen en zedelijk te volmaken.

2. Het wordt bestuurd door *vijf* leden, onder den naam van *Bestuurderen van het Instituut tot onderwijs van Blinden*, te *Amsterdam*.

3. Een gezond ligchaam, een heldere geest en de leeftijd van zes tot twaalf jaren, zijn de vereischten, om aangenomen te kunnen worden.

4. De aanneming geschiedt, mits aan bestuurderen blijke: dat de kinderen de voorgestelde vereischten bezitten, bij Art. 3 bepaald; en nadat door hunne ouders, voogden of opzieners de *Reglementen* van het *Instituut* en de voorwaarden van aanneming behoorlijk zijn geteekend.

5. Bij deze aanneming wordt bepaald: of de leer-

lin-

lingen alleen van het onderwijs gebruik maken, dan wel tevens kost en inwoning en de geheele zorg hunner opvoeding genieten zullen.

6. Beide geschiedt voor rekening van het *Instituut*; met dien verstande echter, dat zoodanige ouders, voogden of opzieners, die geheel of gedeeltelijk in de kosten kunnen voorzien, gehouden zullen zijn, daaromtrent de noodige overeenkomst met bestuurderen te treffen.

7. Alle leerlingen en derzelver ouders, voogden of opzieners, staan onder een gelijk verband.

8. Het *Instituut* houdt jaarlijks, na voorafgaande bekendmaking, *examen* zijner leerlingen, en deelt alsdan, naar verdiensten, aan dezelven aanmoedigingsprijzen uit.

9. Tot bestrijding van de kosten dezer stichting, zullen de jaarlijksche bijdragen of *contributiën* aangewend worden.

10. Deze jaarlijksche *contributiën* geschieden naar welgevallen, doch niet minder dan van *vijf gulden*; en zulks bij inschrijving: wordende het jaar gerekend in te gaan met den eersten van *Louwmaand*. De *contribuanten* zijn leden van het *Instituut*.

11. Het *Instituut* zal daarenboven gaarne aannemen zoodanige giften, welke aan hetzelve zullen uitgereikt worden, staande het ter keuze der *gevers* of *geefsters*, al dan niet door hunne naamteekening daarvan te doen blijken. Zoodanige giften worden alleen gebezigd tot het aanleggen van een *fonds* voor het *Instituut*.

12. Het Bestuur wordt door en uit de leden, in *Amsterdam* wonende, gekozen. De *contribuëerende corporatiën* kunnen, tot het helpen doen dezer keuze, drie afgevaardigden benoemen, die elk eene stem uitbrengen.

13. Van de besturende vijf leden bekleedt één den

post

post van *voorzitter*, één dien van *thesaurier*, en één dien van *secretaris*. Elk hunner *fungeert* vijf achtereenvolgende jaren. Zij genieten noch bezoldiging, noch *emolumenten*.

De overige *artikelen* regelen den aard van het bestuur, het doen van verantwoording, het benoemen van *corresponderende* leden, enz.

De *corresponderende* leden kunnen te allen tijde het *Instituut* bezoeken, hebbende daartoe een algemeen toegangs-kaartje.

De *buitenleden*, zoo wel als die in *Amsterdam*, hebben toegang tot het *Instituut* op zulke dagen en uren, als het kaartje uitdrukt.

§ 827. *Het Plan van onderwijs aan het Instituut* bestaat hierin:

De bezigheden der kweekelingen worden gebragt tot de volgende zeven klassen, als:

1°. Het spellen, lezen en schrijven der Nederlandsche taal.

2°. De reken- en wiskunde.

3°. De aardrijkskunde.

4°. Ambachten en handwerken, naar ligchaams- of geestvermogens, ouderdom of kunne, bestaande in:

mandenmaken, *stoelenmaken*, *draadvlechten*, *letterzetten*, *netten- en kousenbreijen*, *knoopwerken*, en *spinnen*.

5°.

5°. Schoone kunſten en wetenſchappen; als: *vokale* en *inſtrumentale muzijk*, en het zamenſtellen van dezelve.

6°. Het leeren kennen en onderſcheiden der verſchillende voorwerpen, met welke zij dadelijk te doen hebben, en die hen verder omringen.

7°. Zedelijke vorming en beſchaving; als: het *opwekken* en *onderhouden van gevoelens van menſchelijkheid*; het *bijbrengen en vermeerderen van denkbeelden van het aanzijn van een hooger Wezen en diens eigenſchappen*; van hun *eigen beſtaan*; van de *redenen van hetzelve*; en van hunne *onderſcheidene verpligtingen*: alles in zoo verre de omſtandigheden, in welke de kweekelingen zich bevinden, en derzelver jaren en redelijke vermogens een en ander zullen doenlijk maken, afgeſcheiden van *ſekteleer* en vrij van vooroordeel.

Het onderwijs is:

I. *Algemeen en* II. *Bijzonder.*

a. Algemeen aan beide kunnen, voor zoo verre betreft: het *ſpellen*, *lezen* en *ſchrijven der Nederlandſche taal.*

b. Aan ieder der ſekſe afzonderlijk, met opzigt tot de *reken-* en *wiskunde*, de

ambachten en *handwerken*, de *aardrijkskunde*, de *vokale en instrumentale muzijk*, en *zamenstelling derzelve, de kennis der onderscheidene voorwerpen*, hetzij *levende* of *levenlooze*.

Zoodat:

1°. *Aan jongens*, zonder eenige andere uitzondering, dan die van hunne meerdere of mindere vatbaarheid, de onderwerpen, 1 tot 7 opgegeven, geleerd worden.

2°. *Aan meisjes* onderwijst men vooral de onderwerpen 1, 5, 6 en 7; het *rekenen in* 2; de aardrijkskunde *naar* 3; en die handwerken [in 4], tot welke zij in staat zijn, nevens al hetgeen van een' onmiddellijken invloed is in de huishouding en eene goede orde.

Alles met dien verstande, dat den onderwijzeren van het *Instituut* de vrijheid gegeven worde, met voorkennis en toestemming van bestuurderen, dit voorschrift zoodanig te wijzigen, als hetzelve nog meer doeltreffend zal maken: wordende door bestuurderen noch tijd, noch moeite gespaard, om aan alles, in dezen vermeld, den hoogstmogelijken trap van volmaaktheid te geven.

§ 828.

§ 828. Om dit plan van onderwijs te kunnen uitvoeren, zijn er aangesteld:

1°. Een *eerste onderwijzer*, voor al hetgeen wat beschaving van den geest en ontwikkeling van het verstand betreft.

2°. Voor elk ambacht als: mandenmaken, stoelenmaken, draadvlechten, letterzetten, nettenbreijen, een *onderwijzer*.

3°. Voor vrouwelijke handwerken, als: beurjesweven, kousen- en kunstmatig breijen, eene *onderwijzeres*.

4°. Voor zang en muzijk als klavier en andere, zoo snaar- als blaas-*instrumenten*, is, in elk vak, een bijzonder *meester* aangesteld.

Een iegelijk, die dit onderwijs heeft bijgewoond, zal met ons verbaasd staan over de vorderingen, door deze kinderen, in onderscheidene vakken, gemaakt; welke grondige kennis zij in het lezen, schrijven en rekenen zich verworven, en welk eene vaardigheid zij in de handwerken verkregen hebben; terwijl er daarenboven velen op *concerten*, door de verkregene *talenten* in de toonkunst, uitmunten.

Daar de zedelijke beschaving een' tak van de opvoeding uitmaakt, zoo kan een elk buitendien in zijnen godsdienst onderwijs ont-

vangen. Voor het overige worden zij zeer zindelijk gehouden en van eene goede tafel voorzien.

§ 829. Om onzen lezer een denkbeeld te geven, welk nut deze voortreffelijke ſchool, ſedert derzelver ſtichting, reeds bewerkt heeft, zullen wij hier eene Lijst laten volgen der kweekelingen, wien daarvan de weldaden te beurt gevallen zijn, en die dezelve nog daarin genieten.

Jaren.	INGEKOMEN.			UITGEGAAN.		
	Jongens.	Meisjes.	Som.	Jongens.	Meisjes.	Som.
1808	9	6	15	1	1	2
1809	2	2	4	1	—	1
1810	2	1	3	1	1	2
1811	2	—	2	—	1	1
1812	2	—	2	1	1	2
1813	1	2	3	2	—	2
1814	1	3	4	3	—	3
1815	1	2	3	—	2	2
1816	3	3	6	1	2	3
1817	4	2	6	2	—	2
1818	3	2	5	1	2	3
1819	1	1	2	2	2	4
12 Jar.	31	24	55	15	12	27

Van

Van de *vijf en vijftig* kinderen, die gedurende twaalf jaren aldaar onderwijs ontvangen hebben, zijn er 27 ontſlagen, en waarſchijnlijk grootendeels als nuttige leden aan de Maatſchappij teruggegeven: zoodat er, in den aanvang van het jaar 1820, nog acht en twintig, 16 jongens en 12 meisjes, overig bleven. Dankbaar zegenen al deze kinderen de oprigters en beſtuurders van dit nimmer volprezen *Inſtituut*, en beſchouwen elk milddadig menſchenvriend, die tot inſtandhouding van hetzelve iets bijdraagt, als hunnen weldoener.

§ 830. Terwijl onze ſtad nu op deze leerſchool voor blinden roem draagt, zoo betreurt zij, van den anderen kant, het gemis van een

Dooffſtommen-Inſtituut.

Wanneer ook dat van den alom beroemden GUYOT te *Groningen* van een onuitſprekelijk nut is, en gedeeltelijk in deze behoefte van onze ongelukkige land- en ſtadgenooten voorziet, blijft toch altoos zoodanig eene ſtichting, in onze bevolkte ſtad, een groot gemis. Het zoude eene menigte dezer ongelukkigen

aan de Maatſchappij teruggeven, die thans, uit gebrek aan middelen en gelegenheid, om in het zoo ver van ons gelegene *Groningen* hulp te vinden, ter prooi van hunnen ellendigen toeſtand uit de menſchelijke zamenleving verbannen blijven.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Algemeen overzigt aller armen-inrigtingen, gods- en weeshuizen dezer ſtad, benevens eene aanwijzing ter inſtandhouding en verbetering derzelve.

§ 831. Bij de beſchouwing der weldadige inrigtingen voor gezonde en zieke armen, zoo wel als voor de weezen en verlatene kinderen in deze ſtad, wekt het voorzeker eens ieders bewondering, dat zij bijna alle ſtichtingen van bijzondere perſonen en gemeenten zijn; en de daaraan beſtede ſommen — welligt toereikende, om alle armen en weeskinderen van onze noordelijke *provinciën* op eene doelmatige wijze te verzorgen —, door er-

erfenisſen, legaten, milde giften en dagelijkſche bijdragen van de bewoners dezer ſtad zijn bijeengebragt, en nog dagelijks verzameld worden; terwijl de ſtedelijke regering, alleen wegens vermindering der eertijds toereikende fondſen, bij wijze van *ſubſidiën*, in de behoefte van eenige dezer inrigtingen voor een gedeelte voorziet en hierin te gemoet komt. Hoezeer nu zulks van de edelmoedige opofferingen en het weldadige hart van *Amſtels* bewoners de ſprekendſte getuigen oplevert, zoo blijven de natuurlijke gevolgen van zoodanige godsdienſtige armeninrigtingen en godshuizen toch altoos onvoldoende, en bewerken: 1°. dat deze, voor de gemeente-armen of voor bijzondere gezindheden beſtemde, onderſteuningen alleen aan de ledematen van zoodanige gemeenten kunnen uitgedeeld worden; 2°. dat de eene gemeente, rijker dan de andere zijnde, hare armen ook beter en rijkelijker bedeelen kan; waardoor de godsdienſtige verdraagzaamheid niet bevorderd wordt; 3°. dat deze ſtichtingen, hoe kostbaar zij ook zijn, geenszins ſtrekken tot wezenlijke en doelmatige verzorging der behoeftigen, dewijl zij ſlechts beſtaan in gemaakte *reglementen* tot het uitdeelen van bedeelingen, waardoor wel lediggang en luiheid, de

bronnen van armoede en bedelarij, aangekweekt, maar geenszins de ware behoedmiddelen voor armoede, in de bevordering van arbeidzaamheid bestaande, in het werk gesteld worden; 4°. dat zoodanige inrigtingen niet langer van duur kunnen blijven, dan de onzekere bijdragen van weldadige menschenvrienden toereiken.

Immers, wanneer wij ook, bij den vorigen bloei en luister dezer stad, met de buitengewone geldwinningen zoodanige inrigtingen zagen tot stand komen, zoo leert ons toch, helaas! de tegenwoordige ondervinding reeds, dat, hoezeer men ook vertrouwen kan, dat deze *administratiën* met de stiptste naauwgezetheid de aan haar toevertrouwde penningen bestuurd hebben, deze stichtingen toch geenszins aan hun doel beantwoordden. De armoede is vermeerderd en de bedelarij toegenomen. Zelfs is men, met de voorhanden voorouderlijke *fondsen*, en de, naar tijdsomstandigheden, meestal rijkelijke bijdragen onzer stadgenooten, niet meer in staat, dezelve op den ouden voet te houden. Het is waar, de onder de *Fransche* overheersching plaats gehad hebbende *tiërceering der landsobligatiën*, waarin grootendeels de rijkdom dezer godshuizen bestond, heeft daaraan den na-

nadeeligſten ſchok gegeven; maar de kwijnende handel en verminderde welvaart onzer ſtad zal derzelver op handen zijnde ondergang geheel bewerken. Doch, hoe dit ook zij, men moet op alle wijze tot bezuinigingen overgaan, waardoor voor de meeste dezer godshuizen niets meer overblijft, dan een ſpaarzame onderſtand aan voedſel en huisvesting, daar het te duchten is, dat, met de ſteeds toenemende behoefte, bij de uitputting der *finantiëele* bronnen, al onze godsdienſtige armeninrigtingen geheel zullen moeten te niet gaan, of onderſtand uit ſtads-kasſe vragen. Daardoor moeten de *ſubſidiën* voor onze behoeftigen, die thans reeds zoo aanmerkelijk zijn, en eene jaarlijkſche uitgave van *zevenmaal honderd duizend* gulden verre te boven gaan, tot eene hoogte ſtijgen, welke, bij de reeds zoo hooge *octrooijen* en buitengewone ſtedelijke belastingen, den tegenwoordig buiten toereikende verdienſten geſtelden burger ondragelijk zullen worden. Men zal dus op andere middelen moeten bedacht zijn, om onze dagelijks toenemende armen te onderſteunen, en den inwoner voor de droevige gevolgen, welke armoede na zich ſleept, te beveiligen.

§ 832. Behalve dat over het algemeen

plaatſelijke armbeſturen, hetzij ſtedelijke of godsdienſtige, volgens de tegenwoordige inrigtingen, nimmer aan het ware oogmerk zullen kunnen voldoen, zoude onze handel zijnen vorigen luister moeten herkrijgen, wanneer deze ſtad op den duur de reeds thans beſtaande *ſubſidiën* aan de godshuizen en geſtichten konde volhouden: hoe ware het dan mogelijk, dat zij daarenboven ook nog in de behoefte der overige, thans nog door kerkelijke gemeenten onderhoudene, armen, — die toch eens te haren laste zullen moeten komen — zoude kunnen voorzien!

Wij vinden de voordeelen van eene ſtaatsarmeninrigting boven die van de verzorging der armen door kerkelijke of plaatſelijke beſturen te bondig uiteen gezet en bewezen (*a*), dan dat het noodig zoude zijn hierbij nog iets te voegen, te meer, omdat deze betoogen ook buiten ons beſtek vallen. Echter gelooven wij, dat er nog eene andere inrigting voor behoeftigen beſtaan kan, die tusſchen deze beiden het midden houdt, en de voordeelen van een Staats-armen-beſtuur met die der plaatſelijke of kerkelijke verzorgin-

(*a*) *Magazijn voor het armenwezen in het Koningrijk der Nederlanden. Eerſte Deel, te Leyden, bij* D. DU MORTIER *en* ZOON, 1817, bl. 197.

gingen vereenigt, zonder in de nadeelen dezer beide te deelen. Wij bedoelen eene *Nationale Armen-inrigting*, die uit den boezem der *Natie* zelve haren oorſprong neemt, over het geheele Land zich uitſtrekt, en met alle gemeente-, ſtedelijke- en godsdienſtige armenbeſturen zich zoodanig vereenigt, dat deze allen, niet alleen voor het tegenwoordige blijven ſtand houden, maar, door vermindering in hunne uitgaven en opruiming derzelver armen, een voortdurend beſtaan met luister kunnen voortzetten. Zulk eene *Nationale Armen-inrigting* biedt ons nu de *Maatſchappij van Weldadigheid* aan.

§ 833. Offchoon deze *Maatſchappij* reeds door haar *Reglement*, zoo wel als door het *Tijdſchrift de Star* (*a*) en *Verzameling der Wetten* (*b*), maar nog meer door hare *practiſche* handelingen, die een elk in de *Koloniën Frederiks-*, *Wilhelmina's-* en *Louiſens-oord* vin-

(*a*) *De Star, een Tijdſchrift uitgegeven van wege de Permanente Commisſie der Maatſchappij van Weldadigheid. Te Amſterdam, bij* JOHANNES VAN DER HEY, 1819.

(*b*) *Verzameling van reglementaire en organieke wetten en verordeningen der Maatſchappij van Weldadigheid, voorafgegaan van eene ophelderende inleiding. Uitgegeven van wege de Permanente Commisſie. Te Amſterdam, bij* JOHANNES VAN DER HEY, 1820.

vinden kan, van de voordeeligste zijde bekend is, gelooven wij echter, onzen lezer niet te zullen verveelen, hier een zoo beknopt mogelijk geschiedkundig tafereel van derzelver oorsprong, inrigting en werkingswijze op te hangen. *Eensdeels*, omdat wij ons in ons Werk zoo dikwijls op deze Maatschappij beroepen, en anderdeels, omdat dezelve van een onberekenbaar nut en voordeel voor deze stad worden kan, indien onze stadgenooten hare inrigting slechts naar waarde beoordeelen.

De reeds in haar ontluiken zoo uitgebreide *Maatschappij van Weldadigheid* is hare geboorte verschuldigd aan eenen man, die zich door zijne uitmuntende Werken beroemd, en door zijnen werkkring als een nuttig staatsburger heeft bekend gemaakt. Wij dragen er roem op, *Hem* onzen vriend te kunnen noemen. Reeds voor eenige jaren maakte de *Generaal-Majoor* J. VAN DEN BOSCH ons het eerst met zijn edel en menschlievend plan bekend. De namen der meeste mannen, die zich met den Generaal VAN DEN BOSCH, ter uitvoering van dit waarlijk grootsche plan, vereenigden, de *Vorst*, die zich aan het hoofd dezer vereeniging stelde, verstrekten onzer Natie reeds ten waarborg, dat de bedoelingen edel, groot, maar tevens ook uitvoerbaar waren. Trouwens,

op

op de weldadige medewerking van *Neérlands* ingezetenen had men zich niet misrekend. Duizende ſchaarden zich om deze edele menvrienden. Zoo kreeg deze Maatſchappij, in eene vergadering derzelver *kommisſie*, onder het voorzitterſchap van *Zijne Koninklijke Hoogheid Prins* FREDERIK, op den 22ſten Julij 1818 haar beſtand.

Volgens een *Reglement* (*a*) werd de aard en inrigting van het beſtuur en van de leden dezer Maatſchappij bepaald, en een elk zijn werkkring aangewezen. Ingevolge hetzelve (Art. 12) wordt het Beſtuur uitgeoefend door twee *kommisſiën*, waarvan de eerſte met alle werkzaamheden, die de bereiking van het doel vordert, belast is; de *tweede* met het toezigt, dat de *Reglementen* betracht en, volgens verlangen der deelgenooten, de belangen der armen behartigd worden. De voorzitters en overige leden dezer *commisſiën* nemen (Art. 13) hunne *functiën* zonder vergelding waar. De *eerſte commisſie* beſtaat (Art. 14) uit *éénen* voorzitter en *twaalf* leden, en wordt de *Commisſie van Weldadigheid*

(*a*) *Reglement voor de Maatſchappij van Weldadigheid, in 's Gravenhage en te Amſterdam, bij de Gebroeders* VAN CLEEFF, 1818.

heid genaamd. De voorzitter wordt door de leden levenslang en de leden voor *twaalf* jaren benoemd, gaande gedurende de eerfte twaalf jaren een lid, bij loting, en daarna alle jaren het oudfte lid, af, hetwelk echter in beide gevallen weder verkiesbaar is. Deze *commisfie* wordt in vier afdeelingen verdeeld, als: éène voor de werkzaamheden onder den naam *Permanente Commisfie;* éène van *finantiën;* éène voor het onderwijs en éène voor de *correspondentie.* Iedere afdeeling beftaat uit éénen voorzitter en twee leden.

De *Commisfie van Toevoorzigt*, beftaande (Art. 24) uit *vier en twintig* leden, wordt benoemd door kiezers, die door ieder honderdtal leden uit de deélgenooten gekozen worden. De benoeming is flechts voor één jaar, zijnde echter de leden wederom verkiesbaar. Deze *commisfie* vergadert jaarlijks één- of meermalen; ontvangt dan rekening en verantwoording van alle ontvangften en uitgaven door de *commisfie van Weldadigheid* gedaan, benevens de echte befcheiden daartoe betrekkelijk, en onderzoekt, of laat door gefchikte perfonen onderzoeken, den ftaat der uitgevoerde ontwerpen, dien der armen en van andere inrigtingen, door de *commisfie van Weldadigheid* daargefteld. Bij goedkeuring ont-

ontlast zij de leden der *commisſie van Weldadigheid* van hunne verantwoordelijkheid. In een tegenovergeſteld geval doet zij de belangen harer *committenten* gelden tegen de overtreders, door hen, zoo daartoe redenen zijn, voor de gewone regtbanken te vervolgen.

§ 834. Zoodanige grondſlagen immers, die door de andere *artikelen* van dit *Reglement* nog uitvoeriger omſchreven zijn, waarborgen onze landgenooten, dat hier nimmer eenig bedrog, of een verkeerd gebruik van penningen of goederen, der Maatſchappij toebehoorende, kunnen plaats hebben. Trouwens, het Beſtuur derzelve is jaarlijks rekening en verantwoording verſchuldigd aan eene door, en uit de leden der Maatſchappij verkozene *commisſie* van onderzoek, die jaarlijks afwisſelt, en wier belang het is, om de zaak zeer naauwkeurig te onderzoeken, en na te gaan: *niet alleen, of de voorgeſchotene gelden alle ten beste der behoeftigen beſteed*, maar ook, *of dezelve op de meest nuttige en voordeelige wijze aangewend zijn.* Dat deze *commisſie* met alle ſtrengheid en billijkheid daarin is te werk gegaan, bewijst het verſlag van haar gedaan onderzoek aan de leden der Maatſchappij op den 28ſten October 1819 uitgebragt,

zoo nopens den ſtaat der *Kolonie Frederiks-oord*, als wegens de *finantiëele* verantwoording der *Permanente Commisſie* (a). Daarin zeggen toch een GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP en M. SIDERIUS, belast van wege deze *commisſie van Toevoorzigt* met het onderzoek der *Kolonie:* „ Wij beſluiten, dat de „ groote opgave is opgelost, en dat de be- „ deelde arme, de arme in het algemeen, „ uit de ſteden op het land kan gebragt wor- „ den, om aldaar weder te keeren tot den „ onafhankelijken ſtaat van een redelijk we- „ zen, den kost voor zich en de zijne ha- „ lende uit zijn' eigen' arbeid. Is er ver- „ volgens in zijn zedelijk beſtaan eenige ver- „ andering zigtbaar, uit hoofde van deze „ omſtandigheid? Ja, mijne heeren! men- „ ſchen en kinderen zien er zindelijk uit, „ de woningen zijn zindelijk; bij de reinheid „ komt welgeſchiktheid en goede orde; de „ ligchamen zijn wèl gevoed, de gezigten „ ſtaan

(a) *Beſluit uit de Rapporten ter tweede vergadering der commisſie van Toevoorzigt, op den 28ſten October 1819, uitgebragt, zoo nopens den ſtaat der Kolonie Frederiksoord, als wegens de finantiëele verantwoording der permanente commisſie over het eerſte jaar tot April 1819 Te Amſterdam, bij* JOHANNES VAN DER HEY, 1819.

„ staan vergenoegd, en de geest is voor het
„ toekomende gerust gesteld. Midden in de
„ bevolking eener groote stad zagen dezelfde
„ lieden op elken ochtend kommerlijk uit naar
„ de behoefte van den dag; zij ontwaarden
„ overal mededingers naar het werk, waar-
„ van zij moesten bestaan. Hier opent de
„ aarde haren schoot voor hen en voor dui-
„ zende anderen, die ook daaruit zouden
„ willen halen. Wij besluiten ook op dit
„ stuk, dat de zedelijke gesteldheid van de-
„ ze arme huisgezinnen aanmerkelijk is ver-
„ anderd, en bij de voortdurende uitwerking
„ van dezelfde oorzaken nog dagelijks ver-
„ betert." enz. enz.

§ 835. Met een gevolg, grooter dan de stoutste verwachting zich had durven beloven, is deze onderneming bekroond. Het aantal leden dezer Maatschappij was op den eersten April van 1819, alzoo naauwelijks een jaar na derzelver oprigting, 21,187, zijnde er in de *district*-steden reeds 86 en in de kleinere steden en dorpen 669 *subcommissiën georganiseerd* (*a*). De vrijwillige inschrijvingen en *contributiën* hebben, op den 31sten Maart 1819, eene som van *f* 71,512 : 83½ bedragen, en

(*a*) *De Star*, achtste Stuk, 1819, bl. 642.

en de inschrijvingen voor linnens 26,015 ellen. In den tijd van twee maanden zijn er 53 steenen woningen gebouwd; een steenen *magazijn* van de noodige kelders voorzien, 40 voet breed en 120 voet lang; benevens een kookhuis, enz. Het aantal ongelukkigen, tot eene proefneming dezer onderneming naar de *Kolonie* verzonden, was in den aanvang 333 hoofden; deze zijn tot 346 vermeerderd, en door eene tweede en derde *kolonisatie* van omstreeks 1,100 hoofden opgevolgd; wordende thans, wegens de geslotene *contrakten* met 200 weeskinderen, nog in den loop van dit jaar inrigtingen getroffen, om nog daarenboven 6 à 700 voorwerpen te ontvangen, zoodat in ruim twee jaren tijds meer dan twee duizend menschen aan de diepste ellende onttrokken, werkelijk tot een zelfbestaan gebragt, en tot eene grootere mate van beschaving en zedelijkheid opgeleid zijn. Het gunstig vooruitzigt, om aan dit ontwerp eene veel grootere uitgebreidheid te geven, heeft dus eenen graad van zekerheid erlangd, met welken zich niemand in een tijdsbestek van ruim twee jaren had durven vleijen.

§ 836. In het *Tijdschrift de Star*, (eerste en achtste Stuk van 1819 en No. 1 van 1820,) vindt men eene naauwkeurige berekening, wel-

welke som er ter vestiging van een huisgezin vereischt wordt, hoe veel land een' elk ter bebouwing aangewezen is, en welke de opbrengsten daarvan zijn kunnen. Ook is daarin uitvoerig betoogd: dat, bij slot, deze onderneming niet alleen niets gekost, maar voor vele gemeentebesturen zelfs eene aanzienlijke besparing zal opgeleverd hebben, en dat het daaraan bestede geld als eene beleening kan worden aangemerkt, zelfs voor de geldschieters voordeelig, daar de Maatschappij in staat is, hun eene grootere zekerheid voor hun uitgeschoten geld te geven, dan immer buiten 's lands verkregen kan worden. Zelfs kan door deze rente en aflossing, buiten iemands schade, eene dubbele zekerheid worden gewaarborgd; namelijk, met toestemming van Z. M. den Koning, waarborgen de steden en gemeentebesturen de som, waarvoor zij geteekend hebben, wordende door de heeren gedeputeerde Staten deze *contrakten* goedgekeurd, en, onder hun toezigt, jaarlijks op de *budjets* der gemeenten deze posten aangewezen, waaruit de Maatschappij voldaan moet worden. Daarenboven leveren de bebouwde en vruchtbaar gemaakte landerijen zelve nog een voldoend onderpand op.

§ 837. Daar het nu proefondervindelijk bewezen is, dat, volgens de aangenomene beginſelen der Maatſchappij, noodlijdende huisgezinnen uit de diepe ellende en vernedering door landbouwende *koloniën* kunnen gered worden, zijnde in een tijdsbeſtek van één jaar 346 menſchen daaraan onttrokken, zoodat zij thans niets meer aan de Maatſchappij kosten, maar hunne ſchulden afbetalen en zelfs eene billijke *interest* aan dezelve van de voorgeſchotene *kapitalen* opbrengen, heeft de *Commisſie van Weldadigheid* aan de gemeente- en armbeſturen en de weeshuizen in de noordelijke *provinciën* des Rijks, wegens het aannemen der behoeftigen in *Frederiksoord*, onderſtaande berigten bekend gemaakt.

I. *Berigt aan de gemeente- en armbeſturen, enz. in de noordelijke provinciën des Rijks, wegens het aannemen van behoeftigen in de Kolonie Frederiksoord door de Maatſchappij van Weldadigheid* (*a*).

De *Commisſie van Weldadigheid*, voornemens zijnde de *Kolonie* der Maatſchappij met

(*a*) *De Star*, vijfde Stuk, 1819, bl. 469.

met den meesten ſpoed uit te breiden, en de gemeenten in ſtaat te ſtellen, om zich, zoo ſpoedig mogelijk, van het onderhoud der behoeftigen, waardoor zij thans gedrukt worden, te ontheffen, heeft beſloten: aan de gemeente- en armbeſturen en andere *corporatiën*, ook aan bijzondere perſonen, daartoe de gelegenheid te verſchaffen, door een aantal dier verarmden, waarvan zij aan de *permanente commisſie* opgave kunnen doen, onder de navolgende algemeene bepalingen en voorwaarden in de *Kolonie* op te nemen.

Art. 1. Voor ieder behoeftig huisgezin, waarin ten minſte vier perſonen gevonden worden, in ſtaat, om veld- en ſpinarbeid te verrigten, zal jaarlijks betaald worden *f* 25, voor ieder hoofd, naardat hetzelve ſterk is. De Maatſchappij neemt daarvoor de geheele verzorging van zoodanige perſonen op zich. Deze betaling kan door de gemeentebeſturen gevonden worden uit het ¾ gedeelte der *contributiën* van de leden der Maatſchappij in de ſtad, met welke *gekontraheerd* wordt, woonachtig.

2. Voor het betalen dezer bijdragen zal zoodanige waarborg moeten gegeven worden, dat daarop veilig eene *negociatie* kan geſchieden tegen 6 pCt. rente, *f* 50 jaarlijkſche

ſche afloſſing van elk aandeel à *f* 1,000, benevens *f* 5 *premie* bij de uitloting van iedere *f* 100.

3. Behalve de bovengemelde *f* 25 voor ieder perſoon zal ter betaling van deze rente, afloſſing en *premiën* gebruikt worden alles, wat door de jaarlijkſche afloſſing wegens vermindering der *primitive rente* overſchiet, benevens al hetgene, wat door het huisgezin jaarlijks wordt afbetaald, zoo op de ſchuld, door hetzelve te zijner vestiging gemaakt, als op de ſom, welke door hetzelve als *huur* betaald wordt.

4. Zoodra de hoofdſom is afbetaald, houdt de jaarlijkſche *contributie* van *f* 25 per perſoon op, en zij, die het kapitaal hebben opgebragt, verkrijgen daardoor een regt van eigendom op het huis en den grond, die aan hetzelve in vruchtgebruik is afgeſtaan.

5. Over dezen eigendom echter zal nimmer anders kunnen beſchikt worden, dan ten behoeve en gebruike van armen, en niet anders, dan overeenkomſtig de bepalingen door de *Maatſchappij van Weldadigheid* gemaakt, en bij *ſpeciaal contrakt* nader te omſchrijven.

6. De gemeente- en armbeſturen, *korporatiën* en bijzondere perſonen zullen, des ver-

verkiezende, de hoofdſom van *f* 1,700, tot de vestiging van een huisgezin vereischt, zelve kunnen *fourneeren*, en in dit geval geene *contributiën* betalen, maar integendeel alles genieten, wat door de van hen gevestigde huisgezinnen op hunne ſchuld wordt afbetaald, benevens dat gedeelte der rente, jaarlijks door dezelve opgebragt, hetwelk niet tot onderhoud van woning en gezin noodzakelijk is. Tevens zullen zij de voordeelen, Art. 4 en 5 vermeld, in dit geval blijven genieten.

7. Voor bijzondere perſonen, tot geen huisgezin behoorende, en in ſtaat om te arbeiden, zal betaald worden *f* 60 jaarlijks, zoo lang zij in de *Kolonie* blijven. Geene perſonen worden er aangenomen, dan op getuigenis van het plaatſelijk Beſtuur, dat zij tot de behoeftige klasſe behooren.

8. De aan te nemene behoeftigen kunnen beſtaan in:

a. Behoeftigen, bekwaam om te arbeiden, of die daartoe kunnen worden opgeleid, van een goed zedelijk gedrag; weeskinderen en andere in godshuizen onderhouden wordende.

b. Behoeftigen, tot arbeid bekwaam of opleidbaar, van een minder zedelijk goed gedrag.

c. Bedelaars, van beide sekſen.

Elke dezer ſoorten wordt in eene bijzondere voor dezelve geſchikte *Kolonie* overgebragt. Zij zijn alle aan de reeds beſtaande of nog te maken *Reglementen* der Maatſchappij onderworpen.

Alle overige bepalingen worden bij bijzondere overeenkomst geregeld. De *kontrakten* deswege, met de *permanente commisſie* aan te gaan, behoeven de goedkeuring der *Commisſie van Weldadigheid.*

II. *Plan tot eene voordeelige overneming van behoeftige huisgezinnen, mitsgaders van weezen of arme kinderen, zes jaren en daarboven oud, in de Kolonie Frederiksoord, dienende ter ampliatie van Art. 7 in § 837. vermeld* (*a*).

§ 838. De *Commisſie van Weldadigheid* zich onafgebroken bezig houdende, om alles ter hand te nemen, wat tot uitbreiding der *Ko-*

(*a*) *De Star*, achtſte Stuk, 1819, bl. 701.

Kolonie bevorderlijk zijn kan, en wat tevens het best aan het hoofddoel van derzelver vestiging, de verzachting namelijk van den last der drukkende armoede, die alom zoo knellend gevoeld wordt, voor het tegenwoordige op de voldoendste wijze kan beantwoorden, vermeent: dat het voorgestelde doel alsdán het best zal kunnen bereikt worden, wanneer diegenen, welke bij het onderhoud der behoeftigen en de goede opvoeding der weezen of arme kinderen een onmiddellijk belang hebben, zullen kunnen overtuigd worden, dat de wijze van dien onderstand, door de *Maatschappij van Weldadigheid* te verstrekken, hunne uitgaven voor dit onderwerp niet alleen voor het tegenwoordige aanmerkelijk zullen verminderen, maar dat gelijktijdig in het verschiet het vooruitzigt zich voordoet, van eenmaal geheel kosteloos voor de gemeente- en armenkassen het onderhoud en den last der armoede in die *Kolonie* over te brengen. De *commissie* acht zich derhalve zeer gelukkig, dat zij reeds, zoo kort na de oprigting der *Kolonie*, aan de gemeente- en armbesturen en verdere *korporatiën*, die, onder de bescherming van het openbaar gezag, met de *administratie* over weezen of armen belast zijn, het voorstel kan doen:

Ten eerſte tot overneming van zes weezen of arme kinderen, onder welke laatſte ook de vondelingen gerekend worden, ingedeeld bij een huisgezin, beſtaande uit echte lieden zonder kinderen, of wel des noods van eene vrouw alleen, bekwaam om het opzigt over zoodanig zamengeſteld huisgezin te kunnen voeren, tegen betaling van zestig gulden in het jaar voor ieder kind.

Ten andere tot eene gelijktijdige vestiging van twee behoeftige huisgezinnen, beſtaande ten hoogſte uit 12 perſonen voor de beide huisgezinnen, waarvoor niets betaald wordt.

En ten derde tot eene voortdurende vrije beſchikking over de plaatſing en het onkostbaar onderhoud van drie huisgezinnen, zoodra de *negociatie*, die tot vestiging van dezelve *primitief* door de Maatſchappij moet geſchieden, benevens de intereſſen, geheel is *gerembourſeerd.*

§ 839. Tot genoegzame duidelijkheid zullen wij hier laten volgen de uiteengezette berekening, welke daartoe aan de *Commisſie van Weldadigheid* ten grondſlag heeft verſtrekt, opdat een ieder zich kunne overtuigen, dat het gemaakte plan met de mogelijkheid der uitvoering in een behoorlijk verband ſtaat. Aan ieder huisgezin, en dus ook aan dat der weezen, wordt [op den voet der aan-

ge-

genomene grondverdeeling, in de *Kolonie*, gefchikt om in een behoorlijk onderhoud van een huisgezin te voorzien, waarvan door de ondervinding het toereikende bewezen is,] eene gelijke hoeveelheid van drie en een' halven morgen gronds, benevens de noodige beesten enz., toegeftaan.

Vermits echter zoodanige weezen, en ook diegenen, onder wier opzigt zij geplaatst zijn, dikwerf door jaren of gebrek aan *phyfieke* krachten buiten ftaat kunnen zijn, om al den gevorderden veldarbeid behoorlijk te verrigten, zoo zullen dezelve hierin geholpen worden door de hoofden of huisgenooten van de twee huisgezinnen, die te gelijk met hetzelve in de *Kolonie* zijn opgenomen. Aan dezen wordt voor ieder dagwerk, op den grond der weezen of arme kinderen verrigt, in den winter *acht*, in de lente en herfst *tien* en des zomers *twaalf* ftuivers betaald. Deze verpligte onderfteuning wordt voor ieder der beide huisgezinnen ten hoogfte op een' en een' halven dag werkens in de week bepaald, en levert nagenoeg voor beiden eene jaarlijkfche verdienfte op van *f* 70 à *f* 75. Deze verdienfte vermeerdert nog met *f* 25, welke aan beide of een der huisgezinnen zal te goede kunnen komen voor het verleenen van hulp ter bereddering der koeijen ten dienfte van

het

het huisgezin der weezen of arme kinderen, die hetzelve mogt noodig hebben. Dit zal de hoofden der twee andere huisgezinnen in ſtaat ſtellen, om de jaarlijkſche ſom van *f* 50, welke zij der Maatſchappij aan huur moeten opbrengen, gemakkelijk op de voordeeligſte wijze te verdienen.

Op deze wijze is derhalve, met de hulp bij de inrigtingen bij het *Reglement* van inwendige huishouding (*a*) bepaald, voor de bebouwing van den grond voldoende gezorgd; terwijl het van zelf ſpreekt, dat de weeskinderen gehouden zijn, in den veldarbeid deel te nemen, naar mate hunne jaren, krachten en ſekſe.

Ook is hierdoor de grondſlag gelegd, om het huisgezin der weezen in dezelfde verhouding als die der andere *kolonisten* te doen ſtaan. De Maatſchappij geniet van hetzelve jaarlijks *f* 50 van den oogst des gronds, aan de weeskinderen afgeſtaan, of kort dezelve, desnoods, bij een ruim gunſtig gewas, op den *fabrijkmatigen* arbeid door hen te verrigten.

De zuivere inkomſten der drie huisgezinnen voor de Maatſchappij bedragen dus jaarlijks:

1°.

(*a*) *Verzameling van reglementaire en organieke wetten en verordeningen der Maatſchappij van Weldadigheid, voorafgegaan van eene ophelderende inleiding.* (*Uitgegeven van wege de Permanente Commisſie.*) *Te Amſterdam, bij* JOHANNES VAN DER HEY, 1820.

1°. *f* 60 voor ieder weeskind of vondeling, en dus voor de zes . *f* 360:—

2°. Voor den oogst des gronds, aan het huisgezin der weezen afgeſtaan . . . » 50:—

Eene gelijke ſom van *f* 50 of *f* 100 voor de beide andere huisgezinnen wordt niet gebragt op deze rekening, vermits deze gelijk ſtaat met de uitgaven der Maatſchappij voor de verdienſten van den veldarbeid, ten behoeve van den grond der weezen betaald. Iedere vermindering daarin is een voordeel ter meer ſpoedige afloſſing van het *genegociëerde kapitaal*, zoo als nader zal blijken. Daar men echter het volſtrekt zeker wil ſtellen, wordt dit alleen gebragt *per memorie*.

3°. Voor jaarlijkſche huur van zes koeijen aan de drie huisgezinnen, door de Maatſchappij te verſtrekken, per ſtuk *f* 5, dus » 30:—

f 440:—

Nog

Nog wordt door de Maatſchappij bij vestiging van ieder huisgezin, aan kleeding, gereedſchappen, huisraad, enz. toegelegd de ſom van ƒ 200. Deze *zes honderd gulden* zijn de drie huisgezinnen verpligt, jaarlijks door veldarbeid, bij gedeelten, te voldoen, en zouden dus almede onder de inkomſten kunnen gebragt worden. Opdat de rekening echter wel mede, maar niet tegen moge vallen, wordt ook deze geheele post van ƒ 600 gebragt *per memorie.*

Het jaarlijksch inkomen der Maatſchappij van deze drie huisgezinnen bedraagt dus ƒ 440.

Staat nu het *kapitaal*, benoodigd voor de *primitive* vestiging van deze drie huisgezinnen, benevens de jaarlijkſche rente tegen 5½ pCt., en 4 pCt. *premie*, in zoodanig verband met deze inkomſten, dat men met een' goeden uitſlag voor de geldſchieters daarop eene *negociatie* kan openen, dan is de uitbreiding der begonnene *koloniſatie* op duurzame gronden gewaarborgd.

Ziet hier het overtuigend bewijs van dit allerwenſchelijkst *reſultaat:*

Tot vestiging van de drie huisgezinnen wordt gevorderd — en de ondervinding heeft

reeds voldoende bewezen, dat deze berekening goed is — eene ſom van *f* 5,100, waaronder, in het eerſte jaar, de vestiging begrepen is, *f* 300 voor aankoop van vlas en wol ter verrigting van den *fabrijkmatigen* arbeid der drie huisgezinnen, en eene gelijke ſom van *f* 300 aan arbeidsloonen, ter verwerking dezer grondſtoffen, door de drie huisgezinnen daaraan te verdienen.

Deze alzoo uitgeſchotene *f* 600 keeren reeds, in het eerſte jaar, in de kas der Maatſchappij terug; daar het *debiet* der verwerkte ſtoffen, door vrijwillige inſchrijving en eigene behoefte, verzekerd is.

Ook is dit gedeeltelijk het geval met de buitengewone uitgaaf van *f* 100 voor ieder huisgezin, in de *primitive* kosten voor de vestiging uitgetrokken (*a*).

Evenwel om volſtrekt zeker te gaan, en daar buitendien de prompte afloſſing van het *genegociëerde kapitaal*, benevens de daarvoor bepaalde jaarlijkſche rente, genoegzaam gewaarborgd is, wordt ook van dezen post alleen *per memorie* geſproken.

Uit eene bijgevoegde Tafel (*b*), gegrond op

(*a*) Zie Noot van *de Star* 1819, No. 8. bl. 657.

(*b*) T. a. p., bl. 714.

op bovenſtaande berekening, blijkt het duidelijk: dat het *kapitaal* van ƒ 5,100, ten behoeve van de drie huisgezinnen *genegociëerd*, ten langſte in 16 jaren zal afgelost zijn, hetwelk echter bij eenige gunſtige vordering van den veldarbeid waarſchijnlijk wel in 12 jaren zal kunnen plaats hebben.

§ 840. Wij hebben [§ 740 en 751] gezien, dat in het Burger- en Aalmoezeniers-Weeshuis elk kind de jaarlijkſche ſom van ƒ 100 te boven gaat, en er zijn geene redenen te vooronderſtellen, dat deze onkosten voor de kinderen in de andere door de godsdienſtige gezindheden *geadminiſtreerde* weeshuizen minder zijn zullen; maar ſtellen wij, dat elk weeskind in deze ſtad ook maar ƒ 100 jaarlijks kost, en dat elk door de *diaconiën* of de huiszittenhuizen bedeeld huisgezin jaarlijks ook niet meer dan ƒ 50 gulden erlangt, — waarvan het zeker geen beſtaan hebben kan — dan komen toch altoos zes weeskinderen en twee arme huisgezinnen op zeven honderd gulden jaarlijks te ſtaan.

De *Maatſchappij van Weldadigheid* neemt deze weeskinderen en arme huishoudingen voor ſlechts ƒ 360 over, en geeft hun niet alleen een toereikend beſtaan, maar verzorgt hen op den duur; terwijl daarenboven de

dia-

diaconiën of *regenten* van godshuizen, na de afbetaling der op hunne armen of weeskinderen gedane *negociatie*, de beſchikking over de gebouwen en uitgegevene gronden behouden, zoodanig, dat door dezelve alle zulke wees- of arme kinderen en vondelingen, die, hetzij door overlijden, hetzij dezelve meerderjarig geworden zijn, en in den gewonen kring der Maatſchappij een beſtaan erlangen, aan het getal der zes ontbrekende kinderen en de daarbij gevoegde behoeftigen, kosteloos door anderen kunnen worden vervangen.

Pasſen wij dit nu eens op *Amſterdam* toe, zoo hebben wij [§ 813.] gezien, dat aldaar jaarlijks 5,431 weeskinderen en vondelingen in onderſcheidene weeshuizen onderhouden en opgevoed worden, en aan onkosten, zoo wel voor de ſtad als godsdienſtige gemeenten, jaarlijks eene ſom van ten minſte *f* 543,100 verſlinden. Deze nu zouden, volgens aanbieding der *Maatſchappij van Weldadigheid*, niet meer vorderen, dan eene jaarlijkſche uitgaaf van *f* 325,860 gedurende 16 achtereenvolgende jaren; en, wat nog meer is, met dezelfde penningen konde men daarenboven nog door eigen' arbeid onderhouden 1,810 behoeftige huisgezinnen, elk van 6 perſonen, benevens 1,810 oude lieden, om als huisverzorgers dezer weezen aan-

 ge-

gesteld te worden: zoodat men met ruim de halve onkosten aan 18,101, en dus aan bijna viermaal meer behoeftigen, een duurzaam bestaan zoude kunnen verschaffen.

§ 841. De voordeelen, welke alzoo deze Maatschappij voor onze stad kan opleveren, zijn:

1°. Eene merkelijke bezuiniging der uitgaven voor het onderhoud van wees- of arme kinderen.

2°. Eene bezuiniging in het onderhoud van vele behoeftige huisgezinnen, waarmede de stad en godsdienstige gemeenten bezwaard zijn. Hierdoor konden vele zieke armen dezer gemeente en der stad zelve, die geheel of gedeeltelijk zonder verzorging blijven, uit eene ruimere beurs ondersteund worden.

3°. Eene goede gelegenheid om den behoeftigen in onze werkhuizen (§ 543.) werk te verschaffen. Trouwens, wanneer de, nevens den landbouw, noodige spinarbeid door de *kolonisten* verrigt werd, zoo konde dit garen of deze wol in de werkhuizen onzer stad, zoo als thans met een goed gevolg reeds in *den Haag*, *Deventer* en *Leyden* plaats heeft, geweven of tot kousen gebreid worden, en dus, door het bij inteekening verzekerd *debiet*, eene betere verzorging aan onze armen in de steden, die geene geschiktheid voor den

den veldarbeid hadden, verschaffen. Op deze wijze immers zoude men datgene kunnen bewerkstelligen, wat wij in ons *vijfde hoofdstuk* van de achtste afdeeling (*a*) breedvoeriger betoogden.

4°. Dat, na den afloop der gedane *negociatie* voor de vestiging der huisgezinnen, de bijdragen van *f* 25 of *f* 60 niet alleen ophouden, maar tevens de gemeentebesturen hierdoor het middel verkrijgen, om in het vervolg, met eene geringe koste, arme- of weeskinderen te onderhouden, en aan de behoeftigen een bestaan te verschaffen.

5°. Dat er aan de kinderen op deze wijze eene meer doelmatige opvoeding en opleiding tot hun volgend bestaan kan worden gegeven, dan in deze stad mogelijk is, alwaar, door het vermenigvuldigen der ambachten, de armoede, uit gebrek aan werk, moet toenemen.

6°. Dat de gezondheid en *physieke* vermogens van allen, en inzonderheid van jonge lieden en kinderen, in de *Kolonie* door gepasten veldarbeid, gepaard met behoorlijk voedsel en doelmatige kleeding, verbeteren, en de sterfte onder hen aanmerkelijk af-

(*a*) *Topographie*, derde Deel.

afnemen zal, behoeft hier geen uitvoerig betoog. Gedeeltelijk levert ons de ondervinding daarvan thans reeds zoo vele bewijzen, als er menſchen in de *Kolonie* aanwezig zijn: men ga en vergelijke de aankomelingen met diegenen, welke er ſlechts één jaar geweest zijn. Het ſprekendst bewijs ondervond te dezen opzigte de *militie-raad* van dat *resſort*, die bijna al de aangekomene knapen, ofſchoon zij den voor de *conſcriptie* vastgeſtelden ouderdom bereikt hadden, wegens kleinheid en zwakkelijkheid had moeten afkeuren als onbekwaam om te dienen; terwijl in het daarop volgende jaar deze jongelingen niet voor dezelfde knapen van het verleden jaar door dien Raad erkend werden, willende dezelve naauwelijks gelooven, dat de in het verledene jaar afgekeurde jongelingen zich thans in wasdom en in krachten zoodanig hadden ontwikkeld, dat zij voor den *militairen* ſtand zeer bekwaam geoordeeld werden. Dit zijn de vruchten van een arbeidzaam en vergenoegd leven, die door armoede, lediggang en luiheid onderdrukt waren.

7°. De verzorging der behoeftigen door de *Maatſchappij van Weldadigheid* bevordert arbeidzaamheid en is *radikaal;* terwijl door de bedeeling aan gezonde behoeftigen, zoo als hier plaats heeft, bedelarij en luiheid

heid worden aangekweekt en de armoede met de bevolking toeneemt.

8°. Doordien de Maatſchappij den veldarbeid ingevoerd heeft, wordt de groote bevolking uit de ſteden [§ 152.], op eene doelmatige wijze, naar het platte land afgeleid.

9°. Bejaarde lieden, en voornamelijk brave dienstboden, die hier op hunnen ouden dag geene of ſlechts eene onvolledige verzorging op de zoogenaamde hofjes (§ 715.) erlangen, kunnen in de *Kolonie*, zonder eenige kosten, een aangenaam onderhoud vinden, terwijl bij de zoodanigen de weeskinderen kunnen ingedeeld worden.

10°. Dewijl, volgens een Beſluit van Z. M. den Koning van den 12den October 1819 (*a*), van den 1ſten Januarij 1820 af, de perſonen, in de bedelaars-werkhuizen onderhouden wordende, ten laste der gemeente, waar dezelve hun *domicilie* van onderhoud hebben, zullen komen, zoo gelooven wij, dat zij zich van hen nooit gemakkelijker en met minder kosten kunnen ontlasten, dan aan de *Maatſchappij van Weldadigheid*, daar Z. M. de *Ommerſchans*, als een geſticht voor bedelaars, aan dezelve heeft afgeſtaan. Hier toch kunnen deze ongelukkigen tot een eerlijk zelf-

(*a*) *Staatscourant* van den 18den October 1819.

zelfbeſtaan gebragt worden, terwijl in de gewone bedelaars-werkhuizen hun lot blijft: *aanhoudende gevangenis of voortdurend bedelen* (*a*).

Dewijl nu door het *Reglement* aan alle godsdienſtige gezindheden, zonder onderſcheid, volkomene vrijheid in de beoefening hunner godsdienstpligten verzekerd is, en daarenboven de keus der verzorgers, waarbij de weeskinderen in de *Kolonie* zullen worden ingedeeld, aan de beoordeeling der regenten dier godshuizen, uit welke de kinderen genomen zijn, zal onderworpen of deze door hen zelve verſchaft worden (*b*), zoo blijven deze daardoor altoos, als ware het, onder het opzigt dezer Beſtuurders, die derhalve, op eene allezins doelmatige wijze, aan de door hen opgenomene verpligting voldoen.

§ 842. Ziet daar, waardige ſtadgenooten! eene *nationale* armeninrigting, zoo ſtreelend voor onze *nationale* eer en nuttig voor onze bemiddelde inwoners, als noodzakelijk voor onze behoeftige landgenooten. Daarmede kunnen

(*a*) In de vergadering van de *Commisſie van Weldadigheid*, gehouden den 1ſten Augustus 1820, is beſloten, desaangaande eene voordragt aan het *gouvernement* aan te bieden, waardoor deze werkhuizen op eene allezins voordeelige wijze zich allengs van deze bedelaars zullen kunnen ontdoen.

(*b*) De *Star*, achtſte Stuk, 1819, bl. 664.

nen niet alleen onze *diaconiën*, wees-, gods- en werkhuizen blijven bestaan, maar aan dezen wordt zelfs een meer uitgestrekte en veel nuttiger werkkring aangewezen. Terwijl Gij van den eenen kant uwen waren of zieken en gebrekkigen armen hulprijker de hand kunt bieden, zijt Gij, van de andere zijde, in staat, U van den bedelenden en bedeelden ledigloоper op eene zeer voordeelige wijze te ontdoen, en uwen wees- en armen kinderen een duurzaam bestaan te verleenen. Daarenboven zullen, indien Gij deze Maatschappij naar hare waarde beoordeelt, en door deelneming in hare *negociatiën* ondersteunt, niet alleen uwe *diaconiën*- en armenkassen, maar ook de stads *finantiën* zeer bevoordeeld, en op den duur uwe hooge belastingen aanmerkelijk verligt worden. Bij eene rijpe overweging dezer voordeelen zullen toch — dit vertrouwen wij — alle vooroordeelen tegen deze edele bedoelingen ophouden, elk wèlgeaard burger zeer gretig het lidmaatschap dezer Maatschappij aanvaarden, en zoo wel door de daartoe vereischte geringe bijdrage, als ook door het ontvangen van eenige door de *kolonisten* en stedelijke inrigtingen verwerkte stoffen, de edele pogingen der *commissie* helpen bevorderen.

„ Op deze wijze," dus sluiten wij met de

woorden van de *Commisſie van Toevoorzigt* (bl. 14), „ mogen wij ons vleijen, dat de „ Maatſchappij gedurig in leden zal aangroei- „ jen, zoodat eindelijk al de verlichte en niet „ geheel onbemiddelde ingezetenen er deel in „ zullen nemen. Trouwens, zij zullen hoe „ langer zoo meer, door den voortgang van „ de zaak, leeren inzien, dat onze groote „ werkzaamheid geen beletſel toebrengt aan „ een of ander groot of klein bedrijf tot „ wering der armoede. Zoo vele nuttige en „ edelmoedige pogingen, als er te dien ein- „ de worden gedaan, worden in geenen dee- „ le door onze Maatſchappij tegengewerkt. „ Wij werken veeleer krachtiglijk mede, om „ den uitſlag van al die pogingen te verze- „ keren, om al de hinderpalen aan dezelve „ uit den weg te ruimen; en onze Maat- „ ſchappij geeft aan alle Maatſchappijen van „ dienzelfden ſtempel de zusterhand. Elk „ wèlgezind *Nederlander* kan lid zijn *van* „ *onze Maatſchappij*, *van eene ſtedelijke* „ *Maatſchappij*, *van het Beſtuur over eene* „ *ſpaarbank*, *van eene diaconie*, *van eene* „ *armeninrigting*. Al deze betrekkingen „ ſluiten elkander zoo weinig uit, dat zij „ zich gemakkelijk laten vereenigen in den- „ zelfden man.”

TWAALF-

TWAALFDE AFDEELING.

OVER GEVANGENEN EN GEVANGENISSEN IN AMSTERDAM.

§ 843. Wij hebben den toeſtand van al onze behoeftigen, zoo gezonde als zieke, zoowel van oude en gebrekkige lieden, als van weezen en verlatene kinderen, onderzocht; wij hebben ons tevens beijverd, eene grondige (*radicale*) verzorging voor al deze ongelukkigen onzen land- en ſtadgenooten aan te bieden. Laat ons thans nog, voordat wij van onzen lezer afſcheid nemen, eenen blik werpen op die beklagenswaardigen, welke, offchoon meestal door eigene ſchuld in de diepſte el-

lende geſtort, echter geenszins van het medelijden hunner natuurgenooten geheel verſtoken moeten blijven. Hoewel deze ongelukkigen uit de burgerlijke zamenleving voor korter of langer tijd verbannen zijn, om voor hunne misdaden tegen burgerlijke wetten in eenen eenzamen kerker te boeten, zoo blijven zij, als opgeſlotenen in gevangenisſen dezer ſtad, toch altoos inwoners van dezelve, en hebben als zoodanig aanſpraak, dat wij ook hunnen deerniswaardigen toeſtand gadeſlaan, en, zoo veel in ons vermogen is, voor hunne gezondheid, waar zulks vereischt wordt, de noodige verbeteringen aanwijzen.

Om dit nu met alle mogelijke zorgvuldigheid en beknoptheid te kunnen doen, zullen wij vooraf onze gevangenhuizen en de behandeling der gevangenen in het algemeen, en daarna elk, in deze ſtad aanwezig, gevangen- of tuchthuis in het bijzonder beſchouwen.

EER-

EERSTE HOOFDSTUK.

Verdeeling der gevangenisſen en tuchthuizen der ſtad, met betrekking tot de gevangenen in het algemeen.

§ 844. Zoodra iemand *gearresteerd* is, wordt hij naar het *verbeterhuis*, of de *departementale* gevangenis gebragt, totdat de *officier* bij de regtbank (na het *proces-verbaal* van den *kommisſaris van policie* omtrent de oorzaak der gevangenneming ontvangen te hebben,) hem, ingeval hij in handen van den regter overgeleverd wordt, naar het *huis van arrest*, anders de *boeijen* genaamd, doet overbrengen. In dit *huis van arrest* blijft de gevangene:

1°. Totdat hij, naar de *Asſiſes* verwezen zijnde, vervoerd wordt naar de zoogenaamde ſtille plaats van het *rasphuis*, en aldaar blijft tot den dag, op welken hij voor de *Asſiſes* verſchijnt. Intusſchen vertoeven de veroor-

deel-

deelden op deze ſtille plaats van het *rasp-huis* zoo lange, totdat hunne voorziening in *casſatie* of hun *rekwest* om *gratie* is afgewezen, en zij hun vonnis als beſlist kunnen beſchouwen.

2°. Ook blijft hij in dit *huis van arrest*, totdat hij voor de *correctioneele* regtbank verſchijnt, of

3°. Totdat hij door het *hof van asſiſes* of de *correctioneele regtbank* wordt vrijgeſproken.

Zoodat de *onveroordeelden* worden opgeſloten:

a. In het *verbeterhuis* of de *departementale* gevangenis.

b. In het *huis van arrest*, of de *boeijen.*

c. ——— *tucht-* of *rasphuis*, ſtille plaats (*maiſon de juſtice.*)

De veroordeelden worden gevangen gehouden:

1°. De *crimineelen*, die met *infameerende* ſtraffen veroordeeld zijn:

a. De mansperſonen in het *rasphuis*, groote plaats,

b. De vrouwsperſonen in het *ſpinhuis.*

2°. De *correctioneele*, of die om geringere misdrijven veroordeeld zijn:

a. Mannen en vrouwen in het *correctiehuis*, of, indien dit te vol is:

b.

b. Boven de Leydfche Poort, moetende dit befchouwd worden als eene *fupplementaire correctioneele* gevangenis.

§ 845. Al de in deze gevangenisfen der ftad opgeflotene perfonen blijven ten laste van het Land. De voeding, het bewasfchen en fcheren der gevangenen, de verlichting der toegangen tot de gevangenisfen, het leveren van ftroo voor de krebben en meerdere kleinigheden, worden alle bij aanneming bezorgd, en dit alles berekend tegen flechts zes ftuivers den perfoon. Het toezigt hierover is toevertrouwd aan de *cipiers* der onderfcheidene gevangenisfen. Op onbepaalde tijden onderzoeken dit de regenten zelve. Ook houdt men omtrent de gelijke uitdeeling een wakend oog.

Het voedfel is voor alle gevangenen (behalve voor de zieken, die afzonderlijke fpijzen bekomen,) in alle gevangenisfen hetzelfde, beftaande:

's Zondags. In graauwe erwten met vleesch en zout.

's Maandags. In gort met vet en zout.

's Dingsdags. In aardappelen met wortelen of kool; met vet, zout en peper.

's Woens-

's Woensdags. In groene erwten, gekookt met vet, zout en peper.

's Donderdags. In aardappelen met wortelen of kool; met zout en peper.

's Vrijdags. In aardappelen met ſtokvisch, boter, zout en peper.

's Zaturdags. In aardappelen, zoete appelen, rapen of wortelen, met zout en peper.

Naar het jaargetijde worden de groenten ter keuze van regenten veranderd. Daarenboven bekomt elke gevangene dagelijks een pond brood, voor de helft uit tarwe en voor de andere helft uit rogge zamengeſteld; verder tot drank eene flesch bier, of diegenen, welke zulks in plaats van bier verkiezen, karnemelk.

Het vleesch, dat zij ééns in de week bekomen, is gerekend ¾ ℔ per hoofd, en het ſpek 20 ℔ voor honderd perſonen.

Behalve deze ſpijzen met de noodige bakken en lepels, moet de aannemer ook, ingevalle de artſen het noodig oordeelen, bierazijn leveren tot verfrisſching der lucht in de hokken.

Alle gevangenen kunnen, tegen betaling, volgens een *tarif*, door regenten opgemaakt, en

en van tijd tot tijd nagezien, betere dan de gewone ſpijs ontvangen.

§ 846. De kleeding geſchiedt niet bij aanneming. Regenten koopen, na bekomene volmagt, de verſchillende ſtoffe voor dezelve, en laten deze door de gevangenen vervaardigen, hetgeen bij ondervinding gebleken is, veel beter en goedkooper te zijn, dan bij aanneming.

De kleeding beſtaat:

Voor mannen.	*Voor vrouwen.*
In een linnen hemd.	In een linnen hemd.
— een buis en eene broek van bruin pijlaken.	— een' jak en rok van graauw boekel-linnen.
— een paar wollen kousen.	— een' halsdoek en eene muts.
— eene wollen ſlaapmuts.	— een paar klompen.
— een' gekleurden halsdoek.	
— een paar klompen.	

§ 847. In geen der gevangenhuizen zijn afzonderlijke ſlaapvertrekken, dan alleen in het ſpinhuis. Het beddegoed beſtaat in ſtroo of eene ſtroomatras, eene dito peluw of kusſen, verder in eene wollen deken voor de vrouwen en zieken, die in kreb-

krebben ſlapen, terwijl de mannen alleen eene hangmat en eene wollen deken hebben.

§ 848. In het *rasphuis*, groote plaats [§ 878.], in het *ſpinhuis* [§ 874.], in het *correctiehuis* [§ 868.] en boven de *Leydſche poort* [§ 872.] moeten de gevangenen werken. Zij hebben echter doorgaans geene bepaalde taak. Hunne verdienſten, welke naar mate van hunnen arbeid meerder of geringer zijn, ſporen hen meestal genoegzaam tot ijver en arbeidzaamheid aan. Trouwens, zij genieten voor zich zelven ⅓ gedeelte van hunne verdienſten, die nogtans, zoo als wij verder zien zullen, niet noemenswaardig zijn. Daarvan wordt, van tijd tot tijd, een derde aan hen uitgekeerd, het andere derde tot hun ontſlag bewaard; wordende het laatſte derde van dezelve, ten behoeve van 's Lands ſchatkist, ingehouden. In eenige gevangenisſen zijn zij verpligt, om van des ochtends zes of zeven ure, naar gelang van het jaargetijde, tot des namiddags vier ure, met eenige kleine tusſchenpoozingen voor hunnen maaltijd als anderzins, geſtadig door te werken. Het werk in deze gevangenhuizen is zeer verſchillend. Voor de mannen: [behalve in het *rasphuis*] beſtaat het door-

gaans

gaans in nettenknoopen, kleêr-, ſchoen- en pijpendoppen maken, enz.; latende de bekrompenheid der *localen* in de meesten geene meer uitgebreide werkzaamheden toe. Voor de vrouwen: in linnennaaijen, kouſenbreijen en ſpinnen.

In het *verbeterhuis* en *huis van arrest* zijn de *civiele* gevangenen niet verpligt te werken, maar mogen dit doen, voor zoo veel de gelegenheid het toelaat; doch deze is zeer gering, of liever in het geheel niet aanwezig.

§ 849. In al de tuchthuizen genieten de gevangenen, zoo veel mogelijk dagelijks, op de opene plaatſen de vrije lucht. Bij den winter, of wanneer het getal der gevangenen te groot is, om hun ieder dagelijks eene beurt te geven, geſchiedt dit nogtans om den anderen dag; hiervan zijn echter uitgezonderd de ongelukkigen in de *boeijen* of het *huis van arrest*, en de *civiele* gevangenen of *arrestanten* in het *verbeterhuis* of de *departementale* gevangenis.

§ 850. Over elk gevangenhuis is een geneesheer en heelmeester aangeſteld, die de gevangenen, zoo zulks noodig is, dagelijks moeten bezoeken; wordende de geneesmiddelen, bij aanneming, geleverd door den *apotheker* van de ſtads-*apotheek*, in het *St. Pieters-gasthuis*. Ook

zijn de geneesheeren bevoegd, zoo dit vereischt wordt, ziekenkost, in plaats van de gewone ſpijzen, voor te ſchrijven. In het *rasp-*, *ſpin-*, *correctie-* en *verbeterhuis* zijn bijzondere ziekenkamers, doch geenszins in het *huis van arrest* of *boeijen* en boven de *Leydſche poort*.

§ 851. In het *rasp-*, *ſpin-*, *correctie-* en *verbeterhuis* voor de *militairen* worden godsdienstoefeningen gehouden voor *Proteſtantſche* en *Roomsch-Catholijke* gevangenen. Boven de *Leydſche poort* alleen voor de eerſte, en in de andere gevangenisſen in het geheel niet.

§ 852. De gevangenen kunnen hunne vrienden en bloedverwanten op de voor elke gevangenis bepaalde dagen zien. Ook wordt zulks wel voor vrienden en verwanten, die van verre buiten de ſtad komen, op andere dagen toegeſtaan.

§ 853. De ſtraffen tegen ongehoorzame en oproerige gevangenen zijn: het afzonderlijk plaatſen in een hok op water en brood, bullepeesſlagen, en ſomtijds ook wel het ſluiten aan zware ketenen.

§ 854. Alle vermelde gevangenisſen zijn toevertrouwd aan een algemeen Beſtuur, met name het *collegie van regenten over de ge-*

van-

vangenisſen, beſtaande uit zeven leden, waarvan één der Burgemeesters altijd voorzitter en de *officier* der Regtbank medelid is. Dit *collegie* is aangeſteld door den *ſecretaris* van Staat vóor de binnenlandſche zaken, uit krachte van Art. 4 der *proviſioneele inſtructie*, *gearresteerd* bij Beſluit van Z. K. Hoogheid van den 26ſten Februarij 1814, No. 75.

Het toezigt en de magt der regenten bepaalt zich tot het nemen van alle zoodanige maatregelen, als zij voor de zekerheid en zindelijkheid der gevangenisſen en voor de gezondheid der gevangenen noodig oordeelen, zijnde zulks omſchreven bij hunne *proviſioneele inſtructie*. Tot bewaring der huisſelijke orde kunnen zij *correctiën* uitſpreken en doen uitvoeren; *cipiers* of *ſuppoosten*, om wangedrag, *proviſioneel* in hunne bedieningen ſchorſen, enz. Zij vergaderen gewoonlijk ééns in de week; bij buitengewone voorvallen komen zij ook op andere tijden bij elkander. In de vergadering brengen alle *cipiers* verſlag omtrent den ſtaat der gevangenisſen, wordende alsdan de huishoudelijke zaken met hen verhandeld. Regenten zorgen voor de kleeding der gevangenen, voor de behoorlijke *kwaliteit* en toediening van ſpijs. Zij ſchouwen gedurig alle gevangenis-

ſen, houden het oog op de werkzaamheden, en zien toe, dat er overal orde heerſche. Zij *correspondeeren* over alles, wat eenigzins van aanbelang is, met den *gouverneur* der *provincie*. Alleen in deze ſtad hebben regenten het regt, om zich onmiddellijk aan den *minister* te vervoegen, volgens Art. 29 hunner *inſtructie*.

Regenten zijn rekenſchap aan den *minister* van *juſtitie* verſchuldigd. Voorheen moesten zij zich bij den *minister* van binnenlandſche zaken verantwoorden.

Het is een *honoraire* post, die vele werkzaamheden vordert, zijnde thans de te voren daarmede verbondene aangenaamheden alle vervallen. Niet het minſte *ſalaris* wordt door hen genoten; zelfs zijn de gelden, hun voor *bureau*-kosten toegelegd, naauwelijks toereikende, om het noodige (als registers, papier, pennen en verdere zoodanige benoodigdheden voor zeven gevangenisſen, benevens de zoo omſlagtige *correspondentiën*) te bekostigen.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de gevangenisſen en de daarin opgeſlotene gevangenen in het bijzonder.

§ 855. Ingevolge bovengemelde verdeeling zullen wij ook in dit hoofdſtuk eerst over de gevangenisſen van de nog onveroordeelde gevangenen, en daarna over de tuchthuizen of die gevangenisſen ſpreken, waarin de veroordeelde gevangenen ter tuchtiging opgeſloten worden. Wanneer eerstgemelde geen ander oogmerk hebben, dan om perſonen voor korten tijd in zekere bewaring te houden, en te dien einde ſlechts uit goede en gezonde vertrekken met ruime opene plaatſen behooren te beſtaan, moeten de tuchthuizen tevens zoodanig ingerigt wezen, dat zij niet alleen van de noodige drooge, gezonde woon-, ſlaap- en werkkamers benevens

ruime opene plaatſen voorzien zijn; maar er moet tevens gelegenheid gevonden worden, om den tuchtelingen den noodigen, naar hunne krachten evenredigen, arbeid te kunnen verſchaffen, waardoor zij in ſtaat worden geſteld, hun gedrag te verbeteren, om of eens weder als nuttige leden in de Maatſchappij terug te keeren, of als verbeterde menſchen het overige hunner dagen, zoo dragelijk als mogelijk is, aldaar te ſlijten.

Laat ons nu zien, in hoe verre onze gevangenisſen aan deze oogmerken kunnen voldoen.

I. *Over de gevangenisſen, dienende ſlechts tot opſluiting voor onveroordeelde perſonen.*

1. *Het verbeterhuis of de departementale gevangenis.*

§ 856. Dit geſticht werd in het jaar 1718 door de *magiſtraat* gekocht of gehuurd, ten einde lieden van ſlecht gedrag en tevens krankzinnigen in verzekerde bewaring

ring te houden (*a*). Het ontleent van daar waarfchijnlijk den naam van *verbeterhuis*.

Het vierkant gebouw, hoewel, onzes inziens, niet wel tot een tuchthuis gefchikt, ligt zeer ruim en luchtig op de ftads wallen ten oosten der Weteringspoort, met den voorgevel gekeerd naar den wal en den achtergevel in eene daarachter vlietende gracht. Behalve een voor het huis gelegen plaatsje van 69 voet breedte en 26 voet lengte, is er aan den regterkant van het gebouw een fraai aangelegd tuintje. Deze gevangenis bevat dertig onderfcheidene vertrekken tot bewaring der gevangenen, waarvan het grootfte is 27 voet lang en breed, en het kleinfte 130 voet in het vierkant; onder deze zijn er vier beftemd voor ziekenkamers, welke met ftookplaatfen voorzien zijn. De meeste dezer vertrekken zijn ruim en luchtig, zelfs, door het openftaan van de venfters tegen elkander, togtig; en desniettemin was, bij ons bezoek in dit huis, de lucht niet zuiver, hetgeen men toefchreef aan den N. O. wind, welke, over de gracht tegen de mondingen der riolen waaijende, door het geheele huis eene fecreetlucht verfpreidde; want de in elk dezer vertrekken aanwezige fecreten ftaan beneden in

(*a*) Wagenaar, t. a. p. achtfte Stuk, bl. 270.

in het huis op kuilen, die door middel van riolen gemeenschap met de gracht hebben. Op de bovenkamers zijn het slechts tonnen, welke geruimd moeten worden, doordien de pijpen alle afgebroken, of *defect*, en nog niet hersteld zijn. Alleen aan den kant der gracht zijn zij door pijpen daarmede in eene *directe* verbinding. In geen der gewone gevangenvertrekken kan gestookt worden; alleen op de ziekenkamers zijn schoorsteenen, waarvan men echter geen gebruik maakt, vermits men, volgens getuige van den *cipier*, deze kamers bij strenge koude, (onzes inziens, tot groot nadeel der zieken) door een kolenvuur verwarmt.

§ 857. Onder deze gewone groote en kleine gevangenvertrekken zijn eenige kleine, netjes gemeubileerde, kamertjes, hebbende meestal een aangenaam uitzigt op de wandelwegen, op den tuin, of over de stads Vest naar buiten. Deze worden door den *concierge* dezer gevangenis verhuurd aan zoodanige gevangenen, die, met goedvinden van den *officier van justitie*, daarvan kunnen en verkiezen gebruik te maken. Voor de eerste twee nachten wordt voor zulk een kamertje met bed en toebehooren des nachts betaald 75 en in het vervolg 50 cents; wordende voor eene geheele inwo-

ning

ning; met kost, oppasfing en toebehooren; doorgaans de betaling van een' daalder dagelijks vereischt.

§ 858. Deze gevangenis heeft eene drieledige ftrekking en dient :

1°. Hoofdzakelijk tot opfluiting van veroordeelde *militairen*. Te dien einde is de *concierge* van het *verbeterhuis* tevens *provoost geweldige*, en heeft als zoodanig opzigt over dezelve, zijnde daarvoor verantwoordelijk aan den *auditeur militair*; terwijl de regenten der gevangenisfen alhier alleen over de *civiele* gevangenen het oppertoezigt houden (*a*).

2°.

(*a*) Offchoon de *militaire* gevangenisfen geen onderwerp van deze befchrijving kunnen uitmaken, ftaat echter deze gevangenis met de *civiele* in een te naauw verband, dan dat wij haar geheel zouden durven voorbijgaan. Het getal der *militairen*, hetwelk wij bij het bezigtigen van dezen kerker aantroffen, bedroeg omftreeks 200, kunnende er 300 geborgen worden. Deze waren meestal grootendeels in vier ruime benedenkamers gehuisvest, wordende aldaar van 30 tot 40 in één vertrek opgefloten; ook boven waren vele kleinere kamers met deze gevangenen opgevuld. Eene van deze benedenkamers was ruim, hoog van van verdieping en zeer luchtig, en diende voor eene werkkamer. In dit vertrek vonden wij een groot getal, die met kleêrmaken bezig waren. Al de overige gevangenen hadden weinig of niets te doen. Het eenige

2°. Tot bewaring van *correctioneel*-veroordeelden, die, naar mate van hunnen rang en

ge werk, dat zij in dezen kerker verrigten, is kleêrmaken, waarmede ſomtijds, bij gelegenheid van aanbeſteding, aan vele *militaire* gevangenen, die dit ambacht verſtaan, werk verſchaft wordt; zoodat de man bij naarſtig werken dagelijks, [volgens opgaaf van den *concierge*] wel 60 cents verdienen kan: welk geld hem ook geheel uitbetaald wordt.

Daar er nogtans voor dit werk niet altoos gelegenheid is en ook maar door een klein gedeelte dezer gevangenen kan beoefend worden, blijven verre de meeste zonder arbeid, en moeten ſoms met pijpendopjesmaken en ander knutſelwerk bezig gehouden worden. Wij oordeelen het derhalve van het grootſte belang, dat men door een' gepasten arbeid ook deze gevangenen voor lediggang zocht te behoeden: dit toch zoude tot groot voordeel der gevangenis en van veel belang en nut voor de gevangenen zelve zijn.

Bij goed weder worden al deze gevangenen eenige uren op den dag in de opene lucht gelaten, waartoe een plein bij den tuin is ingerigt, op hetwelk zij zich alle te gelijk verzamelen; terwijl inmiddels alle vertrekken opengezet en gelucht worden.

Behalve de bovengemelde *ſuppoosten* is aan den *concierge* dezer gevangenis voor een bepaald aantal *militaire* gevangenen eenig geld toegeſtaan, om daarvoor een' zoogenaamden *ſtokkeman* te bekostigen, ten einde de noodige orde onder hen te houden, dien hij doorgaans uit de gevangenen zelve kiest. Ook is er tot handhaving van rust en goede orde gedurig eene *militaire* wacht van 12 man voor deze gevangenis geplaatst.

Het

en ſtand, welken zij in de Maatſchappij bekleeden, met toeſtemming van den *officier van*

Het voedſel voor deze gevangenen wordt bij wijze van aanneming door den *concierge* in het huis gereed gemaakt; te dien einde heeft hij vier koks uit de gevangenen zelve te zijner beſchikking: ſpijs en drank komen genoegzaaam met die voor de andere *civiele* gevangenisſen overeen. De ſpijs wordt in houten bakken toegediend, zoodàt er vier of vijf aan eenen bak geplaatst zijn.

Alle ſlapen in hangmatten, welke, des morgens opgebonden zijnde, geene ruimte aan deze vertrekken ontnemen.

De toegang tot deze *militairen* moet voor 30 cents gekocht worden, daarvan zijn alleen de naaste bloedverwanten en perſonen van het Geregt uitgezonderd; deze *emolumenten* zijn ten voordeele van den *concierge* dezer gevangenen.

De openbare godsdienstoefening is ſedert weinige jaren aan de Roomsch-Catholijken en Gereformeerden, waarbij zich de overige *Proteſtanten* voegen, toegeſtaan; te dien einde wordt er op Zon- en Feestdagen, op een daartoe ingerigt, maar niet aanzienlijk *locaal*, voor beide deze gezindheden, op bepaalde tijden, kerk gehouden, zijnde het altaar voor de *Catholijken* achter eene gordijn verborgen.

Behalve deze openbare godsdienstoefening op Zon- en Feestdagen, wordt er nog ééns in de week op bepaalde dagen voor elke dezer gezindheden eene preek of godsdienſtige oefening toegeſtaan.

Gevangene *officieren* worden in een der voormelde af-

van juſtitie, alhier met den *cipier* eene overeenkomst voor kamer en kost kunnen treffen, enderhalve in deze gevangenis, in plaats van in het huis van *correctie* [§ 871.], worden gehuisvest.

3°. Tot bewaring van gearresteerde perſonen, die men daarin één' of meerdere dagen

afzonderlijke vertrekken van den *concierge*, op kosten van den Lande, gehuisvest, ingeval zij veroordeeld zijn; nog onveroordeeld zijnde, wordt dit geld van hunne *traktementen* afgehouden.

De zieken worden in tamelijk ruime ziekenkamers geplaatst en door den *chirurgijn-majoor* van het garnizoen met genees- en heelkundige hulp bijgeſtaan, en, zoo zulks noodig is, van ziekenkost voorzien. Zij zijn geplaatst in krebben, beſtaande het beddegoed in ſtroomatrasſen, kusſens, beddelakens en dekens.

Aan elk dezer gevangenen wordt bij zijne vrijlating drie of vier gulden reisgeld gegeven, hetgeen hem, vermits hij door zijne onteerende ſtraf niet meer in dienst kan treden, van weinig nut zijn kan; beter ware het, dat men allen door werken in ſtaat geſteld had iets over te winnen, om daarmede, in de Maatſchappij teruggekeerd zijnde, op eene eerlijke wijze eene broodwinning te beginnen. Dit ware dan tevens de eenigſte troost, die deze lieden tot een oppasſend en vlijtig gedrag gedurende hunne gevangenſchap konde aanſporen. Trouwens, zij hebben weinig hoop op eenige verkorting van den tijd huns verblijfs aldaar, vermits er hoogst zelden, en dan nog ſlechts op *rekwest*, aan deze gevangenen afſlag verleend wordt.

gen in verzekerde bewaring brengt, totdat zij, of vrijgelaten, of in handen van den regter overgegeven worden.

§ 859. De laatste soort van gevangenen, die, op last van den *officier van justitie* of den *directeur van policie*, gearresteerd en in deze gevangenis in *provisioneele* bewaring gebragt worden, verdienen alhier voornamelijk onze aandacht; daarom zullen wij derzelver toestand hier nog eenige oogenblikken gadeslaan. Voor zoodanigen werden ons door den *cipier* dezer gevangenis vier vertrekken aangewezen; het eene was eene bovenkamer voor de vrouwen en scheen zeer geschikt daartoe; de drie andere echter, voor de mannen bestemd, liggen achter in het gebouw, en bestaan uit kleine vierkante hokjes, welke licht en lucht door eene tralie, van omstreeks vier voet in het vierkant, over een portaaltje, dat aan de gracht een venster had, ontvangen. Deze hokken hadden eertijds voor krankzinnigen als dolle hokken gediend, en waren thans voor *provisioneel* gearresteerden bestemd. In dezelve zagen wij niets dan eene brits met stroo voor een rustleger, moetende zich deze gevangenen, zelfs in de strengste koude, met ééne deken behelpen; want dat er geene stookplaatsen in voorhanden zijn,

kan

kan men ligt denken. In zulk een hok nu worden, naar mate er vele of weinige zoodanige gevangenen gelijktijdig aanwezig zijn, of de omftandigheden dit gedoogen, een of meerdere perfonen opgefloten. Wij vonden in een derzelve vier of vijf, waarvan een *provifioneel* gearresteerde den volgenden dag naar de *boeijen* zoude vervoerd worden; de overigen waren fmokkelaars van ftads *octrooijen*, die, wegens wanbetaling der daarop vastgeftelde boete, hier vastgehouden werden. In een ander zaten vier *militairen* om hun vonnis af te wachten; terwijl in het derde, geheel van deze twee afgefcheiden, hok een foldaat wegens vuile misdaad van de overige gevangenen afgezonderd was.

Zoodanig is de huisvesting van perfonen, die in deze ftad in *provifioneele* bewaring [§ 844.] gehouden worden, en wier misdrijf alzoo nog niet eens onderzocht, veel minder bewezen is. Het is waar, perfonen van rang en ftand in de Maatfchappij worden eenigzins met onderfcheiding behandeld, en deze kunnen, met goedvinden, een der hier boven [§ 857.] befchrevene kamertjes van den *concierge* dezer gevangenis huren; doch deze moeten zij vooreerst kunnen bekostigen, en ten andere is dit eene onbillijkheid voor de

be-

behoeftige of niet vermogende klasse, die daarvan geen gebruik kunnende maken, hoe onschuldig soms ook, zich in zulk een hok alle koude en ongemakken moet getroosten.

§ 860. Al deze *civiele* gevangenen, die niet buiten allen toegang zijn, mogen door hunne vrienden en verwanten des Zaturdags en Maandags, doch die buiten allen toegang zijn, niet dan met bijzonder verlof van den regter ter *instructie*, of van den *directeur van policie*, bezocht worden.

Het gewoon getal gevangenen, dat in deze *departementale* gevangenis kan worden opgesloten, bestaat in 10 tot 12 *civiele* en 260 tot 270 *militairen*, zijnde het grootste getal, dat er van de laatsten geplaatst kan worden, 300 personen: zoodat, onzes erachtens, de ruimte voor zulk eene menigte gevangenen te klein is; en er voorzeker te veel in één vertrek, hetwelk tevens als slaapkamer dienen moet, opeengestapeld worden, dat niet alleen met eene goede *policie*, maar tevens met de gezondheid der gevangenen, strijdig is.

§ 861. Tot handhaving der goede orde zijn in dit huis een *concierge* en twee onder-*suppoosten*, de eerste op een *traktement* van *f* 900 en de anderen op dat van *f* 350 en *f* 300, aangesteld. De *concierge* heeft daar-

daarenboven nog eenige *emolumenten* van de *militaire* gevangenen, die hem zijn anders gering inkomen rijkelijk ſchijnen te vergoeden.

2. *Het huis van arrest.*

§ 862. Met dezen naam worden thans die gevangenisſen beſtempeld, welke men voorheen doelmatiger de *boeijen* noemde; zij dienen voor zoodanige perſonen, die, nog *onveroordeeld* zijnde, in handen van den regter moeten overgeleverd worden, en te dien einde, gedurende de *inſtructie* of het onderzoek hunner zaak, aldaar hun lot verbeiden. Naar mate er nu min of meerder ſpoed met deze *inſtructie* gemaakt wordt, naar mate zij kort vóór of na de zittingen hunner Regtbanken opgebragt zijn, is hun verwijl in dezen kerker kort of lang. Wij ontmoeteden er perſonen, die reeds meer dan 6 maanden daarop gewacht hadden, en men verzekerde ons, dat dit meermalen tot een jaar werd uitgeſteld. Eene tusſchen hooge gebouwen ingeſlotene plaats van 31 voet lang en breed, opgevuld door eenen in het midden derzelve vooruitſtaande trap, welke tot eene rondom de-

deze plaats aangebragte, omftreeks 6 of 7 voet hooge, gaanderij voert, bevat de gevangenhokken voor bovengemelde onveroordeelde perfonen. Alles is door den knagenden worm destijds zoodanig geteisterd, dat het de bouwvalligheid zelve zoude kunnen voorftellen. Op deze gaanderij zijn zes, onder dezelve tien hokken rondom deze plaats, en nog drie in een daaraan belendend gangetje aanwezig; van deze is het grootfte hok 12 voet lang en 8 voet breed, en het kleinfte bevat 81 voet in het vierkant, zijnde dezelve doorgaans omftreeks 7 voet hoog. Derzelver wanden beftaan uit met fpijkers beflagene planken, en de bodem is zoodanig met eene korst drek overtogen, dat men naauwelijks onderkennen kan, dat hij van hout is. Zij worden door dikke en met ijzer beflagene deuren, door middel van zware grendels en ftangen, gefloten, en ontvangen licht en lucht door een naast de deur aangebragt gat, houdende omftreeks 4 voet in het vierkant en voorzien van dikke traliën; daarenboven is er nog eene klep in de deur. Op fommige dezer bovenfte hokken zijn in het midden luchtkokers, bij wijze van fchoorfteentjes, aangebragt. Dat er in al deze

 hok-

hokken duisternis heerscht, kan men uit derzelver gesteldheid nagaan; maar naauwelijks is het te gelooven, dat men in eenige onder de bovengemelde gaanderij gelegene, in den letterlijken zin, bijna geene hand voor oogen zien kan. Daarenboven zijn alle zoo bedompt en morsig, dat wij zelfs in de onbewoonde de onaangenaamste lucht ontwaarden, terwijl ons een benaauwde walm tegenstroomde uit dezulke, welke slechts door twee menschen bezet waren.

In deze holen vonden wij slechts ééne kreb met stroo en ééne slechte wollen deken voor alle gevangenen, eene tafel, voor elk eenen stoel, en een secreet, in sommige met eene steenen zitting, welke niet eens konde gedekt worden, maar altoos het hok met stinkende uitdamping vulde.

Toen wij deze gevangenis bezochten, waren de *Assises* afgeloopen, zoodat er toen niet meer dan 15 gevangenen aanwezig en er in elk hok twee geplaatst waren. Het gewone middengetal is nogtans van 40 tot 50, hetwelk echter wel tot 100 kan oploopen, in welk geval er 5 menschen in elk hok geplaatst moeten worden; ja zelfs verzekerde ons de *suppoost*, dat hij, vooral in de Fransche tijden, er wel 7 tot 8 in één hok had

moe-

moeten opeenſtapelen. Onder de toen aanwezige gevangenen was er een, die reeds zes maanden gezeten had, zonder voor den regter te kunnen komen. Ook trok een vader met deszelfs vijftienjarige zoon onze aandacht tot zich; beide waren reeds vier weken opgeſloten, omdat zij, beſchuldigd zijnde van fuiken te hebben geligt, de beſlisſing moesten afwachten, of deze dieſſtal welligt ook onder de *termen* van veedieverij zoude kunnen gebragt worden!

Behalve deze beſchrevene gevangenhokken voor onveroordeelden, vonden wij in het naast de *boeijen* gelegen huis van den *cipier* nog twee gevangenkamertjes, waarvan het eene zeer klein is en ſlechts voor één' perſoon kan dienen, en het andere door twee kan bewoond worden, en met drie menſchen geheel gevuld is; zijnde in het grootere vertrek ook eene ſtookplaats, welke in alle andere gevangenhokken gemist wordt. Over deze twee vertrekjes kan de *officier van juſtitie* naar zijn goedvinden beſchikken, en daarmede gevangenen uit den fatſoenlijken ſtand, die ſlechts van geringe misdaden beſchuldigd zijn, begunſtigen.

§ 863. Aan deze gevangenen wordt door het *gouvernement* niets toegeſtaan, dan het

gewone [§ 845.] voedfel, en in elke gevangenis ééne kreb met ftroo en ééne deken. Voor eigene rekening kunnen zij betere fpijs en drank bekomen. Willen zij een eigen bed in de kreb plaatfen, zoo moeten zij het met hunne makkers deelen. Ook het licht, dat zij in vele dezer hokken den geheelen dag noodig hebben, moeten zij zelve bekostigen. Wegens gebrek aan ftookplaatfen, kunnen zij zich voor geenen prijs vuur aanfchaffen, maar moeten zich gedurende den winter, hoe ftreng die ook zijn moge, der koude prijs geven; want ftoven of verwarming door kolenvuur zouden, door de uitdamping van het koolzure gas, in de meeste dezer beflotene holen allergevaarlijkst voor hun leven kunnen worden.

Het wordt den gevangenen nimmer vergund op de ellendige plaats te wandelen en zich te verluchten; altijd, hoe lang de *inftructie* hunner zaak ook duren moge, blijven zij in deze hokken opgefloten. Wat nog meer is, zij zijn niet alleen van alle openbare godsdienst-oefeningen verftoken, maar ook beroofd van den troost, welken hun de godsdienst door deszelfs bedienaren in hun lot zoude kunnen verfchaffen. Slechts diegenen, welke met *accès* zitten, kunnen, met toeftemming van den *officier van juftitie*, door hunne vrienden en

bloed-

bloedverwanten bezocht worden, en dan worden zij onder toezigt van een' der *suppoosten* in een klein kamertje gebragt, dat tevens tot een kantoor voor den *cipier* schijnt te dienen; doch zoodanige bezoeken kunnen slechts van korten duur zijn. Bij onpasselijkheid hebben zij tot hunnen dienst een' geneesheer, die de noodige middelen uit de gasthuis-apotheek voorschrijft; doch bij ziekten van eenen ergeren aard moeten de mannen naar de ziekenkamer van het rasphuis, en de vrouwen naar die van het spinhuis, vervoerd worden: zoodat de onveroordeelde zieken dan onder het ergst geboefte hunne genezing of hunnen dood moeten afwachten.

Ook zwangere vrouwen, wier verlossing nabij is, worden naar het spinhuis tot na hunne verlossing gezonden.

§ 864. Het inwendig bestuur over deze gevangenen is opgedragen aan eenen *cipier*; die slechts het algemeen opzigt heeft en jaarlijks met *f* 700 *gesalariëerd* wordt; deze heeft onder zich een' *adsistent* op een *traktement* van slechts 450 gulden, en een' *suppoost* op niet meer dan 300 gulden in het jaar. Daar nu deze *suppoosten* niet, gelijk in de tuchthuizen, de noodige hulp van hunne gevangenen kunnen bekomen, en alle werkzaamheden

den op de twee laatſten beruſt, komt het ons voor, dat deze bezoldiging voor zulk eene moeijelijke en hartgrievende taak te gering is, en er althans nog één *ſuppoost* werks genoeg zoude vinden. De vrouwen dezer *ſuppoosten* kunnen, zoo dit vereischt wordt, ter *viſitatie* der vrouwen of andere vrouwelijke medehulp gemagtigd worden.

§ 865. Ziet daar, waarde ſtadgenooten! een tafereel van de, onze ſtad en eene beſchaafde natie onteerende, gevangenisſen voor *onveroordeelde*, en, helaas! niet zelden voor min ſchuldigen of geheel onſchuldigen: het is naar waarheid, zonder overdrijving, geſchetst. God geve, dat het onzen regtvaardigen Koning worde voorgehouden; weldra zal dan onze ſtad van zulk een' ſmaad, en menig ongelukkige, ja onſchuldige, van zulk een bitter en ſoms onverdiend lijden bevrijd zijn!

3. *De kleine plaats van het mannen-tucht- of rasphuis*, of *maiſon de juſtice*.

§ 866. Weleer werden op deze afdeeling van het tucht- of rasphuis, die toen ook de kleine of geheime plaats genoemd werd, losbandige kinderen van gegoede lieden, ver-

ſprei-

ſpreïders van oproerige geſchriften, en voor een gedeelte ook diegenen, welke zich aan ſodomiterij hadden ſchuldig gemaakt, gevangen gehouden.

Tegenwoordig worden de gevangenen, die voor het *Hof van Asſiſes* moeten verſchijnen, uit de huizen van *arrest* van het geheele *resſort*, waarover dit Hof regt ſpreekt, [thans de *provinciën Noordholland* en *Utrecht*] naar dit geſticht overgebragt, zoodra zij, bij het hooge geregtshof te *'s Gravenhage*, door de *Kamer van beſchuldiging*, in ſtaat van beſchuldiging geſteld zijn, en hunne zaak naar het *Hof van Asſiſes* verzonden is.

§ 867. De vijf beneden- en vijf bovenvertrekken, of liever de hokken, voor de mannen beſtemd, zijn bedompt en duister, en ontvangen licht en lucht door eene getraliede opening van drie of vier voet breed en hoog ter zijde der deur, welke op eene plaats, van 49 voet lang en 35 voet breed, uitkomt, nogtans door eene houten ſchutting verdeeld en afgeſcheiden is van het *lo-caal* voor de vrouwen, die alle op ééne kamer geplaatst worden, en de kleinſte afdeeling der beſchrevene plaats hebben. Wij zullen, bij de beſchrijving van het mannen-tucht- of rasphuis, op de nadere inrigting van dit

locaal nog in het voorbijgaan weder terug-komen.

§ 868. Het getal der alhier gevangene perſonen is zeer ongelijk, wordende tegen de zitting der *Asſiſes* allen, die voor hetzelve verſchijnen, derwaarts gebragt. Niet zelden beloopt zulks tot honderd en daarboven bij den aanvang dezer zitting; dat alsdan deze hokken volgepropt worden, zal men ligt begrijpen. Dit is dus te nadeeliger voor de gezondheid dezer lieden, omdat hun nimmer, tenzij in de zomerdagen een' enkelen keer, vergund wordt, op de plaats verſche lucht te ſcheppen.

§ 869. Offchoon de ſtaat van beſchuldiging dezer gevangenen meer waarſchijnlijkheid heeft bekomen, dan die van de voormelde gevangenisſen, blijven zij toch altoos onveroordeelden, en de voorbeelden zijn niet zoo zeldzaam, dat zij geheel onſchuldig verklaard en vrijgeſproken werden. Om deze redenen te meer moeten wij dan ook dezen kerker ten hoogſte afkeuren, die, offchoon oneindig beter dan het verbeterhuis [§ 856.] of de boeijen [§ 862.], toch altoos zeer ſlecht blijft, te ſlecht, om er de gezondheid van eenen veroordeelden boef aan te wagen, veel minder alzoo, om er die van onveroor-

deel-

deelde perſonen, die dikwijls onſchuldig bevonden worden, aan prijs te geven.

II. *Over de tuchthuizen.*

§ 870. De tuchthuizen worden alhier verdeeld: 1°. in die voor de *correctioneele* misdadigers, wier gevangenis met geene *infamie* gepaard gaat, wordende deze alleen tot opſluiting door de *correctioneele* Regtbank veroordeeld. 2°. In tuchthuizen voor zoodanige boosdoenders, wier ſtraffen met onteering verbonden zijn, en door de *Asſiſes* daartoe gedoemd worden. Deze gevangenis wordt meestal door openlijke tentoonſtelling, ſoms geeſeling en brandmerk, voorafgegaan.

1. *Het huis van correctie.*

§ 871. Deze gevangenis, eertijds het *St. Urſula*-klooster, is gelegen in de Spinhuisſteeg. Aldaar worden zoo wel mannen als vrouwen, elk in afzonderlijke vertrekken, voor eenen bepaalden tijd, wegens *correctioneele*

misdrijven opgefloten. De vertrekken voor deze gevangenen zijn gelegen langs eene plaats van 75 voet lengte en flechts 14 voet breedte. Aan de eene zijde van dezelve zijn drie boven- en drie benedenvertrekken voor mannen en een voor vrouwen; aan den anderen kant van dezelve is boven een magazijn, ook nog een vertrek voor vrouwen: zijnde de naaikamer zeer goed naast de regentenkamer geplaatst, met een goed uitzigt op den Achterburgwal. In allen zijn twaalf vertrekken aanwezig. Van deze is de eene vrouwenkamer 41 voet lang en 26 voet breed; voor de mannen is het grootfte hok 27 voet lang en 20 voet breed, hebbende het kleinfte flechts 16 voet in de lengte en 9 voet in de breedte. De benedenvertrekken voor de mannen zijn hoog van verdieping en verwelfd; alle hebben licht en lucht door getraliede venfters boven en ter zijde van de deur, en zijn tamelijk luchtig; maar in geen van allen kan geftookt worden. In elk derzelve is een op riolen ftaand fecreet.

Behalve deze vertrekken zijn er in de bovenfte verdieping twee ziekenkamers naast elkander, eene voor de vrouwen en de andere voor mannen. Beide zijn tamelijk goed en met ftookplaatfen voorzien, kunnen echter niet

niet dan door de deur en venfters, die door latwerk van de zaal zijn afgefcheiden, verfche lucht ontvangen, hetgeen toch zoo gemakkelijk en zekerder door goede *ventilators* konde bewerkt worden.

Wij hebben bij ons algemeen overzigt dezer huizen aangeftipt, dat er in deze gevangenis openbare godsdienftige oefening voor de *R. Catholijken* en *Proteftanten* gehouden wordt; te dien einde zijn echter alhier geene bijzondere kapellen aanwezig. Voor de *Proteftanten* wordt de godsdienst in een der bovenvertrekken van de mannen, en voor de *Catholijken* in de werkkamer der vrouwen, alwaar het altaar in eene kast verborgen is, gehouden.

§ 872. De zindelijkheid is hier vrij wel gehandhaafd, nogtans is het huis veel te klein voor het gewone getal der alhier gehuisveste gevangenen: zoodat er foms 18 en nog meer in één gevangenhok moeten opeengepakt worden. Het kan dus niet misfen, of althans de bovenhokken moeten bedompt en dus nadeelig voor de gezondheid derzelve worden; te meer, omdat wij aan het uitflaan van fommige muren meenden te befpeuren, dat het huis vochtig was. De *cipier* heeft zijne wo-

ning

ning in eene benedenkamer, eenigzins van de gevangenvertrekken af gelegen; de *ſup-poosten* hebben boven op den overloop een paar kleine kamertjes, en zijn zeer ſlecht gehuisvest. Toevallig op het middaguur het huis bezigtigende, woonden wij de ſchafting bij; deze beſtond in groene erwten, welke in water gekookt en met vet, peper en zout ſmakelijk gemaakt waren; offchoon dezelve niet van de beste ſchenen te zijn, waren zij echter tamelijk goed bereid. Uit eenen grooten koperen ketel, waarin zij gekookt waren, werden zij met eenen lepel, die de portie voor een' ieder konde bevatten, door de ſchafters in houten nappen geſchept, en door de zoogenaamde plaatsloopers naar de gevangenen gebragt. Tegen betaling, volgens een door regenten vastgeſteld *tarif*, kunnen zij eenen beteren kost erlangen.

§ 873. Bij ons herhaald bezoek vonden wij niemand der gevangenen in deze gevangenis werkende, en vernamen ook, dat de werkzaamheden voor de mannen zoo goed als niets waren. Zij, die zich met het vervaardigen van pijpendopjes of ſoortgelijk een handwerk wilden onledig houden, konden dit tot eigen voordeel doen. Wanneer er voor het overige

eeni-

eenige kleederen voor het Land te maken waren, werden de zoodanigen, die dit ambacht verſtonden, daarmede bezig gehouden.

Ook de vrouwen hadden weinig of geen werk te verrigten, doch werden met het naaijen nog beter voor lediggang behoed, dan de mannen. De verdienſten voor deze gevangenen waren echter niet noemenswaardig, zoodat zij, die het huis verlieten, weinig of niets te goede konden gemaakt hebben.

Om echter een oppasſend of rustig gedrag aan te moedigen, had men ook in deze gevangenis, in navolging van de inrigting, welke wij bij het rasphuis zullen leeren kennen, eenige voordeelen met bedieningen weten te verbinden: zoo zijn er vier ſchafters, die, voor de bereiding en ronddeeling der ſpijzen moetende zorgen, alle drie maanden drie gulden verdienen, waarvan een voor het Land en een tot hunne bevrijding blijft ſtaan, terwijl zij daarvan dadelijk een' gulden in handen krijgen. Ook waren er 22 plaatsloopers en aardappelenſchilders, die alle drie maanden 12 ſtuivers in handen kregen, en even zoo veel konden te goed maken, terwijl het derde ten voordeele van het Land moest blijven. Behalve deze geringe verdienſten, waren er met deze ambtjes nog andere voor-

dee-

deelen ten opzigte van hunne vrijheid verbonden.

Alle gevangenen worden, wanneer de winter en het weder zulks toelaten, dagelijks, of, indien het te vol is, om den anderen dag, eenige uren op de plaats gelaten, zoodat men telkens een hok te dien einde ontsluit. Ook hebben de vrienden en bloedverwanten des Maandags en Zaturdags vrijen toegang tot hen.

Weêrspannigheid en ongehoorzaamheid werden met bullepeesslagen of het sluiten aan kettingen gestraft; dwanghokken waren alhier niet aanwezig.

§ 874. Uit de hierbij gevoegde Tafel XXXI blijkt, dat het jaarlijksch middengetal der alhier, gedurende de jaren 1813 tot 1819, opgeslotene personen omstreeks 400 bedroeg, waarvan er weder 170 ontslagen werden. Doordien echter niet alle gevangenen in deze *correctioneele* gevangenis een geheel jaar vertoeven, maar veeltijds met eenige maanden wederom vrij komen, is het dagelijksch getal derzelve zoo groot niet, bedragende hetzelve doorgaans 160 of 170. Bij onze bezigtiging (5 Julij 1820) vonden wij er slechts 124, kunnende er niet meer dan ten hoogste 200 op ééns geborgen worden; maar dan ook is het zoo vol, dat er

meer

Tafel XXXI.

STAAT van het getal der GEVANGENEN in het CORRECTIE-HUIS DER STAD AMSTERDAM, aanwezig, ingekomen, uitgegaan en overleden; van 1 September 1812 tot ultimo Dec. 1819.

Jaren.	Tegenwoordig.	Ingekomen.	Aanwezig.	Uitgegaan.						
				Ontflagen.	Overleden.	Naar het Rasphuis.	Ontvlugt.	Naar 'sHage.	Naar het Spin- en Werkhuis.	Totaal uitgegaan.
1 Sept. tot 1 Jan. 1812	133	70	203	27	2	—	—	—	—	29
1813	174	284	458	135	26	34	67	7	1	270
1814	188	191	379	167	7	17	10	5	4	210
1815	169	162	331	178	2	—	—	2	—	182
1816	149	195	344	149	3	—	—	6	—	158
1817	186	291	477	213	18	2	—	4	1	238
1818	239	182	421	197	8	—	1	3	—	209
1819	212	156	368	148	5	—	—	—	2	155
In 7 jaren	1317	1461	2778	1187	69	53	78	27	8	1422

meer dan 20 in eenige hokken moeten opeen gepakt worden: hetgeen, volgens de beperkte ruimte dezer gevangenis, niet met de gezondheid dezer gevangenen ſtrooken kan.

Van al de aanwezenden ſterven er jaarlijks 10, zoodat de verhouding der ſterfte is als 1 : 40.2, en bij gevolg grooter dan in het rasphuis, waar dezelve in de laatſte vijf jaren was als 1 : 62.7: dus een derde minder. Vermits het voedſel in al de gevangenisſen hetzelfde is, en zelfs de werkzaamheden in het rasphuis moeijelijker zijn, weten wij echter geene redenen der grootere ſterfte in dit huis, tenzij men dezelve aan de meerdere bedomptheid en bedorvenheid der lucht wilde toeſchrijven. Welligt, dat ook de lediggang, welke aldaar plaats heeft, veel daartoe bijdraagt.

Uit het groote aantal der ontvlugten [Tafel XXXI] zoude men kunnen opmaken, dat de bewaring der gevangenen alhier niet zoo zeker is, als dit wel behoorde; offchoon ons zulks ook niet ten eenemale ongegrond is voorgekomen, is echter het verbazend getal van 67 ontvlugten in 1813 aan de toen plaats gehad hebbende Omwenteling toe te ſchrijven; terwijl er weder in 1814, bij een oproer, tien zijn losgebroken.

Ook

Ook de menigte van de in dezelfde jaren overgebragte *correctioneele* gevangenen naar de mannen- en vrouwen-*crimineele* tuchthuizen waren de gevolgen dezer oproeren, waarbij de belhamers tot *crimineele* gevangenisſtraf veroordeeld werden.

§ 875. Het inwendige beſtuur in deze gevangenis is toevertrouwd

aan eenen *cipier* op een *traktement* van *f* 1,000
— een' adſiſtent ———————— „ 600
— een' *ſuppoost* ———————— „ 500
— een' onder-*ſuppoost* ———————— „ 350
— twee onder-*ſuppoosten*, ieder op een *traktement* van . . „ 300

De vrouw van den eerſten onder-*ſuppoost* houdt alhier toezigt over het werk van de vrouwelijke gevangenen, en zorgt voor de bewaring van goede orde, gedurende het verrigten van hetzelve; kunnende, voor het overige, ook hare hulp bij het nazien van vrouwelijke zaken worden ingeroepen.

Eene ſupplementaire correctioneele gevangenis boven de Leydſche poort.

§ 876. Dit gevangenvertrek moet ſlechts als een *appendix* van het *correctiehuis* beſchouwd

ſchouwd worden, en bevat alleen die mannelijke gevangenen, welke in het andere niet meer kunnen geborgen worden. Het is ſlechts eene kamer van 46 voet lengte en 16½ voet breedte met eene plaats, welke 54 voet lang en 20 voet breed is. Het hierin voorhandene *ſecreet* ſtaat op eenen kuil. De vrienden en bloedverwanten hebben op dezelfde dagen als in het *correctiehuis* toegang. Het gewone getal der gevangenen is 20 à 25 perſonen; bij ons bezoek [op den 23ſten Junij 1820] vonden wij er ſlechts 9 jongens en een bejaard man: ten hoogſte kan men hier 40 perſonen bergen. Wanneer men nu aanneemt, dat, bij het gewone aantal gevangenen, elk ſlechts 36 voet in het vierkant, dat is, eene ruimte van 6 voet lengte en even zoo vele breedte, heeft, om te wonen, te ſlapen en te werken, alsdan waarlijk kan men zich voorſtellen, hoe de behuizing in deze gevangenis met 40 perſonen zijn moet, en dat het aldaar verrigt wordende werk van weinig of geen belang is; nogtans ſlapen deze gevangenen in hangmatten, welke, bij dag weggenomen of opgebonden zijnde, geene plaats innemen.

Een *cipier* en onder-*ſuppoost* hebben het opzigt over deze perſonen, die meestal, zoo wij vernemen, in aankomende, losbandige, tot de-

deze tuchtiging veroordeelde jongens beſtaan; en aldaar veel voedſel tot lediggang vinden, daar het hun vrijgelaten is te werken of niet. De onder-*ſuppoost*, een gebrekkig oud man, verhaalde ons, dat hij hun onderwijs in het lezen gaf, en er eens in de week een *catechiſeermeester* kwam; echter vreezen wij, dat zoo wel deze lesſen als het godsdienſtige onderwijs van zeer weinig beteekenis zijn zullen.

2. *Crimineele tuchthuizen.*

§ 877. Alhier zijn twee zoodanige tuchthuizen, het eene voor vrouwen, *ſpinhuis*, en het andere voor mannen, *rasphuis* geheeten. Beide zullen wij thans nagaan, eenen aanvang makende met het

a. Spin- of *vrouwen-tuchthuis.*

§ 878. Deze *crimineele* gevangenis voor vrouwsperſonen, die, wegens zware misdaden, *infameerende* ſtraffen ondergaan hebbende, aldaar opgeſloten worden, is gelegen in het nieuwe groote Werkhuis [§ 515.]. Het maakt

al-

aldaar eene bijzondere afdeeling uit, geheel van de *directie* van dit groote, door ons [§ 530.] beschrevene, gesticht afgescheiden. Ook hadden deze gevangenen eertijds eenen eigenen ingang, gelegen in de Kerkstraat en aangewezen op den platten-grond, met name de groote poort. Deze ingang is echter thans vervangen door den ingang der gevangenen aan de Prinsengrachtzijde.

§ 879. De vertrekken zijn hier ruim en luchtig, bestaande in eene werkkamer, waar de gevangenen zich bij dag ophouden, van 69 voet lang en 50 voet breed; eene slaapkamer, 44 voet lang en breed; eene ziekenkamer, mede 21 voet lang en breed, en eene eetkamer, welke 32 voet lengte en 18 voet breedte heeft. Deze eetkamer is in de onderste verdieping op den platten-grond [pl. 2], benevens de daaraan belendende plaats van 45 voet lengte en 28 voet breedte, aangewezen. Op deze plaats, welke echter zeer somber is, kunnen zij van tijd tot tijd eenige versche lucht en beweging genieten.

880. Om het aantal der gevangenen en overledenen ook in deze gevangenis te kunnen berekenen, voegen wij hierbij de volgende Tafel.

Staat van het getal gevangenen in de gevangenis: het Spinhuis, der ſtad Amſterdam, aanwezig, ingekomen, uitgegaan, van primo Januarij 1814 *tot ultimo December* 1819

Jaren.	Tegenwoordig.	Ingekomen.	Totaal aanwezig.	UITGEGAAN. Ontſlagen.	UITGEGAAN. Overleden.	Totaal uitgegaan.
1814	41	10	51	19	1	20
1815	31	29	60	17	—	17
1816	43	10	53	14	—	14
1817	39	24	63	14	1	15
1818	48	34	82	24	1	25
1819	57	19	76	23	1	24
6 Jaren.	259	126	385	111	4	115

Het

Het gemiddelde getal der, volgens deze Tafel, alhier opgesloten gevangenen is jaarlijks 64, waarvan er in dien tijd 18.5 ontslagen worden en 21 bijkomen. Ten hoogste kunnen er 90 geborgen worden. Toen wij deze gevangenis bezochten (23 Junij 1820), waren er 29. Een blik in deze Tafel toont ons reeds, dat de sterfte alhier zeer gering is, zijnde er in 6 jaren van de 385 aanwezigen slechts vier overleden: zoodat de verhouding daarvan is als 1:96.2, bij gevolg veel minder dan in het mannen-tuchthuis [§ 886.], en meer dan de helft geringer dan in het *correctiehuis* [§ 874.] Dit levert alzoo andermaal een bewijs op, wat eene luchtige, ruime woning op de gezondheid der gevangenen vermag. Bij ons bezoek dezer gevangenis vonden wij geene zieken op de ziekenkamer, maar eene kraamvrouw, die, van het *correctiehuis* herwaarts gezonden, alhier gekraamd had.

§ 881. Al deze gevangenen worden op denzelfden voet behandeld. Alleen des Dingsdags hebben vrienden en bloedverwanten tot haar toegang. Dit is het eenigste der gevangenissen dezer stad, waar afzonderlijke slaap-, spijs- en werkkamers aanwezig zijn. Behalve het

naaijen en breijen, heeft men onlangs, met een goed gevolg, wol en garen begonnen te ſpinnen, waarvan dan ook in deze afdeeling kouſen gebreid en linnen geweven wordt.

Men zoude waarlijk, in deze gevangenis tredende, eerder vermoeden, dat men in eene werkplaats van vlijtige werkvrouwen, dan wel onder ſlechte, met *infamie* geſtrafte, vrouwsperſonen zich bevond: zóó ſtil en rustig verrigt ieder haar werk, onder het opzigt der vrouw van den hoofd-*ſuppoost*. Een goed gedrag wordt jaarlijks, even als in het mannen-tuchthuis, door afſlag van den tijd der opſluiting vergolden; terwijl weêrſpannig- en ongehoorzaamheid door het ſluiten aan ketenen en het werpen in een donker hok beſtraft worden, hetgeen echter zeer zelden noodig is.

§ 882. Het inwendige beheer van deze gevangenen-afdeeling is toevertrouwd aan een' *cipier* en een' onder-*ſuppoost*, kunnende derzelver vrouwen bij *viſitatiën* of andere vrouwelijke zaken tot hulp geroepen worden.

b. Het rasp- of mannen-tuchthuis.

§ 883. Dit tuchthuis is in het jaar 1595 uit een *Klarisſen*-klooster, zoo goed mogelijk, tot eene gevangenis ingerigt, zoodat den 3den Februarij 1596 de eerſte twaalf gevangenen daarin gebragt werden. Met betrekking tot bouworde en verdeeling, heeft het altoos gebrekkig moeten blijven. Nogtans komt het ons voor, dat, wat de luchtigheid en verzekering der gevangenen betreft, er alles van gemaakt is, wat maar mogelijk was. Daarenboven zijn de riolen zoodanig ingerigt, dat zij, allen onraad afvoerende, niet tot ontwijking der tuchtelingen kunnen bijdragen. Ook zijn de regen- of waterbakken groot genoeg, om den noodigen voorraad van water voor de bewoners te kunnen bevatten.

§ 884. Van dit op den *Heiligen Weg* gelegene gevangenhuis is van buiten niets te zien dan eene ruime poort, welke met doelmatige zinnebeelden verſierd (*a*) is. Door deze gaat men over eene voorplaats tot eene andere poort, en daardoor in een *portaal*, alwaar de

(*a*) Wagenaar, t. a. p. achtſte Stuk, bl. 239.

de ingangen naar de regentenkamer, naar de woning van den *cipier* en naar eene kleine benedenzaal zijn. Uit dit *portaal* komt men op de plaats van dit tuchthuis ten oosten of aan de linkerhand; en ten zuiden of regt uit door andere deuren op de kleine plaats, welke wij [§ 866.], onder den naam van *maiſon de juſtice*, als eene gevangenis voor onveroordeelden hebben leeren kennen. Deze twee plaatſen met de daar om gelegene woningen voor de tuchtelingen, de magazijnen, enz. beſlaan genoegzaam de geheele ruimte achter het plok huizen tusſchen den *Heiligen Weg* en het klooster, zijnde ter zijden beperkt door dit gedeelte der *Kalverſtraat* en het *Singel*.

De groote plaats voor de tuchtelingen of veroordeelden is 70 voet lang en breed, alzoo vierkant. Op deze komen al de vertrekken of hokken der gevangenen uit. Hetzelfde is het geval met de door ons [§ 867.] beſchrevene kleine plaats. Dit draagt zeer veel tot de luchtigheid dezer gevangenhokken bij, en maakt deze tusſchen huizen ingeſlotene gevangenis tot een gezonder verblijf, dan men anders zoude kunnen denken.

Deze hokken zijn van verſchillende grootte;

te;

te; in eenige zijn 8, in andere 15, 20 tot 24 tuchtelingen opgesloten: over het algemeen kan men berekenen, dat elke gevangene eene ruimte van 30 tot 32 voet in het vierkant heeft. De hokken hebben hunne uitgangen op de voormelde plaats, en worden met zware deuren gesloten, waarin kleppen tot ontvanging van voedsel en andere benoodigdheden aanwezig zijn. Ook zijn de met sterke traliën voorziene vensters op deze plaatsen aangebragt. Offschoon, zoo veel mogelijk, de zindelijkheid in deze kerkers wordt in acht genomen, en zelfs de daarin aanwezige *secreten* op riolen staan, kan echter de lucht daarin toch nooit zuiver zijn; trouwens, niet alleen wordt aldaar de meeste arbeid verrigt, maar deze woningen dienen tevens tot slaapvertrekken, kunnende er daarenboven geene doorstraling der lucht plaats hebben, vermits de openingen alleenlijk op de plaats uitkomen.

De onzuiverheid der lucht wordt thans in eenige hokken vermeerderd, omdat derzelver riolen ter ontlasting der *secreet*-kuilen verstopt zijn, waardoor men genoodzaakt wordt, deze van den eenen in den anderen kuil te ontledigen. Behalve de daarmede verbondene ongemakken gelooven wij, dat

 zulks

zulks van eenen nadeeligen invloed op de gezondheid dezer gevangenen zijn kan, en eene noodzakelijke verbetering vereischt.

§ 885. De werkzaamheden der gevangenen bestaan; in het klein hakken of raspen, met daartoe geschikte zagen, van verfhouten; of ook, voor de zwakkeren, in het maken van kleederen, schoenen, hangmatten, enz. Zij verrigten dezen arbeid van des ochtends te 6 of 7 ure, naar gelang van het jaargetijde, tot des namiddags te 4 ure, met eenige kleine tusschenpoozing voor hunnen maaltijd en andere noodwendigheden. Hun aandeel van twee derde in de niet noemenswaardige verdiensten is hun steeds eene aanmoediging tot vlijt. Men heeft berekend, dat, in dien tijd, twee mannen in de kracht van hunne jaren gewoonlijk 250 tot 300 ℔ verfhout klein hakken, of wel 50 ℔ raspen kunnen.

Deze verfhouten worden door kooplieden aldaar gezonden en voor hunne rekening verwerkt, waartoe dit huis, bij een *exclusif octrooi* in den jare 1602, door 's Lands regering aan deze stad verleend, het voorregt verkregen heeft. Omdat men opgemerkt heeft, dat het fijn maken of raspen dezer houten op den duur minder voordeelig en nuttig was,

wor-

worden dezelve tegenwoordig meestal gekloofd en gehakt, en daarna op molens, welke eertijds aan dit tuchthuis in eigendom behoorden, fijn gemalen. Sedert deze gevangenis onder het beheer van een *gouvernements-collegie* gekomen is, is het bestuur over deze molens, als zijnde een stedelijk eigendom, daarvan afgescheiden, en opgedragen aan eene afzonderlijke *commissie* door het stads-bestuur aangesteld, onder den titel van *commissarissen* over de rasphuismolens.

§ 886. Om over het getal der in dit gevangenhuis opgeslotene personen benevens derzelver sterfte te kunnen oordeelen, laten wij hier volgen Tafel XXXII der gevangenen, die zich op den eersten Januarij 1800 op de groote plaats van dit tuchthuis bevonden, jaarlijks ingekomen, uitgegaan en overleden zijn, tot den eersten Januarij 1820.

Uit deze twintigjarige Tafel blijkt, dat het jaarlijksch middengetal der gevangenen 229.6 bedraagt; zijnde daarvan jaarlijks 68 ingekomen en 62 ontslagen. Bij eene verdeeling van dit tijdperk in twee afdeelingen, vinden wij, dat in de eerste het jaarlijksch middengetal der gevangenen was 234 en in het tweede 225; dat daarvan

in

in de eerste tien jaren jaarlijks 69 ingekomen en ruim 64 ontslagen zijn; terwijl er in de laatste tien jaren jaarlijks 66.² opgebragt en 59.⁶ vrijgelaten werden: zoodat er in de laatste jaren minder gevangenen dan in de voorgaande aanwezig waren. Men kan zich echter op deze berekening niet geheel verlaten, daar men niet weet, hoe vele misdadigers er, gedurende de Fransche overheersching, 1811, 1812 en 1813, tot den dwangarbeid veroordeeld, naar elders vervoerd zijn; daarenboven zijn diegenen, welke naar *Frankrijk* en *Braband* gebragt waren, grootendeels in het jaar 1814 wederom hier teruggekomen, en daaronder, zoo wij vernemen, zelfs eenige, die eigenlijk in andere *departementen* te huis behoorden. Van daar dan ook het buitengewoon groot getal, hetwelk op de lijst der ingekomenen gedurende datzelfde jaar 1814 staat aangeteekend. Nog moet men bij deze berekening in het oog houden, dat het, sedert de invoering der Fransche wetten, aan den *procureur-crimineel* vrij staat, te bepalen, welke van de door het *Hof van Assises* veroordeelden, en dus hoe veel er van de misdadigers uit de twee *provinciën* van *Noordholland*

Tafel XXXII.

STAAT der GEVANGENEN in de Gevangenis: het MANNEN-TUCHT- OF RASPHUIS DER STAD AMSTERDAM, tegenwoordig, ingekomen, uitgegaan en overleden; van 1 Jan. 1800 tot ult. Dec. 1819.

Jaren.	Aanwezig.	Ingekomen.	In het geheel tegenwoordig	Uitgegaan.		In het geheel uitgaan.
				Ontflagen.	Overleden.	
1800	149	60	209	51	3	54
1801	155	56	211	63	5	68
1802	143	68	211	55	1	56
1803	145	75	220	59	3	62
1804	158	65	223	89	3	92
1805	131	65	196	52	4	56
1806	140	64	204	64	—	64
1807	140	72	212	66	3	69
1808	143	108	251	107	7	114
1809	137	66	203	37	3	40
1810	163	97	260	69	3	72
1811	188	20	208	26	3	29
1812	179	21	200	39	10	49
1813	151	56	207	37	3	40
1814	167	127	294	98	3	101
1815	193	56	249	71	3	74
1816	175	47	222	60	1	61
1817	161	98	259	63	2	65
1818	194	98	292	60	7	67
1819	218	42	260	73	2	75
20 Jaren.	3230	1361	4591	1239	69	1308

land en *Utrecht*, alhier moeten blijven, of naar andere gevangenisſen, als te *Utrecht*, *Haarlem* of *Alkmaar*, behooren overgebragt te worden; terwijl er eertijds, behalve de door de Schepenen te *Amſterdam* veroordeelden, geene andere gevangenen in het tuchthuis werden opgeſloten, dan de gevonnisden door eenige kleine ſtedelijke- of dorps-vierſcharen, alwaar geene tuchthuizen beſtonden, die alsdan, tegen zekere met regenten overeengekomene ſom, in het rasphuis beſteed werden.

Om de ſterfte te berekenen, hebben wij de ſom der ontſlagenen van al de in deze 20 jaren alhier aanwezigen afgetrokken, en bevonden, dat er van deze 3,352 aanwezigen 69 overleden zijn: zoodat zich deze tot gene verhouden als 1 : 48.6, en er dus 10 van 486 ſterven.

In de eerſte 10 jaren is deze verhouding als 1 : 53, in het tweede tijdvak als 1 : 44.7; dus in den laatſten tijd is de ſterfte zeer vermeerderd. Wij konden ons deze aanmerkelijke vermeerdering der ſterfte bij eene oppervlakkige berekening derzelve niet verklaren. Immers, wat de voeding aangaat, zoo heeft er hierin, in de laatſte jaren, met betrekking tot de eerſte, geene verandering plaats gehad; want offchoon, gedurende de Franſche over-

heer-

heerſching, het voedſel ſlecht was, zoo is het toch tegenwoordig genoegzaam hetzelfde als voor dezen. Ook het geneeskundige en de behandeling der gevangenen in het algemeen zijn op den ouden voet gebleven. Bij een nader onderzoek der ſterflijsten vinden wij echter, dat er in het jaar 1812 tien, dus buitengewoon veel, geſtorven zijn, die alzoo den evenaar tot nadeel der laatſte jaren overhaalden. Want bij dezelfde berekening der laatſte 5 jaren vinden wij, dat de geſtorvenen tot de aanwezigen zich verhouden als 1 : 63.7, en derhalve de ſterfte aanmerkelijk verminderd was, waarvan wij, even min als voorheen van de vermeerderde ſterfte, eenen grond kunnen opgeven.

De kamer voor de zieken is alhier tamelijk ruim; deze worden zeer goed behandeld, liggen in krebben op bedden, welke met lakens voorzien zijn, en bekomen, op voorſchrift van den arts, ziekenkost: men kan er echter niet ſtoken, hetgeen bij koude dagen de genezing zeer moet vertragen of ſoms geheel beletten. Bij een bezoek in deze gevangenis (23 en 24 Junij 1820) vonden wij onder 168 gevangenen drie zieken.

§ 887. Bij warme zomerdagen worden alle gevangenen dagelijks van 4 tot 7 ure naden-

mid-

middag in drie afzonderlijke partijen op deze plaats in de vrije lucht gelaten; terwijl er van tijd tot tijd één, of, indien daarin weinige perfonen zijn, ook wel twee hokken ontflo-ten worden, brengende alsdan deze gevange-nen bijna den geheelen dag op de be-fchrevene plaats werkende door. Wekelijks zijn er twee dagen, des Maandags voor de Christenen en des Zaturdags voor de Joden, vastgefteld, waarop de vrienden en bekenden, na vooraf, zoo dit noodig geoordeeld wordt, *gevifiteerd* te zijn, tot de gevangenen worden toegelaten; nogtans mogen zij niet bij hen in de hokken komen, maar zij kunnen hun, vóór dezelve, onder toezigt van de *fuppoos-ten*, fpreken.

§ 888. Terwijl ongehoorzaamheid, weder-fpannigheid, oproer en pogingen tot ontko-ming, naar evenredigheid van de zwaarte der misdaden, met het ontzeggen van den toe-gang der vrienden, met het plaatfen op wa-ter en brood in den zoogenaamden waterkel-der, (zijnde drie naast elkander gelegene duis-tere, onderaardfche holen, door het leggen in *cement* tegen vochtigheid en bedomptheid bevei-ligd), met het toedienen van bullepeesflagen en het fluiten aan eene keten of aan een zwaar

blok,

blok, om daarmede te torſchen en te werken, geſtraft worden, ontvangen daarentegen de zoodanigen, die zich met onderwerping ſtil en rustig gedragen, en blijken van beterſchap geven, ook wederom belooningen. Dezelve beſtaan voornamelijk in afſlag of vermindering van den tijd der opſluiting, welke jaarlijks door Z. M. den Koning, op gunſtige voordragt van heeren regenten, verleend wordt. Te voren plagt deze afſlag verleend te worden op den verjaardag des Konings; doch, dewijl deze dag te laat in het jaar invalt, om aan de ontſlagenen de gelegenheid te geven van weder aan het werk te kunnen geraken, heeft dezelve ſedert 2 of 3 jaren meestal tegen het begin of in den loop der maand Mei plaats gehad. Voor het overige is het eene belooning, om tot waker of opzigter over de overige gevangenen aangeſteld te worden, zijnde daaraan zoo wel eenige voorregten van meerdere vrijheid, of ook wel eenige buitengewone verdienſten, verbonden. Offchoon er nu tusſchen deze gevangenen volſtrekt geen onderſcheid in hunne behandeling beſtaat, hebben de zoogenaamde plaatsloopers, opzigters, werkbazen, zich door hun goed gedrag deze voorregten verworven; en terwijl

men

men bij het bezoeken dezer inrigting waant van *ſuppoosten* of *adſiſtenten* omgeven te wezen, zijn het niet anders dan tuchtelingen, die deze vrijheid verkregen hebben. Van daar, dat er onder deze ſoort van gevangenen eenige zijn, die de werkzaamheden der overige beſturen, en zelfs eenig toezigt over hun gedrag en hunne handelingen hebben. Zoo zijn er b. v. doorgaans twee, die des nachts als wachten dienen, en om het half uur roepen moeten. Bijaldien de *cipier*, die deze, in een zeker opzigt medebeſturende, gevangenen uitkiest, in zijne keus gelukkig is, en het vertrouwen van deze menſchen door eenige kleine voorregten weet te winnen, is zulks doorgaans als het zekerſte middel bevonden, om zeer ſpoedig met de voornemens en de gezindheid der overige tuchtelingen bekend te worden, ten einde dus bij tijds hunne aanſlagen te kunnen verijdelen. Ook is het een voorregt voor de gevangenen, wanneer zij de ter dood veroordeelden mogen bewaken, hetgeen dan door twee geſchiedt, die, na wèl volbragte taak, daarvoor afſlag erlangen. Nimmer heeft men reden gehad, zich over dit van ouds her ingevoerd gebruik te beklagen. Door deze inrigting, en tevens door gedurige verwisſeling der in de hokken op-

geslotene gevangenen, die nooit langen tijd bij elkander blijven, is men niet alleen in staat alle *complotten* en beraming tot ontkomen te ontdekken, maar ook op de verbetering dezer ongelukkigen te werken; ja, met slechts vijf *suppoosten* een getal van 160 tuchtelingen, benevens de gevangenen op de kleine plaats, wier aantal soms zeer aanmerkelijk is, te beteugelen, en tevens het opzigt over derzelver handelingen en werkzaamheden te houden: zoodat men zeer zelden tot strenge middelen zijne toevlugt behoeft te nemen, maar genoegzaam alles door vooruitzigt op belooning en opwekking van eergevoel verkrijgt; want ook dit gevoel is bij deze misdadigers niet geheel verdoofd. Wij zullen dit door een klein voorbeeld trachten te bewijzen. In geval men een' of ander' op zijn ligchaam niet zindelijk bevindt, wordt hij daartoe niet door eene kastijding of tuchtiging genoodzaakt, maar men zet een' bak met water midden op de plaats; de onreine wordt nu, ten aanzien van alle anderen, door een paar boeven gewasschen, met dit gevolg, dat deze handeling nimmer voor de tweede maal aan denzelfden persoon behoeft uitgeoefend te worden. Ook de zindelijkheid in de hokken en van het eetgereedschap

ſchap wordt, door eene onderlinge ſchikking der gevangenen, zeer wel onderhouden. Deswege is er een zoogenaamde *hokkenbaas* aangeſteld, die, tegen eene belooning van twee duiten voor elken gevangenen in de week, de tafels, zitplaatſen en eetbakken moet ſchuren en de hokken ſchoon houden. Deze belooning wordt des winters verdubbeld; waarvoor hij dan alle hokken des avonds van licht voorzien moet, hetwelk hun veroorloofd is tot tien ure te branden.

Deze beſchrevene inrigtingen verdienen allen lof, en kunnen voorzeker als een voorbeeld voor de andere tuchthuizen ſtrekken.

Tot beoefening van den Godsdienst zijn er twee kerkkamers, eene voor de Gereformeerden, de andere ſedert een half jaar voor Catholijken. Offchoon nu het kleinere getal der andere Christelijke gezindheden zich bij de eerstgemelde kan voegen, blijven echter de arme Joden van hunne godsdienstoefeningen, welke zij alhier zoo noodig hadden, geheel verſtoken: deze ſchikking ſtrookt geenszins met de Hollandſche godsdienſtige verdraagzaamheid.

§ 889. De *ſuppoosten* hebben alleen de magt, om eene oogenblikkelijke *inſubordinatie*

 of

of tegenſtand te beſtraffen, met het plaatſen van den weêrſpannigen in den bovengemelden waterkelder. Zij mogen geene andere ſtraffen opleggen, dan na alvorens aan den *preſident* of een der leden van het *collegie* rapport gedaan en daartoe last verkregen te hebben. De regenten kunnen zoodanige *ſuppoosten*, die hunnen pligt niet betrachten, *proviſioneel ſuspendeeren*, of zelfs, onder goedkeuring van den *gouverneur der provincie*, van hunnen post ontſlaan.

De hoofd-*ſuppoost* of *cipier* geniet	*f*	1,000	in het jaar.
— tweede *ſuppoost* heeft een *trakt.* van	»	450	———
— derde ———	»	400	———
— vierde en vijfde, ieder .	»	300	———

De werkzaamheden der vier onder den hoofd-*provoost* dienende *ſuppoosten* zijn zoodanig verdeeld, dat de ééne *fungeert* als *portier*, een tweede het oppertoezigt heeft over de werkzaamheden der gevangenen, en de twee laatſten de tuchtelingen op- en ontſluiten, en alle overige noodige bezigheden verrigten. De huisvrouwen dezer *ſuppoosten* doen alle vrouwelijke bezigheden en hebben het opzigt over de vrouwelijke gevangenen, die op de kleine plaats bewaard worden en haar vonnis afwachten.

De

De woningen der *ſuppoosten*, behalve die van den hoofd-*ſuppoost*, hebben geene uitgangen in het binnenſte der gevangenis, maar zijn niettemin zoodanig aan het gebouw verbonden, dat zij, door middel van een raam, hetwelk op de groote plaats op eene hoogte van omſtreeks 20 voet van den grond uitkomt, altijd een geheel overzigt over dit gedeelte der gevangenis kunnen houden; waardoor de veiligheid der gevangenis zelve wordt bevorderd. De hoofd-*ſuppoost* alleen heeft onmiddellijke gemeenſchap uit zijne woning met het binnenſte gedeelte van het gebouw; doch deze toegang is ook bijzonder verzorgd.

DERDE HOOFDSTUK.

§ 890. Behalve de vermelde gevangenen zijn er nog twee ſoorten, die niet onder het [§ 854.] beſchrevene opzigt van het *collegie van regenten over de gevangenisſen*, maar onder toezigt van de regenten van het werkhuis, ſtaan, en ook in dit gebouw op-

gesloten worden. Wij bedoelen de *gijzelaars*, die wegens schuld; en de dus genaamde *geld-gasten*, die door familie en bloedverwanten, wegens wangedrag, geplaatst zijn. Beide deze soorten verdienen onze bijzondere opmerkzaamheid, eensdeels, omdat gene doorgaans tot den zoogenaamden fatsoenlijken stand behooren, en ten andere, omdat althans de laatsten met geen ander oogmerk, dan alleen tot hunne zedelijke verbetering, hier gezet worden.

I. *Over de gijzelaars.*

§ 891. Een schuldeischer verkrijgt alhier lijfsdwang of het regt, om zijnen schuldenaar in de gevangenis te werpen, zoodra de regter, aan wien, bij uitsluiting van alle andere *magistraats*-personen, daartoe de magt behoort, het vonnis van *condemnatie* tegen dezen heeft uitgesproken. Deze lijfsdwang kan plaats hebben zoo wel in *civiele* als *commerciëele* zaken. De Wet wijst uitdrukkelijk die personen aan, welke aan dezen *lijfsdwang* onderworpen kunnen worden. Nimmer mag dat middel van *executie* gebezigd of bevolen

wor-

worden, buiten die *precife* gevallen, en tegen die perfonen, welke niet door de Wet duidelijk bepaald en aangewezen zijn. Ook kan er nimmer *lijfsdwang* in *civiele* zaken plaats hebben voor eene fom beneden de 150 gulden; doch in *commerciëele* zaken kan dit gefchieden voor alle fommen, hoe gering die ook mogen wezen. Eene bijzondere bepaling [Wet van den 10den September 1807] laat aan den regter toe, om op *fpeciaal* verzoek van eenen fchuldeifcher deszelfs fchuldenaar, *vreemdeling zijnde*, in hechtenis te doen nemen, wanneer de vordering wettig *gepre-fumeerd* en dadelijk kan geëischt worden. De *arrestatie* moet in alle geval vooraf gegaan worden van de *infinuatie* aan den fchuldenaar van het vonnis tegen hem gewezen, met bevel, om aan den inhoud van hetzelve te voldoen; hetgeen 24 uren vóór de *arrestatie* gefchieden moet. De gevangenneming wordt verrigt door een' deurwaarder, daartoe bij het vonnis, of bij eene afzonderlijke *ordonnantie* van den regter, *fpeciaal* benoemd. Nogtans gefchiedt zulks onder zekere bepalingen. De fchuldenaar heeft het regt, om te vragen bij den regter gebragt te worden, die, na hem gehoord te hebben, uitfpraak

doet en beflist, of hij vrijgelaten, dan wel naar de gijzeling moet vervoerd worden.

§ 892. De *civiele* gijzeling of bewaarplaats dezer gevangenen is thans in het door ons [§ 513.] befchrevene Werkhuis (*a*), heeft denzelfden ingang als die voor alle gevangenen en inzonderheid voor die van het Spinhuis [pl. 2—14], en neemt de ruimte boven de op den platten-grond aangewezene bakkerij in. Een gang (die zijnen aanvang neemt bij No. 14 pl. 2) voert ons aan eene ijzeren traliedeur [pl. 2 *a*]; door deze komt men op eenen ruimen fteenen trap, en weder door andere welgeflotene deuren tot den kerker dezer ongelukkigen. Om eenen kerker te fchetfen konde men nooit beter modèl nemen, dan dezen. Trouwens, behalve de verfcheidene deuren, welke den toegang tot denzelven affluiten, beftaat dit verblijf in een ruim vertrek, hoog van verdieping; zijnde door eenen, op zware fteenen zuilen rustende, boog, als het ware, in tweeën verdeeld;

(*a*) Wij vergaten, bij de befchrijving der ftrekking van het nieuwe werkhuis [§ 515.], onder de aldaar geplaatfte perfonen ook de gijzelaars op te noemen, die No. 4 hadden moeten uitmaken.

deeld, en aan beide zijden van de vensterramen door zware houten met ijzer beslagene latten afgescheiden, dat aan hetzelve het voorkomen van eene kouw geeft. Geen boef alzoo kan zorgvuldiger bewaard worden, dan hier de schuldenaars. Het vertrek is, binnen de traliën, 46 voet lang en 40½ voet breed. Ter zijde van dezen kerker, eenige trappen hooger, is een klein kamertje voor den *cipier*, hebbende een in de gevangenis met zware traliën beschoten raam, waardoor hij het overzigt over de gijzeling heeft, zonder zelfs, zulks verkiezende, bemerkt te worden. Ter zijde in deze gijzeling is een afgeschoten kamertje, de beurs genaamd, zeer gemakkelijk en zindelijk voor de behoefte der gijzelaars ingerigt. Het woonvertrek moet tevens tot slaapkamer dienen, waarom er zich twee zoldertjes bevinden, op, en indien het vol is, onder welke de krebben of slaapsteden geplaatst zijn. Het beddegoed bestaat in eene paardenharen matras, dito peul en noodige dekens; nogtans staat het den gevangenen vrij, hun eigen bed mede te brengen. Op den avond van den 22sten Maart 1820 bezochten wij, met toestemming van een' der heeren regenten, dezen kerker, en vonden aldaar vijf of zes opgeslotenen. Het vertrek en zelfs de

 bo-

boven befchrevene beurs, waren door hangende lantarens tamelijk goed verlicht. Eene diepe ftilte, de flaauwe verlichting, de fomberheid van dezen kerker, het aanzienlijk voorkomen dezer opgeflotenen: dit alles verwekte in ons eene weemoedige aandoening!

§ 893. Voor de, door den fchuldeifcher te goed gedane 15 ftuivers of 75 cents 's daags bekomt de gijzelaar: voor *ontbijt* eene boterham; des *middags* dezelfde fpijs als de *fuppoosten* in dit huis, namelijk aardappelen, groenten en ruim een half pond vleesch [in twee dagen $\frac{5}{4}$ ℔] per hoofd; *des avonds* karnemelk met gort; eene boterham, of foms falade, enz.; beftaande de drank in bier. Van het huis heeft hij niets anders te wachten; andere fpijs of ververfchingen, als koffij, thee, wijn en fterken drank, moet hij, daartoe vermogen bezittende, van buiten het huis laten halen.

§ 894. Ook ontbreekt hier eene bijzondere ziekenkamer. Wanneer derhalve deze zieken geen vermogen hebben, om arts en artfenijen te bekostigen, is hij genoodzaakt, om zich of op de gemeene ziekenkamer van de bedelaars en vrijwilligers te begeven, ten einde aldaar van de artfen van dit gefticht de noodige hulp te ontvangen; of zich aan de

Na-

Natuur over te geven; zijnde de ſchuldeiſcher alleenlijk verpligt zijnen gezonden ſchuldenaar te onderhouden, maar geenszins om voor den zieken te zorgen. In het werkhuis echter is geene zoodanige inrigting voor gijzelaars getroffen.

§ 895. Het getal dezer gevangenen is zeer verſchillend en wisſelt van 5 tot 14 af; doorgaans echter beloopt het op zeven of acht perſonen. Op Donderdag mogen zij hunne vrienden en bloedverwanten bij zich ontvangen; nogtans hebben de mannen, indien zij met een toegangsbriefje van den regent dezer afdeeling voorzien zijn, dagelijks, en de vrouwen twee maal in de week, bijzonderen toegang tot deze gevangenen. Niemand hunner wordt echter in het gevangenvertrek toegelaten, maar aan den eenen kant tusſchen de ramen en de hier boven [§ 892.] beſchrevene tralie is daartoe een hokje of portaaltje afgeſchoten, waar dan ook de vrienden opgeſloten worden. Deze ongelukkigen hebben ſlechts 's Dingsdags en 's Vrijdags van 12 tot half 2 ure vrijheid, om zich op de [pl. 2] aangewezene ſombere en doodſche plaats te verluchten, doch zijn alsdan vergezeld door den knecht van den *cipier*. Zij kunnen geenen openlijken godsdienst bijwonen, hoewel die in het

huis,

huis, zoo als wij [520.] gezegd hebben, gehouden wordt.

Het ſtaat hun vrij, des verkiezende, eenig handwerk te verrigten; doorgaans echter vermaken zij zich met kaart-, dam- en andere ſoortgelijke ſpelen, of met lezen.

De regenten hebben het regt, om weêrſpannigen in een bijzonder hok op te ſluiten, waarvan, hoewel zeer zelden, reeds voorbeelden beſtaan.

De tijd hunner gevangenis is onbepaald, en hangt af:

1°. Van den ſchuldeiſcher, die hem in hechtenis heeft doen nemen, of door aanbeveeling in deze gevangenis heeft doen houden; thans zelfs bevindt er zich een regtsgeleerde, die reeds 13 jaren aldaar opgeſloten is.

2°. Van de betaling van het geheele verſchuldigde met kosten en *interesſen.*

3°. Van den vrijwilligen afſtand zijner goederen, wanneer deze aangenomen is.

4°. Van het gebrek aan vooruitbetaling van het bepaalde kostgeld, hetwelk altijd voor eene maand moet geſchieden.

5°. Van den ouderdom des *debiteurs*; wanneer de ſchuldenaar van eene *civiele* ſchuld het zeventigſte jaar bereikt heeft, wordt hij ont-

ontſlagen, kunnende de *debiteur* van eene *commerciëele* ſchuld op dit voorregt geene aanſpraak maken.

§ 896. Al hetgeen wij van deze gevangenen met betrekking tot hunne gevangenis gezegd hebben, betreft alleen de mannen. Vrouwelijke gevangenen van dien aard komen zoo zeldzaam voor, dat men daarvoor geen bijzonder vertrek heeft; maar deze worden op het [§ 898.] geldgasten-*departement* geplaatst, en ſtaan voor het overige, wat de behandeling aangaat, in alles met de mannelijke gijzelaars gelijk.

§ 897. Het opzigt over de gijzeling is toevertrouwd aan eenen *cipier*, die aldaar zijne woning en eenen knecht onder zich heeft. De *cipier* is verantwoordelijk voor zijnen gevangenen, en ſtaat voor het overige onder den hoofd-*provoost* en de hoofd-*provoostin* van het werkhuis; één der regenten van dit gebouw, uit hun midden daartoe benoemd, heeft het opperbeheer over deze afdeeling.

II. *Over de geldgasten.*

§ 898. Onder den naam van geldgasten verſtaat men in het werkhuis [§ 515. 2°.]

zoo-

zoodanige gevangenen, die aldaar door *familie* of bloedverwanten, door ouders of echtgenooten, tot hunne verbetering geplaatst worden.

Tot de plaatſing dezer perſonen wordt vereischt, dat er van wege de nabeſtaanden een verzoekſchrift worde ingediend aan den *Officier van het geregt*. Deze doet daarvan voordragt aan de regtbank, welke daarop — na ingewonnen onderzoek en getuigen — vonnis ſpreekt. Dit vonnis moet — vergezeld van een rekwest der *familie*, inhoudende een verzoek, om den gevonnisden perſoon in het werkhuis te mogen plaatſen — gezonden worden naar Burgemeesteren, die het dan ſtellen in handen van regenten van het werkhuis, om te dienen van *advijs*. Regenten maken daarop een *accoord* wegens de betaling met den *rekweſtrant*; en, daarmede overeengekomen zijnde, magtigen zij den hoofd-*ſuppoost* van dit geſticht, om zoodanigen perſoon in te nemen.

§ 899. Er beſtaat geen vast *tarif*, volgens hetwelk men voor deze lieden betalen moet; dit hangt af van heeren regenten, die met de vermogens en omſtandigheden van deze menſchen te rade gaan. In het algemeen wordt er van eenen inwoner dezer ſtad niet

zoo

zoo veel gevorderd als van lieden van buiten dezelve. Van de betaling hangt het af, of deze gevangenen eene bijzondere plaatfing op het geldgasten-*departement* bekomen, dan of zij onder den gemeenen hoop van bedelaars en vrijwilligers geplaatst worden. Voor de afzonderlijke plaatfing wordt eene jaarlijkfche fom van *f* 120 tot *f* 200 vereischt, terwijl er op den gemeenen zolder van de 30 tot 120 gulden moet betaald worden. Voor deze betaling hebben die op den gemeenen zolder dezelfde fpijs, drank, ligging en behandeling over het algemeen als de bedelaars en vrijwilligers.

Elke perfoon, die op het geldgasten-*departement* gehuisvest wordt, heeft, behalve het gewone voedfel, twee pond vleesch in de week; doch zij kunnen, tegen betaling, van de moeder over deze afdeeling bijzondere fpijs en drank erlangen, waarvan echter fterke drank en wijn uitgefloten zijn.

§ 900. Voor vrouwen en mannen van deze foort van afzonderlijk geplaatfte gevangenen zijn bijzondere woon-, flaap- en ziekenkamers.

De woon- en tevens werkzolder voor de mannen is 37 voet lang en 37 voet breed; de flaapkamer voor de mannen 95½ voet lang

en

en $37\frac{1}{2}$ voet breed. Voor de vrouwen geldgasten is de woonkamer 56 voet lang en $28\frac{1}{2}$ voet breed, de ſlaapzolder 27 voet lang en 25 voet breed; terwijl de ziekenkamer 23 voet lengte en 21 voet breedte heeft. Het getal dezer opgeſlotenen is doorgaans 20 of 30 in het algemeen, zijnde dat dergenen, die in het bijzondere *locaal*, geldgasten-*departement*, bewaard worden, zeer gering. Het werk, dat deze gevangenen moeten verrigten, beſtaat, op den gemeenen werkzolder, in het aldaar gewone werk [§ 521.]; terwijl de mannen op het geldgasten-*departement* zich met weven of pluizen, en de vrouwen met het beredderen van de wasch bezig moeten houden. Omdat het getal van deze laatſten doorgaans zeer gering is, worden zij bij de moeder van deze afdeeling, die tevens over de linnenkamer geſteld is, gehuisvest.

Allen ſlapen in krebben; indien zij niet van eigen beddegoed voorzien zijn, op ſtroozakken, en hebben in alles hetzelfde beddegoed als de gewone gevangenen.

Zij kunnen des Maandags en 's Dingsdags bezocht worden, en met de andere opgeſlotenen de openbare godsdienstoefeningen bijwonen.

Ook hebben zij vrijheid, om op gezette tij-

tijden op de aangewezene beslotene plaats [pl. 2] zich te verluchten.

Offchoon er eene eigene ziekenkamer voor hen aanwezig is, wordt er met deze zieken even als met die in de gijzeling gehandeld, en dit bijzonder vertrek niet gebruikt.

§ 901. Deze gevangenen mogen, indien zij beneden de 16 jaren oud zijn, niet langer dan voor een half jaar, en die ouder zijn, voor een jaar, gevangen gehouden worden. Nogtans kan deze tijd, op verzoek, door den regter verlengd worden.

Met weêrspannigen kunnen regenten even als met de gijzelaars handelen.

§ 902. Deze afdeeling is toevertrouwd aan eenen vader of eene moeder, die daarover gesteld en onder den hoofd-*provoost* en de hoofd-*provoostin* ondergeschikt is, blijvende het beheer over het geheel wederom aan regenten van dit gesticht aanbevolen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Algemeene aanmerkingen over de gevangenen en gevangenissen in deze stad.

§ 903. Bijaldien wij den toestand van de door ons beschrevene gevangenen met die tijden, waarin HOWARD (*a*) dezelve schetste, vergelijken, dan voorwaar blijkt het ten duidelijkste, dat het lot dezer ongelukkigen over het algemeen, slechts voor zoo verre de veroordeelde aangaat, aanmerkelijk verbeterd is. Trouwens, offschoon de gestrengheid der Wet zwaar op hen drukt, kunnen wij echter met waarheid zeggen, dat de veroordeelden thans billijk behandeld worden. Noch gevangeniskoortsen, noch honger, koude of gebrek, noch

(*a*) *The state of the prisons*, t. a. pl. van het derde Deel, bl. 58.

noch onreine, onderaardſche, duistere, vochtige holen, noch willekeurige mishandelingen en knevelarijen van onbarmhartige tuchtmeesters, waarover de edele HOWARD, in zijn ſchoon Werk, zulke bittere klagten voert, teisteren de tuchtelingen thans meer. Niettegenſtaande echter onze ſtad, volgens eigen getuigenis van dien menschlievenden ſchrijver, in dit opzigt van oudsher op onze gevangenisſen kan bogen (*a*), en alhier nog naderhand, en vooral in de jongſte tijden, aanmerkelijke verbeteringen hebben plaats gehad, blijft er echter nog altoos veel, en, met betrekking tot de nog onveroordeelden, nog alles, zoo ten opzigte der gevangenen als gevangenisſen, te wenſchen overig. Dit nu zullen wij in dit hoofdſtuk van ons Werk, zoo kort mogelijk, trachten aan te toonen.

§ 904.

(*a*) In dien tijd waren de zoogenaamde *boeijen* en de *gijzeling* in het voormalige Stadhuis, thans Koninklijk Paleis, en waarſchijnlijk veel beter dan de tegenwoordige; want waarlijk, hadde deze edele Engelschman onze tegenwoordige *boeijen* gezien, hij zoude, even als wij, verbaasd geſtaan, en daarvan niet de voorkeur boven de ſlechtſte van eenig land, maar voorzeker dezelve aan zijne verontwaardiging prijs gegeven hebben.

§ 904. Zonder ons hier in te laten, in hoe verre het billijk en zelfs regt zij, dat onze ingezetenen zonder eenige schadeloosstelling, ja zonder eenig verhaal voor hunne geledene verliezen en doorgestane ellende, in geval zij onschuldig zijn, voor kort of lang, van gade en kroost verstoken, in eenen kerker hebben moeten kwijnen, (wanneer zij namelijk op *presumtie* of onvolledige bewijzen gevat, en naderhand door den Regter onschuldig verklaard en vrijgesproken worden,) kunnen wij echter niet nalaten hier aan te merken, dat het ons niet alleen hoogst onbillijk, maar ook onregtvaardig voorkomt, dat alhier onveroordeelde gevangenen, met betrekking tot huisvesting en ligging, nog veel erger dan tuchtelingen of veroordeelden behandeld worden; en in de *boeijen*, zelfs voor hunne eigene kosten, geene verbetering in hun droevig lot kunnen erlangen, staande dit alleen aan *gearresteerden* en in het verbeterhuis *provisioneel* geplaatsten, tegen eene ruime betaling [§ 857.], vrij. Trouwens, de hokken, waarin deze ongelukkigen [§ 859 en § 862.] alhier worden opgesloten, brandmerken onze stad, en onteeren eene beschaafde natie; zij zijn niet alleen bedompt, maar morsig, stinkend, duister en hoogst ongezond,

zoo-

zoodat de ſtrafhokken in de andere gevangenisſen niet akeliger dan deze, en zelfs de waterkelder in het rasphuis [§ 888.] veel zindelijker en gezonder dan hier de verblijfplaats voor nog niet voor ſchuldig verklaarde perſonen is. Waarlijk, voor den ergſten boef zoude men deze gevangenhokken vreesſelijk, ja onmenſchelijk, kunnen noemen; en voor zulk een akelig lot, mijne medeburgers! zijt gij allen, zelfs de onſchuldigſte onder u, blootgeſteld. Immers gij allen zijt getuigen, hoe velen er weken, ja maanden in gezucht hebben, terwijl zij eindelijk door de wet en den regter voor onſchuldig verklaard werden, die hen dan wel hunne vrijheid, maar nimmer hunne gezondheid, teruggaven. Voorwaar, bijaldien een *minister* der geregtigheid ooggetuige van dusdanige ongeregtigheden ware, en er een menſchelijk hart in zijnen boezem klopt, alsdan zoude zoodanige kerkerholen niet meer onze ſtadgenooten en onze zoo beſchaafde natie onteeren. Dringend vorderen dus, onzes inziens, regt en billijkheid, dat men een onderſcheid make tusſchen *geapprehendeerde*, onveroordeelde gevangenen, en tusſchen gevonnisden en tuchtelingen.

Zoo lang immers alleen *geapprehendeerde*

 of

of ook op *presumtie* gevangen gehoudene personen niet door den regter als schuldig verklaard zijn, kan en moet hen de Maatschappij ook nog niet als schuldig beschouwen. Dit eischt de menschelijkheid? Derhalve moeten zij ook als zoodanig behandeld, en, althans met betrekking tot voeding, ligging en woning, ten koste der Maatschappij, voor welker veiligheid zij van hunne vrijheid beroofd werden, daarin zoodanig voorzien worden, als de gewone leefwijze dezer gevangenen zulks vordert: dit eischt de billijkheid! Dat naderhand de schuldige dit vergoeden of door arbeid weder inwinnen moet, is een zoo regtvaardige als voorzigtige maatregel, waardoor vele misbruiken zouden verhoed worden: zulks vordert ook de geregtigheid! Voorwaar, het is hard genoeg, wanneer iemand, althans indien hij reeds op een fatsoenlijk standpunt in de zamenleving gestaan heeft — veelal zelfs om een *misschien* verkeerd of ongepast staatkundig gevoelen — bij het gemis zijner vrijheid, ook nog zijne gewone spijs, drank en behoorlijke ligging moet derven, en daardoor niet zelden, of zijne gezondheid, of zijne beurs moet benadeelen, zonder dit op kosten van ongelijk te kunnen den.

Niet

Niet minder onbillijk beſchouwen wij het, deze gevangenen ook van beweging in de lucht te onttrekken, ja hun zelfs van hunne godsdienstoefening, die hen, vooral in dezen kerker, van zoo veel troost zijn konde, te berooven.

§ 905. Ook die gevangenen, welke, wegens onteerende en grovere misdaden beſchuldigd, door de *Asſiſes* moeten beoordeeld worden, dienden in allen opzigte zoodanig behandeld te worden, dat zij, eens vrijgeſproken zijnde, zich over hunne huisvesting, noch over het genotene voedſel, noch over de ondergane behandeling konden beklagen. Onbillijk ſchijnt het ons derhalve, ook deze gevangenen op de *kleine plaats van het rasphuis* opeen te ſtapelen, en aan de gevolgen eener bedompte woning en bedorvene lucht bloot te ſtellen. Hoe vele voorbeelden immers hebben wij niet, dat ook deze vrijgeſproken en alzoo als onſchuldig moeten beſchouwd worden, en hoe verantwoordelijk zoude het niet zijn, de zoodanigen, door eene van hunne gewone leefwijze zoo zeer afwijkende behandeling, bij het gemis hunner vrijheid, tevens van hunne gezondheid beroofd te hebben!

Wij zijn van gevoelen, dat het zoogenaamde verbeterhuis [§ 856.] eene zeer goede

gevangenis voor onveroordeelde perfonen zoude wezen; vooreerst, wanneer de *militairen* daaruit verwijderd, en ten andere, indien daarin de noodige afdeelingen, zoo ten aanzien der kunne als den aard der befchuldigingen en befchuldigde perfonen, gemaakt werden.

§ 906. Wat nu de veroordeelde gevangenen betreft, wij hebben op derzelver behandeling in het algemeen weinig aan te merken. Het voedfel konde, onzes inziens, met even geringe, of weinige kosten meer, veel voedzamer en fmakelijker ingerigt worden, wanneer men de Rumfordfche foepen, welke men op verfchillende wijzen konde doen afwisfelen, ook alhier invoerde, en daarvan vastgeftelde voorfchriften aan den aannemer ter hand ftelde; terwijl men daarenboven te dezen opzigte de *correctioneele* gevangenen niet met de *crimineele* tuchtelingen moest gelijk ftellen. Nogtans moeten wij de huisvesting en zedelijke verbetering dezer tuchtelingen eenigermate gispen, en zullen uit dien hoofde deze tuchthuizen nog eens elk afzonderlijk doorloopen.

§ 907. Het *correctioneele* gevangenhuis [§ 871.] ligt in de Spinhuisfteeg, te zeer tusfchen de huizen ingefloten, en is alzoo te bedompt, omdat het niet genoegzaam van den vrijen dampkring doorftraald kan worden.

Voorts

Voorts is het, in evenredigheid der menigte gevangenen, te klein, om daarin de noodige onderscheiding der gevangenen zelve te maken, en voor hen de vereischte werkplaatsen, waardoor zij op eene doelmatige wijze kunnen bezig gehouden worden, aan te leggen. Hoewel dit huis nu om de eerste redenen nooit tot eene goede gevangenis kan gemaakt worden, schijnt het ons echter noodzakelijk — wil men zich daarvan blijven bedienen — dat de daarmede verbondene en thans verhuurde woonhuizen, zoo op den Achterburgwal als in de Korte Spinhuissteeg, ook met dit gevangenhuis vereenigd werden, om daardoor meerdere ruimte te erlangen.

Uit de aldaar meermalen plaats gehad hebbende oproerigheden en geweldadige ontwijkingen der gevangenen [Tafel XXXI], blijkt het ook, dat de orde onder dezelve niet behoorlijk kan gehandhaafd worden, en dat tevens de verzekering daarvan ook niet de beste is. Behalve dat de tegenwoordige bekrompenheid van dit gebouw het aanleggen van de voor deze gevangenen zoo noodige werkplaatsen verhindert, is het ook de oorzaak, dat hier die frischheid van lucht en reinheid niet heerschen kan, als de gezondheid der bewoners wel zoude vereischen, blijkende

 het

het verder uit eene vergelijking dezer ſterf-lijsten met die van het mannen- en vrouwen-tuchthuis [§ 880 en § 886.], dat de ſterfte aldaar veel grooter is. Gebreken, welke, on-zes inziens, grootendeels, zoo niet geheel, uit den aard en de kleinte van het gebouw moeten voortkomen.

§ 908. Dat het gevangenvertrek boven de Leydſche poort [§ 876.] voor het aantal ge-vangenen te klein is, hebben wij reeds aan-gemerkt; door de bovengemelde verbetering in het *correctiehuis* zoude hetzelve ontbeerd kunnen worden. Zoo lange men er zich ech-ter van blijft bedienen, en vooral losbandige en op den weg des verderfs wandelende ſtraat-jongens in hetzelve opſluit, is het noodzakelijk, dat aldaar zoodanig eene inrigting getroffen worde, dat deze jeugdige gevangenen gedu-rig werkzaam zijn, altijd onder ſtreng op-zigt ſtaan, en vooral, dat er, bij de uitoefening van hunnen godsdienst, ook door zedelijke en godsdienſtige lesſen op hun gemoed gewerkt worde.

§ 909. Bij de beſchrijving van het *man-nen-tucht-* of *rasphuis* [§ 883.] vonden wij deszelfs ligging, wel is waar, door de omge-vende huizen, van eenen vrijen luchtſtroom verſtoken. De ruimte van derzelver plaatſen

ver-

vergoedt echter dit gebrek, en maakt het gezonder dan men zoude kunnen vermoeden. Niettemin blijven de hokken altoos bedompt, omdat zij te laag van verdieping zijn, en er door één venster en eene opening in de deur geene genoegzame hoeveelheid versche lucht kan indringen. Dat er nu in zoodanige hokken tevens gewerkt en nachtrust moet gehouden worden, kunnen wij nimmer goedkeuren.

Het is voor deze gevangenen waarlijk een geluk, dat zij veel gebruik van de versche lucht op de ruime plaats mogen maken, en veelal ook aldaar kunnen werken, waardoor dan tevens deze hokken door het openen van deuren en vensters te gelijk wederom kunnen gelucht worden.

§ 910. Voorts moeten wij hier herinneren, dat, naar mate de arbeid dezer tuchtelingen zwaar is, hunne verdiensten zeer gering zijn. Trouwens, met het klein maken der verfhouten kan elk gevangene in de drie maanden nog geen' gulden verdienen; want eerst om dien tijd bekomt hij niet meer dan 16 of 18 stuivers, terwijl er even zoo veel tot aan zijne bevrijding staan blijft, en het andere derde voor het Land wordt ingehouden. Zij, die tot het kleêrmaken verheven zijn, hebben ech-

echter meer, en bekomen om de drie maanden wel *f* 10, terwijl zij in dien tijd even zoo veel te goed maken. Wanneer wij deze meerdere verdienften voor minder werk tevens voor eene belooning van een goed en oppasfend gedrag ook als doelmatig willen doen gelden, is echter de verdienfte van den gewonen tuchteling waarlijk niet bemoedigend voor den arbeid en de verbetering zijner leefwijze; want behalve dat hij met zwaar werken weinig tot zijne verkwikking bekomt, heeft hij ook geene vooruitzigten, om, met het herkrijgen zijner vrijheid, eenig geld in handen te zullen bekomen, waardoor hij in ftaat gefteld wordt, zijne volgende leefwijze zoodanig in te rigten, dat hij daarmede eene broodwinning of nering zoude kunnen beginnen. Hij toch wordt veeltijds uit hernieuwde armoede genoodzaakt, zijne vorige flechte levensbaan weder in te treden.

§ 911. Het *tucht-* of *fpinhuis* voor *crimineele* veroordeelde vrouwen [§ 878.] is in allen opzigte, voor zoo verre wij het kunnen beoordeelen, onverbeterlijk: behalve eene zeer goede tucht en doelmatige bezigheden, bezit het alle vereischten, welke men van eene wèlingerigte gevangenis verlangen kan. Dit is ook het éénigfte in onze ftad, dat van

goe-

goede werk-, slaap- en eetzalen voorzien is [zie No. 30 pl. 2]. Van daar dan ook zal er af te leiden zijn, dat de sterfte in deze gevangenis zoo gering is [§ 880].

§ 912. Werpen wij nog een' algemeenen blik over de door ons beschrevene gevangenen, zoo komt het ons voor, dat men, bij al de gemaakte veranderingen, niet genoegzaam op de zedelijke verbetering dezer menschen is bedacht geweest. Immers, één der hoofddoogmerken, waarom misdadigers en booswichten in tuchthuizen worden opgesloten, is toch voorzeker bekeering dezer voorwerpen: hoe nu zullen zij deze erlangen, indien zij niet door zedelijke vermaningen en godsdienstige opwekking, gepaard met gepasten arbeid, daartoe aangespoord worden? Hoe het nu daarmede alhier gesteld is, kan men dááruit opmaken, dat [§ 851.] er naauwelijks in eenige gevangenissen, eerst sedert zeer korten tijd, bij de godsdienstoefening voor de *Gereformeerden*, ook die voor *Catholijken*, en niet eens in alle derzelve, wordt gedoogd. Behalve dat van deze vergunning de Joden nog geheel schijnen uitgesloten te zijn, is het ook voor de Christenen niet voldoende, om slechts op Zon- en Feestdagen, zoo ter loops, hunne kerkelijke gebruiken

waar

waar te nemen. Want dat er, om door godsdienst tot deugd en althans tot beterschap aangespoord te worden, meer vereischt wordt dan eene uiterlijke beoefening dezer godsdienstpligten, zullen wij hier niet behoeven te betoogen. Hoogst dringend vorderen regt en billijkheid derhalve, dat er van 's Lands of stads wege voor alle gevangenissen kundige geestelijken voor *Joden*, *Catholijken* en *Protestanten*, met eene aan hunne waardigheid en hunnen moeijelijken post geëvenredigde vergelding, worden aangesteld, om, op bepaalde dagen in de week, door gepaste voorlezingen, zedelijke opwekking of op eene andere doelmatige wijze, voor de beschaving en verbetering dezer misdadigers te zorgen. Dat zulks met vrucht zoude kunnen geschieden, daarvoor waarborgt ons reeds de wezenlijke verbetering, welke men thans bij sommige dezer voorwerpen in het *rasphuis* door gepaste belooningen en aanmoediging te weeg brengt.

Het is ons onbegrijpelijk, hoe juist onveroordeelden, wier misdaad alzoo nog niet bewezen is en ten hoogste voorondersteld kan worden, niet alleen in de slechtste kerkers opgesloten en te dezen opzigte mishandeld, maar tevens zoo geheel van de beoefening hunner godsdienstpligten beroofd worden;

den, terwijl men in deze gevangenisſen [§ 851.] volſtrekt geene godsdienstoefening toeſtaat. Wanneer nu de reden, waarom er niet in alle gevangenisſen aan ieder gevangene, volgens de leer van zijne gemeente, godsdienſtig en zedelijk onderwijs kan gegeven worden, eensdeels ook gelegen is in de bekrompenheid van ſommige dezer *localen*, zoo meenen wij zulks toch grootendeels aan eene karigheid of eene verkeerde bezuiniging te moeten toeſchrijven.

§ 913. De redenen, waarom de gevangenen, die wij in het derde Hoofdſtuk dezer Afdeeling hebben leeren kennen, onder een geheel ander toezigt ſtaan, dan alle andere opgeſlotenen en tuchtelingen, zijn ons onbekend. Bijaldien deze niet bondig zijn, zouden wij gaarne alle gevangenen aan één en hetzelfde beſtuur hebben toevertrouwd, ook dán, wanneer deze laatſte meer ſtedelijke, dan wel Lands gevangenen zijn mogten.

§ 914. Het gaat echter al ons verſtand te boven, hoe eene ſtad als deze, waar men van oudsher zoo wars van allen *lijfsdwang* geweest is, waar de perſoonlijke vrijheid met zoo veel kracht als fierheid plagt gehandhaafd te worden, hoe, zeggen wij, de vrije *Amſtellaren*, den ſchuldenaar tot den afgrijs-

ſe-

ſelijken kerker, als de gijzeling in het Werk-huis [§ 892.] is, hebben kunnen doemen. De ergſte boosdoenders immers konden niet zorgvuldiger en ſterker bewaakt, en meer van hunne vrijheid beroofd worden, dan de gij-zelaars te *Amſterdam*. Aldaar worden zij niet alleen gevangen gehouden, maar zijn zoodanig opgeſloten, dat zij niet het ge-ringſte uitzigt in de vrije lucht hebben; dat zij ſlechts drie uren in de week op eene ſombere plaats [pl. 2] zich kunnen bewegen; dat zij hunne echtgenooten, kinderen, ouders en bloedverwanten nimmer bij zich in hun akelig verblijf kunnen ontvangen, maar door traliën moeten ſpreken; dat zij nooit eenige godsdienstoefening kunnen bijwonen; dat zij in ziekte of ongeval geenen geneesheer, heel-meester of geene hulpmiddelen tot hunnen dienst hebben, tenzij zij die zelve kunnen bekostigen, of zich onder de geringſte volks-klasſe willen nederleggen [§ 894.] En toch zijn deze gevangenen, of door ligtzinnigheid, of door ongeluk, ſoms zelfs als offer van wraaklust eens onbarmhartigen ſchuldeiſchers, en nimmer wegens boosheid, in dezen ker-ker geworpen! Voorwaar, kunnen eenige gevangenen aanſpraak hebben op het medelij-den hunner natuurgenooten, zoo hebben het

ze-

zeker deze! Alle mogelijke genoegens, welke men immer eenen gevangenen konde toeftaan, moesten aan gijzelaars worden vergund. Nimmer moesten zij in eenen kerker opgefloten, maar alleenlijk in een gevangenhuis met alle mogelijke gemakken en vrijheid, om in eenen tuin of eene ruime opene plaats te wandelen, bewaard worden.

§ 915. Ook die foort van opgeflotenen, die wij [§ 898.] als geldgasten hebben leeren kennen, wordt, onzes erachtens, niet doelmatig behandeld. Behalve dat het verkeerd is, zoodanige perfonen, die alleen te hunner verbetering voor flechts eenen korten tijd in zekere bewaring gehouden worden, onder het gemeen bedelpak te fteken [§ 899.], waar zij doorgaans niet veel goeds leeren, moesten ook diegenen, welke voor eene ruimere betaling afzonderlijk opgefloten worden, eene meer met hunnen toeftand overeenkomende behandeling ondergaan. Wilde men ook den zoogenaamden fatfoenlijken ftand van de geringere klasfe affcheiden, hiertegen hebben wij niets, maar vinden dit integendeel zeer goed, ja noodig; doch bij beide deze fooren van *geldgasten* moest men, althans door doelmatiger en aanhoudender arbeid, gepaard met meer zedelijke befchaving en opwekking

tot deugd, de verbetering trachten te bewerken. De ondervinding immers bevestigt ons, dat het bedwingen der hartstogten het zekerfte bolwerk voor de deugd is.

Schutterlijke provoost in Amfterdam.

§ 916. Wij oordeelen het niet ongepast, om hier met een paar woorden aan eene gevangenis te gedenken, welke men tot geene der voorgaande rangfchikken kan, maar die onder een *militair* toezigt ftaat. Alhoewel het verblijf der gevangenen in deze *provoost* doorgaans zeer kort, meestal niet langer dan 24 uren duurt, en zelden 8 tot 14 dagen te boven gaat, kan zij echter altoos eenen nadeeligen invloed op de gezondheid der gevangenen hebben, omdat dezelve, onzes erachtens, geenszins doelmatig is ingerigt. Twee vertrekken boven de voormalige Waag op de Botermarkt zijn daarvoor beftemd. Het eene voor de officieren is zeer goed, ontvangt het licht door een bovenraam, is met twee ledekanten, goede ftookplaats en het noodige voorzien, en voor eene gevangenkamer van dien aard doelmatig. Het andere vertrek echter voor den zoogenaamden gemeenen fchutter — onder welke men mede de aanzienlijkfte burgers

gers dezer ſtad tellen kan — beantwoordt geenszins aan deszelfs beſtemming. Het beſtaat in eene ruime kamer met venſters zonder glazen, gedeeltelijk met planken digt gemaakt en door zoogenaamde *koekoeks* van alle uitzigt beroofd, boven welke vijf ruime, in den muur naar buiten ſchuins toeloopende, luchtgaten zoodanig zijn aangebragt, dat zij de gevangenen aan wind en weder prijs geven, waardoor deze verblijfplaats niet alleen onaangenaam, maar, althans in den winter of bij guur en nat weder, ook nadeelig voor de gezondheid wordt; te meer, omdat hij als nachtleger niets dan eene houten brits zonder eenig bed of ſtroo ter dekking heeft, tenzij hij hetzelve medebrenge, en de ſtookplaats van dien aard is, dat, wanneer hij voor eigene rekening vuur laat aanleggen, zulks meer togt dan behoorlijke warmte zal veroorzaken.

§ 917. Behalve deze twee kamers vonden wij op den zolder van dit gebouw nog twee houten kooijen van 6 tot 7 voet lang en breed, welke niets dan eene legerſtede hadden, en licht en lucht door eene ijzeren tralie over den zolder ontvingen. In alles hadden deze hokken de meeste overeenkomst met de dolle hokken [§ 601.] in het Pesthuis.

Deze waren eertijds voor zware misdrijven tegen den ſchutterlijken dienst beſtemd, doch zijn thans niet meer in gebruik, daar er reeds ſedert zes jaren geen ſchutter zijn verblijf in heeft moeten houden; hetgeen wij vertrouwen, dat ook nimmer weder gebeuren zal.

§ 918. Overwegende dat onze ſchutterij uit Amſtels burgerij is zamengeſteld, en daaronder de aanzienlijkſte inwoners geplaatst zijn, die, bij eene aanmerkelijke belasting, ook nog dezen lastpost moeten vervullen, en voor veiligheid van ſtad en land zich moeten opofferen; overwegende, dat ſoms een klein verzien tegen den ſchutterlijken dienst of tegen militaire *discipline* en *ſubordinatie*, waaraan *Amſtels* burger niet gewoon is, tot de provoostſtraf kan aanleiding geven, dan voorwaar vinden wij zoodanige ſtrafplaats niet doelmatig. Wij hadden verwacht, dat onze ſchutters op eene goede kamer, waar zij ten minſte tegen wind en weder, en des winters tegen koude, beveiligd en van een goed nachtleger voorzien waren, wegens hun misdrijf in den ſchutterlijken dienst, hun verblijf zouden houden; vertrouwende, dat de verwijdering van hunne huisgenooten en zelfs het verzuim in hunne zaken genoegzame ſtraf tegen zoodanige misdrijven zijn zouden.

AAN-

AANHANGSEL.

Eenige aanmerkingen, welke hier bij wijze van aanhangsel volgen, moeten ſtrekken, om ſommige in deze *Topographie*, en vooral in deszelfs Eerſte Deel, voorkomende Stukken te verbeteren en op te helderen, waarom wij vertrouwen, dat zij onzen lezer niet onaangenaam zijn zullen.

Daarmede eindigen wij dan ook eene taak, welke ons veel, zeer veel tijd en moeite gekost heeft, waarvoor onze éénigſte belooning het gewenschte nut voor onze Land- en bijzonder voor onze Stadgenooten zijn kan. Om dit oogmerk nogtans te bereiken, was het niet mogelijk alles goed te keuren en te prijzen; maar vele, en daaronder zeer veel ge-

liefkoosde, inrigtingen, welke thans beſtaan en eeuwen beſtonden, moesten aan berisping blootgeſteld worden. Het ſpreekwoord der Ouden: *obſequium amicos, veritas odium parit*, derhalve indachtig, zagen wij vooruit, dat wij daardoor ſlechts weinigen zouden bevallen, en op geenen algemeenen bijval durfden vertrouwen: zoodat geen lof ons oogmerk zijn konde; offchoon dezelve uit den mond van weldenkende en onbevooroordeelde, naar waarheid ſtrevende mannen niet onverſchillig voor ons kan wezen.

Eerſte Afdeeling.

Bij *het vierde Hoofdſtuk dezer Afdeeling* [§ 16—19.] moeten wij hier herinneren, dat er in een vernieuwd, op den 24ſten Maart 1819 *gearresteerd*, *reglement* voor de ſtedelijke *policie* der ſtad *Amſterdam*, in Art. 11—20, wederom zeer doelmatige keuren met betrekking tot het ſchoon houden van grachten en ſtraten zijn vastgeſteld, die echter, tot ons leedwezen, even min als al de voorgaande, worden nagekomen. Waarlijk, aan goede wetten, keuren en reglementen te dezen opzigte ontbreekt het ons geenszins, maar wel aan eensgezindheid en de noodige

veer-

veerkracht, om dezelve te handhaven. De verdeeldheden, welke in de verſchillende *administrative* beſturen plaats hebben, doen veel, ja het meeste goed, zoo hier als elders, verloren gaan.

Om nu naar behooren in de uitvoering van al deze keuren en wetten te kunnen ſlagen, moest het ſtedelijk *adminiſtratif* beſtuur, uit kundige, onbevooroordeelde mannen zamengeſteld, het middelpunt (*centrum*) uitmaken, waarvan eene goede ſtedelijke *policie* en armenverbetering uitging. Uit dien hoofde moest dadelijk onder dit Beſtuur de *directeur der policie*, voor zoo verre deze ſtad betrof, gerangſchikt wezen, zijnde aan dezen de over de *arrondisſementen* der ſtad verdeelde *commisſarisſen van policie* ondergeſchikt, die dan wederom over een behoorlijk getal van dienaren der *policie* het gezag voerden en zorg droegen, dat alle wijken der ſtad meermalen des daags door hen onderzocht werden, en daarover de volledigſte berigten ontvingen. Het was hun pligt om toe te zien, of de vuilnis weggeruimd, de grachten en ſtraten daarvan ſchoon gehouden, en deze door uitſtallingen op eene of andere wijze ook belemmerd of onveilig gemaakt, en in allen opzigte de keuren opgevolgd werden;

zorg dragende, dat de burgers door geene bedelaars, moedwillige ſtraatjongens, enz. geſtoord werden, en er in het algemeen geene kwade praktijken, twisten en onordelijkheden plaats hadden. De *commisſarisſen* moesten nu deze dienaren naauwkeurig gadeſlaan, de nalatigen ſtraffen, de naarſtigen beloonen en van allen de noodige rapporten inwinnen, om dadelijk ter kennisſe van den *hoofd-directeur* te brengen, die dan, met overleg van het ſtedelijk Beſtuur, de noodige middelen konde beramen en de overtreders volgens de wetten te regt ſtellen. Op dusdanig eene wijze, waarvan wij hier niets meer dan eene ruwe ſchets konden geven, zoude de geheele ſtad nacht en dag gemakkelijk bewaakt, en het kwade, met alle ſtrengheid der wet, binnen weinig tijds gekeerd worden. Door zoodanig eene eensgezindheid is het ook alleen mogelijk, in eene volkrijke en neringdoende ſtad, als deze, alle wanorde en zelfs dieverijen af te weren.

In § 20. wenschten wij, met betrekking der zindelijkheid, in de huizen der aanzienlijke *Israëlieten* alhier niet te worden misverſtaan. Wanneer wij zeiden, dat er, over het algemeen, in de huizen der Joden niet die zindelijkheid en reinheid heerscht als in die

die der Christenen, meenen wij, dat een elk zich van de waarheid hiervan dagelijks zal kunnen overtuigen, en dit zelfs ook bij den meer gegoeden Jood ontdekken; echter maken zeer vele hunner hierop eene uitzondering, daar er bij de meeste der aanzienlijken en vooral *Portugesche Israëlieten* over het algemeen geene mindere zindelijkheid en reinheid heerscht dan bij den voornamen Christen.

In het vijfde Hoofdstuk dezer Afdeeling moeten wij ons met betrekking tot de vleeschhallen verwonderen, dat, terwijl heeren Burgemeesteren door nieuwe keuren (*a*) de slagers binnen deze stad willen noodzaken, geen vleesch in hunne huizen, maar in de vleeschhallen te verkoopen, dat, zeggen wij, terwijl zulks door de *magistraat* geboden en door den *gouverneur* bekrachtigd en *executabel* verklaard is, daartoe zelfs nieuwe hallen gebouwd zijn, de Christenslagers zich geheel uit de vleeschhallen verwijderen, en thans, hetgeen toch vóór dit gebod altoos plaats had, volstrekt geen vleesch in deze, maar alleen in hunne huizen ten koop aanbieden, zoodat tegenwoordig deze hallen tot andere oogmerken worden gebe-

(*a*) Zie *Kennisgeving* van den 22sten November 1814.

bezigd; makende de Joden hierop eene uitzondering, die in de hal op de Houtmarkt hun vleesch aanhoudend blijven verkoopen. Zoo wij vernemen, geven de ſlagers voor, aldaar geen beſtaan te kunnen vinden, en ook daartoe niet genoodzaakt te kunnen worden. Desniettemin moeten zij boven de andere belasting betalen voor een *conſent-biljet* voor elk rund, dat zij ſlagten, 50 cents; voor een kalf 20 en voor een ſchaap 7½ cents, en daarenboven *f* 8 per maand of *f* 96 in het jaar aan een zoogenaamd halgeld (*a*): eene belasting, welke ons zeer onbillijk voorkomt, en dan toch eindelijk iederen ingezetenen drukt. Wij zien alzoo hieruit, dat het er nog verre af ſchijnt te wezen, om, volgens ons in § 25 voorgeſteld plan, ſlagthuizen op te rigten.

§ 28. Aangaande de Joden-Vischmarkt kunnen wij met genoegen melden, dat deze aan de overzijde der gracht is verplaatst, waar zij veel ruimer, minder in eene volkrijke *pasſage* gelegen is, en niet zoo zeer den doorgang belet en de morſigheid bevordert.

Op § 38 van *het zesde Hoofdſtuk dezer Afdeeling* merkten wij aan, dat wij hier keu-

(*a*) Zie *Kennisgeving* van den 13den Mei 1817.

keuren op bier en azijn geheel misſen. Dien ten gevolge werd hier dan ook eene vergiftiging van den azijn door koper zeer toevallig ontdekt en daarvan kennis gegeven aan de ſtedelijke *Commisſie van Geneeskundig Toevoorzigt*, met dit gevolg, dat dan ook door de *provinciale Commisſie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt* reeds, zoo wij meenen in het jaar 1818, de noodige vertoogen aan het *gouvernement* zijn gedaan, om althans tegen de van buiten ingevoerde azijnen de noodige voorzorg te nemen, ten einde zoodanige en nog grootere ongelukken voor te komen, hetgeen echter tot nu toe nog zonder eenig gevolg gebleven is.

In *het tiende Hoofdſtuk dezer Afdeeling* (§ 86.) over de noodzakelijkheid ſprekende, om alle voorzorg bij het ophijſchen van koopmans- en andere goederen te nemen, zien wij met genoegen, dat aan ons voorſtel: *om ten minſte de voorbijgangers te laten waarſchuwen*, door het achtſte Art. van het reglement van den 24ſten Maart 1819 eenigermate voldaan is, zijnde aldaar een' elk de verpligting opgelegd, „ om, bij gelegenheid „ van het ophijſchen van koopmans-, *mobi-* „ *laire-* en andere goederen, iemand daarbij

„ te

„ te ſtellen, ten einde de voorbijgangers te „ waarſchuwen, op derzelver hoede te zijn, op „ eene boete van *drie gulden* te verbeuren „ door dengenen, voor wiens rekening de „ goederen worden opgeheſchen.” Ook hier nogtans moeten wij onzen lezer verwijzen tot hetgeen wij op bl. 343 aangeſtipt hebben.

Verder zijn er in dit reglement eenige keuren ter ſchending van ſtraten [§ 87.] vernieuwd, luidende Art. 21 aldus: „ Niemand, wie het ook zoude mogen zijn, „ hetzij oud of jong, zal vermogen eenige „ ſtraten binnen deze ſtad of derzelver *jurisdictie* op te breken of met leertjes uit te „ halen, tot welk oogmerk hoe ook genaamd, „ op verbeurte van *f* 3.”

Derde Afdeeling.

In het *vijfde Hoofdſtuk* over de vermaken en uitſpanningen der Amſterdammers ſprekende, zeiden wij in eene noot op § 142, dat de Hoogduitſche Schouwburg geheel te niet gegaan was. Thans kunnen wij ons het genoegen niet ontzeggen, om hier te herinneren, dat onze Hoogduitſche Schouwburg tegenwoordig wederom geheel herleeft, en ſedert een paar jaren weder der *Muzen* gewijd

is.

is. Zoodat wij aldaar in de beste *opera's* door vermaarde zangers en zangeresſen op de voortreffelijkſte ſtukken vergast worden.

Vierde Afdeeling.

Bij gelegenheid, dat wij in § 166. van het Tweede Hoofdſtuk de belemmering van bruggen en ſtraten als zeer hinderlijk en zelfs gevaarlijk aanmerkten, beſchouwden wij tevens de nadeelen, welke uit het weren van deze hindernisſen voor de behoeftige lieden welligt zouden ontſtaan. Thans zien wij, in de eerſte elf artikelen van voormelde keuren van den 24ſten Maart 1819, deze keuren en wetten wederom hernieuwd, maar tevens ook, dat de uitvoering daarvan niet zoo gemakkelijk zijn moet, als het vastſtellen van dezelve, tenzij, volgens Art. 2 van het reglement, aan de meeste dezer uitventers van goederen de uitſtallingen op *conſent* verleend waren. Daardoor toch zoude dan de veiligheid der bruggen en ſtraten voorzeker minder dan de ſtedelijke kas gewonnen hebben. Trouwens; voor als nog ontwaren wij dezelfde belemmeringen onzer ſtraten, en moeten te dien einde andermaal onzen lezer naar het voorgeſtelde op blz. 343 verwijzen.

Vijf-

Vijfde Afdeeling.

Het geneeskundig onderwijs heeft in dien tijd geene verandering ondergaan, maar wel de geneeskundige ſtaatsregeling, die wij in het *tweede Hoofdſtuk dezer Afdeeling* beſchouwd hebben. In hoe verre deze veranderingen nu verbeteringen kunnen genoemd worden, gelieven onze lezers zelve, uit eene vergelijking van deze met gene wetgeving, te vergelijken. Wij laten te dien einde alhier de Wet van den 12den Maart van 1818 volgen, en verwijzen hen, met betrekking tot de *inſtructiën* voor het geneeskundig *perſonaal*, tot de verzameling dezer wetten, door C. BAX (*a*) uitgegeven, waarin zij alles ter regeling van de verſchillende takken der geneeskunde zullen kunnen vinden.

WET

(*a*) *Wetgeving voor de genees-, heel-, vroed- en artſenij-mengkunde in het Koningrijk der Nederlanden; of verzameling van al de thans in vigeur zijnde wetten, reglementen en inſtructiën daartoe eenigzins betrekkelijk of met dezelve in verband ſtaande, alsmede een uitvoerig beredeneerd alphabetisch register daarop, door* CORNELIS BAX, *A. Fs. Notaris te Dordrecht. Te Haarlem, bij* FRANÇOIS BOHN, 1818.

WET van den 12 Maart 1818, ter regeling van hetgeen betrekkelijk is tot de uitoefening van de verſchillende takken der geneeskunde.

Art. 1. Er zullen in iedere der provinciën van het Koningrijk ééne of meer provinciale commisſiën van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt beſtaan.

Ook zullen er plaatſelijke commisſiën van geneeskundig toevoorzigt worden opgerigt in alle zoodanige ſteden, als het Ons zal voorkomen nuttig te zijn.

2. Zoodanige provincie echter, welker uitgeſtrektheid of bevolking de inſtelling eener afzonderlijke commisſie niet vordert, zal, naar vereisch der omſtandigheden, onder het resſort van eene of meer commisſiën, in de aangrenzende provinciën gevestigd, gebragt kunnen worden.

3. Het getal en de organiſatie der provinciale commisſiën, de wijze, waarop zij hare werkzaamheden verrigten, de betrekking, waarin zij, zoo tot het algemeen als tot het provinciaal en plaatſelijk beſtuur ſtaan, de manier, op welke de onkosten en verſchotten worden gevonden, en al wat verder daartoe behoort, zal nader door Ons worden geregeld.

4. De werkzaamheden der provinciale commisſiën zullen beſtaan:

a. In het onderzoek en de beoordeeling van de bekwaamheid of bevoegdheid dergenen, welke zich, tot uitoefening van eenigen tak der geneeskunst, in derzelver provincie of distrikt nederzetten.

b. In het afleveren van behoorlijke getuigſchriften van bekwaamheid aan al degenen, die binnen derzelver provincie of distrikt tot ſtads-, plattelands- of ſcheeps-heelmeester, vroedmeester, apo-

apotheker, vroedvrouw, oogmeester, tandmeester en drogist of kruidenverkooper wenſchen bevorderd te worden.

c. In het toevoorzigt binnen dezelve op de rigtige en goede uitoefening van de praktijk der geneeskundige wetenſchappen, door reeds gevestigden, en op al datgene, hetwelk de gezondheid der ingezetenen, in het algemeen, aanbelangt.

d. In waakzaam te zijn bij het ontſtaan van contagieuſe en epidemiſche ziekten in derzelver provincie of distrikt.

5. In de getuigſchriften der heel- en vroedmeesters, vroedvrouwen en apothekers zal worden geſpecificeerd, of de houder derzelve geregtigd is ten platten lande of in de ſteden zijne kunst uit te oefenen.

6. Tot het platte land zullen ook gerekend worden te behooren alle zoodanige ſteden, waar, uit hoofde van een niet genoegzaam getal geëtablisſeerde midicinæ-doctoren, geene plaatſelijke commisſie van geneeskundig toevoorzigt gevestigd is.

7. De heelmeesters, die zich ten platten lande willen nederzetten, zullen ook moeten geëxamineerd worden in de behandeling der meest voorkomende inwendige ziekten; de hulp in haastige en gevaarlijke toevallen, en de eerſte beginſelen ten minſte der artſenijmengkunde, ten einde aan hen worde toegelaten, om ook inwendige ziekten te behandelen en geneesmiddelen te leveren, bij dispenſatie van het volgende artikel, en op zoodanige wijze, als bij de inſtructie voor dezelve nader zal worden bepaald.

8. Niemand zal tot de uitoefening der inwendige geneeskunst mogen worden bevoegd verklaard, dan die op eene der hooge-ſcholen van het Rijk den graad van medicinæ-doctor verkregen heeft, of wiens op eene

bui-

buitenlandſche akademie verkregen diploma, na het afleggen van een nader examen, geadmitteerd zal wezen.

9. Tot het afnemen van dit examen zullen gekwalificeerd zijn de geneeskundige faculteiten van de inlandſche hooge-ſcholen; en zal hetzelve zich moeten uitſtrekken over den geheelen omvang der geneeskundige wetenſchappen, en voornamelijk over de behandeling der meest in dit land voorkomende inwendige ziekten.

10. Wij behouden Ons voor, om aan beroemde genees- of heelkundige mannen de vrijheid te verleenen, om op een buiten 's lands verkregen diploma, zonder nader examen, in dit Rijk de genees- en heelkunde uit te oefenen.

11. De medicinæ-doctoren zullen het regt niet hebben, om, op grond van door dezelve verkregen diploma, de heel-, vroed- of artſenijmengkunst, te gelijk met de inwendige geneeskunst, uit te oefenen, anders dan bij conſultatie; het zal hun echter vrijſtaan, om op het platte land of in ſteden, door Ons met het platte land gelijk geſteld, geneesmiddelen aan hunne patienten te leveren.

12. De medicinæ-doctoren, welke den afzonderlijken titel van doctor-chirurgiæ, artis-obſtericiæ of artis-pharmaceuticæ verkregen hebben, of bij eene provinciale commisſie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt, als heelmeester, vroedmeester of apotheker geëxamineerd en toegelaten zijn, zullen overal tot de afzonderlijke uitoefening der genees-, heel-, vroed- of apothekerskunst gewettigd zijn; maar de bevoegdheid niet hebben, om, tenzij bij conſultatie, deze verſchillende takken der geneeskunst gecombineerd uit te oefenen, dan alleen op het platte land, en in ſteden,

waar geene plaatſelijke commisſiën van geneeskundig toevoorzigt beſtaan.

13. Van de bepalingen in het voorgaande artikel vervat, zijn uitgezonderd de zoodanige, aan welke Wij, in bijzondere gevallen, zullen goedvinden, de daarbij ontzegde bevoegdheid te verleenen.

De heel- en vroedkunde echter zal overal, zonder dergelijke ſpeciale autoriſatie, gecombineerd mogen worden uitgeoefend.

14. De plaatſelijke commisſiën, van welke bij art. 1 melding is gemaakt, zullen het plaatſelijk toevoorzigt uitoefenen over alle takken der geneeskunst, en de algemeene of plaatſelijke verordeningen dien aangaande, beſtaande of nog te emaneren, helpen handhaven en doen obſerveren.

15. Geene publieke verkoopingen, waarbij gevonden worden zoodanige droogerijen of chemicaliën, welke alleen in de geneeskunst worden gebruikt, zullen mogen plaats hebben, zonder bekomene autoriſatie van de plaatſelijke regering, welke dezelve niet zal verleenen, dan na alvorens het rapport van eene provinciale of plaatſelijke commisſie van geneeskundig toevoorzigt te hebben ingewonnen.

16. Geene vergiften of ſlaapmiddelen zullen mogen worden afgeleverd, dan op ſchriftelijke en behoorlijk onderteekende order van den midicinæ-doctor, heel- of vroedmeester, apotheker, of van bekende perſonen, en tot een bekend gebruik gedestineerd, op eene boete van *honderd* gulden, telken reize te verdubbelen; en zullen de verkoopers of afleveraars van die vergiften of ſlaapmiddelen zoodanige orders ter hunner verantwoording moeten bewaren, op eene boete van *vijf en twintig* gulden.

17. Geen zamengeſteld geneesmiddel zal, onder

wel-

welke benaming ook, mogen worden verkocht of te koop aangeboden, anders dan door de bij de wettelijke verordeningen bevoegd verklaarde, of daartoe door Ons ſpeciaal geautoriſeerde perſonen, en overeenkomſtig te emaneren inſtructiën, op eene boete van *vijftig* gulden.

18. Alle onbevoegde perſonen, eenigen tak der geneeskunst, hoe ook genaamd, uitoefenende, zullen voor de eerſte maal verbeuren eene boete van *vijf en twintig* tot *honderd* gulden, met confiscatie hunner geneesmiddelen; voor de tweede maal achterhaald wordende, het dubbel daarvan betalen, en bij de derde overtreding met gevangenis van twee weken tot zes maanden worden geſtraft.

19. Diegenen, welke eenen anderen tak van geneeskunst oefenen, of op eenige andere wijze de geneeskundige praktijk exerceren, dan waartoe zij, volgens den inhoud dezer wet, geregtigd zijn, zullen voor de eerſte maal verbeuren *vijf en twintig* gulden, bij de tweede maal *vijftig* gulden, terwijl zij voor de derde reize door intrekking van hun patent voor een', naar de omſtandigheden, door den regter te bepalen, tijd, van niet korter dan zes weken en niet langer dan een jaar, zullen worden geſtraft.

20. Geen medicinæ-doctor zal met een' apotheker eenige regtſtreekſche of zijdelingſche verbindtenis mogen aangaan, ten doel hebbende, om daaruit voor zich zelve eenige winst of voordeel te genieten, direct of indirect, op eene boete van *twee honderd* gulden; en zal die boete bij herhaalde overtreding verdubbeld en tevens alsdan aan den overtreder de uitoefening der geneeskunst verboden worden, gedurende een' tijd door den regter te bepalen, doch niet korter dan zes maanden en niet langer dan twee jaren.

21. Geen apotheker vermag eenig contract, tot het leveren van geneesmiddelen, aan te gaan met een' medicinæ-doctor, noch zich met denzelven tot dat einde op eenigerlei wijze, gelijk in het voorgaande artikel is uitgedrukt, verstaan, op eene boete van *twee honderd* gulden, en zal de boete bij herhaalde overtreding verdubbeld, en tevens alsdan het diploma van den apotheker ingetrokken en buiten effect gesteld worden, gedurende een' tijd, door den regter, naar bevind van zaken, te bepalen, doch niet korter dan zes maanden en niet langer dan twee jaren.

22. Alle contraventiën tegen eenige dispositiën van de tegenwoordige wet, waarop geene bepaalde pœnaliteit is vastgesteld, zullen gestraft worden met eene boete van *tien* tot *honderd* gulden.

23. De commissiën van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt zullen de processen-verbaal en andere bewijzen tot overtredingen, tegen deze wet betrekkelijk, stellen in handen van het openbaar ministerie, om voor den bevoegden regter vervolgd te worden, volgens de bestaande wetten.

Gegeven in *'s Gravenhage*, den 12den Maart des jaars 1818, het vijfde Onzer Regering.

(*Geteekend*) W I L L E M.

Van wege den Koning,

(*Geteekend*) A. R. FALCK.

Op deze wet zijn nu de *instructiën* voor *medicinæ-doctoren*, voor heelmeesters, voor platte-lands-heelmeesters, voor vroedmeesters, voor apothekers, voor de vroedvrouwen en

voor

voor droogisten gegrond. Het zoude overbodig zijn, met den afdruk daarvan dit boekdeel te bezwaren, te meer, omdat die voor onze ſtad nog niet daarnaar gewijzigd zijn, hetgeen wij toch ſpoedig verwachten, omdat er eenige botſingen tusſchen die voor onze ſtad en de nieuwe plaats hebben.

Uit deze bijzondere *inſtructiën* zien wij:

1°. Dat die voor *medicinæ-doctoren* wel eenige wijziging, maar genoegzaam geene verandering ondergaan heeft. Bij voorbeeld: in het art. 6 van het oude reglement wordt hun verboden eenen anderen tak der geneeskunde uit te oefenen, dan tot welken zij *admisſie* hebben; terwijl in de nieuwe *inſtructie*, art. 7, hun ontzegd wordt, te gelijk met de geneeskunde een' anderen tak derzelve uit te oefenen, waartoe hun het op *akademiën* verkregen *diploma* geregtigd had. Vermits door deze wet de geneeskunst te zeer als eene broodwinning beſchouwd wordt, zoo vreezen wij, dat hetgeen wij in het *derde Deel, tweede Stuk, van de geneeskundige Bijdragen* reeds hierover aangeſtipt hebben, overeenkomſtig met hetgene ook de heer VAN ALPHEN daarover (*a*) in de *deliberatiën* op dit

(*a*) BAX, *wetgeving* t. a. p., bl. 15.

dit artikel der wet van den 12den Maart 1818 aanmerkte, zal bewaarheid worden. De heel- en verloskunde zullen, ten minste voor zoo verre hare wetenschappelijke beschaving aangaat, in dit artikel haar graf vinden.

Als eene noodzakelijke verbetering beschouwen wij het, dat de *doctoren*, volgens art. 13 hunner *instructiën*, verpligt worden, hunne recepten te onderteekenen; het nut daarvan echter verdwijnt genoegzaam geheel, omdat de apothekers in hunne *instructiën* niet genoodzaakt worden, *om geene, dan door bevoegde personen onderteekende, recepten* te mogen vervaardigen.

2°. De *instructie* voor heelmeesters heeft nog al eenige verandering, en, onzes inziens, ook verbeteringen ondergaan. Wij vertrouwen, dat naar deze onze stedelijke *reglementen* spoedig zullen gewijzigd worden, vooral, omdat in deze nieuwe *instructie* en het reglement voor deze stad tegenstrijdigheden plaats hebben. Zoo is het, in art. 13 van het stedelijk reglement, den heelmeester geoorloofd, om in *venerieke* kwalen inwendige geneesmiddelen toe te dienen, hetgeen door art. 3 en 4 der tegenwoordige *instructie* voor heelmeesters verboden wordt. Ook wordt de heelmeester bij zware kunstbewerking aan

wet-

wetten gebonden, welke in het ſtedelijk reglement niet zijn uitgedrukt.

Terwijl art. 8 van het ſtedelijk reglement door art. 13 van de nieuwe *inſtructie* in zoo verre verbeterd is, dat thans de heelmeester niet in alle gevallen van verwondingen enz. tot een' aanbrenger wordt vernederd, is hij [art. 13] toch verpligt, *die gevallen, welke het onderwerp voor een juſtitiëel onderzoek zouden kunnen opleveren, als bij voorbeeld van verworging, verwonding of andere zware beleediging*, DADELIJK *aan den officier van juſtitie van het arrondisſement aan te geven*, alzoo zonder dat zulks *gerequireerd* wordt; moetende hij, in zijnen eed, beloven en zweren, de geheimen der lijders, welker ontdekking tot ſchande of ſchade van dezelve zoude kunnen verſtrekken, nimmer aan iemand dan aan den regter, *zoo zulks gerequireerd wordt*, te zullen openbaren.

Deze, misſchien ook maar ſchijnbare, tegenſtrijdigheid kan, onzes bedunkens, tot misverſtand en onaangename gevolgen aanleiding geven, weshalve wij daarin eene wijziging te gemoet zien. Met betrekking tot art. 15 der *inſtructie* vinden wij niet den ouderdom, die een jongeling, om als heelmeestersleer-

ling te worden ingeſchreven, moet hebben, vermeld; terwijl dit in het ſtedelijk reglement bij art. 19 op veertien jaren bepaald was. Gaarne hadden wij hier niet alleen eenen bepaalden ouderdom, maar zelfs het vereischte van eenige voorbereidende kennis, om deze loopbaan te kunnen betreden, als voorwaarden geplaatst gevonden.

3°. De *inſtructie voor vroedmeesters* ſtemt meestal met het oude ſtedelijke reglement (§ 242.) overeen; nogtans waren daarin eenige wijzigingen noodig, waartoe art. 8, 9 en 11 der nieuwe *inſtructie* eene nuttige ſtrekking hebben.

Door deze *inſtructie* is er thans bepaald [§ 245.], niet alleen dat men vroedmeester kan worden zonder *medicinæ-doctor* of heelmeester te zijn, zonder dat daarbij de ouderdom in aanmerking kome, (zijnde deze, volgens art. 6 van het ſtedelijk reglement, op twintig jaren vastgeſteld); maar ook, dat, naar aanleiding van art. 12 der wet van den 12den Maart [bl. 353], het niet eens aan eenen *medicinæ-doctor*, ook dàn, wanneer hij in de vroedkunde *gepromoveerd* is, geoorloofd is, deze kunst te gelijk met de geneeskunde uit te oefenen, terwijl deze vereeniging (art. 13) wel met de heelkunde mag plaats heb-

hebben. Dit bevreemdt ons ten hoogste. Wat toch is naauwer verbonden dan genees- en vroedkunde! Zoodat bij eene kraamvrouw, aan welke de Natuur hare diensten weigert, drie personen: een *doctor*, een heelmeester en vroedmeester, kunnen te pas komen. Beter en doelmatiger zoude het ons derhalve zijn voorgekomen, wanneer er bepaald ware: dat niemand vroedmeester zijn konde, tenzij hij den graad van *medicinæ-doctor* of heelmeester bekomen hadde.

4°. Met betrekking tot het reglement voor vroedvrouwen (§ 246.) merken wij op, dat hetzelve de nieuwe *instructie* geheel bevat. Nogtans *schijnt* het vak der vroedvrouwen bij de tegenwoordige *instructie* eene grootere uitgebreidheid te erlangen, dan voorheen bleek plaats gehad te hebben. Wanneer het stedelijk reglement niets bepaalds vastilelt, en in art. 11 alleen aan de vroedvrouwen het gebruik van eenig *instrument* verbiedt, zoo worden haar, in art. 2 van de nieuwe *instructie*, *de natuurlijke verlossingen, en die door de hand kunnen worden ten uitvoer gebragt*, veroorloofd, zijnde haar slechts het gebruik van *instrumenten* ontzegd. Dat daaronder nu niet alleen moeijelijke, maar

zelfs tegennatuurlijke verlosfingen begrepen kunnen zijn, weet elk verloskundige; ook blijkt dit weder uit art. 8, waarin haar bevolen wordt, voor den laatften Januarij van elk jaar een verflag in te leveren van die gevallen, in welke zij niet dan met moeite, of door keering, de verlosfing heeft kunnen verrigten. Bij gevolg zal thans het onderwijs en *examen* dezer vrouwen ook uitgebreider moeten zijn, dan wanneer zich de uitoefening harer kunst alleen tot de natuurlijke verlosfing bepaalde. Of nu deze nieuwe *inftructie* ook op de vroedvrouwen van den ouden ftempel, die nimmer in kunstmatige verlosfingen onderwezen of beproefd zijn, zal moeten worden toegepast, blijft ons onbekend, wijl daarvan in deze *inftructie* geen gewag gemaakt wordt, en dit ook, tot dus verre, nog door geen ftedelijk reglement bepaald is; welke nadere bepaling wij toch als hoogst noodzakelijk befchouwen, doordien keeringen veeltijds geen minder oordeel en handigheid vereifchen, dan dit bij *inftrumentale* verlosfingen het geval is.

5°. Op de *inftructie* voor apothekers niets van aanbelang veranderd of verbeterd gevonden hebbende, dan in het ftedelijk reglement [§ 250.] was vastgefteld, hebben wij ook hier

hier niets op de door ons [§ 251—258.] gemaakte aanmerkingen te herinneren; maar houden ons voor als nog overtuigd, dat men, met de beste wetten tegen de misbruiken in dit vak, niets zal kunnen uitvoeren, tenzij men de apotheken op plaatſen, waar derzelver aantal te groot is, zoo als onder anderen te *Amſterdam*, tot eene bepaalde, oneindig kleinere hoeveelheid verminderde.

Daar nu het eerſte artikel van al deze bijzondere *inſtructiën* dusl uidt: „ Niemand is „ het veroorloofd eenig geneeskundig vak bin- „ nen dit Koningrijk uit te oefenen, tenzij vol- „ doende zoo aan de algemeene wetten als „ *plaatſelijke verordeningen*, deswege *geëma-* „ *neerd* en *vigeerende*;" zoo moeten, onzes erachtens, ook deze *vigeerende* plaatſelijke verordeningen, waaronder men toch wel niets anders dan de ſtedelijke reglementen voor de geneeskunde kan verſtaan, naar deze *inſtructiën* gewijzigd worden, of er zouden, gelijk wij reeds opgemerkt hebben, botſingen kunnen ontſtaan, tenzij men deze *inſtructiën* op de ſtedelijke reglementen wilde toepasſen, hetgeen toch voorzeker derzelver bedoeling niet kan wezen.

Volgens de nieuwe *inſtructiën*, zijn er thans

thans in elke *provincie* bijzondere tariffen voor *medicinæ-doctoren*, heelmeesters, plat-telands-heelmeesters, vroedmeesters en vroed-vrouwen vastgeſteld, waaraan zij zich, in ge-val van verſchil met hunne *patienten* ten opzigte der betaling, zullen kunnen houden; zijnde in dezelve de viſiten, nachtviſiten, de verſchillende *operatiën*, verlosſingen, enz. zoodanig geregeld, dat een elk, volgens eenen eerſten, tweeden of derden rang, waarin hij zich naar welgevallen kan plaatſen, daaraan moet voldoen.

De eed, welken de heelmeesters, platte-lands-heelmeesters, apothekers, vroedmees-ters en vroedvrouwen bij hunne bevorderin-gen in handen van den voorzitter der *pro-vinciale* geneeskundige *commisſiën* moeten afleggen, luidt aldus: „ Ik belove en zwere „ mijne kunst, in gevolge de *geärresteerde* „ geneeskundige wetten en verordeningen, „ hiertoe betrekkelijk, voor zoo verre mij aan-„ gaat, allezins en altijd naar mijn beste „ vermogen en geweten te zullen uitoefenen; „ de geheimen der lijders, die in het uitoe-„ fenen der kunst tot mijne kennis zouden „ komen, en welker ontdekking tot ſchande „ of ſchade van dezelve zoude kunnen ver-

„ ſtrek-

„ ſtrekken, nimmer aan iemand dan aan den „ regter, *zoo zulks gerequireerd wordt*, te „ zullen openbaren, en mij in alles zoodanig „ te zullen gedragen, als een regtgeaard en „ menschlievend....... betaamt en verpligt „ is."

Bij de gemelde *inſtructiën* is er thans nog eene gevoegd voor de droogisten in het Koningrijk der *Nederlanden*, die, voor zoo verre zij eenen winkel doen of hunne waren in het klein verkoopen, verpligt zijn, een *examen* voor de *provinciale geneeskundige commisſie* af te leggen. Reeds onder de Franſche regering waren daartoe de *droogisten* en kruidenverkoopers verpligt; doch na dien tijd, tot nu toe, daarop geene wetten voorhanden zijnde, hebben deze *examina* geene plaats gehad, totdat, door eene aanſchrijving aan de *provinciale Commisſiën van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt*, een elk, die zich als zoodanig in dit Rijk wilde nederzetten, of ook reeds gezeten en nog niet *geëxamineerd* was, wederom opgeroepen werd, om een *examen* af te leggen en een bewijs van goedkeuring, bij wijze van *diploma*, te ontvangen.

Onzes inziens zoude het beter geweest zijn, om het verkoopen van geneeskundige kruijen, even-

eveneens als van alle andere geneesmiddelen, in het klein, uitfluitend aan de apothekers over te laten; of liever in het vervolg geene winkeldoende droogisten toe te ftaan, maar de reeds gezetene te laten uitfterven. Op deze wijze hadde men van den eenen kant den reeds gedrukten apotheker meer bevoordeeld, en van de andere zijde vele misbruiken en kwakzalverijen, welke daardoor thans onvermijdelijk worden, voorgekomen. Ook zoude men alsdan het verkoopen van verfwaren, thans met de droogerijen vereenigd, geheel daarvan afgefcheiden, en den handel in het groot van alle geneesmiddelen geheel vrij en onbelemmerd hebben kunnen laten plaats hebben.

Doordien er nu bij de ftedelijke reglementen geene *inftructiën* voor droogisten of kruidenverkoopers gevonden worden, zullen wij dezelve hier laten volgen.

INSTRUCTIE voor de droogisten in het Koningrijk der Nederlanden.

Art. 1. Niemand zal zich als droogist binnen dit Koningrijk mogen nederzetten, tenzij voldoende, zoo aan de algemeene wetten als plaatfelijke verordeningen, betrekkelijk de uitoefening van dat beroep geëmaneerd en vigeerende.

2. Het beroep van droogist is bepaald tot het verkoopen van:

a. *Droogerijen*, als: gommen, harsten, zaden, wortelen, basten, houten, enz.
b. *Specerijen.*
c. *Verfwaren.*
d. Delfstoffelijke zelfstandigheden, als zwavel, puimsteen, bruinsteen, spiesglas, metalen en dergelijke.
e. *Dierlijke zelfstandigheden*, als: was, honig, vischlijm, spermaceti en dergelijke.
f. Versche en gedroogde kruiden.
g. Scheikundige voorwerpen, welke in het groot fabrijkmatig en niet door hen zelve bereid worden, doch niet anders dan bij het gewoon burgergewigt.

3. Ten aanzien van zoodanige voorwerpen daaronder, welke zij niet beneden eene bepaalde hoeveelheid verkoopen mogen, zullen zij gehouden zijn, zich stiptelijk te gedragen naar de lijst, welke daarvan geformeerd en aan hen zal worden ter hand gesteld (*a*).

4.

(*a*) Deze bepalingen, volgens deze lijst naauwkeurig opgegeven, kunnen nogtans nimmer opgevolgd worden, omdat onder deze medicijnen ook verfwaren behooren, die in groote hoeveelheid gebruikt en alsdan ook bij droogisten verkocht worden. Bij voorbeeld: van de *gom gutta* mag hij niet meer dan zes, en van het *arsenicum* en *auripigmentum* twaalf Nederlandsche looden verkoopen. Dewijl nu deze alle meer als verfwaren dan als geneesmiddelen gebezigd worden, gelooven wij, dat deze bepaling niet alleen zonder voordeel voor het algemeen zijn zoude, maar ook tot nadeel voor den verkooper moet strekken.

4. Zij zullen geenerlei fcheikundige preparaten mogen verkoopen, welke alleen als geneesmiddelen gebruikt worden, evenmin als eenigerlei artfenijmengkundige toebereidfelen, welke geene voorwerpen van den handel in het groot zijn; geene enkelvoudige geneesmiddelen vermengen, of recepten van geneeskunstoefenaren gereed maken; en bij overtreding hiervan, als onbevoegd eenen tak der geneeskunde (de artfenijmengkunde) uitoefenende, voor de eerfte maal verbeuren eene boete van *vijf en twintig* tot *honderd gulden*, met confiscatie hunner geneesmiddelen; voor de tweede maal achterhaald wordende, het dubbel daarvan betalen, en, bij de derde overtreding, met gevangenis van twee weken tot zes maanden worden geftraft (wet van den 12den Maart 1818, art. 18).

5. Alle voorwerpen in den voorraad der droogisten, die ten geneeskundigen gebruike dienen, zoo wel die zij zich uit den handel in het groot, als die, welke zij van andere droogisten zich aanfchaffen, moeten zijn van de vereischte kwaliteit en deugdzaam; en zal de uitvlugt van door anderen misleid of bedrogen te zijn, niet worden aangenomen.

6. Dezelve zullen, met de daaraan eigene namen, naauwkeurig en duidelijk op derzelver bewaarplaatfen, als flesfchen, vaten, doozen, potten, enz., moeten aangeduid ftaan.

7. Zij zullen gehouden zijn, de gekommitteerden uit de provinciale of plaatfelijke geneeskundige kommisfiën, welke zich tot het doen van de vifitatie van den winkel bij hen vervoegen, te allen tijde te ontvangen, hun de gevraagde aanwijzingen te doen, en zich aan die vifitatiën door geenerlei uitvlugten, hoe ook genaamd, mogen onttrekken.

8. Zij zullen verpligt zijn, de vergiften of flaapmid-

middelen, en bij name het *arſenicum album* of rattenkruid, *arſenicum nigrum*, gemeenlijk cobalt of vliegenſteen genaamd, *de murias hydrargyri* of bijtende ſublimaat, het *oxydum hydrargyri nitratum* of rood præcipitaat, en het *opium* op eene verzekerde plaats te bewaren, waarvan zij den ſleutel aan niemand zullen mogen toevertrouwen, en zorg moeten dragen, dat het papier, de doos of het glas, waarin dezelve worden afgeleverd, behoorlijk geſloten en verzegeld zij, alsmede dat de naam van het vergift met de woorden: *zwaar vergift* duidelijk daarop zij uitgedrukt.

9. De bovengemelde vergiften zullen door hen niet mogen worden afgeleverd, dan op de ſchriftelijke en behoorlijk onderteekende order van een' medicinæ-doctor, heel- of vroedmeester, apotheker, of van bekende perſonen, en tot een bekend gebruik gedestineerd, op eene boete van *honderd gulden*, telken reize te verdubbelen; en zullen zij zoodanige orders te hunner verantwoording moeten bewaren, op eene boete van *vijf en twintig gulden* (wet 12 Maart 1818, art. 16).

Achtſte Afdeeling.

Aangaande de beſchrijving van het nieuwe ſpin- en werkhuis, voorkomende in het *derde Hoofdſtuk* dezer *Afdeeling* § 513, zijn ons eenige aanmerkingen gemaakt, welke wij hier ter verbetering en opheldering eene plaats waardig oordeelen.

In § 514 gaven wij, bl. 61, bij de beſchrijving van het gebouw, eenen grooten

overwelfden kelder op; wij vernemen echter, dat deze kelder niet alleen niet groot, maar zelfs veel te klein is, tot berging of bewaring der levensmiddelen voor zulk een gesticht, hetgeen als een groot gebrek aan hetzelve moet beschouwd worden.

In § 515 voerden wij [4°.] aan, dat de op de plaatsen staande pomp-lantarens brandden: dit was voorheen zoo; doch thans branden dezelve niet meer, hetgeen evenwel niet overtollig was.

In § 516 [bl. 64] zeiden wij, dat elke afdeeling eene slaapkamer had: dit is tegenwoordig niet het geval, daar er thans niet meer dan twee slaapzalen (buiten die van het geldgasten-*departement*), te weten éénevoor mannen en ééne voor vrouwen, bestaan. Vrijwilligers en bedelaars slapen, zonder eenige uitzondering, hetzij in plaatsing of ligging, onder elkander, bevindende zich alleen in de krebben voor mannen middenschotten.

In § 521 gaven wij 1°. het splitsen, losmaken en uitkoken van oud touw voor de zeevaart als eene der hoofdwerkzaamheden op; thans wordt aldaar deze arbeid niet meer verrigt: daar echter dit werk een goed voordeel opleverde, en de ongeoefendste hetzelve

kon-

konden verrigten, ware het te wenschen, dat er aan dit gesticht zoodanige arbeid wederom verschaft wierde.

Daarentegen levert het naaijen en breijen voor particulieren eene niet onaanzienlijke som op, zoodat deze arbeid niet alleen door kinderen (7°.), maar ook door anderen verrigt wordt.

In § 523 bestonden, volgens onze opgave, de geheele verdiensten der behoeftigen alleen in woning, kleeding en voedsel: dit was ook eertijds en is tegenwoordig grootstendeels nog zoo, met die uitzondering nogtans, dat er sedert eenigen tijd aan de op de fabrijk werkende personen eene belooning wordt toegestaan; terwijl wij elders reeds aanmerkten, dat diegenen, welke in huisdiensten gebruikt werden, daarvoor eene kleine vergelding ontvingen.

Ook moeten wij bij de uitdeeling der kleederen aanmerken, dat deze kleedingstukken, voor mannen en vrouwen, zoo dikwijls verschoond en vernieuwd worden, als men dit noodig bevindt; de eene toch heeft zulks wegens den aard zijner bezigheden spoediger noodig dan de andere.

Ook bekomen de mannen een' halsdoek en de vrouwen eene muts en een' halsdoek;

ſchoenen echter zijn *abuſivelijk* opgegeven; want het huis geeft dezelve niet, maar alleenlijk klompen. Ook bekomen zij tegenwoordig *alle maanden een paar*, in plaats van *jaarlijks twee paar*, ſchoone kouſen, in den zomer van feilen- en des winters van wollen-garen gebreid.

Met betrekking tot de ſchafting, welke wij § 523, bl. 78, zoodanig opgegeven hebben, als wij dezelve *autenthiek* ontvangen hadden, is nu veel veranderd. De opgeſlotenen bekomen tegenwoordig meer verſche groenten, en ééns in de week ſoep; op Vrijdag echter altoos gort: dit was reeds een' geruimen tijd zoo bepaald wegens de Catholijken. Ook is, ſedert de Franſche overheerſching, de boter en kaas geheel afgeſchaft en zoodanig gebleven, om de vernieuwing van handel in de boterhammen te voorkomen; bekomende voor het tegenwoordige deze lieden 's morgens en 's avonds ſlechts eene ſnede droog roggebrood.

Ook doet (bl. 79) de *keukenvader geene verantwoording der eetwaren meer aan regenten*, maar levert thans elken avond eene lijst in, van hetgeen dien dag ontvangen en verbruikt is, aan de hoofd-*provoostin*, die deze lijsten ſchrijft in de boeken van ontvan-

ge-

gene en uitgegevene *conſumtive* middelen: welke boeken dagelijks ter *viſie* van heeren regenten liggen. Daarbij is de berekening der *conſumtie* niet meer zoo als op bl. 80 opgegeven is, maar als volgt:

Erwten en boonen, hetzij graauwe of witte, ½ kop per hoofd.

Gort voor honderd menſchen 26 kop.

Vleesch 1 ℔ per hoofd } hierbij altijd eene
Spek ½ ℔ — — } ſnede brood.

Brood ¾ ℔ daags per hoofd, te weten twee ſneden, zoo als reeds elders gezegd is.

In § 525 moeten wij [op bl. 83] herinneren, dat thans de bezoeken voor de opgeſlotenen bepaald zijn des Dingsdags, zoo als wij ook opgaven; maar alleen van tien tot elf, en niet meer des middags te vier ure; moetende een elk der bezoekers twee ſtuivers daarvoor betalen.

De in § 527 opgegevene verdeeling der zieken in klasſen beſtaat ook niet meer; maar op die dagen, dat er voor de gevangenen zoodanige ſpijzen geſchaft worden, welke voor de zieken in het algemeen niet dienſtig zijn, wordt er ander meer voor hen geſchikt voedſel gereed gemaakt, kunnende de *doctoren* voor de ergſte *patienten* zoodanige ſpijzen voorſchrijven als zij nuttig oor-

deelen. Hierdoor is alzoo de schaftlijst voor zieken op bl. 87 thans geheel vervallen. Hun, die onder geneeskundige behandeling zijn, wordt eene halve; en die onder heelmeesters handen zich bevinden, eene geheele *portie* toegediend.

In § 530 [bl. 94] is bij de vermelding der *suppoosten* vergeten:

1°. De *opzigter of directeur van de fabrijk*, voorheen onder den naam van *fabrijkvader*, die destijds mede diende tot bewaring en opzigt der mannen-geldgasten (§ 902).

2°. De linnenmoeder, hebbende het beheer over het linnen en de wasch, welke wij (§ 900) als opzigteres over de vrouwen-geldgasten leerden kennen. De voorheen genaamde kantoorvader zoude *thans* beter *portier* kunnen genoemd worden, daar zijne werkzaamheden in niets bestaan, dan in het openen der deur aan de *Plantagie*, het bedienen van heeren regenten en mevrouwen regentessen bij de vergaderingen, enz.; zijnde het houden der boeken, van welken aard ook, nu geheel van zijnen post afgescheiden.

Ook zijn de inkomsten, die wij in § 531 over de jaren 1805 en 1806 aan *tappers-cedullen*, alsmede aan *contributiën* der op de

ker-

kermis ſtaande ſpellen berekend hebben, reeds ſedert het jaar 1812 ingetrokken en aan de Stedelijke *Theſaurie* verbonden.

Bij § 540 en § 541 brengen wij, met betrekking tot de ſpaarbanken, nog hier deze bedenking in het midden. Bijaldien ook de gilden, zoo als zij eertijds hier beſtonden, aan de algemeene nijverheid misſchien hinderlijk waren, zouden dit toch, onzes inziens, geenszins de *gilde-kasſen* zijn, met welken naam men, om alle misverſtand en vreemdheid weg te nemen, alhier de ſpaarbanken konde beſtempelen. In geval nu de werkbazen aangeſpoord werden en zich daartoe verbonden, om niemand in hunnen dienst te nemen, dan die wekelijks iets tegen ziekte of den ouden dag in deze gilde-kas liet ſtaan; wanneer zij daarin door de aanzienlijken werden voorgegaan, die dan ook geene dienstboden huurden, tenzij deze zich ook aan zulk eene voorwaarde onderwierpen; wanneer zij nu hierin zoo door de Stedelijke Regering als het armbeſtuur werden aangeſpoord en onderſteund, en indien alsdan de Regering de noodige inzage in deze gilde-kasſen of ſpaarbanken hadde, zoude dit de heilzaamſte ge-

volgen voor deze gilde-kasſen of ſpaarbanken hebben, en dezelve in het zoo nuttige als noodige *crediet* brengen.

Om de in het *vijfde Hoofdſtuk* van deze *Afdeeling* voorgeſtelde, of eene andere algemeene en verbeterde armen-inrigting met nut en duurzaamheid in werking te brengen, moet men beginnen met het daarſtellen van een algemeen armbeſtuur, uit mannen van beproefde braafheid en welwillendheid, van onderſcheidene godsdienſtige gezindheden, vereenigd. Dit *armen-centrum* (*a*), door de ſtedelijke Regering gewettigd en van het noodige fonds voorzien, moest in deszelfs werkkring onderſteund worden door *ſub-commisſiën* voor elk *arrondisſement*, die over een zeker aantal wijken het toevoorzigt hadden, en te dien einde door een' of twee wijk-*commisſarisſen* met de noodige onderhoorige wijkmeesters voor elke wijk *geadſiſteerd* werden, waarvoor men deze laatſten door eenige voorregten of belooning in geld behoorde te gemoet te komen.

De-

(*a*) Daartoe zoude men, onzes erachtens, het thans beſtaande huiszittenhuis, met meer uitgebreidheid voorzien en door de noodige veranderingen verbeterd, zeer goed kunnen wijzigen.

Deze wijkmeesters moesten belast zijn met het onderzoek van den toeftand van elken behoeftigen in hunne wijk, en daarvan wekelijks, of, zoo noodig, dagelijks verflag geven aan de wijk-*commisfarisfen*, die daaruit lijsten behoorden op te maken, en, met de noodige inlichtingen, aan de *fub-commisfiën* over het *arrondisfement* in te leveren. Hierna moesten deze *fub-commisfiën* nog naauwkeuriger den ftaat dezer armen onderzoeken; de arbeidzame van die tot werken geheel of gedeeltelijk onvermogend zijn, onderfcheiden; overleggende, door welke foort van werk deze of gene behoeftige huishouding het best aan den kost konde geholpen worden; waarvan zij alsdan een behoorlijk, met *gemotiveerde* gronden voorzien, verflag aan het hoofd-armbeftuur moesten inleveren. Dit hoofdbeftuur konde alsdan zorgen, dat den arbeidzame werk verfchaft wierde, en de onvermogende op eene doelmatige wijze, hetzij door eenig huiswerk of door bedeeling, onderftand verleenen; ftellende de *fub-commisfiën*, en deze de *commisfarisfen*, voor de uitvoering van deze hulpbetooning verantwoordelijk, die dit dan, onder het noodige toezigt, door wijkmeesters moesten laten ten uitvoer brengen.

Zoodanig een armbeftuur, gerugfteund door de

delijke Regering, moest zich op de medewerking van den *directeur der policie* ſtellig kunnen verlaten en met de hier boven (bl. 342) beſchrevene inrigting in verband worden gebragt, zoodat deze in eene gedurige *correspondentie* ſtonden en hunne magt *concentreerden.* Daaruit nu zoude één geheel geboren worden, waardoor men niet alleen al de armen in deze ſtad leerde kennen, maar hun ook, op eene doelmatige wijze, of met arbeid of met onderſtand, konde te hulp komen; terwijl ook alle bedelarij, ongeregeldheden en kwaadwilligheid van deze volksklasſe met klem konde tegengegaan worden.

Stelde zich deze hoofd-armendirectie nu in verband met de *Commisſie van Weldadigheid*, zoo zoude zij daardoor niet alleen onze ſtad van vele behoeftigen, die men tot den veldarbeid konde gebruiken, voor geringe kosten kunnen ontlasten; maar ook in ſtaat geſteld worden, om aan zoodanigen, die door zittend werk, als ſpinnen, weven, breijen, enz. hun beſtaan moeten vinden, werk te verſchaffen, en daarvoor het noodige debiet verkrijgen. Zelfs zoude dit beſtuur, op zoodanig eene wijze gevestigd, het *organ* kunnen worden, waardoor zich de andere godsdienſtige armen-inrigtingen van de ge-

gezonde behoeftigen ontdoen, en alzoo des te beter voor hunne zieken en gebrekkigen zorgen konden: want dat bij dit armenbestuur al de bestaande godsdienstige armeninrigtingen, gods- en weeshuizen zouden kunnen bestaan blijven, behoeft geen betoog.

Tiende Afdeeling.

Om den verderen toestand *van het fonds ter aanmoediging en ondersteuning van den gewapenden dienst in de Nederlanden* § 565 [bl. 4] verder aan onzen lezer mede te deelen, laten wij hier volgen hetgeen daarvan openlijk is bekend gemaakt (*a*).

Uit het verslag, door het hoofdbestuur, in de vergadering van den 26 en 27sten Julij 1820 gedaan, is gebleken: dat, op den 31sten December 1819, het bedrag der inschrijvingen op het grootboek der nationale werkelijke schuld was geklommen tot *f* 2,304,300, (waaronder begrepen zijn de hierna te meldene giften van het *Waterloo-comité* te *Londen*).

Dat, op den 31sten December ll., *gratificatiën* verleend waren aan

492 verminkten,

(*a*) *Staats-Courant* van Zaturdag den 2den September 1820.

394 nageblevenen van gesneuvelden, en

393 kinderen (waaronder 18 ouderloozen).

Alle welke jaarlijksche *gratificatiën* te zamen bedragen eene somma van *f* 44,585 : 50; daarenboven is er nog betaald, voor aanzuiveringen van *gratificatiën*, welke vóór den 1sten Januarij 1819 zijn ingegaan, over de jaren 1815, 1816 en 1817, eene somma van . . . . *f* 12,523 : 04.
en, over den jare 1818 . . » 6,564 : 94.

Te zamen uitmakende . . *f* 19,087 : 98.

Dat het getal der *gegratificeerden* uit dit fonds, sedert het sluiten dezer rekening, nog aanzienlijk is toegenomen, alzoo het getal derzelve, op den 1sten Julij 1820, beliep:

523 verminkten,

405 nageblevenen van gesneuvelden, en

402 kinderen (waaronder 18 ouderloozen).

Dat wijders de personen, in het *invalieden-huis* te *Leyden* geplaatst, wegens derzelver *pensioenen* en *gratificatiën*, door hen van den Staat getrokken wordende, hebben ingebragt eene somma van *f* 13,203 : 01½; dat evenwel onder deze som begrepen is 6 maanden van die *pensioenen*, over den jare 1818, welke, tijdens het sluiten der rekening van 1818,

nog

nog niet ontvangen, en bij gevolg over dat jaar niet in ontvang gebragt waren, en dat, boven en behalve deze som, tot voeding en kleeding van die invalieden, is uitbetaald eene somma van *f* 19,019:82½.

Dat, uit de eerste gift van het *Waterloo-comité* te *Londen*, aan verminkten en nagebleven van gesneuvelden in den veldtogt van den jare 1815, en wel voor de jaren 1816, 17, 18 en 19, is uitbetaald eene somma van *f* 3,472.

Dat, uit de renten van de tweede gift van het *Waterloo-comité* te *Londen*, aan weezen van gesneuvelden, voor de jaren 1818 en 1819, is uitbetaald eene somma van *f*1,215, en, van het kapitaal dezer gift, aan drie vaderlooze kinderen, welke den ouderdom van 18 jaren bereikt hebben, te zamen eene somma van *f* 840:00.

En eindelijk, dat het hoofdbestuur, ten gevolge van het genomen besluit, in de algemeene vergadering des vorigen jaars, en met in achtneming van de bepalingen, daarbij gemaakt, is voortgegaan met de *provisioneele* bedeeling van de verminkten, uit vroegere oorlogen, vóór November 1813 gevoerd; zoodat er, voor het tijdvak van den 1sten Julij 1819 tot den 30sten Junij 1820, zijn be-

bedeeld geworden 318 verminkten uit vroegere oorlogen, wier gezamenlijke *gratificatiën* beloopen *f* 11,462 : 75; dat, van deze laatstgenoemde verminkten, 62 in het invalidenhuis zijn opgenomen, waardoor het getal der perfonen, in dat gesticht aanwezig, thans 114 beloopt.

Het hoofdbestuur, dit kort verslag van den staat van het fonds aan het publiek mededeelende, zal, zoo spoedig hetzelve zich hiertoe in staat zal bevinden, het vierde jaarlijksche verslag van het hoofdbestuur aan de afgevaardigden der onderscheidene *distrikt-commissiën*, de handelingen der algemeene vergadering, en de daarin genomene *resolutiën*, aan de *commissiën* in het Rijk verzenden.

Het hoofdbestuur ter aanmoediging van den gewapenden dienst in de Nederlanden.

L. grave v. LIMBURG STIRUM, *president*;
C. SIJLVIUS VAN LENNEP, *secretaris*.

EINDE VAN HET VIERDE EN LAATSTE DEEL.

MIS-

MISSTELLINGEN

In het Eerste Deel.

Voorrede blz. V reg. 16 van boven *ſtaat:* *Pſyſiche* lees: *Pſychiſche.*

Blz. 85	reg. 16 van bov.	*ſtaat:*	Damrak *lees:* middenrak.
—— 106	—— 1 ——	——	Rhumatismen *lees:* Rheumatismen.
—— 147	—— 6 ——	——	die voor den warmſten *lees:* die hier voor den warmſten.
—— 168	—— 1 van ond.	——	*Decemer* lees: *December.*
—— 171	—— 13 van bov.	——	aldaar zijn, komen *lees:* aldaar zijn komen,
—— 193	—— 1 ——	——	men beſeffen *lees:* men beſeffe.
—— 230	—— 14 ——	——	natuurdrfiten *lees:* natuurdriften.
—— 240	—— 1 van ond.	——	22,42 mannen *lees:* 2,242 mannen.
—— 273	—— 2 van bov.	——	en voor de verminderde *lees:* en 4°. de verminderde.
—— 319	—— 9 van ond.	——	VAN ROSSUM *lees:* VAN ROSSEM.
—— 395	—— 13 van bov.	——	1°. Het Art. 9 *lees:* 1°. Het Art. 11.

In het Tweede Deel.

Blz. 14 reg. 12 van bov. *ſtaat:* terwijl de herfst, buikloop *lees:* terwijl de herfst buikloop.

Blz.

Blz. 21 reg. 10 van bov. *ſtaat:* { *bloedbraking* / *bloedvloeijing* } { *baarmoeder;* / *neus.* }
lees: { *bloedbraking* / *bloedvloeijing* } { *baarmoeder-* / *neus.* }

— 33 — 4 — *ſtaat: epiſipastica* lees: *epispastica.*

— 45 — 5 van ond. — *Extr. luctucæ* lees: *Extr. lactucæ.*

— 48 — 13 — — vele andere ziekten *lees*: vele aan deze ziekte.

— 54 — 8 van bov. — *asthniſchen* lees: *astheniſchen.*

— 64 — 7 van ond. — *degitalis purpurca* lees: *digitalis purpurea.*

— 65 — 6 van bov. — *ſtipticus Lowi* lees: *ſtipticus Lovi.*

— — — 1 van ond. — winter 532 *lees*: winter 337.

— 79 — 4 van bov. — ruim vier en negentig *lees*: jaarlijks ruim vier en negentig.

— 89 — 4 — — *Vinum opiü lees*: *Vinum opii.*

— 93 — 7 van ond. — § 338. *lees*: § 337.

— 100 — 5 van bov. — de een was bevonden *lees*: de ſteen was bevonden.

— 108 — 11 — — ENGELTRON *lees*: ENGELTRUM.

— 111 — 3 en 6 van ond. — halfgeſtorvenen *lees*: halfgenezene.

— 114 — — van bov. — (*fibris intermittentes*) lees: (*febres intermittentes.*)

— — — 13 — — FORMEIG *lees*: FORMEIJ.

— 120 — 15 — — CORPER *lees*: COOPER.

— 157 — 16 — — als 9.3 : 4 *lees*: als 9.4 : 1.

— 205 — 2 — — des ſalpeters *lees*: des ſalpeterzuurs.

— 35 2de ſignatuur, regel 6 van boven, *ſtaat*: aangenamer oord wij wel *lees*: aangenamer oord zullen wij wel.

In het Derde Deel.

Voorrede blz. V regel 17 van boven *ſtaat*: S. HAMESTER AMESHOF *lees*: L. HAMESTER AMESHOFF.

Blz.

Blz.	reg.	
Blz. 16	reg. 8 van bov.	*ftaat*: (§ 700.) *lees*: (§ 715.)
— 50	— 1 —	— herinneren wij flechts een gebouw, dat in het jaar 1682 door de ftad daartoe was afgeftaan, de zolders enz. Hier moet *een gebouw* en de *komma* achter *afgeftaan* wegvallen.
— 66	— 4 —	— drie *lees*: vijf.
— 68	— 2 —	— twee brandfpuiten *lees*: ééne brandfpuit.
— —	— 5 —	— zijn er twee huisjes *lees*: waren er eertijds twee huisjes.
— 92	— 9 —	— die men thans voor de zieken heeft *lees*: die men altijd alhier voor de zieken gehad heeft.
— 94	— 19 —	— zes onder-*provoosten* lees: acht onder-*provoosten*.
— 100	— 4 —	— in de verkoopplaats, *op de Heerengracht tusfchen de Oude-Spiegelftraat en Romeins-Armfteeg* No. 161. lees: *op de Keizersgracht tusfchen de Run- en Beerenftraat* No. 565. waarheen deze winkel verplaatst is.
— 125	— 12 —	— geene keus tusfchen arbeid enz. *lees*: geene keus dan tusfchen arbeid enz.
— 186	— 14 —	— onderling *lees*: elkander onderling.
— 232	— 6 van ond.	— (Tafel XXVII) *lees*: (Tafel XVII)
— 238	— 10 —	— (Tafel XXVIII) *lees*: (Tafel XVIII)
— 248	— 8 van bov.	— noch aan het huis *lees*: noch alleen aan het huis.
— 251	— 1 en 2 van ond.	— zoodat er *primo* Januarij 1798 86,948 hulpbehoeftigen waren *lees*: zoodat er *primo* Januarij 1818 86,948 hulpbehoeftigen behandeld waren.

Blz.

Blz. 252 reg. 7 van ond. in de noot *ſtaat*: Januarij 1798 *lees*: 1818.
—— 260 —— 4 van bov. —— van *f* 63 tot op *f* 53 *lees*: van 63 tot op 53 dagen.
—— 316 —— 3 —— —— op het *cadaver* lees: ſoms ook op het *cadaver*.
—— 328 —— 15 en 16 van boven —— voor de mannen 46, voor de vrouwen ruim 66, en door elkander genomen 57 dagen *lees*: voor de mannen 464, voor de vrouwen 662 en voor beide 571 dagen.
—— 329 —— 1 van boven (idem)

In het Berigt voor den Binder reg. 13 van boven *ſtaat*: blz. 173 *lees*: blz. 259.

In het Vierde Deel.

Blz. 126 reg. 6 van bov. *ſtaat*: dan twee overleden *lees*: dan twee overleden zijn.
—— 164 —— 14 —— —— en om het half jaar *lees*: en dit getal om het half jaar.
—— 256 —— 4, 5 en 6 van bov. —— § 878 *lees*: § 883 voor § 874 *lees*: § 878 voor § 868 *lees*: § 871 voor § 872 *lees*: § 876.
—— 326 —— 5 van bov. —— Dit eiſcht de menſchelijkheid? *lees*: Dit eiſcht de menſchelijkheid!
—— —— —— 1 van ond. —— den *lees*: doen.

BE-

BERIGT VOOR DEN BINDER.

Tafel	XXIII	moet geplaatst worden achter blz.	24.
——	XXIV	——————	32.
——	XXV	——————	48.
	Plaat 5	——————	80.
——	XXVI	——————	86.
——	XXVII	——————	92.
——	XXVIII	——————	114.
——	XXIX	——————	122.
——	XXX	——————	150.
——	XXXI	——————	286.
——	XXXII	——————	300.

23-50
4 dla